

TARSUS
ÜNİVERSİTESİ

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi

Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences

Yıl:2025

Cilt / Vol: 6

Sayı / Issue: 2

e-ISSN:2757-5357

TARSUS ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

TARSUS UNIVERSITY
JOURNAL OF THE FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Sahibi / Owner

*Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Adına / On Behalf of Tarsus University Journal of The
Faculty of Economics and Administrative Sciences*

Dekan Prof. Dr. Ali DERAN
alideran@tarsus.edu.tr

Bas Editör / Editor-in-Chief

Prof. Dr. Orhan Veli ALICI
orhanvelialici@tarsus.edu.tr

Bas Editör Yardımcıları / Assistant Editors-in-Chief

Doç. Dr. Ahmet YAMAN
ahmetyaman@tarsus.edu.tr

Yabancı Dil Editörleri / Foreign Language Editors

Doç. Dr. Pınar ÖZKURT
pinarozkurt@tarsus.edu.tr

Öğr. Gör. Dr. Cumali URI
cumaliuri@tarsus.edu.tr

Sekretarya / Secretariat

Arş. Gör. Ahmet Melihşah ÇEVLİK
melihshahcevlık@tarsus.edu.tr

Arş. Gör. Başak KIRŞAN
basakkirsan@tarsus.edu.tr

Arş. Gör. Mehmet Said KAYA
msaidkaya@tarsus.edu.tr

Arş. Gör. Sidar AĞDUK
sidaragduk@tarsus.edu.tr

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ali DERAN- Tarsus Üniversitesi
Prof. Dr. Biagio SIMONETTI- Università Degli Studi Del Sannio
Prof. Dr. Hacı KURT- Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan Veli ALICI- Tarsus Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer İSKENDERÖĞLU- Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr. Halil KANADIKIRIK- Tarsus Üniversitesi
Doç. Dr. Murat GENÇ- Tarsus Üniversitesi
Doç. Dr. Seyil NAJIMUDINOVA - Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
Dr. Intigam MAMEDOV - Northumbria University
Dr. Sheila Devi MİCHAEL - Universiti Malaya
Dr. Tehseen NİSAR- LUISS Guido Carli University

eISSN:2757-5357

Alan Editörleri / Field Editors

Siyaset Bilimi / Political Sciences

Prof. Dr. Tuğba YOLCU-Tarsus Üniversitesi

Prof. Dr. Tuğba YOLCU-Tarsus University

tugbayolcu@tarsus.edu.tr

Kamu Yönetimi / Public Administration

Doç. Dr. Hava TAHTALIOĞLU-Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Associate Prof. Hava TAHTALIOĞLU - Niğde Ömer Halisdemir University

htahtalioglu@ohu.edu.tr

İşletme / Business

Prof. Dr. Kenan GÜLLÜ-Erciyes Üniversitesi

Prof. Dr. Kenan GÜLLÜ - Erciyes University

kgullu@erciyes.edu.tr

Maliye / Finance

Doç. Dr. Cihan YÜKSEL-Mersin Üniversitesi

Associate Prof. Cihan YÜKSEL - Mersin University

cihanyuksel@mersin.edu.tr

İktisat / Economy

Doç. Dr. Özlem İPEK-Tarsus Üniversitesi

Associate Prof. Özlem İPEK-Tarsus University

ozlemipek@tarsus.edu.tr

Yönetim Bilişim Sistemleri / Management Information Systems

Prof. Dr. Vahap TECİM-Dokuz Eylül Üniversitesi

Prof. Dr. Vahap TECİM-Dokuz Eylül University

vahap.tecim@deu.edu.tr

Uluslararası İlişkiler / International Relations

Dr. Öğretim Üyesi Tuğba AYDIN HALİSOĞLU-Tarsus Üniversitesi

Assistant Prof. Tuğba AYDIN HALİSOĞLU-Tarsus University

taydin@tarsus.edu.tr

Bu Sayının Hakemleri / Academic Referees of This Issue

Prof. Dr. Ahmet Yılmaz ATA.....	<i>Gaziantep Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Selim COŞKUN.....	<i>Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Mehmet Behzat EKİNCİ.....	<i>Mardin Artuklu Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Ahmet GÜVEN.....	<i>Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Doğan UYSAL.....	<i>Manisa Celâl Bayar Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Handan BOYALI.....	<i>Munzur Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Samet EVCI.....	<i>Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Cansel OSKAY.....	<i>Mersin Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin AKSU	<i>Şırnak Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Barış KANDEĞER	<i>Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre KARACA	<i>Bingöl Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Reşat SAKUR	<i>Şırnak Üniversitesi</i>

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Adem ESEN	<i>İstanbul Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Barış ÖZDAL	<i>Bursa Uludağ Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Bülent ŞEN.....	<i>Tarsus Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Cem KARADELİ.....	<i>Ufuk Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Cemal ALTAN.....	<i>Mersin Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Derda KÜÇÜKALP	<i>Bursa Uludağ Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Ganite KURT	<i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>
Prof. Dr. İhsan KAMALAK.....	<i>Mersin Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Haydar AKYAZI.....	<i>Karadeniz Teknik Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Hüseyin Kamil BÜYÜKMİRZA	<i>Atılım Üniversitesi</i>
Prof. Dr. İlhan EGE.....	<i>Mersin Üniversitesi</i>
Prof. Dr. M. Fatih Bilal ALODALI.....	<i>Necmettin Erbakan Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ.....	<i>Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Murat TEK	<i>Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN	<i>Başkent Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Rüveyda KIZILBOĞA ÖZASLAN	<i>Marmara Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Uğur YAVUZ.....	<i>Atatürk Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Yakup BULUT.....	<i>Gaziantep Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Zeki DOĞAN	<i>Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi</i>

İletişim / Contact

iibfdergisi@tarsus.edu.tr

<http://iibfdergisi.tarsus.edu.tr/tr>

*Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi aşağıdaki indeksler tarafından taranmaktadır.
Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences is indexed by the following
indexing services.*

Directory of
Research Journal
Indexing

ASOS
indeks

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Yıl (Year) 2025 Cilt (Vol.) 6 Sayı (No) 2

Araştırma Makalesi / Research Article	Sayfalar / Pages : 93- 114
Müslüm DURAN ve Hakan ALPTÜRKER	
1982 Anayasası'nda Temel Hak ve Hürriyetlerin Dönüşümü: Başlangıcından 2017 Anayasa Değişikliğine Kapsamlı Bir Analiz	
<i>Transformation of Fundamental Rights and Freedoms in the 1982 Constitution: A Comprehensive Analysis from its Inception to the 2017 Constitutional Amendment</i>	
Araştırma Makalesi / Research Article	Sayfalar / Pages : 115-134
Fatma Fehime AYDIN	
Kadın İstihdamı, Küreselleşme ve İnsani Gelişme İlişkisi	
<i>Relationship Between Women's Employment, Globalization, and Human Development</i>	
Araştırma Makalesi / Research Article	Sayfalar / Pages : 135-150
İrfan KALAYCI	
A Secret Philosophy Guide for Economists – Farabi: A Review of the Syrian War / Crisis from His Philosophy	
<i>İktisatçılar İçin Saklı Bir Felsefe Rehberi – Farabi: Suriye Savaşına ya da Krizine Onun Felsefesinden Bir Bakış</i>	
Araştırma Makalesi / Research Article	Sayfalar / Pages : 151-167
Nazif AYYILDIZ	
Kârlılığın Ötesine Bakmak: BIST Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri Sektöründe Kârlılık ve Kâr Kalitesi Analizi	
<i>Beyond Profitability: An Analysis of Profitability and Earnings Quality in the BIST Textile, Apparel, and Leather Sector</i>	
Araştırma Makalesi / Research Article	Sayfalar / Pages : 168-196
Mehmet KAPUSIZOĞLU ve Muhammed Enes KAN	
Siyasal Propaganda Aracı Olarak Müzik: 2023 Seçim Şarkılarının Tematik Analizi	
<i>Music as a Tool of Political Propaganda: A Thematic Analysis of 2023 Election Songs</i>	
Araştırma Makalesi / Research Article	Sayfalar / Pages : 197-227
Oğuz DOĞAN ve Osman KARACAN	
Afet Yönetiminde Kolluk Gücünün Rolü: 6 Şubat 2023 Depremleri Sürecinde Jandarma Genel Komutanlığı Faaliyetleri	
<i>The Role of Law Enforcement in Disaster Management: Activities of the Gendarmerie General Command During the February 6, 2023 Earthquakes</i>	

TARSUS
ÜNİVERSİTESİ

TARSUS ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

TARSUS UNIVERSITY
JOURNAL OF THE FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES
Yıl/Year:2025, Cilt/Vol:6, Sayı/Issue:2, ss./pp. 93-114

(e-ISSN:2757-5357)

1982 ANAYASASI'NDA TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERİN DÖNÜŞÜMÜ: BAŞLANGICINDAN 2017 ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİNE KAPSAMLI BİR ANALİZ*

Transformation of Fundamental Rights and Freedoms in the 1982 Constitution: A Comprehensive Analysis from its Inception
to the 2017 Constitutional Amendment

Müslüm DURAN

Sorumlu Yazar / Corresponding Author
Bağımsız Araştırmacı
muslumdurand52@gmail.com
0000-0003-0739-6944

Doç. Dr. Hakan ALPTÜRKER

Mersin Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
h.alpturker@mersin.edu.tr
0000-0002-4389-0715

Makale Türü :Araştırma
Makale Gönderim Tarihi :28.07.2025
Makale Revizyon Tarihi :15.09.2025
Makale Kabul Tarihi :17.09.2025

* Bu çalışma, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlanan "Kişilere Sağladığı Temel Hak ve Hürriyetler Açısından 1982 Anayasasının Son Görünümü" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Atıf/Citation: Duran, M. ve Alptürker, H. (2025). 1982 Anayasası'nda temel hak ve hürriyetlerin dönüşümü: Başlangıcından 2017 Anayasa değişikliğine kapsamlı bir analiz. *Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (2) , 93-114.

Öz

Bu çalışma, bireylerin temel hak ve hürriyetlerinin 1982 Anayasası'nda geçirdiği dönüşümü, başlangıçtaki devleti önceleyen kısıtlayıcı yapısından 2017 Anayasa değişikliğine kadar olan süreci tarihsel bir analizle incelemektedir. 1982 Anayasası, 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından hazırlanmış olup, başlangıçta temel hak ve özgürlükleri sınırlayıcı bir anlayış benimsemiştir. Ancak, 1987, 1993, 1995, 2001, 2004 ve 2010 yıllarındaki değişikliklerle insan hakları, ifade özgürlüğü ve demokratikleşme yönünde önemli adımlar atılmıştır. Bu reformlar, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne uyumu ve bireysel özgürlüklerin genişletilmesini hedeflemiştir. Çalışma, 1982 Anayasası'nın temel hak ve hürriyetler açısından güncel görünümünü tarama ve değerlendirme metoduyla açıklamakta; bu bağlamda aksayan hususlar için öneriler sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Anayasa, Anayasacılık, Temel Hak ve Hürriyetler, 1982 Anayasası, 2017 Anayasa Değişikliği.

Abstract

This study examines the transformation of fundamental rights and freedoms in the 1982 Constitution, analyzing the process from its initial state-oriented restrictive structure to the 2017 constitutional amendment through a historical lens. The 1982 Constitution was prepared after the September 12, 1980 military coup and initially adopted an approach that restricted fundamental rights and freedoms. However, with the amendments in 1987, 1993, 1995, 2001, 2004, and 2010, significant steps were taken towards human rights, freedom of expression, and democratization. These reforms aimed to ensure compliance with the European Convention on Human Rights and the expansion of individual freedoms. The study explains the current state of fundamental rights and freedoms in the 1982 Constitution using a screening and evaluation method; in this context, it aims to present recommendations for the deficiencies identified.

Keywords: Constitution, Constitutionalism, Fundamental Rights and Freedoms, 1982 Constitution, 2017 Constitutional Amendment.

Doi: 10.56400/tarsusiibfdergisi.1752745

GİRİŞ

Anayasa, bir devletin temel yapısını ve işleyişini düzenleyen en üst hukuk normu olarak tanımlanmaktadır. Bu yönüyle hem bireylerin hem de devletin hukuki çerçevesini belirleyen anayasa, devlet organlarının kuruluşunu, işleyişini ve bireylerin temel hak ve hürriyetlerini düzenler. Latince kökenli "constitution" terimiyle Batı literatüründe karşılık bulan anayasa, kuruluş, teşkilat ve yapı anlamlarına gelmekle birlikte (Döner, 2023a: 32), Türkçeye ilk kez 1945 yılında Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Türkçeleştirilmesi ile kazandırılmış ve bu tarihten itibaren hukuk terminolojisinde yer bulmuştur (Teziç, 2009: 142).

Modern anlamda anayasa kavramı, Batı'da gelişen anayasacılık¹ hareketleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Anayasacılık düşüncesinin temelinde, kural koyma, yargılama ve kuvvet kullanma gücü gibi pek çok yetkiyi elinde toplayan hükümdarlar ya da yöneticiler karşısında bireyin savunmasız durumunu sona erdirmeye gayesi yatar (Turhan, 1994: 4). Bu hareket, devletin temel yapısını, bireylerin hak ve özgürlüklerini düzenleyen ve güvence altına alan en yüksek hukuki norm olan anayasanın oluşturulması, uygulanması ve korunması sürecini ifade eder. Hukukun üstünlüğü, kuvvetler ayrılığı, insan hakları ve demokratik değerler gibi temel ilkeleri içeren anayasalar, Gözübüyük'e göre (1994: 2) iki ana sütun üzerine yükselir: Biri devletin temel yapısı, örgütlenişi ve işleyişi ile ilgiliyken, diğeri haklar ve özgürlükleri kapsar. Eroğul (2014) da anayasaların bu iki temel kolon üzerine inşa edilmesinin, anayasacılığın gelişiminde ve demokratik devletlerin oluşumunda kritik bir rol oynadığını vurgular.

Bu çalışma, Türk anayasal gelişim sürecinde temel hak ve hürriyetlerin geçirdiği dönüşüme bir bağlam sunmakta ve esas olarak, hâlihazırda yürürlükte bulunan 1982 Anayasası'nın temel hak ve özgürlükler bakımından değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, 1982 Anayasası'nın ilk şeklinin siyasi otoriteyi güçlendirme gayesiyle temel hak ve hürriyetleri kısıtlayıcı yapısından başlayarak, müteakip süreçte 2017 Anayasa değişikliğine kadar geçirdiği evrimi anlamak, çalışmanın problematiğini oluşturmaktadır.

Çalışma, Türk tarihinde gerçekleştirilen anayasal gelişmeleri, ayrıntılarına girilmeksizin, temel hak ve hürriyetler yönünden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Özellikle, 1982 Anayasası'nda gerçekleştirilen ve temel hak ve hürriyetler açısından doğrudan ya da dolaylı etkileri bulunan 1987, 1993, 1995, 2001, 2004, 2010 ve 2017 tadilleri (değişiklikleri), temel hak ve hürriyetler perspektifinden ele alınmıştır. Bu tarihsel analiz, modern anayasaların devlet iktidarını sınırlama ve birey haklarını güvence altına alma işlevleri göz önüne alındığında, Türk anayasal tarihindeki evrimi ve özellikle 1982 Anayasası'nın güncel durumunu anlamak açısından kritik öneme sahiptir. Çalışma, yalnızca mevcut

¹ Her ne kadar günlük dilde ve bazı akademik metinlerde "anayasacılık" terimi de kullanılsa da bu iki kavram arasında nüans farkları bulunmaktadır. "Anayasacılık" (constitutionalism), genellikle bir devletin anayasaya bağlılığını, anayasanın üstünlüğünü ve yasalara uygunluğu vurgulayan daha dar ve hukuki bir anlam taşır. Bu bağlamda, bir sistemin anayasacılık ilkesine uygun olup olmadığı, yasal metinlere ve uygulamalara bakılarak değerlendirilir.

Öte yandan, "anayasacılık" (constitutionalism) kavramı, yasal boyutun ötesine geçerek daha geniş bir ideolojik ve felsefi çerçeveye işaret eder. Bu kavram, sadece bir anayasanın varlığını ve üstünlüğünü değil, aynı zamanda anayasanın bireylerin hak ve özgürlüklerini güvence altına alması, iktidarı sınırlaması ve temel demokratik değerleri koruması gibi unsurları da içerir. Bu nedenle, anayasacılık, hukuki bir ilke olmaktan çok, siyasal iktidarın keyfiliğini önlemeye yönelik bir ideal ve sürekli bir mücadele alanı olarak görülür.

durumu tespit etmekle kalmayıp, aynı zamanda gelecekteki anayasal gelişmelere dair öngörülerde bulunarak literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Bu çalışma, çoklu değişikliklere uğrayarak günümüze ulaşan ve hâlen yürürlükte bulunan 1982 Anayasası'nın temel hak ve hürriyetler açısından büründüğü son görünümü açıklamak amacıyla tarama/değerlendirme metodundan yararlanmıştır. Çalışmanın başlangıcında, Anayasa kavramının terminolojik kökenleri ve tanımları ele alınmış; anayasaların özünü daha iyi anlamak adına anayasacılık ve insan hakları kavramlarının anlamları açıklanmıştır. Araştırma kapsamında, Türk siyasi hayatında gerçekleşen anayasal gelişmeler incelenmiş ve özellikle 1982 Anayasası'nda yapılan değişiklikler analiz edilmiştir. Bu bağlamda, ilgili literatür taraması yapılmış, tarihsel karşılaştırma yöntemi de kullanılarak konular arasındaki bağlam kurulmuştur. Veri toplama tekniği olarak yazılı eserler incelenmiştir. Anayasa değişiklikleri üzerine yapılan akademik çalışmalar ve Anayasa metinlerinin bizzat kendileri, çalışmanın birincil ve ikincil veri kaynaklarını oluşturmuştur. Çalışmanın temel sınırlılığı, literatür taramasının yazılı belgelerle kısıtlı olması nedeniyle, anayasal gelişmelerin içinde doğduğu dönemlerin toplumsal özelliklerinin tam olarak yansıtılamaması ve sadece temel hak ve hürriyetler açısından doğrudan veya dolaylı etkileri bulunan anayasa değişikliklerinin incelenmesidir.

1. TEMEL HAK VE HÜRRİYETLER BAĞLAMINDA ANAYASALARIN TARİHİ VE GELİŞİMİ

Anayasacılığın tarihi, genellikle 1215 yılında İngiltere'de imzalanan Magna Carta'ya kadar dayandırılır; bu belge kralın yetkilerini sınırlayarak hukukun üstünlüğü ilkesini tesis etmiştir. Fransız Devrimi (1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi) ve Amerikan Bağımsızlık Savaşı (1787 Amerikan Anayasası) ise anayasacılık kavramının modern anlamda şekillenmesinde ve temel ilkelerinin yayılmasında önemli roller oynamıştır. Günümüzde anayasacılık, demokratik devletlerin temelini oluşturan en önemli ilkelerden biri olarak kabul edilmekle birlikte, demokrasi ile anayasacılık arasındaki gerilimli ilişki akademik literatürde önemli bir tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Buna rağmen, anayasal sistemler bireylerin haklarını koruyan bir sistem olarak varlığını sürdürmektedir. Anayasal demokrasilerde, kuvvetler ayrılığı ilkesi sayesinde yasama, yürütme ve yargı erkleri arasında denge ve denetim mekanizmaları oluşturulmuştur. Bu mekanizmalar, devletin keyfî yönetimini engelleyerek bireylerin hak ve özgürlüklerini güvence altına alır. Bu hareketlerin temel amacı, siyasi iktidarın yetkilerini sınırlamak, bireylerin haklarını tanımak ve bu hakların güvencesini sağlamaktır (Döner, 2023a: 55). Bu noktada, anayasacılık hareketlerinin temel motivasyonlarından biri olan "insan hakları" kavramını daha derinlemesine incelemek önem taşımaktadır.

İnsan hakları ifadesi dilimize Fransızca "Droits de l'Homme" ve İngilizce "Human Rights" ifadelerinin tercüme edilmesiyle girmiştir. Cumhuriyet öncesi kullanımına bakıldığında, Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nde yer alan "Droits de l'Homme" ifadesinin benimsenip, Osmanlıcaya "Hukuk-u Beşer" şeklinde çevrildiği görülmektedir. Günümüzde ise insan hakları ifadesi İkinci Dünya Savaşı sonrasında dilimizdeki yerini almış ve daha teknik bir mana kazanmıştır (Aybay, 2017).

İnsan hakları düşüncesi, insanın sahip olduğu aklı vasıtasıyla düşünebilen, eş zamanlı olarak psikolojik varlığı olan bir varlık olarak, sırf insan olmasından kaynaklı doğumla elde ettiği birtakım hakları olduğu savına dayanmaktadır (Aras,

2010: 3). Bu haklar, bireyin insan olarak varlığını, saygınlığını ve insanca yaşam şartlarını şekillendirmesi için gereken haklardır (Turhan, 2013: 358). Bu nedenle, dayanağı insan hakkı olan taleplerin diğer taleplere nazaran bir önceliği olduğu yadsınamaz bir gerçektir (Korkmaz, 2014: 99).

İnsanın sırf insan olmasından ötürü sahip olduğu haklar şeklinde tanımlanan insan hakları; vazgeçilmez, devredilmez, zaman aşımına uğramaz gibi birtakım özelliklere sahiptir (Can, 2019: 2156). Ayrıca bu kategoriye giren haklar herkese karşı ileri sürülebilen haklardır (Korkmaz, 2014: 99). İnsan haklarının özgürlükten kaynaklandığı söylenebilir; özgürlük, bireyin yaşamını kendi seçimlerine göre inşa etme gayretinin özellikle siyasi otorite tarafından keyfi olarak engellenmemesi anlamına gelmektedir (Erdoğan, 1997: 135).

Temel haklar, kamu özgürlükleri, insan hakları, kamusal haklar ile kişi hakları ve özgürlükleri kavramları sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılmaktadır (Korkmaz, 2014: 99). İnsan haklarının, ırk, dil, din, cinsiyet, vatandaşlık ve sair kıstaslar bakımından ayırım yapılmaksızın insanların sırf insan olmaları hasebiyle haiz olduğu hak ve hürriyetleri anlatmak için kullanılan bir kavram olduğu göz önünde bulundurulduğunda, insan hakları kavramının bir ideali (olması gerekeni) ifade ettiğini söyleyebiliriz. İnsan haklarının devlet tarafından tanınan ve pozitif hukuka girmiş olan kısmına ise kamu hürriyeti adı verilmektedir. Bu nedenle kamu hürriyetleri, insan haklarının anayasa ve kanunlar tarafından tanınan ve tanzim edilen hak ve hürriyetlerdir. Bu tür haklara kamu hürriyetleri denmesinin nedeni, bunların yalnızca bir sınıf veya zümreye tanınmış olmaması, aksine kamunun tümüne tanınmış olmasıdır (Döner, 2023a: 457). Temel hak ve hürriyetler ibaresi ile anayasa ile tanınmış ve teminat altına alınmış olan hak ve hürriyetler anlatılmaktadır. Bu hâliyle temel hak ve hürriyetler ifadesinin kamu hürriyetleri kavramından daha dar bir alanı anlattığından bahsedilebilir. Daha önce de ifade edildiği gibi kamu hürriyetleri, anayasalar ve kanunlar ile tanınan ve düzenlenen hakları ifade ederken, temel hak ve hürriyetler yalnızca anayasa ile tanınan ve düzenlenen hakları ifade etmektedir. Bunlara temel denmesinin sebebi ise, anayasal düzeyde bir tanınma ve korumaya sahip olmalarıdır (Döner, 2023a: 457). Temel haklar, doğal hukuk geleneğinden gelen bir yaklaşımla, devletin her türlü müdahalesine karşı bir teminattır. Çünkü bu hakların vazgeçilmezliği ve dokunulmazlığı, modern devletin ortaya çıkmasından önce de insanın doğasına ait olan özgürlükler fikrine dayanmaktadır (Çağlı, 1984). Bu nedenle anayasalar, bu hakları yaratmaktan ziyade, onların varlığını tanımak ve güvence altına almakla yükümlüdür. Ayrıca, günümüz dünyasında anayasacılık, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi açısından büyük öneme sahiptir. Anayasalar, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini koruyan hükümlere yer vererek, devletin bu haklara saygı göstermesini sağlar. Bu bağlamda, anayasacılık hareketleri, insan hakları ihlallerine karşı bir koruma mekanizması olarak işlev görür (Döner, 2023b). İnsan haklarının anayasal güvence altına alınması çabası, evrensel bir ilke olarak Türk anayasal gelişmelerinin de temel bir dinamiğini oluşturmuştur. Bu nedenle, Türk anayasal gelişmelerinin temel hak ve hürriyetlere yaklaşımını ve tarihsel süreç içindeki dönüşümünü incelemek büyük bir önem arz etmektedir.

Türk anayasal gelişmeleri açısından, anayasacılık hareketlerinin Osmanlı İmparatorluğu döneminde başladığı söylenebilir. 19. yüzyılın başlarında Sened-i İttifak gibi belgelerle başlayan bu süreç, Tanzimat ve Islahat Fermanları ile

devam etmiş ve nihayetinde 1876 Kanun-i Esasi ile anayasal bir sistemin temelleri atılmıştır (Atar, 2019: 37; Eryılmaz, 1992: 140).

Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla birlikte, Osmanlı topraklarında yaşayan Müslüman ve gayrimüslim vatandaşlar arasında hak eşitliği sağlama çabaları hızlanmıştır. Bu ferman ile birlikte can, mal ve ırz güvenliğinin sağlanacağı vaat edilmiş ve hukukun üstünlüğü ilkesi benimsenmiştir (Koçak, 2021: 140). Ancak Tanzimat Fermanı'nın insan hakları açısından sunduğu reformlar yetersiz bulunmuş ve 1856 Islahat Fermanı ile bu eksikliklerin giderilmesi hedeflenmiştir. Islahat Fermanı, tüm Osmanlı vatandaşlarına eşit haklar tanınmasını amaçlamış ve bu hedef doğrultusunda Tanzimat Fermanı'nın ilkelerini teyit etmiştir (Gümüş, 2008: 230-231).

Osmanlı Devleti'nde anayasal gelişmelerin bir diğer dönüm noktası, 1876 yılında kabul edilen Kanun-i Esasi olmuştur. Bu Anayasa, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk yazılı anayasası olup temel hak ve hürriyetler bakımından önemli hükümler içermektedir. Örneğin, vatandaşlık hakları ve eşitlik ilkesi ile kişi güvenliği, düşünce ve ifade özgürlüğü gibi haklar Anayasa tarafından güvence altına alınmıştır (Kapani, 1993: 103). Bununla birlikte, padişahın yasama ve yürütme üzerindeki etkisi, Kanun-i Esasi'nin tam anlamıyla bir parlamenter demokrasi oluşturamadığını göstermektedir (Tanör, 2007: 136). Anayasa, bu eksiklerine rağmen Osmanlı Devleti'nde anayasal düzenin temellerini atmış ve modernleşme çabalarına önemli bir katkı sağlamıştır (Döner, 2023b: 54).

1921 Anayasası, yeni kurulmakta olan Türk Devleti'nin ilk anayasasıdır. Ancak, geçiş dönemi anayasası olarak kabul edilen bu Anayasa, insan hakları ve temel hak ve özgürlükler açısından sınırlı düzenlemeler barındırmıştır. Anayasa, millî egemenlik, kuvvetler birliği ve meclisin tam yetkili olması gibi ilkeleri ile dikkat çekse de yargı ve insan hakları konularında eksiklikler içermektedir (Özbudun, 2019: 25-26). Bu dönemde, temel hak ve özgürlüklerin Anayasa'da yeterince güvence altına alınmadığı gözlemlenmiştir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra kabul edilen 1924 Anayasası, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kapsamlı anayasası olarak önemli hükümler içermektedir. Bu Anayasa, bireylerin devlete karşı korunması gerektiği anlayışını benimseyerek kişisel özgürlükleri ve vatandaşlık haklarını güvence altına almıştır (Tanör, 2007). Ancak, 1924 Anayasası'nın ilk halinde kadınların seçme ve seçilme haklarına yer verilmemiş olması gibi eksiklikler dikkati çekmiş, bu haklar sonraki düzenlemelerle genişletilmiştir.

1961 Anayasası, Türk anayasacılık tarihinde insan haklarına dayalı bir düzeni benimsemesi ve çoğulcu yapıyı öne çıkarması nedeniyle önemli bir dönüm noktasıdır. Anayasa, temel hak ve hürriyetleri geniş bir şekilde düzenlemiş ve birey haklarının güvencesini artırmayı hedeflemiştir. Ancak, aynı zamanda Milli Güvenlik Kurulu (MGK) ve Anayasa Mahkemesi (AYM) gibi anayasal kurumların kurulmasını sağlayarak, demokratik iradenin sınırlanması ve denetlenmesi için bir mekanizma oluşturulmuştur. Bu durum, temel hakların güvence altına alınması açısından olumlu bir görünüm sunmasına rağmen, bu kurumların zaman içinde yetkilerini aşarak demokrasinin tam anlamıyla işlemlerini engelleyici bir yapı oluşturduğu yönünde eleştirilere neden olmuştur (Tanör, 2007).

1982 Anayasası ise, 1961 Anayasası'ndan farklı olarak, temel hak ve özgürlükleri sınırlayıcı bir anlayış benimsemiş ve otoriteyi güçlendirmeye odaklanmıştır. Anayasa yapım sürecinde çoğulculuğun göz ardı edilmesi ve Milli Güvenlik

Konseyi'nin yönlendirmesi, Anayasa'nın bireysel özgürlükleri değil, devlet otoritesini önceleyen bir yapıya sahip olmasına neden olmuştur (Topuzkanamış, 2019: 1767). Ancak, 1987, 1993, 1995, 2001 ve 2004 yıllarında Türkiye'nin Avrupa Birliği uyum süreci kapsamında gerçekleştirilen anayasa değişiklikleriyle temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi yönünde adımlar atılmış; 2010 referandumu ile bu süreç tartışmalar eşliğinde devam ettirilmiştir. Son olarak, 2017 Anayasa değişikliği ise, bireysel özgürlükleri artırmaktan çok, yürütme gücünü güçlendirmeyi hedeflemiştir (Yokuş, 2020: 1).

2. 2017 ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİNE GİDEN YOLDA 1982 ANAYASASI'NDA YAPILAN REFORMLAR

12 Eylül 1980 askerî darbesinin ardından Türkiye'de anayasal düzenin yeniden inşası sürecinin başat aktörü Milli Güvenlik Konseyi (MGK) olmuştur. Asli kurucu iktidar yetkileri bizzat darbeci subaylar tarafından üstlenilmiş, Anayasa'nın kabul edilmesi/değiştirilerek kabul edilmesi sürecinde de MGK etkin olmuştur. Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu ise, bir anayasa tasarısı hazırlamakla görevlendirilmiştir. Bu tasarı, 7 Kasım 1982 tarihinde halkoyuna sunulmuş ve %91,37 oranında "evet" oyu alarak kabul edilmiştir. Ancak Anayasa'nın hazırlanma sürecinde demokratik yöntemlere yeterince özen gösterilmemesi, güçlü bir Cumhurbaşkanlığı makamı yaratması, bireylerin temel haklarını sınırlaması ve bazı durumlarda bu hakları tamamen ortadan kaldırması gibi eleştiriler sebebiyle Anayasa yıllar boyunca tartışma konusu olmuştur (Kılıç ve Yalçın Atalay, 2023). Bu eleştirilerin ışığında, 1982 Anayasası'nda zaman içinde çok sayıda değişiklik yapılmıştır.

2.1. 1987, 1993 ve 1995 Değişiklikleri

Anayasa'da yapılan ilk değişiklik, 17 Mayıs 1987 tarihinde 3361 sayılı Kanun ile gerçekleştirilmiştir. Bu düzenleme ile bazı siyasilere siyasi faaliyet yasağı getiren geçici 4'üncü madde kaldırılmış ve seçme yaşı 21'den 20'ye indirilmiştir. Ayrıca, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üye sayısı 400'den 450'ye çıkarılmıştır. Cumhurbaşkanı'na anayasa değişikliklerini halkoyuna götürebilme yetkisi verilmiş ve bu durum, mecliste yaşanabilecek olası tikanıklıkların halk tarafından aşılmasının önünü açmıştır. Bu değişiklikler, demokratik katılımı artırarak vatandaşların siyasi süreçlere dahil edilmesini güçlendirmiştir (Özbudun ve Gençkaya, 2010; Kılıç ve Yalçın Atalay, 2023).

8 Temmuz 1993 tarihli anayasa değişikliği ile Anayasa'nın 133'üncü maddesi yeniden düzenlenmiş ve radyo ve televizyon yayınları üzerindeki devlet tekelinin kaldırılması sağlanmıştır. Bu değişiklik, özel radyo ve televizyon istasyonlarının kurulmasını mümkün kılarak bireylerin haber alma hakkını genişletmiş ve farklı bilgi kaynaklarına erişimlerini artırmıştır. Bu düzenleme, basın ve medya alanında özgürlükçü bir dönemin kapılarını aralamış ve siyasal bilincin gelişmesini destekleyerek demokratikleşme sürecine katkıda bulunmuştur (Özbudun ve Gençkaya, 2010).

23 Temmuz 1995 tarihindeki anayasa değişikliği, temel haklar ve siyasi özgürlükler açısından önemli düzenlemeler getirmiştir. Bu değişiklikte birlikte, Anayasa'nın başlangıç kısmında yer alan ve 1980 askerî müdahalesini meşrulaştıran ifadeler kaldırılmıştır. Seçmen yaşı 18'e indirilmiş, TBMM üye sayısı 550'ye çıkarılmış, yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarına ve tutuklulara oy kullanma hakkı tanınmıştır. Ayrıca, dernekler ve meslek kuruluşlarının faaliyetleri üzerindeki kısıtlamalar azaltılmış ve yükseköğrenim gören bireylerin siyasi partilere üye olmasına izin verilmiştir. Bu

düzenlemeler, toplumsal katılımın önündeki engellerin kaldırılmasını sağlayarak siyasi özgürlükleri genişletmiş ve bireylerin demokratik süreçlere daha aktif bir şekilde katılım göstermesini mümkün kılmıştır (Özbudun, 2011; Kaboğlu, 2010; Yokuş, 2020).

2.2. 2001 ve 2004 Değişiklikleri

2001 ve 2004 yıllarında gerçekleştirilen anayasa değişiklikleri, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik hedefi doğrultusunda yapılan reformların önemli birer parçasıdır. 2001 yılında, 4709 sayılı Kanun ile Anayasa'nın toplam 32 maddesinde değişiklik gerçekleştirilmiştir. Bu değişikliklerin temel odağı, birey haklarını genişletmek ve Anayasa'nın temel hak ve hürriyetlere ilişkin düzenlemelerini Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ile uyumlu hale getirmektir. Anayasa'nın başlangıç kısmındaki "hiçbir düşünce ve mülahazanın" ifadesi "hiçbir faaliyetin" şeklinde değiştirilerek, eyleme dönüşmeyen düşüncelerin daha özgür bir şekilde ifade edilebilmesi sağlanmıştır. Ayrıca, Anayasa'nın 13'üncü maddesi, hak ve hürriyetlerin ancak demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olarak sınırlandırılabilceği hükmü ile güncellenmiştir (Sağlam, 2002; Gözler, 2001).

Özel yaşamın korunması, ifade özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakları gibi bireysel özgürlüklerle ilgili düzenlemeler, Anayasa'nın 20, 26 ve 34'üncü maddelerinde gerçekleştirilmiştir. Bu düzenlemeler, kişisel alanı genişletmiş ve demokratik katılım olanaklarını artırmıştır. Aynı zamanda dernek kurma hakkı, sendikal faaliyetler ve adil yargılanma gibi haklar da güçlendirilmiştir. Bu kapsamlı değişiklikler, Türkiye'nin demokrasiye olan bağlılığını ve uluslararası insan hakları standartlarına uyum çabasını yansıtmaktadır (Kılıç ve Yalçın Atalay, 2023).

2004 yılında yapılan anayasa değişiklikleri ise daha çok, 2001'de başlatılan reform sürecini tamamlayıcı nitelikte görülmektedir. Bu değişikliklerin en dikkat çekici yönü, Anayasa'nın 10'uncu maddesinde yapılan düzenleme ile kadın ve erkek arasındaki eşitliğin açıkça vurgulanmasıdır. Bu bağlamda, kadın ve erkek eşitliğinin sağlanması için alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı olarak değerlendirilmesi önlenmiştir. Ayrıca, Anayasa'nın 15'inci maddesinde yapılan değişiklikle ölüm cezası tamamen kaldırılmış ve bu düzenleme uluslararası insan hakları standartlarına uyum açısından büyük bir adım olarak değerlendirilmiştir (Kavıracı, 2022; Yılmazoğlu ve Perdecioğlu, 2019).

2004 yılında gerçekleştirilen bir başka önemli değişiklik ise Anayasa'nın 90'ıncı maddesine eklenen, temel hak ve hürriyetler konusunda uluslararası sözleşme hükümlerinin, kanunlarla çelişmesi durumunda öncelikle uygulanacağını belirten düzenlemedir. Bu hüküm, insan hakları konusunda uluslararası standartlara öncelik verilmesini sağlayarak, Türkiye'nin uluslararası sorumluluklarını pekiştirmiştir. Ayrıca, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kaldırılmasıyla demokratik yargı sistemi yönünde önemli bir adım atılmıştır (Karaaslan, 2022).

2001 ve 2004 değişiklikleri, insan hakları standartlarının geliştirilmesi ve demokratikleşme sürecinin hızlandırılması açısından temel bir rol oynamıştır. Ancak bu reformların bazı alanlarda yeterince kapsamlı olmadığı eleştirileri de yapılmaktadır. Yine de bu değişiklikler, Türkiye'nin siyasi ve toplumsal yapısında önemli etkiler yaratmıştır.

2.3. 2010 Değişiklikleri

2010 yılında, 1982 Anayasası üzerinde gerçekleştirilen değişiklikler, özellikle yargı organlarının yapısı ve temel hak ve hürriyetler konularında önemli reformlar içermiştir. Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkının getirilmesi gibi reformlarla yargı üzerinde geniş kapsamlı etkiler yaratan 2010 Anayasa değişikliklerinin, Türkiye'nin demokratikleşme sürecindeki en önemli adımlardan biri olarak kabul edildiği söylenebilir. Bu reformlar, Avrupa Birliği'nin demokratik standartlarına uyum sağlama amacı ile anayasal düzenlemelere entegre edilmiştir (Nohutçu ve Aslan, 2022).

Anayasa'nın 10'uncu maddesinde yapılan düzenlemeler, kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğunu vurgulamış ve bu eşitliğin sağlanması için alınacak tedbirlerin "eşitlik ilkesine aykırı" olarak yorumlanamayacağını garanti altına almıştır. Ayrıca, çocuklar, yaşlılar, engelliler ve şehit yakınları gibi dezavantajlı grupların korunmasına yönelik düzenlemeler de maddeye dâhil edilmiştir (Hakyemez, 2010). Bu değişiklikler, toplumun kırılgan kesimlerine yönelik olumlu ayrımcılığı anayasal güvence altına alarak, toplumsal eşitlik konusunda önemli bir ilerleme sağlamıştır.

2010 anayasa değişikliklerinin en dikkat çeken maddelerinden biri, kişisel verilerin korunması hakkının anayasal güvence altına alınması olmuştur. Anayasa'nın 20'nci maddesine eklenen düzenleme ile bireylere, kişisel verilerinin korunmasını talep etme hakkı tanınmıştır. Bu, bireylerin özel hayatlarına saygının artırılmasını ve kişisel mahremiyetin korunmasını hedeflemiştir. Buna ek olarak, vatandaşların yurt dışına çıkma özgürlüğü üzerindeki kısıtlamalar da yeniden düzenlenmiş; yurt dışına çıkış kısıtlamalarının yalnızca suç soruşturması veya kovuşturması durumunda ve hâkim kararıyla yapılabileceği ifade edilmiştir (Hakyemez, 2010: 391-392).

Anayasa'nın 41'inci maddesinde yapılan düzenlemelerle, çocuk hakları anayasal bir boyut kazanmıştır. Çocukların ana ve babaları ile ilişki kurma ve bu ilişkiyi sürdürme hakları anayasal olarak güvence altına alınmış, çocuklara karşı her türlü şiddet ve istismarın önlenmesi için devletin sorumluluğu belirlenmiştir. Bu düzenlemelerle birlikte, çocuk hakları kapsamındaki anayasal hükümler, daha kapsayıcı hâle getirilmiştir (İpek, 2012).

Çalışma hakları ve sendikal faaliyetler konusunda da önemli düzenlemeler yapılmıştır. Anayasa'nın 51'inci maddesinde yer alan, aynı işkolunda birden fazla sendikaya üye olunamayacağına dair hüküm kaldırılmış; bu da sendikal hakların genişletilmesine olanak tanımıştır. Ayrıca, kamu personeline toplu sözleşme yapma hakkı tanınmış ve bu sürecin uzlaşmazlık durumlarında Uzlaştırma Kurulu tarafından karara bağlanacağı düzenlenmiştir. Bu değişiklikler, çalışan haklarının korunması açısından bir dönüm noktası oluşturmuştur (Yılmazoğlu ve Perdecioğlu, 2010: 314).

Anayasa'nın 74'üncü maddesiyle Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK) ihdas edilmiştir. Bu kurum, idarenin işleyişiyle ilgili bireysel şikâyetleri incelemek üzere kurulmuş olup, bireylerin hak ihlallerini yargıya başvurmadan çözebilecekleri etkin bir mekanizma sunmayı hedeflemiştir. Ancak KDK'nın tavsiye niteliğindeki kararlarının idare tarafından ne ölçüde uygulandığı ve bu kurumun yargı kararları kadar bağlayıcılığa sahip olmaması, işlevselliğine dair tartışmaları beraberinde getirmiştir. Yine de yargı yükünü azaltması ve idare ile birey arasında arabuluculuk yapması gibi pratik faydalarıyla, Türkiye'nin anayasal gelişim sürecine katkıda bulunmuştur (Özbudun, 2011: 129).

Türkiye'de 2010 Anayasa değişikliklerinin en önemli sonuçlarından biri, Anayasa'nın 148'inci maddesi ile Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkının tanınmasıdır. Bu reform, bireylerin Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla, tüm olağan kanun yollarını tükettikten sonra Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilmesini sağlamıştır. Bu mekanizma, yargısal denetimin kapsamını genişleterek soyut norm denetiminden somut hak ihlali denetimine doğru bir dönüşüm başlatmıştır.

Bireysel başvuru, bir yandan bireysel hakların korunmasında ikincil ve tamamlayıcı bir güvence oluştururken, diğer yandan Anayasa Mahkemesi'nin içtihatları aracılığıyla temel haklar alanında standartların yükseltilmesine olanak tanımıştır. Uygulamada bu yolun, adil yargılanma hakkı başta olmak üzere, ifade özgürlüğü ve mülkiyet hakkı gibi pek çok konuda bireysel hak ihlallerinin tespitinde etkin bir araç haline geldiği görülmektedir. Dolayısıyla, bu mekanizma Türkiye'nin anayasal sistemine yeni bir soluk getirmiş ve bireylerin hukuk önünde daha güçlü bir konuma gelmelerine katkıda bulunmuştur.

2010 Anayasa değişiklikleri, bireysel başvuru hakkının tanınması, kamu denetçiliği kurumunun kurulması ve kişisel verilerin korunması gibi somut düzenlemelerle temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Bu reformlar siyasal etkileri nedeniyle zaman zaman eleştirilere konu olmuş olsa da anayasal yargıya erişimin genişlemesi ve yurttaş haklarının güçlenmesi gibi pratik yansımalarıyla Türkiye'nin anayasal gelişim sürecine somut katkılar sağlamıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, 2017 öncesi anayasa değişiklikleri hem iç hem de uluslararası dinamiklerin etkisiyle şekillenmiş; bireysel özgürlüklerin genişletilmesi, demokratikleşme ve hukukun üstünlüğü gibi temel prensipler doğrultusunda önemli adımlar atılmıştır. Ancak bu değişiklikler, kimi zaman yeterince kapsayıcı olmamakla eleştirilmiş ve uygulamada bazı sorunlarla karşılaşmıştır. Yine de bu süreç, 1982 Anayasası'nın otoriter karakterini yumuşatma ve daha demokratik bir anayasal düzen oluşturma çabalarının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu değişikliklerin etkileri, 2017 anayasa değişikliklerine giden süreçte belirleyici bir rol oynamış ve Türkiye'nin anayasal dönüşüm hikâyesinin bir parçası olmuştur.

3. 2017 ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİNİN TÜRKİYE'DE TEMEL HAK VE HÜRRİYETLER ÜZERİNDEKİ YANSIMALARI

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde 12 Eylül 1980 askerî müdahalesinin bir ürünü olarak yürürlüğe giren 1982 Anayasası, yürürlüğe girdiği günden bu yana çok sayıda değişikliğe uğramıştır. Bu değişiklikler, Anayasa'nın ilk hâlden belirgin ölçüde uzaklaşmasına yol açmış olsa da darbe sonrası oluşturulan özgürlük karşıtı ruhun belirli ölçüde korunduğu değerlendirilmektedir. Bu durum, Anayasa'nın topyekûn değiştirilmesi ve yeni bir anayasal düzenin tesis edilmesi yönündeki taleplerin süreklilik arz ettiğini göstermektedir (Güneş Uyar, 2020).

16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilen halkoylaması sonucunda 1982 Anayasası'nda 18 maddede radikal değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklik önerileri, Türkiye Büyük Millet Meclisinde (TBMM) oylandıktan sonra halkın onayına sunulmuştur (Kılıç ve Yalçın Atalay, 2023: 695). Olağanüstü hâl rejiminin uygulandığı bir dönemde Türkiye'de yapılan bu anayasa değişiklikleri ve bu kapsamda gerçekleştirilen düzenlemelerin, özellikle yürütme erkini güçlendiren ve denge-denetleme mekanizmalarını zayıflatan bir yapı oluşturduğu eleştirileri öne çıkmaktadır.

2017 anayasa değişikliği ile Türkiye, parlamenter sistemden kendine özgü bir nitelik taşıyan cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçiş yapmıştır. Bu sistem değişikliği, yürütme yetkisini tek elde toplayan monist bir yapı oluşturmuş ve bu durum, Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinin genişlemesine yol açmıştır. Bu durumun denge-denetleme mekanizmalarının zayıflaması ve demokratik standartlar açısından bazı endişeler yarattığı değerlendirilmektedir (Yokuş, 2020: 20). Yeni sistemde Cumhurbaşkanı, yürütme yetkilerini tek başına kullanma yetkisine sahiptir. Bu durumun, yürütme organının denetlenebilirliğini zorlaştırdığı ve güçler ayrılığı ilkesini zayıflattığı değerlendirilmektedir. 2017 anayasa değişiklikleriyle yürütme organı, Cumhurbaşkanı'na geniş yetkiler verilerek yeniden yapılandırılmıştır. Cumhurbaşkanı'nın yürütme yetkilerini tek başına kullanabilmesi, yürütme organının güçlenmesine ve merkeziyetçi bir yönetim anlayışının benimsenmesine neden olma riski taşıdığı değerlendirilmektedir (Yancı Özalp, 2017).

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin, yürütme organının yasama ve yargı organları üzerindeki etkisini artırması, bu organın denetim mekanizmalarından bağımsız hareket edebilmesine olanak tanıdığı şeklinde değerlendirilmektedir. Cumhurbaşkanı'nın yürütme yetkilerini doğrudan kullanması, Başbakanlık makamının kaldırılması ve bakanlıkların Cumhurbaşkanı'na bağlı hale getirilmesi, yürütme organının etkinliğini artırmaktadır. Ancak, bu durum aynı zamanda yürütme organının hesap verebilirliğini azaltarak demokratik denetim mekanizmalarının zayıflaması sonucunu doğurduğu değerlendirilmektedir. Bu sistemde bakanlıkların politika yapma ve uygulama yetkisi büyük ölçüde azalmıştır. Zira 1 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulan Politika Kurulları, politika belirleme görevini üstlenmektedir. Bu kurulların başkanlığını doğrudan Cumhurbaşkanı yürütmektedir ve toplantılara katılamaması durumunda dahi yetki, Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen bir başkan vekiline devredilmektedir. Bu durum, bakanların yasama organından ayrılıp atanmış birer siyasi müsteşar konumuna gelmelerine yol açtığı yönünde yorumlanmaktadır. Zira bakanlar artık milletvekili değildir ve doğrudan Cumhurbaşkanı'na bağlı olarak görev yapmaktadırlar. Anayasa'nın 104'üncü maddesinde yapılan değişiklikler kapsamında Cumhurbaşkanı'na, üst düzey kamu yöneticilerini atama ve görevden alma yetkisi verilmiştir. Üst düzey kamu yöneticilerinin belirlenmesi ve düzenlemeler, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile gerçekleştirilmektedir. Ancak, bu yetkinin sınırları ve uygulamadaki etkileri tartışmalıdır. Üst düzey kamu yöneticileri kavramının belirsizliği ve atamalarda herhangi bir denetim mekanizmasının olmaması, eleştirilen noktalar arasındadır (Coşkun, 2017: 17).

16 Nisan 2017'de yapılan Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanı'na yürütme yetkisine ilişkin konularda kararname çıkarma yetkisi verilmiştir. Ancak, bu yetki sınırsız değildir; Cumhurbaşkanı, temel hak ve özgürlükler, siyasi haklar, kanunla açıkça düzenlenen konular ve Anayasa'da münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkaramaz. Kararnamelerle kanunlar arasında çelişki olması durumunda, kanun hükümleri uygulanır. Aynı konuda Meclisin yasa çıkarması halinde, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümsüz hale gelir (Coşkun, 2017: 20). Bu düzenlemenin, yürütme organının asli düzenleme yetkisini genişletirken, yasamanın denetim mekanizmalarını zayıflattığı değerlendirilmektedir. Olağanüstü hâl dönemlerinde çıkarılan kararnameler, TBMM onayı olmadan uygulanabilirken, olağan dönemde çıkarılan kararnameler için böyle bir onay şartı bulunmamaktadır (Yancı

Özalp, 2017: 127-130). Sonuç olarak, Cumhurbaşkanı'na verilen kararname çıkarma yetkisinin, yürütme organını güçlendirdiği ve yasamanın denetim yetkilerini sınırlandırdığı değerlendirilmektedir (Keskinsoy ve Kaya, 2021).

Anayasa'nın 118'inci maddesinin altıncı fıkrasında yapılan değişiklikle, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin teşkilatı ve görevlerinin, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi yoluyla düzenleme yetkisi Cumhurbaşkanı'na verilmiştir (Yancı Özalp, 2017: 130). Bu durumun, yürütme organının gücünü artırdığı ve yasama organının yetkilerini sınırladığı ifade edilmektedir.

Anayasa'nın 119'uncu maddesi, olağanüstü hâl yönetimini düzenlemektedir. Bu maddeye göre, Cumhurbaşkanı çeşitli olağanüstü durumlar, örneğin savaş, seferberlik, doğal afet veya ağır ekonomik bunalım hâllerinde olağanüstü hâl ilân edebilir. Olağanüstü hâl ilânı kararı, verildiği gün Resmî Gazetede yayımlanır ve aynı gün TBMM onayına sunulur. Olağanüstü hâl sırasında Cumhurbaşkanı, olağanüstü hâlin gerekli kıldığı konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Bu kararnameler Resmî Gazetede yayımlanır ve aynı gün Meclisin onayına sunulur; aksi hâlde üç ay içinde yürürlükten kalkar. Bu düzenleme, olağanüstü hâllerde hızlı ve etkili karar alınmasını amaçlarken, Cumhurbaşkanı'nın geniş yetkilerle donatılmasının ve olağanüstü hâlin süresinin uzatılabilmesinin yasama ve yürütme organları arasındaki dengeyi etkilediği değerlendirilmektedir.

Anayasa'nın 123'üncü maddesinin üçüncü fıkrasında yapılan değişiklik, kamu tüzel kişiliği tesis etme yetkisini Cumhurbaşkanlığı kararnamelerine de tanımıştır (Yancı Özalp, 2017: 130). Bu düzenlemeyle beraber, Cumhurbaşkanının yetkilerinde bir genişleme yaşanmış ve yürütme erkinin etkisi yükselmiştir. Kamu tüzel kişiliğinin kuruluşu ile idarenin düzenlenmesi arasındaki potansiyel çelişki ve farklı düzenleme araçlarının etkileşimi, yaşamayı daraltırken yürütme organının etkinliğini artırdığı değerlendirilmektedir.

Cumhurbaşkanı'nın yasama ve yargı organları üzerindeki etkisinin artmasının, bu organların bağımsızlığını ve tarafsızlığını etkilediği ifade edilmektedir. Yargı organının üyelerinin seçimi ve atanması konularında yapılan düzenlemeler, yargı bağımsızlığını zayıflattığını ve yürütme organının yargı üzerindeki etkisini artırdığı değerlendirilmektedir (Yancı Özalp, 2017). Anayasa'nın 9'uncu maddesine, "yargının bağımsızlığı" ilkesine ek olarak "tarafsızlık" ilkesi de dâhil edilmiştir (Coşkun, 2017: 8). Bağımsızlık, hâkimin çevresel etkilerden korunmasını ifade ederken, tarafsızlık, hâkimin önyargısız ve adil karar vermesini ifade eder (Özkul, 2016: 45-50; Yancı Özalp, 2017: 120). Ancak, yalnızca Anayasa'da "tarafsızdır" denilmesiyle yargının tarafsız olmasının beklenemeyeceği belirtilmektedir. Önemli olanın, tarafsızlığı uygulamada sağlayabilecek hukuksal araçları öngörmek olduğu vurgulanmaktadır.

Anayasa'nın 101'inci maddesinde yapılan değişiklikle, Cumhurbaşkanı'nın niteliklerini ve tarafsızlığını düzenleyen maddedeki "tarafsızlık" ifadesi kaldırılmıştır. Cumhurbaşkanı'nın yeminine dair 103. maddedeki "tarafsızlık" ifadesinin korunduğu görülmüştür. Ancak, Cumhurbaşkanı yeminine dair 103. maddedeki "tarafsızlık" ifadesinin korunması, taraflı Cumhurbaşkanı'nın tarafsızlık yemini etmesi gibi bir çelişki oluşturmaktadır. Öte yandan Cumhurbaşkanı'nın aynı zamanda partisinin genel başkanı olması da nazara alındığında tarafsızlık özelinde bu durumun eleştiriler olduğu görülmektedir. Zira başkanlık sistemlerinde güçler arasında keskin bir ayrılık olması gerektiği vurgulanırken, iki şapkayı

birden takabilecek bir Cumhurbaşkanı'nın varlığının, yasama ile yürütme arasındaki bu ayrılığı ortadan kaldırdığı ifade edilmektedir.

Anayasa'nın 116'ncı maddesinde yapılan değişikliklerle, Cumhurbaşkanı'na ve Meclise karşılıklı seçim yenileme yetkisi verilmiştir (Coşkun, 2017: 24-25). Ancak, eğer Cumhurbaşkanı Meclis çoğunluğuna sahipse, Meclisin bu kararı alması pek mümkün görülmemekte ve bu durum gerçek manada bir "karşılıklık" sağlamamaktadır. Bu durum, başkanlık sisteminin temel ilkesi olan yasama ve yürütme organlarının birbirlerinin görevlerine son verememesi prensibinden uzaklaşıldığı eleştirilerine yol açtığı değerlendirilmektedir.

TBMM'nin görev ve yetkileri de yeniden düzenlenmiştir. Yeni sistemin monist yapısı, yasamanın Bakanlar Kurulu ve tek tek bakanları denetleme yetkisine son vermesi ve kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisini kaldırmasıyla, yasama-yürütme dengesini kökten değiştirmiştir. Bu düzenlemeyle bakanlar, Cumhurbaşkanı tarafından göreve atanmakta, görevden alınmakta ve ona karşı sorumlu hâle gelmektedir (Coşkun, 2017: 13). Bu durumun, başkanlık sisteminin doğasına uygun olduğu belirtilse de bakanların göreve başlama süreçlerinde parlamentonun tamamen devre dışı bırakılmış olmasının bir eksiklik olarak görüldüğü ifade edilmektedir. TBMM'nin denetim yetkisi ise yeniden düzenlenerek "gensoru" ile "güvenoylaması" denetim yolları kaldırılmıştır. Meclis soruşturması ise zorlaştırılmıştır. Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar hakkında görevleriyle ilgili işledikleri iddia edilen suçlarda soruşturma açılması için 301 vekilin önerge vermesi ve 360 vekilin kabul oyu vermesi gerektiği, soruşturma açılması kararından sonra dosyanın komisyona havale edilmesi ve komisyon raporunun görüşülmesinin ardından en az 400 oy ile Yüce Divan'a sevklerinin mümkün olduğu belirtilmiştir (Coşkun, 2017: 13). Bu oranlara ulaşmanın oldukça zor olmasından dolayı, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanların Meclis tarafından denetlenmesinin pratikte imkânsız hâle geldiği değerlendirilmektedir. Bu düzenlemelerin, Meclis soruşturmasının işlevselliğini yitirmesine ve Meclisin denetim yetkisinin zayıflamasına neden olduğu ifade edilmektedir (Keskinsoy ve Kaya, 2021).

Anayasa'nın 146'ncı maddesinde yapılan değişiklikle, Anayasa Mahkemesi üyelerinin sayısı askerî mahkemelerin kaldırılması nedeniyle 17'den 15'e düşürülmüştür. Bu 15 üyenin 12'si Cumhurbaşkanı tarafından, 3 üyesi ise TBMM tarafından seçilmektedir. Meclis'te Cumhurbaşkanı'nın partisinin çoğunluğa sahip olması, uzun vadede Anayasa Mahkemesi üyelerinin atanmasında Cumhurbaşkanı'nın etkisini artırma potansiyeli taşımaktadır. Ancak, üyelerin görev sürelerinin farklı zamanlarda sona ermesi nedeniyle, tek bir Cumhurbaşkanı'nın tüm üyeleri ataması pratikte mümkün değildir. Bu durum, anayasal denge ve denetleme mekanizmaları açısından önemli bir tartışma konusudur (Coşkun, 2017: 26). Bu değişikliğin, yürütme organının başında olan Cumhurbaşkanı'nın, bir taraftan parti genel başkanı sıfatıyla yasamayı, diğer taraftan yaptığı atamalarla yargıyı kendine bağlama imkânına sahip olmasını sağladığı ifade edilmektedir. Bu durumun, güçler ayrılığı ilkesinin sınırlarını silikleştirdiği ve yargının bağımsızlığını ve tarafsızlığını olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir.

Anayasa'nın 148'inci maddesinde yapılan değişiklikle, Anayasa Mahkemesi'nin denetim yetkisi kısmen daraltılmıştır. Anayasa Mahkemesi'nin, olağan dönemde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin denetimini yapabileceği; ancak fiili olarak bunların denetim imkânının azaldığı belirtilmiştir. Çünkü Cumhurbaşkanlığı

kararnamelerini çıkaran Cumhurbaşkanının, bu metni doğal olarak Anayasa Mahkemesi önüne götürmeyeceği ve bunun da Anayasa Mahkemesi'nin denetim yetkisini sınırladığı belirtilmektedir. Olağanüstü hâl döneminde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamelerine karşı yargı yolunun kapalı olduğu belirtilmektedir (Yancı Özalp, 2017: 125). Bu kararnameler üç ay içerisinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onayına sunulmak zorundadır. TBMM tarafından kanunlaştırılmadığı takdirde kararnameler kendiliğinden yürürlükten kalkar. Dolayısıyla, bu kararnamelerin denetimi yargısal değil, siyasal bir denetim mekanizması ile üç aylık süreyle sınırlı olarak sağlanmaktadır. Bu düzenlemenin, Anayasa Mahkemesi'nin denetim yetkisini sınırlandırarak, yürütme organının kararlarına karşı yargısal denetimi zayıflattığı değerlendirilmektedir.

Anayasa'nın 155'inci maddesinde yapılan değişiklikle, Anayasal sistemimizden çıkarılan kanun ve tüzük tasarılarını inceleme görevi Danıştay'ın yetki alanından kaldırılmıştır. Bu durum, Danıştay'ın artık yürütme organının düzenleyici işlemlerini ön denetleme yetkisinin kalmadığı yönünde bir yoruma yol açmaktadır. Ancak, yürütme organının temel düzenleyici işlemleri olan Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenirken, Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılan yönetmelikler için herhangi bir ön denetim mekanizması öngörülmemiştir. Bu durum, yürütme organının düzenleyici işlemlerinin denetimi açısından önemli bir boşluk yaratmaktadır (Yancı Özalp, 2017: 124-125). Bu durumun, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenleyici işlemler yapma yetkisini güçlendirirken, Danıştay'ın ön denetim yetkisini sınırladığı ifade edilmektedir.

Anayasa'nın 159'uncu maddesinde yapılan değişiklikle, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun yapısı yeniden biçimlendirilmiş ve ismindeki "Yüksek" ibaresi çıkarılarak Hakimler ve Savcılar Kurulu olarak değiştirilmiştir. Üye sayısı 22'den 13'e düşürülmüştür. Bu 13 üyenin altısının (4 üye + Adalet Bakanı ve Adalet Bakanlığı Müsteşarı) Cumhurbaşkanı tarafından doğrudan seçildiği belirtilmektedir. Kalan 7 üyenin ise TBMM tarafından belirlendiği ifade edilmektedir. Cumhurbaşkanı'nın parti genel başkanı olabileceği göz önünde bulundurulduğunda, Mecliste Cumhurbaşkanı'nın partisinin çoğunluğu oluşturduğu durumlarda Hakimler ve Savcılar Kurulu'nun tüm üyelerinin Cumhurbaşkanı tarafından atanabileceği bir tablo olduğu değerlendirilmektedir (Coşkun, 2017: 26). Bu durumun, yürütme organının başında olan Cumhurbaşkanı'nın, yasama ve yargı organları üzerindeki etkisini artırdığı ifade edilmektedir. Her ne kadar Kurul'un teşekkülünde müsteşar ibaresi yer alsa da Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte müsteşarlık uygulaması da kaldırılmış olsa da Anayasa'da yapılan değişiklikte bu ibarenin düzeltilmemesi de dikkat çekmektedir.

Anayasa'nın 161'inci maddesinde yapılan değişiklikle, Meclisin Bütçe Kanunu konusundaki yetkilerinde kısıtlama getirilmiştir. Eğer bütçe kanunu zamanında yürürlüğe konulmazsa, öncelikle geçici bütçe kanunu çıkarılır. Geçici bütçe kanununun da çıkarılamaması durumunda ise, önceki yılın bütçesi yeniden değerlendirilerek artırılarak uygulanır. Bu düzenleme, yürütme organının bütçesiz kalmayacağı ve yasama organının bütçeyi yürütme organına karşı bir denetim aracı olarak kullanamadığı anlamına gelmektedir. Böylece 2017 değişikliğiyle Meclisin bütçe yetkisinin dolaylı yoldan Cumhurbaşkanı'na devredildiği ifade edilmektedir (Yancı Özalp, 2017: 134).

2017 Anayasa değişiklikleri, Türk siyasi ve hukuki tarihinde yeni bir dönemi başlatarak, güçler dengesini yürütme lehine önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu köklü dönüşüm, temel hak ve hürriyetlerin güvencesi açısından farklı boyutları

olan bir tartışma alanı yaratmıştır. Anayasa'nın Cumhurbaşkanı'na tanıdığı geniş yetkiler ve yürütme organının güçlenmesi, temel hak ve hürriyetlerin korunması mekanizmalarında bazı zorluklar ortaya çıkardığı yönünde eleştiriler bulunmaktadır (Keskinsoy ve Kaya, 2021). Bu eleştirilerin odağında, yürütmenin merkezileşmesinin, denge-denetleme sisteminin zayıflamasına yol açtığı ve bu durumun, bireysel hakların korunmasında potansiyel zafiyetler yaratabileceği tezi yer almaktadır. Yargı bağımsızlığı, bu bağlamda en kritik unsurlardan biri hâline gelmiştir. Yargı organlarının üyelerinin seçimi ve atanması konularındaki düzenlemelerin, yürütmenin yargı üzerindeki etkisini artırma potansiyeli taşıdığı belirtilmektedir (Yancı Özalp, 2017). Bu durum, demokratik bir hukuk devletinde vazgeçilmez olan yargısal güvencelerin zedelenmesine ve bireylerin hak arama özgürlüklerinin kısıtlanmasına neden olabileceği endişelerini beraberinde getirmektedir (Yokuş, 2020: 20).

Söz konusu değişikliklerin temel hak ve hürriyetler üzerindeki etkisi, özellikle olağanüstü dönemlerde daha belirgin hale gelmektedir. Olağanüstü Hâl ilan etme yetkisinin Cumhurbaşkanı'na verilmesi, temel hak ve özgürlüklerin askıya alınmasına yönelik endişeleri artırmaktadır. Bu yetki, bireylerin özgürlüklerinin kısıtlanmasına ve devletin keyfî müdahalelerine açık bir zemin hazırlayabileceği şeklinde yorumlanmaktadır. Bununla birlikte, yürütmenin genişleyen yetkileri, yalnızca olağanüstü dönemlerle sınırlı kalmayıp, basın ve ifade özgürlüğü gibi temel demokratik haklar üzerinde de baskı oluşturma potansiyeli taşımaktadır. Medya üzerindeki denetimin artması ve ifade özgürlüğünün sınırlandırılması kaygıları, yeni sistemin eleştirel boyutlarını derinleştirmektedir. Ayrıca, yürütmenin artan gücü, toplumsal hareketlerin ve gösterilerin bastırılmasına yönelik tedbirlerin artırılması riskini de beraberinde getirmektedir ki bu durum, bireylerin toplanma ve gösteri yapma haklarını olumsuz yönde etkileyebilir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişle birlikte, denge-denetleme mekanizmalarının etkinliği zayıflamıştır; yasama ve yargı organlarının yürütme üzerindeki denetleyici rolü azalmış, bu da demokratik denetim ve hesap verebilirlik mekanizmalarını zayıflatarak, insan hakları ihlallerine karşı savunmasız bir zemin oluşturabileceği yönünde yorumlanmaktadır.

Bununla birlikte, anayasa değişiklikleri, temel hak ve hürriyetler açısından olumlu addedilebilecek bazı yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Anayasa'nın 142'nci maddesiyle disiplin mahkemeleri haricinde askerî yargının tamamen tasfiye edilmesi, adalet sisteminde sivil yargının etkinliğini ve bütünlüğünü güçlendirme amacı taşımaktadır (Yancı Özalp, 2017: 122). Bu değişiklik, adil yargılanma hakkı ve insan hakları açısından önemli bir ilerleme olarak görülmektedir. Askerî yargı mercilerinin kaldırılması, sivil yargının denetimi dışında kalan bir alanın ortadan kaldırılmasıyla yargı sisteminde yeknesak bir yapı oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca, Anayasa'nın 122'nci maddesiyle sıkıyönetim rejiminin Anayasa'dan çıkarılması, temel hak ve hürriyetlerin korunması açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir (Nohutçu & Ziyrek, 2020: 851-860). Sıkıyönetim ifadesinin Anayasa'nın 17'nci (kişinin dokunulmazlığı) ve 19'uncu (kişi hürriyeti ve güvenliği) maddelerinden çıkarılması, olağanüstü yönetim biçimlerinin temel hakları kısıtlama potansiyelini ortadan kaldırmıştır (Yılmazoğlu ve Perdecioğlu, 2019: 94). Bu reform, bireysel özgürlüklerin güvence altına alınması ve keyfî yönetim biçimlerinin önüne geçilmesi adına önemli bir adım olarak kabul edilebilir. Son olarak, siyasi katılım alanında yapılan düzenlemeler de dikkat çekicidir. Anayasa'nın 76'ncı maddesiyle seçilme yaşının 18'e indirilmesi ve erkekler için askerlik yapmış olma şartının kaldırılması, gençlerin siyasi

süreçlere katılımını artırmak amacıyla yapılmıştır (Yılmazoğlu ve Perdecioğlu, 2019: 443). Bu değişiklikler, demokratik sistemin daha kapsayıcı hale getirilmesine ve gençlerin temsiliyetinin güçlendirilmesine katkı sağlayabilir.

Sonuç olarak, 2017 anayasa değişiklikleri, temel hak ve hürriyetler açısından hem pozitif hem de negatif potansiyeller barındıran karmaşık bir yapıya sahiptir. Değişiklikler bir yandan sıkıyönetim rejimini kaldırarak veya askerî yargıyı tasfiye ederek bireysel haklar lehine adımlar atarken, diğer yandan yürütmenin yetkilerini genişletmesiyle denge ve denetim mekanizmalarını zayıflatmış ve bu durumun temel hakların güvencesi üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği yönündeki eleştirileri güçlendirmiştir. Bu nedenle, 2017 anayasa değişikliklerinin temel hak ve hürriyetlere olan etkisi, tek bir yönde değil, kapsamlı ve çok boyutlu bir perspektiften değerlendirilmelidir.

Türkiye'nin anayasal tarihi incelendiğinde, 1924 Anayasası'ndan itibaren temel hak ve hürriyetlerin anayasal koruma altına alındığı görülür. Ancak, bu korumanın en kapsamlı ve ileri düzeyde olduğu Anayasa, 1961 Anayasası'dır. Bu anayasa, "otorite karşısında özgürlükleri" önceleyen bir felsefeyle hazırlanmış, temel hak ve özgürlükleri güvence altına alan birçok mekanizma kurmuştur. 1982 Anayasası ise ilk halinde, temel hak ve hürriyetleri sınırlayıcı bir yaklaşıma sahip olmuş, ancak sonraki yıllarda yapılan değişikliklerle bu sınırlamalar kısmen yumuşatılmıştır. Bugün gelinen noktada, 2017 anayasa değişiklikleri ile birlikte, anayasal felsefenin yeniden otoriteyi güçlendirme yönünde değiştiği görülmektedir. Bu değişiklikler, yürütme organını ve onun tek temsilcisi olan Cumhurbaşkanı'nı önemli ölçüde güçlendirmiştir (Yancı Özalp, 2017: 135; Yokuş, 2020). Bu durum, özellikle temel hak ve hürriyetlerin korunması açısından bazı sakıncaları beraberinde getirebileceği yönünde tartışmalar yaratmaktadır.

Öte yandan, olağanüstü dönemlerde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri (CBK), temel hak ve hürriyetlere yönelik potansiyel riskleri daha da belirgin hâle getirmektedir. Normal koşullarda, Cumhurbaşkanı'nın kararname çıkarma yetkisi, temel hak ve hürriyetler gibi konularda sınırlandırılmıştır. Ancak, Anayasa'nın 119'uncu maddesine göre, olağanüstü hâl döneminde temel hak ve hürriyetler üzerindeki sınırlamalar, CBK ile düzenlenebilmektedir. Bu durum, yürütmenin yasama ve yargı denetiminden bağımsız olarak, bireysel özgürlükleri doğrudan etkileyecek kararlar almasına olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla, olağanüstü hâl ilan etme yetkisinin Cumhurbaşkanı'na verilmesi ve bu dönemde çıkarılan kararnamelerin denetim mekanizmalarından uzak olması, temel hak ve hürriyetlerin güvencesini zayıflatan ciddi bir sakınca olarak değerlendirilmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel yasası olan 1982 Anayasası'nda gerçekleştirilen anayasa değişikliklerinin, özellikle bireylerin temel hak ve özgürlükleri üzerindeki yansımalarını incelemiştir. Anayasaların, devletin temel örgütlenmesini ve işleyişini düzenleyen, aynı zamanda bireysel hak ve özgürlükleri güvence altına alan en üst hukuk normları olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, bu değişikliklerin etkileri büyük önem taşımaktadır. Türk anayasacılık tarihinde Sened-i İttifak'tan Cumhuriyet dönemi anayasalarına uzanan süreçte bireysel hakların genişlemesi ve demokratikleşme yönünde kaydedilen ilerlemeler dikkate alındığında, özellikle 1961 Anayasası'nın sosyal ve ekonomik haklar alanındaki yenilikçi yaklaşımı bu sürece önemli bir ivme kazandırmıştır. Buna

rağmen, 1982 Anayasası'nın ilk hâlinin, yetkiyi merkezileştirme amacı güderek temel hak ve özgürlüklerin alanını daralttığı vurgulanmaktadır.

Çalışmanın odak noktasını oluşturan 1987, 1993, 1995, 2001, 2004 ve özellikle 2010 yıllarındaki anayasa değişiklikleri, temel hak ve özgürlüklerin kapsamını genişletme ve bireylerin daha özgür bir şekilde hareket edebilmesini sağlama amacını taşımıştır. Bu değişiklikler neticesinde, ifade, basın ve örgütlenme özgürlükleri, siyasi ve sosyal haklar gibi çeşitli alanlarda önemli iyileşmeler sağlanmış, 2010 yılında yürürlüğe giren bireysel başvuru hakkının ise temel hakların korunması noktasında önemli bir dönüm noktası teşkil ettiği ifade edilmektedir. Ancak, çalışmanın temel tartışma eksenini oluşturan 2017 anayasa değişikliklerinin, bu genişleme eğilimine bir ara verdiği ve temel hak ve özgürlükler üzerinde potansiyel olumsuz sonuçlar doğurabileceği değerlendirilmektedir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişle birlikte yürütme erkinin yetkilerinin belirgin bir şekilde artmasının ve yasama ile yargı üzerindeki etkisinin güçlenmesinin, kuvvetler ayrılığı ilkesinin zayıflamasına ve demokratik denetim mekanizmalarının etkinliğinin azalmasına neden olabileceği değerlendirilmektedir.

Yargının tarafsızlığı ilkesinin anayasaya dâhil edilmesi, olumlu bir gelişme olarak kabul edilse de Hakimler ve Savcılar Kurulu ve Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçimine dair getirilen yeni düzenlemelerin, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı açısından ciddi endişeler yarattığı düşünülmektedir. Yürütme organının bu kurulların yapısındaki artan etkisi, yargının özgürce karar verme yeteneğini zayıflatma ve hukuk devleti ilkesine zarar verme riski taşıdığı ifade edilmektedir. Cumhurbaşkanı'na tanınan kararname çıkarma yetkisinin ve bu kararnamelerin yargısal denetiminin sınırlandırılmasının, yürütmenin yetki alanını genişletirken yasamanın denetim gücünü azalttığı değerlendirilmektedir. Özellikle Meclisin bütçe üzerindeki yetkilerinin dolaylı olarak Cumhurbaşkanı'na devredilmesi ve Cumhurbaşkanı kararnameleriyle kamu tüzel kişiliği tesis etme yetkisinin tanınması, yasama organının önemini azaltan düzenlemeler olarak değerlendirilmektedir. Olağanüstü hâl ilan etme yetkisinin münhasıran Cumhurbaşkanı'na verilmesi ve bu dönemde çıkarılan kararnamelere karşı yargı yolunun kapalı olması ise temel hak ve özgürlüklerin askıya alınması ve bireysel özgürlüklerin kısıtlanması riskini beraberinde getirdiği değerlendirilmektedir.

Cumhurbaşkanı'nın yasama ve yargı organları üzerindeki nüfuzunun artmasının, bu kurumların özerkliklerini ve yansızlıklarını zedeleyebileceği düşünülmektedir. Özellikle yargı organının üyelerinin seçimi ve atanması konusundaki düzenlemelerin, yargı bağımsızlığını zayıflattığı ve yürütme organının yargı üzerindeki denetimini artırdığı değerlendirilmektedir. Ayrıca, milletvekillerinin parti disiplinine daha sıkı bağlanması ve bağımsız hareket alanlarının daralması, yasamanın yürütme üzerindeki denetim etkinliğini azalttığı düşünülmektedir. Cumhurbaşkanı'nın aynı zamanda bir siyasi partinin genel başkanı olması, devletin bütünlüğünü temsil etme ve tarafsızlığını koruma ilkesiyle çelişebileceği ve toplumsal kutuplaşmayı artırabileceği endişesi de bulunmaktadır. Başbakanlık makamının kaldırılması ve bakanların doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından atanmasıyla yürütme organının aşırı derecede güçlenmesi, denge-denetleme mekanizmalarını olumsuz etkileyen önemli bir husustur. Bakanların milletvekili olmaması, yasama ile olan bağlarını kopararak, politika yapma yetkilerinin Politika Kurullarına geçmesiyle birlikte, bakanlıkların fonksiyonlarını

uygulamaya yönelik birimler haline getirdiği ve bakanları siyasi birer müsteşar konumuna düşürdüğü söylenebilir. Bu durum, yürütmenin aşırı merkezileşmesi ve Meclis denetiminin zayıflaması sorunlarını beraberinde getirmektedir. Ayrıca, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin doğası gereği yürütme ve yasamanın uyumlu çalışması beklenirken, mevcut seçim sisteminin bu uyumu tam olarak sağlayamaması, sistemin işleyişini zorlaştırabilecek bir diğer noktadır.

Bu bağlamda, mevcut anayasal çerçevede bazı değişiklik ve iyileştirmelerin yapılması gerekmektedir. Öncelikle, kuvvetler ayrılığı ilkesinin güçlendirilmesi amacıyla yasama ve yargı organlarının yürütme karşısında daha bağımsız ve güçlü hale getirilmesi hayati önem taşımaktadır. Özellikle yargı bağımsızlığını tesis edecek Hakimler ve Savcılar Kurulu ve Anayasa Mahkemesi üye seçim usullerinin yeniden düzenlenmesi zorunludur. Yargı üyelerinin atanmasında yürütmenin ve Cumhurbaşkanı'nın etkinliğinin azaltılması, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve yüksek yargı organlarının kendi aralarından seçim usulünün yaygınlaştırılması, yargının siyasallaşmasını önleyerek yargı-yasama-yürütme arasındaki bağın ve ayrılığının daha belirgin hâle gelmesini sağlayacaktır.

İkinci olarak, yasamanın denetim yetkilerinin artırılması, Meclis soruşturması gibi araçların etkinliğinin artırılması ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin TBMM tarafından daha etkin bir şekilde denetlenmesi sağlanmalıdır. Bütçe hakkının Meclisin temel denetim aracı olarak korunması da kritik bir öneme sahiptir.

Üçüncü olarak, yargısal denetimin kapsamının genişletilmesi, olağanüstü hâl döneminde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri de dâhil olmak üzere, yürütmenin tüm işlemlerine karşı yargı yolunun açık tutulması gerekmektedir. Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin Anayasa Mahkemesi tarafından içerik yönünden de incelenbilmesinin önündeki yasal kısıtlamaların giderilmesi bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Dördüncü olarak, Cumhurbaşkanı'nın tarafsızlığının anayasal güvence altına alınması ve Cumhurbaşkanı'nın parti üyeliği ile devletin başı olma sıfatının ayrılması yönünde anayasal düzenlemeler yapılması elzemdir.

Beşinci olarak, yürütme ve yasamanın daha uyumlu çalışmasını sağlayacak, temsilde adaleti ve yönetimde istikrarı birlikte gözetilen bir seçim sistemi üzerinde çalışılması faydalı olacaktır.

Bu noktada, 2010 anayasa değişiklikleriyle getirilen bireysel başvuru hakkı, Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK) gibi yeni başvuru yollarının, temel hak ve hürriyetlerin korunmasında önemli bir rol oynadığı değerlendirilmelidir. Bu kurumlar, idari işlemlerin vatandaş mağduriyetine yol açmasını önlemeyi ve idarelerin çalışmalarını iyileştirmeyi teşvik edebilir. Özellikle KDK kararlarının tavsiye niteliğinde olmasına rağmen, idareler tarafından uygulanma oranının artmasıyla vatandaş memnuniyetinin de artacağı açıktır.

Son olarak, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde Cumhurbaşkanının artan önemi göz önüne alındığında gerek politik gerekse de hukuksal anlamda temel hak ve hürriyetleri önceleyen politikalar gütmesi, sistemin meşruiyeti ve istikrarı açısından faydalı olacaktır. Bu bağlamda, Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK) ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) gibi temel hak ve hürriyetleri koruma altına alan oluşumların güçlendirilmesi, katılımcı demokrasi

mekanizmalarının etkinliğini artırarak sivil toplum kuruluşlarının ve vatandaşların anayasa değişiklikleri ve diğer önemli siyasi süreçlere daha etkin katılımını sağlayacaktır.

Sonuç olarak, 1982 Anayasası'nda yapılan değişiklikler, temel hak ve özgürlükler açısından önemli dönüşümler yaratmıştır. Ancak, özellikle 2017 anayasa değişikliği ile yürütme yetkilerinin aşırı derecede artmasının ve denge-denetleme mekanizmalarının zayıflamasının, otorite-özgürlük dengesi açısından ciddi endişeler doğurduğu değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Anayasa'nın günümüz demokratik standartlarına tam uyum sağlaması ve temel hak ve özgürlüklerin etkin bir şekilde korunabilmesi için ek düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu açıktır. Gelecekteki akademik çalışmaların, 2017 anayasa değişikliklerinin uzun vadeli etkilerini ve toplum üzerindeki yansımalarını daha derinlemesine incelemesi büyük önem taşımaktadır. Özellikle, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin uygulamadaki sonuçlarının temel hak ve özgürlükler, yargı bağımsızlığı ve demokratik süreçler üzerindeki etkilerini gösteren ampirik araştırmalar yapılmasına ihtiyaç vardır. Ayrıca, diğer ülkelerdeki başkanlık sistemlerinin işleyişi, denge-denetleme mekanizmaları ve temel hakların korunmasına yönelik uygulamaların karşılaştırmalı analizi, Türkiye için değerli sonuçlar sunabilir. Yeni bir anayasa yapma süreci gündeme geldiğinde ise, geçmişteki anayasa değişikliklerinin ve bu çalışmanın bulgularının dikkate alınarak, daha katılımcı, çoğulcu ve temel hak ve özgürlükleri etkin bir şekilde güvence altına alan bir anayasal çerçevenin oluşturulmasına yönelik somut öneriler geliştirilmesi hayati bir gerekliliktir.

KAYNAKÇA

- Aras, Ü. Y. (2010). *İnsan hakları temelinde özel hayat hakkının ulusal ve uluslararası alanda uygulamaları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Atar, Y. (2019). *Türk anayasa hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Aybay, R. (2017). *İnsan hakları hukuku*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Can, M. (2019). İnsan hakları ve demokrasi arasındaki ilişkinin felsefi analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(4), 2155-2167.
- Coşkun, V. (2017). 16 Nisan 2017 tarihinde kabul edilen anayasa değişikliklerinin değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22(36), 3-30.
- Çağıl, O. M. (1984). İnsan hakları ve tabii hukuk. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 50(1-4), 69-115.
- Döner, A. (2023a). *Anayasa hukuku genel esaslar*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Döner, A. (2023b). *Türk anayasa hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Erdoğan, M. (1997). *Anayasal demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Eroğul, C. (2014). *Anatüzeğe giriş: Anayasa hukuku*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Eryılmaz, B. (1992). *Tanzimat ve yönetimde modernleşme*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Gözler, K. (2001). Anayasa değişikliğinin temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması bakımından getirdikleri ve götürdükleri: Anayasanın 13'üncü maddesinin yeni şekli hakkında bir inceleme. *Ankara Barosu Dergisi*, 4, 53-67.
- Gözübüyük, A. Ş. (1994). *Anayasa hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gümüş, M. (2008). Anayasal meşruti yönetime medhal: 1856 Islahat Fermanı'nın tam metin incelemesi. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 47(8), 215-240.
- Güneş Uyar, A. (2020). *1982 anayasasının demokratik evrimi: Yapılan değişikliklere yönelik eleştirel bir analiz*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

- Hakyemez, Y. Ş. (2010). 2010 Anayasa değişiklikleri ve demokratik hukuk devleti. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14(2), 387-406.
- İpek, A. (2012). Çocuk haklarının gelişimi ve karşılaştırmalı olarak anayasal açıdan değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(1), 151-173.
- Kaboğlu, İ. Ö. (2010). *Değişiklikler ışığında 1982 Anayasası: Halk neyi oylayacak*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Kapani, M. (1993). *Kamu hürriyetleri*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Karaaslan, R. (2022). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yargısı ve Türkiye. A. Yılmaz ve Ş. Akdemir (Ed.). *Kurumsal ve işlevsel boyutlarıyla Türkiye’de insan hakları problemleri* içinde (ss. 123-150). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Kavıracı, O. (2022). Suç, şiddet ve insan hakları kavramları çerçevesinde kadın ve güvenlik. F. G. Çetin Can (Ed.). *Kadın ve toplum: Değişen roller, ilişkiler, sonuçlar* içinde (ss. 299-314). Ankara: Orion Yayınları.
- Keskinsoy, Ö. ve Kaya, S. B. (2021). 2017 anayasa değişikliğinin demokratik nitelik sorunu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2021(155), 51-78.
- Kılıç, F., ve Yalçın Atalay, N. (2023). 1982 Anayasasında 2010 tarihine kadar yapılan değişiklikler. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(5), 691-700.
- Koçak, B. (2021). Türk anayasaları üzerinde gerçekleştirilen önemli değişiklikler. *Avrasya Dosyası Dergisi*, 12(2), 57-83.
- Korkmaz, A. (2014). İnsan hakları bağlamında özel hayatın gizliliği ve korunması. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014(3), 99-103.
- Nohutçu, A., ve Aslan, H. (2022). 1982 Anayasası ve değişiklikleri. *Anayasa Hukuku Çalışmaları*, 22(1), 110-115.
- Nohutçu, K., ve Ziyrek, O. (2020). Askeri mahkemelerin kaldırılması ve sıkıyönetim rejimi. *Hukuk ve Demokrasi Çalışmaları*, 851-860.
- Özbudun, E. (2011). *Türk anayasa hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özbudun, E. (2019). *Türk anayasa hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özbudun, E., ve Gençkaya, Ö. F. (2010). *Türkiye’de demokratikleşme ve anayasa yapımı politikası*. İstanbul: Doğan Yayınları.
- Özkul, F. (2016). Anayasalarımızda yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı. *Ankara Barosu Dergisi*, (3), 201-263.
- Sağlam, M. (2002). 2001 anayasa değişiklikleri ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. *İnsan Hakları Dergisi*, 7(4), 100-105.
- Tanör, B. (2007). *Osmanlı-Türk anayasal gelişmeleri (1789-1980)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Teziç, E. (2009). *Anayasa hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Topuzkanamış, Ş. E. (2019). 1982 Anayasasında temel hak ve özgürlükler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21(2), 1767-1793.
- Turhan, A. (2013). İnsan hakkı kuşakları arasındaki tamamlayıcılık ilişkisi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(2), 357-378.
- Turhan, M. (1994). Anayasa ve Anayasacılık. *Amme İdaresi Dergisi*, 27(3), 3-12.
- Yancı Özalp, N. (2017). 2017 anayasa değişikliklerinin yasama-yürütme ilişkilerine ve yargı bağımsızlığına etkileri. *Anayasa Hukuku Dergisi*, 6(11), 117-136.
- Yılmazoğlu, Y. E. ve Perdecioğlu, G. E. (2019). *Türkiye Cumhuriyeti anayasası (gerekçeli)*. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.
- Yokuş, S. (2020). Özgürlükler bağlamında 1982 Anayasası’nın evrimi. *Anayasa Yargısı*, 37(2), 1-30.

EXTENDED SUMMARY

This study meticulously examines the constitutional amendments made to the 1982 Constitution of the Republic of Türkiye, particularly focusing on their implications for individual fundamental rights and freedoms. Given that constitutions are the supreme legal norms governing a state's fundamental structure and operation while also guaranteeing individual rights and freedoms, the effects of these amendments are of great significance. In the history of Turkish constitutionalism, a noticeable progression can be observed in the expansion of individual rights and democratization, extending from the Sened-i İttifak to the Republican-era constitutions. Notably, the 1961 Constitution's innovative approach provided significant momentum to this process. Despite this, it's highlighted that the initial version of the 1982 Constitution aimed to centralize power, thereby narrowing the scope of fundamental rights and freedoms. The primary goal of this study is to analyze Turkish constitutional developments from the perspective of the fundamental rights and freedoms they provide to individuals and to evaluate the current state of the 1982 Constitution in terms of fundamental rights and freedoms.

The study's core research questions aim to understand how various amendments to the 1982 Constitution, especially those prior to 2017, contributed to the expansion or restriction of fundamental rights and freedoms. It also seeks to analyze the direct and indirect impacts of the 2017 constitutional amendments on fundamental rights and freedoms in Türkiye, particularly concerning the separation of powers and democratic oversight mechanisms, and the consequences of the transition to a Presidential Government System on judicial independence, legislative oversight, and the overall balance between authority and liberty. Additionally, the study aims to develop recommendations for future constitutional arrangements to ensure a more robust protection of fundamental rights and freedoms and a more effective system of checks and balances.

A comprehensive literature review covers the origins of the concept of a constitution in Western literature and its entry into Turkish legal terminology, encompassing the development of modern constitutional movements and the idea of human rights. In Turkish constitutional history, the Sened-i İttifak, Tanzimat and Islahat Edicts, the 1876 Kanun-u Esasi, and the 1921, 1924, 1961, and 1982 Constitutions are evaluated from the perspective of fundamental rights and freedoms. The evolution of the 1982 Constitution from its initial authoritarian structure to a more individual-centered one through subsequent amendments is particularly detailed. This study employed a screening and evaluation method to describe the final form of the 1982 Constitution in terms of fundamental rights and freedoms. Academic works and constitutional texts were used as primary sources. The main limitation of this study is that its literature review was restricted to written documents, and only constitutional amendments with direct or indirect effects on fundamental rights and freedoms were examined.

The evolution of the 1982 Constitution has shown a complex trajectory regarding fundamental rights and freedoms. While its initial form drew criticism, amendments from 1987 to 2010 significantly expanded these rights. The 1987 amendment lifted political bans and lowered the voting age; in 1993, the state monopoly on radio and television was abolished, strengthening media freedom. The 1995 amendments further lowered the voting age and expanded

political rights. The 2001 and 2004 amendments, driven by Türkiye's EU membership goals, expanded individual rights, protected freedom of thought, abolished the death penalty, and accepted the supremacy of international human rights conventions. The 2010 amendments brought significant judicial reforms, including regulations on personal data protection, labor and children's rights, established the Public Ombudsman Institution, and granted the right to individual application to the Constitutional Court, marking a milestone in rights protection.

However, the 2017 constitutional amendments disrupted this trend of expansion by transitioning Türkiye to a Presidential Government System. This shift significantly increased executive powers and the President's authority, raising concerns regarding the weakening of checks and balances as well as democratic standards. The President's sole exercise of executive power complicates executive accountability and weakens the principle of separation of powers. The President's power to issue decrees and the limited judicial review over them have expanded executive regulatory authority while reducing legislative oversight. Concerns over judicial independence have grown, particularly with the extensive powers granted to the President in appointing members of the HSK and AYM. Parliament's oversight powers have been substantially restricted, and its budgetary authority has been indirectly transferred to the President. Nevertheless, positive developments also occurred, such as the abolition of military judiciary, the lowering of the age for being elected, and the removal of the martial law regime from the Constitution.

In conclusion, the amendments to the 1982 Constitution have brought about significant transformations concerning fundamental rights and freedoms. However, especially with the 2017 constitutional amendment, the excessive increase in executive powers and the weakening of checks and balances are considered to raise serious concerns regarding the balance between authority and liberty. In this context, it is clear that additional regulations are needed for the constitution to fully align with contemporary democratic standards and effectively protect fundamental rights and freedoms. Strengthening the separation of powers, increasing legislative and judicial oversight, ensuring the constitutional guarantee of presidential impartiality, and reinforcing participatory democracy mechanisms are of vital importance. Future academic research should delve deeper into the long-term impacts of the 2017 constitutional amendments and their societal implications, with empirical research on the practical outcomes of the Presidential Government System on fundamental rights, judicial independence, and democratic processes being crucial.

Yazar Beyanı | Author's Declaration

Finansal Destek | Financial Support: Müslüm DURAN ve Hakan ALPTÜRKER, bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır. | *Müslüm DURAN and Hakan ALPTÜRKER have not received any financial support for the research, authorship, or publication of this study.*

Yazarların Katkıları | Authors's Contributions: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır. | *The authors contributed equally to the study.*

Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı | The Declaration of Conflict of Interest/Common Interest: Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir. | *No conflict of interest or common interest has been declared by the authors.*

Etik Kurul Onayı Beyanı | The Declaration of Ethics Committee Approval: Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur. | *The study doesn't need any ethics committee approval or any special permission.*

Araştırma ve Yayın Etiği Bildirgesi | The Declaration of Research and Publication Ethics: Yazarlar, makalenin tüm süreçlerinde Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyduğunu ve verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığını, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin ve editör kurulunun hiçbir sorumluluğunun olmadığını ve bu çalışmanın Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nden başka hiçbir akademik yayın ortamında değerlendirilmediğini beyan etmektedir. | *The authors declares that he/she complies with the scientific, ethical, and quotation rules of Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences in all processes of the paper and that he/she does not make any falsification of the data collected. In addition, he/she declares that Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences and its editorial board have no responsibility for any ethical violations that may be encountered, and that this study has not been evaluated or published in any academic publication environment other than Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences.*

KADIN İSTİHDAMI, KÜRESELLEŞME VE İNSANİ GELİŞME İLİŞKİSİ

Relationship Between Women's Employment, Globalization, and Human Development

Doç. Dr. Fatma Fehime AYDIN

Sorumlu Yazar / Corresponding Author
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü
fatmafehimeaydin@yyu.edu.tr
0000-0002-7026-6889

Makale Türü :Araştırma
Makale Gönderim Tarihi :12.08.2025
Makale Revizyon Tarihi :22.09.2025
Makale Kabul Tarihi :30.09.2025

Atıf/Citation: Aydın, F.F. (2025). Kadın istihdamı, küreselleşme ve insani gelişme ilişkisi. *Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (2) , 115-134.

Doi: 10.56400/tarsusiibfdergisi.1763497

Öz

Modern toplumların ekonomik ve sosyal kalkınmasında kritik bir rol oynayan kadın istihdamı, küreselleşme süreciyle birlikte dünya genelinde artış göstermiştir. Bu çalışma, Türkiye'de kadın istihdamı, küreselleşme ve insani gelişme değişkenleri arasındaki ilişkileri incelemektedir. Analizlerde ADF ve PP birim kök sınamaları kullanılmış ve ARDL sınır testi metodu uygulanmıştır. Sonuçlar, kadın istihdamındaki değişikliklerin insani gelişmeyi kısa veya uzun vadede etkilemediğini göstermektedir. Küreselleşmeyi ise hem kısa vadede hem de uzun vadede negatif yönde etkilediği ancak bu etkinin kısa vadede gecikmeli olarak ortaya çıktığını, küreselleşme ile insani gelişme arasında kısa ya da uzun vadede herhangi bir anlamlı etkileşim olmadığını göstermektedir. Bu çalışmanın bulguları, Türkiye'de kadın istihdamını artırmak için politika yapıcıların daha etkin ve kapsayıcı stratejiler geliştirmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Kadınların iş gücüne verimli ve nitelikli sektörlerde de katılımını teşvik eden politikalar, sadece ekonomik büyümeyi desteklemekle kalmayacak, aynı zamanda toplumsal refahın artmasına ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına da önemli katkılar sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kadın İstihdamı, Küreselleşme, İnsani Gelişme, ARDL Sınır Testi.

Abstract

The employment of women, which plays a crucial role in the social and economic developments of modern communities, has increased worldwide with the globalization process. In this study, the relationship between women's employment, globalization, and human development in Türkiye is analyzed. The ADF and PP unit root tests are employed in the analyses and ARDL bounds testing approach is applied. The results show that changes in female employment do not affect human development in either the short or long term. It shows that globalization has a negative impact on both the short and long term, but this effect emerges with a delay in the short term, and there is no significant interaction between globalization and human development in the short or long term. These findings reveal that policy makers should develop more effective and inclusive strategies to increase women's employment in Türkiye. Policies that encourage women's participation in productive and qualified sectors in the labor force will not only support economic growth, but also make significant contributions to increasing social welfare and achieving gender equality.

Keywords: Women Employment, Globalization, Human Development, ARDL Bounds Test.

GİRİŞ

Kadın istihdamı, küreselleşme ve insani gelişme arasındaki ilişki, günümüzün en önemli sosyo-ekonomik konularından biridir. Küreselleşme, dünya çapında ekonomik ve sosyal dengeleri değiştirerek kadınların işgücüne katılımını artırmakta ve kadınların işgücüne katılımındaki artış ise insani gelişme göstergelerinde önemli iyileşmelere yol açmaktadır. Küreselleşme süreci, kadınlara istihdam fırsatlarına daha fazla erişim imkânı sağlarken, eğitim ve sağlık gibi insani gelişme alanlarında da ilerleme kaydedilmesini sağlamaktadır. Ancak, bu süreçte kadınların karşılaştığı zorluklar ve eşitsizlikler göz ardı edilmemelidir.

Kadınların işgücüne katılımı hem ekonomik büyümeye katkıda bulunmakta hem de cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve sürdürülebilir insani gelişmenin gerçekleştirilmesi noktasında kritik bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla, politika yapıcılar ve toplumun tüm kesimleri, kadın istihdamını artırmak ve küreselleşmenin olumlu etkilerini yaygınlaştırmak için birlikte çalışmalıdır. Eğitim fırsatlarının genişletilmesi, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi, bu sürecin başarısında önemli bir rol üstlenmektedir.

Eurostat ve OECD Employment Outlook veri tabanlarından edinilen güncel verilere göre, OECD üyesi ülkelerde kadın istihdamı ortalama %64, AB ülkelerinde kadın istihdamı ortalama %71 civarındayken bu oran Türkiye’de yaklaşık %39 seviyelerinde seyretmektedir (OECDSTAT, 2025; EUROSTAT, 2025). Bu fark sadece ekonomik büyüme değil, aynı zamanda toplumsal kalkınma ve insani gelişme açısından da kritik bir rol oynamaktadır. Küreselleşmenin bu süreç ile ilgisi ise hâlâ tartışmalı bir konudur.

Kadın istihdamı, küreselleşme ve insani gelişme arasındaki çok boyutlu ilişkiyi tek bir başlık altında ele alan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Mevcut literatürde bu değişkenler genellikle ikili ilişkiler şeklinde incelenirken, bu çalışmada üçlü ilişki bütünsel bir yaklaşımla analiz edilmektedir. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerle ilgili çalışmalar çoğunlukla panel veri analizini kullanmakta ve ülke içi dinamikleri göz ardı etmektedir. Bu çalışmada, Türkiye'nin kendine özgü ekonomik ve sosyal yapısı dikkate alınarak hem kısa vadeli hem de uzun vadeli etkileri ortaya koymak için ARDL modeli kullanılmaktadır.

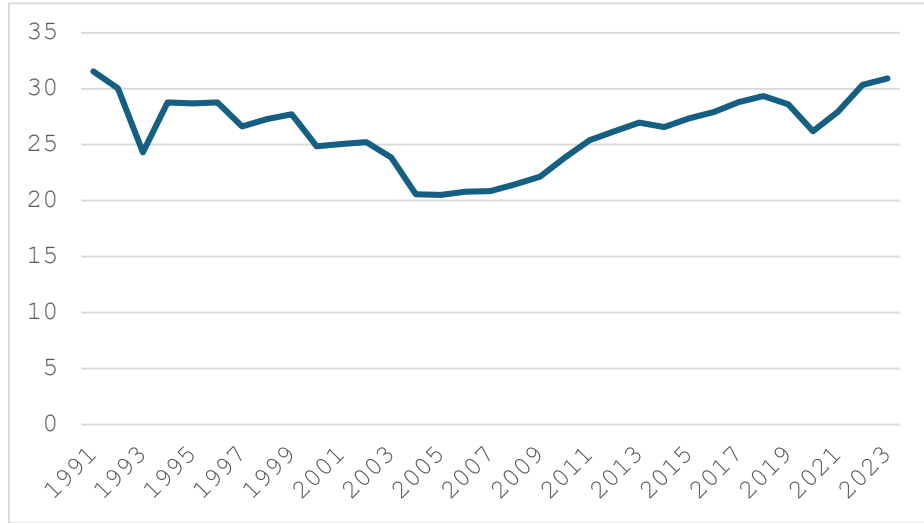
Bu çalışma temel olarak iki hipoteze dayanmaktadır. İlk hipotez, kadın istihdamının küreselleşme üzerinde önemli etkileri olduğu yönündedir. İkinci hipotez ise kadın istihdamının insani gelişme üzerinde önemli etkileri olduğu yönündedir.

Bu çalışmanın temel amacı Türkiye için 1991-2021 döneminde kadın istihdamı, küreselleşme ve insani gelişme arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkileri ARDL yöntemini kullanarak araştırmaktır. Bu amaçla çalışmada ele alınan dönemde kadın istihdamı, küreselleşme endeksi ve insani gelişme endeksi verilerinden yararlanılarak bu değişkenler arasındaki karmaşık ilişki hem teorik hem ampirik olarak ele alınmakta, bu konuların birbirleriyle nasıl bir etkileşim içerisinde bulunduğu ve toplumsal ilerlemeye nasıl katkı sağladığı özetlenmektedir. Çalışmanın ilk bölümünde konunun teorik çerçevesi sunulmakta, ikinci bölümde literatürde konu ile ilgili yapılan çalışmalar bulunmakta, üçüncü bölümde ampirik analizler uygulanmakta ve elde edilen bulgular sunulmakta ve son bölümde ise çalışma ile ilgili genel değerlendirmeler ve öneriler yer almaktadır.

1. TEORİK ÇERÇEVE

Modern toplumların ekonomik ve sosyal kalkınmasında kritik bir rol oynayan kadın istihdamı, küreselleşme süreciyle birlikte dünya genelinde artış göstermiştir. Kadınların iş gücüne katılımındaki artış ekonomik büyümeyi hızlandırma, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşma, toplumsal refahın sağlanması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve insani gelişme göstergelerinin iyileştirilmesi gibi çeşitli konularda önemli katkılara sahiptir.

Kadın istihdamındaki artış sadece kadınlar için değil, toplumun tüm kesimleri için faydalı olmaktadır. Çeşitli çalışmalarda, kadınların iş gücüne katılımındaki artışın, ülkelerin ekonomik büyümeleri üzerinde olumlu etkileri olduğu kanıtlanmıştır (Günsoy ve Özsoy, 2012: 21; Aydın ve Erdem, 2014: 60; Pata, 2018: 135; Kutluay Şahin, 2022: 277). Kadınların ekonomik olarak bağımsız olmaları, ailelerin ve toplumların yoksulluktan kurtulmasına da yardımcı olmaktadır. Kadınların gelir elde etmesi, ailelerin yaşam standartlarını yükseltmekte ve çocukların eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimini artırmaktadır. Kadınların iş gücüne katılımı, toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşılmasında da kilit bir rol oynamaktadır. Kadınların ekonomik hayata katılımının artması, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıplarının değişmesine katkıda bulunmaktadır. İş yerlerinde cinsiyet çeşitliliği, farklı bakış açıları ve yenilikçi çözümler getirmektedir. Kadınların iş gücüne katılımı, işletmelerin ve kurumların daha yaratıcı ve rekabetçi olmasını sağlamaktadır. Kadınların iş gücüne katılımı, insani gelişme göstergelerinde de iyileşmelere yol açmaktadır. Eğitim, sağlık ve yaşam kalitesi gibi alanlarda kadınların güçlenmesi, genel insani gelişmeyi desteklemektedir. Tüm bu avantajları nedeniyle ülkelerin kadınların iş gücüne katılımını teşvik eden politikaları uygulamaya koyması gerekmektedir. Türkiye’de kadın istihdamının 1991-2023 dönemi içerisindeki gelişimi Şekil 1’de görülebilir.

Şekil 1. Türkiye’de Kadın İstihdamının Gelişimi (1991-2023)

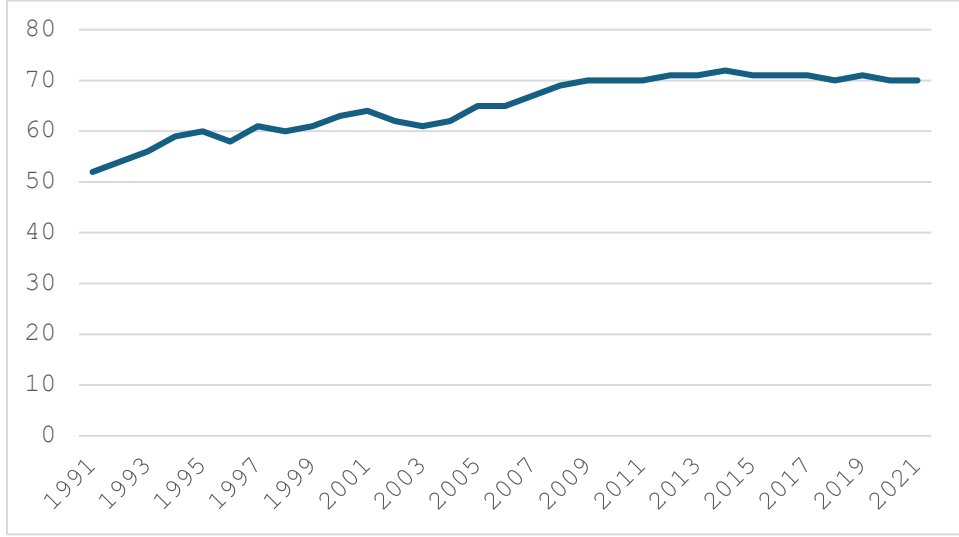
Kaynak: World Development Indicators (2024) veri tabanından alınan verilerden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye’de kadın istihdamı son yıllarda önemli gelişmeler göstermiştir. 1991 yılında kadın istihdam oranı %31,5 ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu oran zamanla azalarak 2005 yılında %20,5 seviyesine kadar düşmüş, 2018’de %29,3 seviyesine çıkmış ve 2020’de pandemi etkisiyle %26,2’ye gerilemiştir. Ancak daha sonra yeniden artış eğilimine girmiş ve 2021’de %27,9’a, 2022’de %30,3’e ve 2023’ta ise %30,9’a yükselmiştir (World Development Indicators, 2024).

Kadın istihdamının artmasında çeşitli teşvik mekanizmaları ve alınan önlemler etkili olmuştur. Bakım hizmetlerinin güçlendirilmesi, esnek çalışma biçimlerinin geliştirilmesi ve kayıt dışı çalışmanın engellenmesine yönelik çalışmalar, kadınların iş gücüne katılımını artırmıştır. Ayrıca, iş yerlerinde kreş açma, doğum ve süt izni gibi hakların yasal güvence altına alınması da kadın istihdamını destekleyen önemli adımlardandır.

Ancak, kadınların iş gücüne katılım oranı hala erkeklerin gerisindedir. 2023 yılında erkeklerde istihdam oranı %65,7 iken, kadınlarda bu oran %30,9 olarak gerçekleşmiştir. Kadın işsizlik oranı ise %12,1 ile erkeklerin (%8,1) üzerinde kalmıştır (World Development Indicators, 2024). Bu nedenle kadınların iş gücüne katılımını teşvik eden politikaların ve uygulamaların devam ettirilmesi gerekmektedir.

Dünyanın her yerinde sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi ilişkilerin artması ve bu ilişkilerin sınırları aşarak küresel bir boyut kazanması sürecine küreselleşme denir. Küreselleşme, ülkeler arasındaki ticaretin ve yatırımın artmasını sağlamakta; serbest ticaret anlaşmaları ve uluslararası şirketlerin faaliyetleri, ekonomik entegrasyonu hızlandırmaktadır. Küreselleşmenin en önemli itici güçleri iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki ilerlemelerdir. İnternet ve mobil iletişim, bilgi ve fikirlerin hızla yayılmasını sağlamaktadır. Küreselleşme, farklı kültürlerin birbirleriyle etkileşime girmesine ve kültürel çeşitliliğin artmasına yol açmaktadır. Bu süreç hem kültürel zenginleşmeyi hem de kültürel homojenleşme riskini beraberinde getirmektedir. Küreselleşme, toplumsal yapıları ve yaşam tarzlarını değiştirmektedir. Eğitim, sağlık ve yaşam standartları gibi alanlarda küresel normlar ve standartlar yaygınlaşmaktadır. Küreselleşme, çevresel sorunların küresel boyutta ele alınmasını gerektirmektedir. İklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı ve kirlilik gibi sorunlar, küresel iş birliği ve çözümler gerektirmektedir. Küreselleşme hem fırsatlar hem de zorluklar sunan karmaşık bir süreçtir. Ekonomik büyüme ve kültürel zenginleşme gibi olumlu etkilerinin yanı sıra, eşitsizliklerin artması ve çevresel sorunlar gibi olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Bu nedenle ülkelerin küreselleşme konusunda dikkatli adımlar atması gerekmektedir. Ülkelerin küreselleşme düzeylerini ölçmede küreselleşme endekslerinden yararlanılmaktadır. En yaygın kullanılan küreselleşme endekslerinden biri, KOF Küreselleşme Endeksi'dir. KOF Swiss Economic Institute veri tabanında yayınlanan KOF Küreselleşme Endeksi üç ana bileşenden oluşmaktadır: Ekonomik, sosyal ve politik küreselleşme. Ekonomik küreselleşme; ticaret, yabancı yatırımlar ve sermaye hareketleri gibi ekonomik faaliyetlerin uluslararası düzeyde entegrasyonunu ölçmektedir. Sosyal küreselleşme; bilgi akışı, kişisel temaslar ve kültürel yakınlık gibi sosyal etkileşimleri değerlendirmektedir. Politik küreselleşme ise; ülkelerin uluslararası organizasyonlara üyelikleri, diplomatik ilişkileri ve uluslararası anlaşmalara katılımlarını kapsamaktadır. Türkiye için 1991-2021 dönemi KOF küreselleşme endeksinin değişimi Şekil 2'de görülmektedir.

Şekil 2. Türkiye’de Küreselleşmenin Gelişimi (1991-2021)

Kaynak: KOF Swiss Economic Institute veri tabanında yayınlanan KOF Küreselleşme Endeksi verilerinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

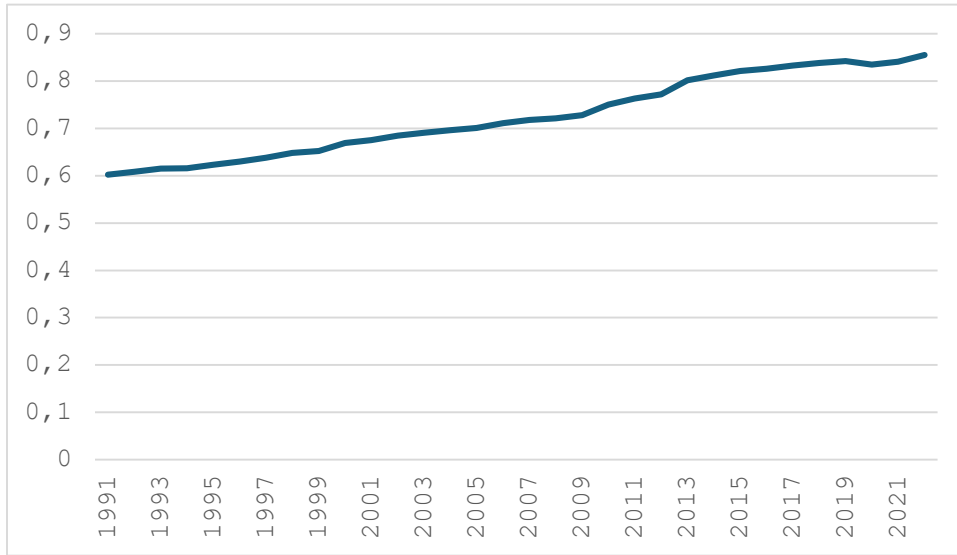
Türkiye’de küreselleşme endeksinin ele alınan dönemde düzenli bir artış trendine girdiği görülmektedir. Küreselleşme endeksinin 1991 yılında %52 olan değeri 2021 yılında %70 seviyesine yükselmiştir (KOF Swiss Economic Institute, 2024).

Türkiye, küreselleşme sürecinde önemli adımlar atmış ve bu süreçten hem olumlu hem de olumsuz etkiler almıştır. Küreselleşme, Türkiye’nin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır. Türkiye, küreselleşme sürecinde ekonomik entegrasyonunu artırmış ve uluslararası ticaret hacmini genişletmiştir. Özellikle 1980’lerden sonra uygulanan serbest piyasa ekonomisi politikaları ve 1995’te Dünya Ticaret Örgütü’ne (DTÖ) üyelik, Türkiye’nin küresel ekonomiye entegrasyonunu hızlandırmıştır. Ayrıca, Avrupa Birliği ile yapılan Gümrük Birliği anlaşması, Türkiye’nin ihracatını ve yabancı yatırım çekme kapasitesini artırmıştır. Küreselleşme, Türkiye’de sosyal ve kültürel değişimlere de yol açmıştır. İletişim teknolojilerinin gelişmesi ve internetin yaygınlaşması, bilgiye erişimi kolaylaştırmış ve kültürel etkileşimi artırmıştır. Ancak, bu süreç aynı zamanda kültürel homojenleşme ve yerel kültürlerin kaybolma riski gibi olumsuz etkiler de yaratmıştır. Türkiye, küreselleşme sürecinde uluslararası ilişkilerde daha aktif bir rol oynamış ve bölgesel güç olma yolunda önemli adımlar atmıştır. NATO üyeliği, Avrupa Birliği ile müzakereler ve çeşitli uluslararası kuruluşlardaki aktif rolü, Türkiye’nin küresel siyasetteki etkisini artırmıştır. Küreselleşme, çevresel sorunların da küresel boyutta ele alınmasını gerektirmiştir. Türkiye, iklim değişikliği ve çevre koruma konularında uluslararası iş birliğine önem vermekte ve bu alanda çeşitli projeler yürütmektedir. Genel olarak, Türkiye’nin küreselleşme sürecinde elde ettiği kazanımlar ve karşılaştığı zorluklar, ülkenin ekonomik, sosyal ve politik yapısına önemli etkilerde bulunmuştur. Bu süreçte, küreselleşmenin olumlu etkilerinden faydalanmak ve olumsuz etkilerini minimize etmek için stratejik adımlar atılması büyük önem taşımaktadır.

İnsani gelişme, insanların yaşam kalitesini artırmayı ve potansiyellerini gerçekleştirmelerini sağlamayı amaçlayan bir kavramdır. Bu kavram, ekonomik büyümenin ötesinde, insanların sağlık, eğitim ve yaşam standartları gibi alanlarda daha iyi koşullara sahip olmasını hedeflemektedir. Ülkelerin insani gelişme düzeylerinin ölçülmesi amacıyla Birleşmiş

Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından insani gelişme endeksi adı verilen bir endeks geliştirilmiştir. İnsani gelişme endeksi üç temel bileşenden oluşmaktadır: Doğumda beklenen yaşam süresi, ortalama ve beklenen eğitim süresi ve satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen milli gelir.

İnsani gelişme insanların yalnızca ekonomik refahını değil, ayrıca sosyal ve kültürel refahını da kapsamaktadır. Bu nedenle, insani gelişme politikaları, sağlık hizmetlerine erişim, eğitim olanaklarının artırılması ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır. İnsani gelişme, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda, herkesin eşit fırsatlara sahip olduğu ve potansiyelini gerçekleştirebildiği bir dünya yaratmayı amaçlamaktadır.

Şekil 3. Türkiye’de insani gelişme endeksinin gelişimi (1991-2022)

Kaynak: UNDP İnsani Gelişme Raporu (2024) verilerinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye insani gelişme konusunda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. UNDP tarafından hazırlanan İnsani Gelişme Raporu 2023-2024’e göre Türkiye, 2022 yılı itibarıyla 193 ülke içerisinde 45. sırada yer almaktadır. Bu sıralama, Türkiye’nin ‘çok yüksek insani gelişme’ kategorisinde olduğunu göstermektedir. İnsani Gelişme Endeksi üç temel ölçümü birleştirmektedir: uzun ve sağlıklı bir ömür, bilgi erişimi ve makul bir yaşam standardı. Türkiye, bu endekste son otuz yılda dikkate değer bir gelişme göstermiştir. 1991 yılında 0,602 olan İGE değeri, 2022’de %42 artışla 0,855’e yükselmiştir. Bu dönemde doğuştan beklenen hayat süresi 10,3 sene, ortalama eğitim süresi 4,3 sene ve beklenen eğitim süresi 10,6 sene uzamıştır. Ayrıca kişi başı gayrisafi milli gelir de yüzde 157,6 oranında artış göstermiştir. Ancak, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri hesaba katıldığında Türkiye’nin sıralaması düşmektedir. Erkeklerin insani gelişme düzeyi kadınlardan daha yüksek olduğundan, Türkiye’nin sıralaması 166 ülke içerisinde 63’e gerilemektedir (United Nations Development Programme, 2024). Genel olarak, Türkiye insani gelişme konusunda önemli adımlar atmış olsa da toplumsal cinsiyet eşitliği ve eşitsizliklerin azaltılması gibi alanlarda daha fazla ilerleme kaydetmesi gerekmektedir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Bu çalışmada, kadın istihdamı, küreselleşme ve insani gelişme arasındaki ilişki ele alınırken, öncelikle kadın istihdamı ve küreselleşme ilişkisini ele alan teorik ve ampirik çalışmalara ve daha sonra kadın istihdamı ve insani gelişme ilişkisini inceleyen teorik ve ampirik çalışmalara değinilmektedir.

2.1. Kadın İstihdamı ile Küreselleşme Arasındaki İlişkiyi Ele Alan Çalışmalar

Literatürde kadın istihdamı ile küreselleşme arasındaki ilişkiyi teorik olarak ele alan çalışma sayısı nispeten daha fazla olduğundan bu çalışmalar teorik ve ampirik olmak üzere iki ayrı alt başlık altında verilmiştir.

2.1.1. Kadın İstihdamı ile Küreselleşme Arasındaki İlişkiyi Teorik Olarak Ele Alan Çalışmalar

Kadın istihdamı ile küreselleşme arasındaki ilişkiyi teorik olarak ele alan çalışmalardan biri Atasü Topçuoğlu tarafından 2012 yılında yapılmıştır. Atasü Topçuoğlu (2012: 5-6) çalışmasında küreselleşmenin üretimde esnekleşmeye ve ardından emek yoğun sektörlerde düşük ücretli kadın işgücünün çalıştırılmasına, kayıt dışı ekonomide istihdamın ve özellikle de kadın istihdamının artmasına ve yine ihracata yönelik sektörlerde kadın istihdamının artmasına neden olduğunu ifade etmiştir. Ofluoğlu ve Balcı (2016: 71) çalışmalarında, küreselleşmeyle birlikte gelişmiş ülkelerin üretimlerini gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelere kaydırarak ucuz işgücünden yararlanma imkanından yararlanmak istediklerini, bunun sonucunda kadın istihdamında da artış olduğunu ifade ederken, kadınların daha ziyade enformel sektörlerde çalıştığı ve çalışırken yoksullaştığını da savunmuşlardır. Konuyu teorik açıdan ele alan bir diğer çalışma Sapmaz tarafından 2017 yılında yapılmıştır. Sapmaz (2017: 50-51) çalışmasında küreselleşme ile kadın istihdamı arasındaki ilişkiyi göç üzerinden değerlendirmiştir. Çalışmasında küreselleşme sonucunda ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarının keskinleşmesiyle kadınların daha iyi hayat standardı sağlayan ülkelere ucuz işgücü olarak göç etmeye başladığını ve emeğin sömürülmesi durumuyla karşı karşıya kaldıklarını ifade etmiştir. İçli (2018: 137-138) küresel kapitalizm açısından eşitlik politikalarını tartıştığı çalışmasında, 1970 sonlarında “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin yürürlüğe girmesine rağmen kadın istihdamı konusunda küresel şirketlerin kadınların işgücüne katılımı konusunda beklentileri karşılamadığı, kadınların halen ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel koşullar açısından olumsuzluklarla karşı karşıya kaldığını ifade etmiştir. Şener ve Başer (2019: 7) çalışmalarında, küreselleşmenin kadınların daha çok yoksullaşmasına neden olduğunu, kadınların düşük ücretli, sosyal güvencesi olmayan, ücretsiz aile işçiliği gibi işlerde çalışmak durumunda kaldıklarını ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde eğitim olanaklarından yeterince yararlanamadıklarından daha iyi işlerde çalışma imkanına da kavuşamadıklarını savunmuşlardır. Kadın istihdamı ile küreselleşme arasındaki ilişkiyi yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile Bilecik örneği üzerinden analiz eden Haydaroğlu ve Erdoğan (2021: 267), çalışmalarında küreselleşmenin kadın istihdamını artırdığını tespit etmişlerdir.

2.1.2. Kadın İstihdamı ile Küreselleşme Arasındaki İlişkiyi Ampirik Olarak Ele Alan Çalışmalar

Kadın istihdamı ile küreselleşme arasındaki ilişkiyi ampirik olarak inceleyen çalışmalarda genellikle küreselleşme ölçütü olarak dışa açıklık, dış ticaret, doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) gibi göstergelerden yararlanılmıştır. Bu çalışmalardan bir kısmı dış ticaretteki artışların kadın istihdamı üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu bulgusuna ulaşmışlardır (Kucera, 2001: 129). Dışa açıklığın kadın istihdamı üzerindeki etkisini ele alan çalışmaların bir kısmında dışa açıklığın artmasıyla kadın istihdamının da arttığı (Bacchus, 2005: 27; Siddiqui, 2009: 287; Roy, 2017: 117; Efobi vd., 2018: 231), bir kısmında dışa açıklığın kadın istihdamı üzerinde etkisinin olmadığı (Gray vd., 2006: 293), bir kısmında ise dışa açıklığın kadın istihdamını negatif yönde etkilediği (Cooray vd., 2012: 1; Mujahid, 2013: 12; Maqsood ve Samiullah, 2014: 523; Mike ve Karlılar, 2020: 153) sonucuna ulaşılmıştır. Bu analizleri farklı ülke grupları için yapan çalışmalar da

mevcuttur. Bu çalışmalarda da genel olarak gelişmiş ülkelerde dışa açıklık arttıkça kadın istihdamının azaldığı, gelişmekte olan ülkelerde ise dışa açıklık arttıkça kadın istihdamının arttığı sonucuna varılmıştır (Bussmann, 2009: 1027). DYY'nin kadın istihdamına etkisini ele alan çalışmalarda genel olarak DYY'nin kadın istihdamına olumlu yönde etkisi olduğu sonucuna varılırken (Neumayer ve De Soysa, 2011: 1065; Maqsood ve Samiullah, 2014: 523; Efobi vd., 2018: 231), bir kısmında kadın istihdamını etkilemediği (Gray vd., 2006: 293), bir kısmında ise negatif yönde etkilediği (Cooray vd., 2012: 1; Mujahid, 2013: 12; Mike ve Karlilar, 2020: 153) sonucuna varılmıştır.

Bu çalışmada kadın istihdamı ile küreselleşme arasındaki ilişki incelenirken küreselleşme göstergesi olarak KOF küreselleşme endeksinden yararlanılmıştır. Kadın istihdamı ile küreselleşme arasındaki ilişkiyi ele alırken KOF küreselleşme endeksinden yararlanan çalışmalardan biri Demirtaş ve Yayla tarafından (2017: 339) yapılmıştır. 113 ülkeye ait 1995-2012 dönemi verilerinden yararlanılarak yapılan çalışmada OECD üyesi ülkelerde küreselleşmenin kadınların istihdamı üzerinde pozitif bir etkisi olduğu, gelişmekte olan ülkelerde ise küreselleşmenin kadınların istihdamına bir etkisinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Kadın istihdamı ile küreselleşme ilişkisinin araştırıldığı çalışmalar incelendiğinde, ulaşılan çalışmalarda hep küreselleşmenin kadın istihdamı üzerindeki etkisinin incelendiği, kadın istihdamının küreselleşme üzerindeki etkisine ise değinilmediği görülmüştür.

2.2. Kadın İstihdamı ile İnsani Gelişme Arasındaki İlişkiyi Ele Alan Çalışmalar

Kadınların istihdamıyla insani gelişme ilişkisini inceleyen çalışmalara bakıldığında, bu çalışmalardan biri Burtan Doğan ve Kaya tarafından (2014: 92) yapılmıştır. İstatistiki verilerden yararlanılarak toplumsal cinsiyet eşitliği ile insani gelişme endeksi arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada, toplumsal cinsiyet eşitliğinin kalkınma stratejilerinin vazgeçilmez bir parçası olduğu, kadın istihdamının geliştirilmesi ve işgücüne katılımının artırılmasının ülkenin kalkınmışlık seviyesinin yükseltilmesi için gerekli olduğu ifade edilmiştir. Eren tarafından (2019: 121) yapılan ve sektörel bazda kadın istihdamının insani gelişme ile ilişkisinin incelendiği bir çalışmada ise, sanayi ve hizmet sektöründeki kadın istihdamının insani gelişmenin nedeni olduğu ve uzun dönemde tarım, sanayi ve hizmet sektöründeki kadın istihdamının insani gelişmeyi pozitif etkilediği tespit edilmiştir. Karabıyık tarafından (2012: 231) yapılan bir çalışmada ve Sar tarafından (2021: 20) yapılan bir çalışmada, kadın istihdamının toplumsal kalkınmada önemli bir role sahip olduğu, ancak mevcut durumda toplumsal yapıdaki problemler ve uygulanan politikaların kadın istihdamını istenilen düzeye artırma konusunda yetersiz kaldığı ifade edilmiştir. Korkmaz ve Budak tarafından (2022: 204) yapılan bir çalışmada ekonomik kalkınmanın gerçekleşebilmesi için kadın işgücünün herhangi bir ayrıma tabi olmaksızın ekonominin her kesimine katılması ve böylece hayat standartlarının artırılması gerektiği iddia edilmiştir. Kutluay Şahin tarafından (2022: 285) yapılan çalışmada da ülkelerin sürdürülebilir büyüme ve kalkınma hedeflerine ulaşabilmeleri için cinsiyet ayrımı yapılmaksızın kadınlar için de uygun eğitim ve istihdam olanaklarının oluşturulmasının gerekli olduğu sonucuna varılmıştır. Aktaş ve Hızarcı Beşer tarafından (2025: 55) yapılan bir çalışmada da kadınların işgücüne yeterince dahil edilmemesinin beşerî sermayenin verimsiz kullanımının bir göstergesi olduğu ve bu durumun da sosyal sürdürülebilir kalkınmanın gerilemesine neden olacağı iddia edilmiştir. Kadın istihdamı ile insani gelişme arasındaki ilişkiyi doğrudan doğruya ve ampirik olarak inceleyen çalışmalara bakıldığında, bu çalışmaların bir kısmında kadın istihdamının insani

gelişme üzerindeki etkisinin pozitif yönde olduğu (Aytur, 2019: 72; Batu Ağırkaya, 2022: 61), bir kısmında kadın istihdamının insani gelişme üzerindeki etkisinin negatif yönde olduğu (Ozmen, 2016: 23); bir kısmında ise kadın istihdamının insani gelişim üzerine bir etkisinin bulunmadığı, buna karşın insani gelişimin kadın istihdamı üzerine etkisinin bulunduğu (Wang, 2024: 44) tespit edilmiştir.

2.3. Literatür Açığı

Literatür genel olarak incelendiğinde kadın istihdamı ile KOF küreselleşme endeksi arasındaki ve kadın istihdamı ile insani gelişme arasındaki ilişkileri doğrudan doğruya ele alan ampirik çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Literatürdeki çalışmalarda bu ilişkiler ele alınırken genellikle insani gelişmenin ve küreselleşmenin kadın istihdamı üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Kadın istihdamının küreselleşme üzerindeki etkisini ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanmazken, insani gelişme üzerindeki etkisini ele alan çalışma sayısının ise oldukça az olduğu görülmüş ve Türkiye üzerine bu konularda yapılan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Literatürdeki çalışmalarda genellikle panel veri analizi uygulanmış, ülkeye özgü dinamikler yerine genellemeci sonuçlar elde edilmiştir. Bu çalışmada literatürdeki bu eksikliğin giderilmesi amacıyla Türkiye'nin 1991-2021 dönemi verilerinden yararlanılarak kadın istihdamı, küreselleşme ve insani gelişme arasındaki ilişki ARDL analizi yardımıyla ele alınmıştır. Bu sayede Türkiye'ye özgü dinamiklerin hem kısa hem uzun vadeli etkileri tespit edilmiştir.

3. VERİ, YÖNTEM VE BULGULAR

Çalışmada Türkiye'de kadın istihdamı, küreselleşme ve insani gelişme arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, Türkiye için bu değişkenlere ait 1991-2021 dönemi verilerinden yararlanılarak ARDL analiz yöntemi yardımıyla bu değişkenlerin aralarındaki kısa ve uzun dönem ilişkileri incelenmiştir. Değişkenlerin tanımı ve değişkenlerin kaynakları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Değişkenler, Tanımı ve Veri Kaynağı

<i>Değişken</i>	<i>Tanımı</i>	<i>Kaynak</i>
Kadın İstihdamı	Kadın istihdamının 15 yaş üstü nüfusa oranı	World Development Indicators
Küreselleşme	Toplam KOF küreselleşme endeksi	KOF Swiss Economic Institute
Kalkınma	İnsani Gelişim İndeksi	UNDP
Doğrudan yabancı yatırımlar	Doğrudan yabancı yatırım girişlerinin GDP'ye oranı (yüzde cinsinden)	World Development Indicators

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

İstihdamın nüfusa oranını, bir ülkedeki çalışan nüfusun oranı olarak tanımlamak mümkündür. İstihdam, belirli bir dönemde, o dönemde çalışan, geçici olarak bir işte çalışmayan, çalışma süresi düzenlemeleri nedeniyle çalışmayan, belirli bir ücret ya da kâr karşılığı ürün veya hizmet üretmek amacıyla faaliyet gösteren çalışma çağındaki kişiler olarak tanımlanmaktadır. 15 yaş ve üzeri genellikle çalışma çağındaki nüfus olarak kabul edilir. Kadın istihdamının 15 yaş üstü nüfusa oranı, bir ekonominin çalışmak isteyen kadınlara ne kadar verimli bir şekilde iş sağladığını gösterir. Yüksek bir oran, kadınların büyük bir kısmının istihdam edildiği anlamına gelir. Ancak kadın istihdamının nüfusa oranının düşük olması, özellikle gençlerin eğitimindeki bir artıştan kaynaklanıyorsa olumlu bir durum olarak kabul edilebilmektedir (World Development Indicators, 2024).

KOF Swiss Economic Institute Veri Tabanında yayınlanan KOF küreselleşme indeksi, ekonomik, sosyal ve siyasi boyutlarıyla küreselleşmeyi ölçen bir endekstir. Bu alanlardaki küreselleşme 1970’lerden bu yana yükselmeye başlamış ardından Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle özel bir ivme kazanmıştır. Covid-19 salgınının etkileri baş gösterene kadar küreselleşme hızla artmaya devam etmiş ancak Covid-19 salgınının etkisiyle 2019 yılından itibaren artış seviyesi ılımlı seviyeye düşmüştür. Ekonomik küreselleşme zamanla toparlanma belirtileri gösterirken, sosyal küreselleşme ise pandemi nedeniyle gidilen kısıtlamalar nedeniyle nispeten düşük seviyelerde kalmıştır (KOF Swiss Economic Institute, 2024).

UNDP bünyesinde ilk olarak 1990 tarihinde yayınlanan İnsani Gelişme Raporu sayesinde insan refahının geliştirilmesine yönelik yeni bir yaklaşım ortaya koyulmuş ve insani gelişme indeksi geliştirilmiştir. İnsani gelişme ya da insani kalkınma yaklaşımı sadece bireylerin içerisinde yaşadıkları ekonomideki zenginlikten çok insan yaşamındaki zenginliğin artırılmasıyla ilgilenmektedir. Bu yaklaşım, insanlar ile bu insanların fırsat ve tercihlerine odaklanmaktadır (United Nations Development Programme, 2024).

Doğrudan yabancı yatırımlar, yatırımcıların kendi ülkeleri dışında faaliyet gösteren bir işletmede kalıcı bir yönetim payı elde edebilmek amacıyla ülkeye yaptıkları net yatırım girişleridir. Bir diğer deyişle, doğrudan yabancı yatırımlar, yabancı yatırımcılardan gelen yatırım girişi ile yatırım çıkışı arasındaki farkı göstermektedir (World Development Indicators, 2024).

Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistikler

<i>Tanımlayıcı İstatistikler</i>	<i>Kadın istihdamı</i>	<i>Küreselleşme</i>	<i>İnsani gelişme</i>	<i>dyy</i>
Ortalama	25,942	65,065	0,721	1,240
Medyan	26,566	65,000	0,711	1,249
Maksimum	31,543	72,000	0,842	3,623
Minimum	20,503	52,000	0,602	0,305
Standart Sapma	3,026	5,808	0,082	0,863
Jarque-Bera	1,584	2,403	2,498	5,848
Olasılık	0,453	0,301	0,287	0,054
Gözlem Sayısı	31	31	31	31
<i>Korelasyon Matrisi</i>				
Kadın istihdamı	1,000			
Küreselleşme	-0,203	1,000		
İnsani gelişme	0,018	0,919	1,000	
dyy	-0,489	0,577	0,475	1,000

Kaynak: Yazar Tarafından Hesaplanarak Oluşturulmuştur.

Tablo 2’de çalışmada ele alınan değişkenler için hesaplanan tanımlayıcı istatistiklere ve korelasyon matrisine yer verilmiştir. Ele alınan dönemde kadın istihdamının 15 yaş üstü nüfusa oranı %20,5 ile %31,5 arasında değişmekte iken, ortalama oran %26 seviyelerindedir. Küreselleşme endeksi %52 ile %72 arasında değişmekte iken ortalama olarak %65 değerini almıştır. Bu dönemde insani gelişme endeksi 0,60 ile 0,84 arasında değişmekte iken ortalama olarak 0,72 değerini almıştır. Doğrudan yabancı yatırım girişlerinin GSYİH’ye oranı %0,305 ile %3,623 arasında değişmekte iken ortalama olarak %1,240 değerini almıştır. Korelasyon matrislerine göre kadın istihdamı ile küreselleşme arasında negatif, insani gelişme ile pozitif bir korelasyon söz konusudur.

Kadın istihdamı, küreselleşme ve insani gelişme değişkenleri arasındaki ilişkilerin araştırılması maksadıyla Eşitlik 1 ve 2 ile gösterilen modellemeler tahmin edilmiştir.

$$\text{İnsani Gelişme}_t = \beta_0 + \beta_1 \text{küreselleşme}_t + \beta_2 \text{kadın istihdamı}_t + \beta_3 \text{dyy}_t + u_t \quad (1)$$

$$\text{Küreselleşme}_t = \beta_0 + \beta_1 \text{insani gelişme}_t + \beta_2 \text{kadın istihdamı}_t + \beta_3 \text{dyy}_t + u_t \quad (2)$$

β_0 : Sabit Terim

$\beta_{1,2}$: Bağımsız değişkenlere ait katsayılar

β_3 : Kontrol değişkenlerine ait katsayı

u_t : Hata Terimleri

İlk modelde insani gelişme bağımlı değişken, küreselleşme ve kadın istihdamı bağımsız değişkenler, doğrudan yabancı yatırımlar kontrol değişkenidir. Diğer modele göre, küreselleşme bağımlı değişken, insani gelişme ve kadın istihdamı bağımsız değişkenler, doğrudan yabancı yatırımlar kontrol değişkenidir.

Eşitlik 1 ve 2’de görülen modellerde incelenen ilişkilerin tespitinde ARDL sınır testinden yararlanılmıştır. Pesaran, Shin ve Smith tarafından 2001 yılında geliştirilen ARDL sınır testi, kısa ve uzun dönemli ilişkilerin tespitinde sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. ARDL analizinin en önemli avantajı değişkenlerin düzeyde veya birinci farkı alındığında durağan olmaları durumunda kullanılabilmesidir. Ancak ikinci dereceden durağan bir değişken olması durumunda ARDL analizinden yararlanılamamaktadır. ARDL analizinin ikinci önemli avantajı ise küçük veri setlerinde bile güvenilir sonuçlar vermesidir. Bu nedenle özellikle tek ülke üzerine yapılan çalışmalarda veya yıllık verilerle yapılan analizlerde büyük bir avantaj sağlamaktadır. ARDL analizi, diğer analizlerden farklı olarak hem uzun hem kısa dönemli ilişkilerin aynı anda analiz edilmesini sağlamaktadır (Pesaran vd., 2001: 300). Tüm bu avantajları nedeniyle çalışmada ARDL sınır testi yaklaşımı uygulanmıştır.

Bu modellerde incelenen ilişkilerin tespitinde yararlanılacak olan ARDL sınır testinin kullanılabilmesinin ön şartı, model kapsamında ele alınan tüm değişkenlerin düzeyde veya birinci dereceden durağan olmalarıdır. Bu koşulun sağlanıp sağlanmadığının tespiti için değişkenlere Augmented Dickey-Fuller (ADF) ile Phillips-Perron (PP) birim kök sınamaları uygulanmıştır. Tablo 3 ve 4’te sırasıyla ADF ile PP birim kök sınamalarından elde edilen sonuçlar görülmektedir.

Tablo 3. ADF Birim Kök Sınama Sonuçları

	<i>Kadın istihdamı</i>	<i>Olasılık değeri</i>	<i>Gecikme değeri</i>	<i>Küreselleşme</i>	<i>Olasılık değeri</i>	<i>Gecikme değeri</i>
<i>Düzey</i>	-2,106	0,522	0	-1,906	0,626	0
<i>Birinci Fark</i>	-6,070*	0,000	0	-5,769*	0,000	0
	<i>İnsani gelişme</i>	<i>Olasılık değeri</i>	<i>Gecikme değeri</i>	<i>dyy</i>	<i>Olasılık değeri</i>	<i>Gecikme değeri</i>
<i>Düzey</i>	-3,007	0,149	4	-2,439	0,354	0
<i>Birinci Fark</i>	-4,308**	0,010	0	-4,878*	0,003	0

Kaynak: Yazar Tarafından Hesaplanarak Oluşturulmuştur.

Not: * %1 ve ** %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı olan test değerleridir. Gecikme değerleri Schwartz kriterine göre belirlenmiştir.

Tablo 4. PP Birim Kök Sınama Sonuçları

	<i>Kadın istihdamı</i>	<i>Olasılık değeri</i>	<i>Bant genişliği</i>	<i>Küreselleşme</i>	<i>Olasılık değeri</i>	<i>Bant genişliği</i>
<i>Düzye</i>	-2,106	0,522	0	-1,900	0,630	1
<i>Birinci Fark</i>	-6,177*	0,000	4	-5,892*	0,000	4

	<i>İnsani gelişme</i>	<i>Olasılık değeri</i>	<i>Bant genişliği</i>	<i>dyy</i>	<i>Olasılık değeri</i>	<i>Bant genişliği</i>
<i>Düzye</i>	-1,983	0,586	3	-2,316	0,413	6
<i>Birinci Fark</i>	-4,386*	0,008	3	-8,271*	0,000	28

Kaynak: Yazar Tarafından Hesaplanarak Oluşturulmuştur.

Not: * %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olan test değerleridir. Bant genişliği Newey West değerine göre belirlenmiştir.

Çalışmada uygulanan ADF ile PP birim kök sınamaları sabit ve trendi kapsamaktadır. Tablo 3 ve 4'e göre her iki test de benzer sonuçlar vermiştir. Testlerin sonuçlarına göre ele alınan değişkenler olan kadın istihdamı, küreselleşme, insani gelişme, doğrudan yabancı yatırım değişkenleri düzeyde durağan değilken birinci farkları alındıktan sonra durağan hale gelmişlerdir. Dolayısıyla, ARDL sınır testleri yönteminin uygulanabilmesi için ön koşul olarak öngörülen, değişkenlerin düzeyde veya birinci farkı alındığında durağan olması şartı sağlanmaktadır.

Modelde serisel korelasyon problemi bulunup bulunmadığını araştırmak için Breusch-Godfrey Serial Correlation LM testi, değişen varyans problemi bulunup bulunmadığını araştırmak için Breusch-Pagan-Godfrey Heteroskedasticity testi, spesifikasyon problemi bulunup bulunmadığını araştırmak için Ramsey Reset testi ve çoklu doğrusal bağlantı sorunu olup olmadığını araştırmak için VIF testi kullanılmıştır.

Tablo 5. Serisel Korelasyon, Heteroskedastisite, Spesifikasyon ve Çoklu Doğrusal Bağlantı Testlerinin Sonuçları

	<i>İnsani gelişme = f(küreselleşme, kadın istihdamı, dy)</i>	<i>Küreselleşme = f(İnsani gelişme, kadın istihdamı, dy)</i>
<i>BG F-stat</i>	2,222	0,367
<i>BPG F-stat</i>	0,781	1,657
<i>Ramsey Reset F-stat</i>	0,051	0,083
<i>VIF</i>		
<i>Küreselleşme</i>	1,517	1,445
<i>Kadın istihdamı</i>	1,331	1,472
<i>DYY</i>	1,912	1,899

Kaynak: Yazar Tarafından Hesaplanarak Oluşturulmuştur.

Test sonuçları incelendiği zaman, küreselleşme, kadın istihdamı ve doğrudan yabancı yatırımların insani gelişme üzerindeki etkisini ele alan modelde otokorelasyon, heteroskedastisite (değişen varyans), spesifikasyon veya çoklu doğrusal bağlantı sorunları olmadığı görülmüştür. İnsani gelişme, kadın istihdamı ve doğrudan yabancı yatırımların küreselleşme üzerindeki etkisini ele alan modelde de yine herhangi bir otokorelasyon, heteroskedastisite (değişen varyans), spesifikasyon veya çoklu doğrusal bağlantı sorunu olmadığı görülmüştür.

Çalışmada belirlenen ilk model olan Türkiye'de küreselleşme, kadın istihdamı ve doğrudan yabancı yatırımların insani gelişme üzerinde herhangi bir etkisi olup olmadığını araştırmak üzere ARDL modeli tahmini yapılmıştır. ARDL modelinin tahmini yapılırken gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriteri dikkate alınarak hesaplanmıştır. Akaike bilgi kriteri doğrultusunda seçilen model ARDL (3, 3, 0, 4) modeli olmuştur. Modele ait tahmin sonuçlarına Tablo 6'da yer verilmiştir.

Tablo 6. ARDL Tahmin Sonuçları (İnsani Gelişme = f (Küreselleşme, Kadın İstihdamı, dy))

<i>Değişkenler</i>	<i>Katsayı</i>	<i>t-istatistiği</i>
<i>İnsani Gelişme (-1)</i>	0,118	0,441
<i>İnsani Gelişme (-2)</i>	0,220	0,760
<i>İnsani Gelişme (-3)</i>	0,387	1,378
<i>Küreselleşme</i>	0,002	1,757
<i>Küreselleşme (-1)</i>	0,002***	1,940
<i>Küreselleşme (-2)</i>	0,002	1,564
<i>Küreselleşme (-3)</i>	0,002	1,566
<i>Kadın İstihdamı</i>	0,000	0,041
<i>DYY</i>	0,002	0,700
<i>DYY (-1)</i>	-0,003	-1,319
<i>DYY (-2)</i>	-0,003	-1,333
<i>DYY (-3)</i>	-0,002	-0,722
<i>DYY (-4)</i>	-0,003	-1,497
<i>C</i>	-0,280	-1,696
<i>Trend</i>	-0,002	-0,663

Kaynak: Yazar Tarafından Hesaplanarak Oluşturulmuştur.

Not: *** %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olan test değerleridir.

Tablo 6, kadın istihdamında ve doğrudan yabancı yatırımlardaki değişimlerin kısa vadede insani gelişme üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Öte yandan, küreselleşme endeksindeki değişikliklerin bir yıl gecikmeyle insani gelişmeyi pozitif yönde etkilediği görülmektedir.

Çalışmada belirlenen ikinci model olan Türkiye'de kadın istihdamındaki, insani gelişmedeki ve doğrudan yabancı yatırımlardaki değişikliklerin küreselleşmeyi etkileyip etkilemediğini araştırmak üzere yine ARDL modeli tahmini yapılmıştır. Oluşturulan bu model için gecikme uzunluğu da Akaike bilgi kriteri dikkate alınarak hesaplanmıştır. Akaike bilgi kriteri uyarınca tespit edilen model ARDL (1, 0, 4, 0) modeli olmuştur. Modele ilişkin tahmin sonuçlarına Tablo 7'de yer verilmiştir.

Tablo 7. ARDL Tahmin Sonuçları (Küreselleşme = f (İnsani Gelişme, Kadın İstihdamı, dy))

<i>Değişkenler</i>	<i>Katsayı</i>	<i>t-istatistiği</i>
<i>Küreselleşme (-1)</i>	0,430***	1,829
<i>İnsani Gelişme</i>	8,324	0,277
<i>Kadın İstihdamı</i>	-0,014	-0,063
<i>Kadın İstihdamı (-1)</i>	0,226	0,828
<i>Kadın İstihdamı (-2)</i>	-0,177	-1,023
<i>Kadın İstihdamı (-3)</i>	0,167	1,041
<i>Kadın İstihdamı (-4)</i>	-0,450*	-3,303
<i>DYY</i>	0,503	1,217
<i>C</i>	35,237**	2,285
<i>Trend</i>	0,143	0,609

Kaynak: Yazar Tarafından Hesaplanarak Oluşturulmuştur.

Not: * %1 ve ** %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı olan test değerleridir.

Tablo 7 incelendiğinde kadın istihdamındaki, insani gelişmedeki ve doğrudan yabancı yatırımlardaki değişikliklerin kısa vadede küreselleşme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Gecikmeli değerler incelendiğinde ise kadın istihdamının 4 yıl gecikme ile küreselleşme üzerinde etkisinin olduğu görülmektedir.

Kadın istihdamı ile insani gelişme ve küreselleşme arasındaki kısa vadedeki ilişkilerin tespitinden sonra uzun döneme ilişkin katsayılar belirlenmiştir. ARDL uzun dönem katsayı tahminine ilişkin sonuçlar Tablo 8'de görülmektedir.

Tablo 8. ARDL Uzun Dönem Katsayıları

<i>(İnsani gelişme = f (küreselleşme, kadın istihdamı, dyy))</i>	<i>Katsayı</i>	<i>t-istatistiği</i>
Küreselleşme	0,030	1,227
Kadın istihdamı	0,0001	0,042
DYY	-0,038	-1,165
<i>(Küreselleşme = f (insani gelişme, kadın istihdamı, dyy))</i>		
İnsani gelişme	14,596	0,292
Kadın istihdamı	-0,436***	-1,871
DYY	0,882	1,019

Kaynak: Yazar Tarafından Hesaplanarak Oluşturulmuştur.

Not: * %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olan test değeridir.

Tablo 8'e göre küreselleşmenin, kadın istihdamının ya da doğrudan yabancı yatırımların uzun dönemde de insani gelişme üzerinde istatistiki açıdan anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Dolayısıyla ulaşılan bu bulgular, Wang tarafından 2024 yılında Çin üzerine yapılan çalışmanın bulgularına benzer şekilde, kadın istihdamının insani gelişme üzerinde kısa veya uzun vadede istatistiki olarak anlamlı bir etkisinin bulunmadığını göstermektedir. Genel beklenti kadın istihdamının insani gelişmeyi artıracak yönündedir. Ancak eğer kadınların önemli bir kısmı düşük ücretli, güvencesiz ve enformel sektörlerde istihdam ediliyorsa bu durumda kadın istihdamının insani gelişmeyi etkilemesi beklenemez. İkinci model için kısa dönem analizi incelendiğinde kadın istihdamının küreselleşmeyi gecikmeli olarak olumsuz yönde etkilediği, uzun dönem katsayıları incelendiğinde, insani gelişmenin küreselleşme üzerinde uzun dönemde istatistiki olarak anlamlı bir etkisinin bulunmadığı, kadın istihdamının ise anlamlı ve olumsuz bir etkisinin olduğu görülmektedir. Literatürde kadın istihdamının küreselleşme üzerindeki etkisini ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada ise küreselleşmenin uzun dönemde kadın istihdamından negatif yönde etkilendiği tespit edilmiştir. Beklentilerin tersi yönde elde edilen bu bulgular, aslında kadın istihdamındaki artıştan değil, kadın istihdamını destekleyecek altyapı ve politikaların eksikliğinden kaynaklanmaktadır. İyi tasarlanmış sosyal politikalarla bu etkiler tersine çevrilebilir ve kadın istihdamı küreselleşmeyi destekleyici bir güce dönüşebilir.

Kadın istihdamı ile insani gelişme ve küreselleşme arasında eşbütünleşme ilişkileri bulunduğu anlaşıldığından son olarak her iki model için ARDL hata düzeltme modeline başvurulmuştur. ARDL hata düzeltme modelinin sonuçları Tablo 9 ve 10'da yer almaktadır.

Tablo 9. ARDL Hata Düzeltme Modeli Sonuçları (İnsani gelişme = f (küreselleşme, kadın istihdamı, dyy))

<i>Değişkenler</i>	<i>Katsayı</i>	<i>t-istatistiği</i>
C	-0,280*	-5,158
Trend	-0,002*	-4,980
D(İnsani Gelişme (-1))	-0,607*	-3,064
D(İnsani Gelişme (-2))	-0,387***	-1,823
D(Küreselleşme)	0,002**	2,436
D(Küreselleşme (-1))	-0,004*	-3,294
D(Küreselleşme (-2))	-0,002***	-2,063
D(DYY)	0,002	1,055
D(DYY(-1))	0,009*	3,320
D(DYY(-2))	0,005**	2,824
D(DYY(-3))	0,003***	1,909
CointEq(-1)*	-0,275*	-5,268

Kaynak: Yazar Tarafından Hesaplanarak Oluşturulmuştur.

Not: * %1, ** %5 ve *** %10 anlamlılık düzeylerinde anlamlı olan test değerleridir.

Tablo 10. ARDL Hata Düzeltme Modeli Sonuçları (Küreselleşme = f (insani gelişme, kadın istihdamı, dyy))

<i>Değişkenler</i>	<i>Katsayı</i>	<i>t-istatistiği</i>
<i>C</i>	35,237*	4,451
<i>Trend</i>	0,143**	2,848
<i>D(Kadın İstihdamı)</i>	-0,014	-0,088
<i>D(Kadın İstihdamı (-1))</i>	0,461**	2,704
<i>D(Kadın İstihdamı (-2))</i>	0,283***	2,016
<i>D(Kadın İstihdamı (-3))</i>	0,450*	3,618
<i>CointEq(-1)*</i>	-0,570*	-4,332

Kaynak: Yazar Tarafından Hesaplanarak Oluşturulmuştur.

Not: * %1, ** %5 ve *** %10 anlamlılık düzeylerinde anlamlı olan test değerleridir.

Hata düzeltme modelinden elde edilen bulgulara göre hata düzeltme terimi (CointEq(-1)) negatif ve istatistiki olarak anlamlı olduğundan, modelin çalıştığı ve meydana gelebilecek şokların zaman içinde azalacağı düşünülmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışma, Türkiye'de kadın istihdamı, küreselleşme ve insani gelişme arasındaki ilişkileri ayrıntılı olarak incelemektedir. Kadın istihdamı, ekonomik büyümeyi hızlandırmada, cinsiyet eşitliğini sağlamada ve insani gelişmeyi desteklemede kritik bir rol oynamaktadır.

Bu çalışmada, literatürde farklı ülkeler üzerine yapılan çalışmalardan Wang'ın 2024 yılında Çin üzerine yaptığı çalışmaya benzer şekilde Türkiye'de kadın istihdamındaki değişikliklerin kısa veya uzun vadede insani gelişme üzerinde istatistiki açıdan anlamlı bir etkisinin bulunmadığı görülmüştür. Literatürde kadın istihdamının küreselleşme üzerindeki etkisini ele alan bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada kadın istihdamının küreselleşme üzerindeki etkileri incelendiğinde, analizler bu etkilerin kısa vadede gecikmeli olarak gözlemlendiğini uzun vadede ise olumsuz bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular, kadın istihdamının küreselleşme süreci üzerindeki etkilerinin zaman içinde değişebileceğini ve bu etkilerin uzun vadede daha belirgin hale gelebileceğini ortaya koymaktadır. Kadın istihdamı, insani gelişme ve küreselleşme arasındaki ilişkilerin uzun vadede de geçerli olduğunun teyit edildiği ARDL hata düzeltme modelleri, bu değişkenler arasında uzun vadeli ilişkiler olduğunu kanıtlamaktadır. Küreselleşme endeksi ile insani gelişme endeksi arasındaki ilişki analiz edildiğinde, küreselleşmenin insani gelişmeyi bir yıllık gecikmeyle etkilediği, ancak insani gelişmenin küreselleşmeyi etkilemediği gözlemlenmiştir.

Kadın istihdamı ile küreselleşme arasında negatif bir ilişki olması her ne kadar beklenmedik bir durum olsa da Türkiye'deki kadın istihdamının durumuna daha ayrıntılı bir şekilde bakıldığında bu durum daha net bir şekilde açıklanabilir. Türkiye'de kadınlar genellikle düşük ücretli ve bölgesel bazlı sektörlerde çalışmaktadır. Bu durum küresel entegrasyon sürecini olumsuz etkilemekte ve küreselleşmeyi sınırlamaktadır. Ayrıca, küreselleşme sermaye ve teknoloji odaklı bir süreçtir. Ancak Türkiye'de kadınlar bu alanlarda yeterince istihdam edilmemekte, bunun yerine emek yoğun sektörlerde istihdam edilmektedirler. Yine, kreşler ve esnek çalışma saatleri gibi sosyal altyapı göstergeleri Türkiye'de yeterli düzeyde değildir. Fransa ve İsveç gibi bazı ülkelerde ise devlet destekli kreş sistemleri ve ebeveyn izni politikalarıyla kadınların iş gücüne dönüşü hızlandırılmaya çalışılmaktadır (İntepe ve Öztürk, 2024). Özellikle İsveç'te ebeveyn izni hem kadın hem erkek için zorunlu ve ücretli olarak uygulanmaktadır (Sabancılar Eren ve Özdemir, 2024).

Yine Hollanda'da, yarı zamanlı ve uzaktan çalışma modelleri yaygınlaştırılarak kadın istihdamı %65 civarına yükseltilmiştir (Cengiz Gülsoy, 2025).

Elde edilen bulgular ışığında, kadın istihdamının küreselleşmeyi olumlu etkilemesi ya da küreselleşme üzerindeki olumsuz etkisinin azaltılması amacıyla, politika yapıcıların teknoloji, ihracata dayalı üretim, e-ticaret gibi alanlarda kadın istihdamının artırılmasına yönelik stratejiler geliştirmeleri önerilebilir. Ayrıca kadınlara dijital becerilerini ve yabancı dil bilgilerini geliştirmeleri amacıyla ücretsiz mesleki eğitimler verilebilir. Kadınların çalışmalarının önündeki engeller kaldırılarak, esnek çalışma modelleri, uzaktan çalışma olanakları, çocuk bakım hizmetleri gibi unsurların yaygınlaştırılması ve işyerlerinde cinsiyet ayrımcılığına karşı sıkı denetim uygulanması sağlanabilir. Uluslararası şirketlerin kadın istihdamını artıracak yatırımlar yapmaları için vergi teşvikleri verilebilir. Tüm bu uygulamalar, sadece ekonomik büyümeyi desteklemekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal refahın artmasına ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına da önemli katkılar sunar.

Bu sonuçlar, Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine ulaşmasında kadın istihdamının önemini bir kez daha vurgulamaktadır. Kadınların ekonomik hayata daha fazla ve aynı zamanda daha verimli ve kaliteli bir şekilde katılımı, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi ve insani gelişme göstergelerinin iyileştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, kadın istihdamını teşvik eden ve destekleyen politikaların uygulanmaya devam edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, E. ve Hızarcı Beşer, B. (2025). Sosyal sürdürülebilir kalkınma açısından kırılgan kesimdeki kadın istihdamının rolü ve önemine ilişkin bir değerlendirme. *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(1), 55-70.
- Atasü Topçuoğlu, R. (2012). Küreselleşme ve üretimin esnekleşmesi sürecinde kadın emeği. *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 12(44), 3-9.
- Aydın, F. F. ve Erdem, E. (2014). The effect of women's employment on competitiveness and economic growth: a comparison of Turkey and the most competitive countries. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (44), 59-71. <https://doi.org/10.18070/euiibfd.55593>.
- Aytur, G. (2019). *Kadınların çalışma yaşamında yerini belirleyen faktörler: Türkiye ve OECD ülkeleri üzerine bir analiz*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Bacchus, N. (2005). *The effects of globalization on women in developing nations*. Honors College Theses. Erişim Adresi: https://digitalcommons.pace.edu/honorscollege_theses/2.
- Batu Ağırkaya, M. (2022). E7 ülkelerinde insani gelişmişlik endeksi: Kadın faktörü. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 35, 61-84. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.1037353>.
- Burtan Doğan, B. ve Kaya, M. (2014). TRC2 bölgesinde kadın istihdamı sorunları ve çözüm önerileri. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 4(2), 91-106.
- Bussmann, M. (2009). The effect of trade openness on women's welfare and work life. *World Development*, 37(6), 1027-1038.
- Cengiz Gülsoy, M. Ç. (2025). Uzaktan ve yarı zamanlı çalışma ışığında örgütsel vatandaşlık davranışı: kuramsal bir inceleme. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 16(1), 72-112.
- Cooray, A., Gaddis, I. ve Wacker, K. M. (2012). Globalization and female labor force participation in developing countries: an empirical (re-)assessment. *Working Paper 129*. Discussion Papers. Erişim Adresi: <https://www.econstor.eu/handle/10419/90454>.
- Demirtaş, G. ve Yayla, N. (2017). Küresel entegrasyonun kadın istihdamı üzerine etkisi: ampirik bir inceleme. *Journal of Yasar University*, 12(48), 339-349.

- Efobi, U. R., Tanankem, B. V. Ve Asongu, S. A. (2018). Female economic participation with information and communication technology advancement: evidence from Sub-Saharan Africa. *South African Journal of Economics*, 86(2), 231–246. <https://doi.org/10.1111/saje.12194>.
- Eren, M. V. (2019). MENA ülkelerinde sektörel kadın istihdamı ve kalkınma arasındaki ilişkinin ampirik analizi. *Journal of Management and Economics Research*, 17(4), 106-127.
- European Statistical Office (EUROSTAT). (2025). Employment gaps for women & people with disabilities. Erişim Adresi: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>.
- Gray, M. M., Kittilson, M. C. ve Sandholtz, W. (2006). Women and globalization: a study of 180 countries, 1975–2000. *International Organization*, 60(02), 293-333. <https://doi.org/10.1017/S0020818306060176>.
- Günsoy, G. ve Özsoy, C. (2012). Türkiye’de kadın işgücü, eğitim ve büyüme ilişkisinin VAR analizi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 49(568), 21-40.
- Haydaroğlu, C. ve Erdoğan, F. (2021). Küresel yoksulluk ve kadın istihdamı üzerine nitel bir inceleme: Bilecik ili örneği. *Beykoz Akademi Dergisi*, 9(1), 267-285.
- İçli, G. (2018). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Küreselleşme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (30), 133-143.
- İntepe, A. S. ve Öztürk, Y. (2024). Türkiye’de 0-3 yaş arası çocuğu olan kadınların işgücüne katılımı. *KAİDE Dergisi (ASBÜ Uluslararası Aile Araştırmaları Dergisi)*, 2(2), 177-214.
- Karabıyık, İ. (2012). Türkiye’de çalışma hayatında kadın istihdamı. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 32(1), 231-260.
- KOF Swiss Economic Institute. (2024). *KOF Globalisation Index*. Erişim Adresi: <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>
- Korkmaz, A. N. ve Budak, S. (2022). Ekonomik (iktisadi) kalkınma ve kadın: Türkiye örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 6(1), 197-223.
- Kucera, D. (2001). Foreign trade of manufactures and men and women’s employment and earnings in Germany and Japan. *International Review of Applied Economics*, 15(2), 129-149.
- Kutluay Şahin, D. (2022). Kadın istihdamının ekonomik büyümeye etkisi: ampirik bir analiz. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 8(2), 277-288. <https://doi.org/10.20979/ueyd.1135131>.
- Maqsood, F. ve Samiullah (2014). Impact of globalization on female labor force participation in the SAARC region. *Pakistan Journal of Social Sciences*, 34(2), 523–533.
- Mike, F. ve Karlılar, S. (2020). Ekonomik küreselleşme sürecinin kadın işgücüne katılımı üzerine etkisi: gelişmekte olan Asya ülkeleri örneği. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 26, 153–166. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.582910>.
- Mujahid, N. (2013). Economic determinants and female labour force participation: An empirical analysis of Pakistan. *Developing Country Studies*, 3(7), 12-23.
- Neumayer, E. ve De Soysa, I. (2011). Globalization and the empowerment of women: an analysis of spatial dependence via trade and foreign direct investment. *World Development*, 39(7), 1065-1075.
- OECD Statistics and Data Directorate (OECDSTAT). (2025). Employment rate. Erişim Adresi: <https://stats.oecd.org/>
- Ofluoğlu, G. ve Balci, A. İ. (2016). Küreselleşme, bilgi toplumu ve çalışan yoksullar. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5(11), 56-75.
- Ozmen, I. (2016). Human development index and women’s employment relationship: an econometric analysis. *Journal of Economics Finance and Accounting*, 3(1), 17–25. <https://doi.org/10.17261/Pressacademia.2016116532>.
- Pata, U. K. (2018). Türkiye’de kadın istihdamı ve ekonomik büyüme ilişkisi: simetrik ve asimetrik nedensellik testleri ile sektörel bir analiz. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 21, 135-150. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.391777>.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. ve Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326.
- Roy, A. G. (2017). Economic globalization and gender equality: A case study of India. *Journal of Advances in Economics and Finance*, 2(2), 117-126.

- Sabancılar Eren, S. ve Özdemir, N. E. (2024). Aile politikaları ekseninde Türkiye’de yeni muhafazakârlık ve sosyal refah muhafazakârlığı. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 637-657.
- Sapmaz, H. (2017). Kadın, Neoliberal politikalar ve küreselleşme. *Yasama Dergisi*, (32), 41-63.
- Sar, E. (2021). Çalışma hayatında kadın istihdamı ve Türkiye’de yansımaları. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 20-40.
- Siddiqui, R. (2009). Modeling gender effects of Pakistan’s trade liberalization. *Feminist Economics*, 15(3), 287–321. <https://doi.org/10.1080/13545700902964295>.
- Şener, Y. ve Başer, M. (2019). Küreselleşme ve yoksulluğun kadın sağlığı üzerine etkileri. *ERÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 6(2), 6-10.
- United Nations Development Programme. (2024). Human development index. Erişim Adresi: <https://hdr.undp.org/data-center/documentation-and-downloads>
- Wang, J. (2024). Association of human capital development and women’s employment in China, 1990-2020: An empirical assessment. *African Journal of Reproductive Health*, 28(6), 39-46.
- World Development Indicators. (2024). Employment to population ratio. Erişim Adresi: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>.
- World Development Indicators. (2024). Foreign direct investment. Erişim Adresi: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>.

EXTENDED SUMMARY

The relationship between women’s employment, globalization, and human development is one of the most important socioeconomic issues today. Globalization is transforming economic and social dynamics worldwide, increasing the labor force participation of women and leading to significant improvements in human development indicators. This process provides women with greater access to employment opportunities and advances in education and health. Labor force participation of women is a major contributor for economic growth and is critical for ensuring gender equity and sustainable human development.

The aim of this study is to examine the complex relationships among employment of women, globalization and human development in Türkiye from 1991 to 2021. The primary objectives are to understand how these three factors interact with each other and to analyze their collective impact on social progress both theoretically and empirically. By addressing gaps in the existing literature, this paper contributes to a better understanding of women's employment and socioeconomic transformations driven by globalization. The study uses data on women's employment, the globalization index and the human development index for Türkiye over the specified period. Descriptive statistics, correlation matrices and ARDL models are employed to investigate the relationships among these three variables. To ensure the stationarity of the data, ADF and PP unit root models are employed and ARDL bounds test method is used to examine the long-run relationships.

Correlation matrices reveal that there is a negative correlation between female employment and globalization and a positive correlation between female employment and human development. The findings from ARDL models show that in the short-term, changes in female employment have a positive and statistically significant effect on human development. However, in the short term, changes in the globalization index do not have a statistically significant effect on human development. In the long run, female employment positively affects human development, while

globalization has no significant effect. Moreover, the analysis reveals that women's employment has a delayed adverse effect on globalization, suggesting that the effects of female employment on globalization may emerge in a long time period.

These findings reveal the crucial importance of employment of women in driving economic growth, gender equality and human development. Increasing women's employment benefits not only women but all segments of society. Women's economic independence helps alleviate poverty, raises living standards and improves access to education and health services. The increased participation of women in the labor force also brings diverse perspectives and innovative solutions to the workplace, making businesses and institutions more creative and competitive. These findings emphasize the importance of implementing policies that support the employment of women, which is essential for achieving the Sustainable Development Goals and enhancing overall social welfare.

In order to maximize the benefits of globalization and the employment of women for human development, this paper offers several policy recommendations, such as the following:

Expanding Educational Opportunities: Improve access to education and vocational training for women.

Improving Working Conditions: Implement policies to improve working conditions and promote flexible working arrangements.

Supporting Care Services: Increase the availability of childcare and elderly care services.

Promote Gender Equality: Implement legal measures and incentives to promote gender equality in the workplace.

Raising Awareness: Conduct awareness campaigns to challenge gender stereotypes and promote the importance of women's employment for social well-being.

Digital Skills Development: Provide training programs to equip women with the digital skills required for the evolving job market.

Promoting Women Entrepreneurship: Provide financial support and mentoring programs encouraging women to initiate and grow their self-employments.

Ensure Equal Pay: Implement policies that guarantee equal pay for equal work to reduce the pay gap between the genders.

The study concludes that women's employment has a significant and positive effect on human development both in the short and long run, while the globalization impact is limited. The results emphasize the need for sustained and improved policies to support women's employment, which is vital for sustainable development and social progress. The findings also suggest the need for further research to investigate the nuanced interactions among women's employment, globalization and human development in different socioeconomic contexts.

Yazar Beyanı | Author's Declaration

Finansal Destek | Financial Support: Fatma Fehime AYDIN, bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır. | *Fatma Fehime AYDIN who is the author has not received any financial support for the research, authorship, or publication of this study.*

Yazarların Katkıları | Authors's Contributions: Bu makale yazar tarafından tek başına hazırlanmıştır. | *This article was prepared by the author alone.*

Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı | The Declaration of Conflict of Interest/Common Interest: Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir. | *No conflict of interest or common interest has been declared by the author.*

Etik Kurul Onayı Beyanı | The Declaration of Ethics Committee Approval: Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur. | *The study doesn't need any ethics committee approval or any special permission.*

Araştırma ve Yayın Etiği Bildirgesi | The Declaration of Research and Publication Ethics: Yazar, makalenin tüm süreçlerinde Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyduğunu ve verilerde herhangi bir tahriyat yapmadığını, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin ve editör kurulunun hiçbir sorumluluğunun olmadığını ve bu çalışmanın Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nden başka hiçbir akademik yayın ortamında değerlendirilmediğini beyan etmektedir. | *The author declares that he/she complies with the scientific, ethical, and quotation rules of Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences in all processes of the paper and that he/she does not make any falsification of the data collected. In addition, he/she declares that Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences and its editorial board have no responsibility for any ethical violations that may be encountered, and that this study has not been evaluated or published in any academic publication environment other than Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences.*

A SECRET PHILOSOPHY GUIDE FOR ECONOMISTS – FARABI: A REVIEW OF THE SYRIAN WAR / CRISIS FROM HIS PHILOSOPHY

İktisatçılar İçin Saklı Bir Felsefe Rehberi – Farabi: Suriye Savaşına ya da Krizine Onun Felsefesinden Bir Bakış

Prof. Dr. İrfan KALAYCI

Corresponding Author
İnönü University
Faculty of Economics and Administrative
Sciences
Department of Economics
irfan.kalayci@inonu.edu.tr
0000-0002-9323-8944

Article Type : Research
Received : 10.09.2025
Revision : 05.10.2025
Accepted : 07.10.2025

Citation/Atıf: Kalaycı, İ. (2025). A secret philosophy guide for economists – Farabi: A review of the Syrian war / crisis from his philosophy. *Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (2) , 135-150.

Doi: 10.56400/tarsusiibfdergisi.1781510

Abstract

The first starting point of this study is UNESCO's declaration of 2020 as the "Year of Farabi (Alpharabius)". This study has two intertwined topics and aims. The first is to remind that Farabi, a great Islamic philosopher who grew up in the Middle Ages and was nourished by Ancient Greek philosophy, can be a hidden treasure of philosophy for both the Western scientific world and even contemporary economists. Farabi, who regarded himself as a student of Aristotle, was given the title "Aristotle of the Islamic world". Farabi's synthetic philosophy cannot be considered independent and isolated from the era in which he experienced difficulties and the Middle East geography, including Syria, where he traveled and lived. In this context, his Islamic philosophy is based on a tripod of metaphysics, ethics, and politics, which also interact with economic philosophy. Farabi's classical philosophical views are focused on topics that also fall within the scope of economic sociology, such as social ethics, justice, trade, and urban life. The second is related to the insights that can be gained if the Syrian War is also viewed through the lens of Farabi's philosophy. Syria has spiritual value because it is the country that was influenced by Farabi's philosophy and where he spent his life. Here, it is intended to express that Islamic philosophy, of which Farabi is a pioneer, can serve as a healing prescription against the war / crisis conjuncture in Syria in the light of the phenomena of virtue, rationality, and social justice.

Keywords: Farabi's Philosophy, Guide for Economists, Syrian War / Crisis.

Öz

Bu çalışmanın ilk başlangıç noktası UNESCO'nun 2020'yi "Farabi Yılı" ilan etmesidir. Bu çalışmanın iç içe geçmiş iki konusu ve amacı vardır. Birincisi, Orta Çağ'da yetişmiş ve Antik Yunan felsefesinden beslenmiş büyük bir İslam filozofu olan Farabi'nin hem Batı bilim dünyası hem de çağdaş iktisatçılar için gizli bir felsefi hazine olabileceğini hatırlatmaktır. Kendini Aristoteles'in öğrencisi olarak gören Farabi'ye İslam dünyasının Aristoteles'i ünvanı verilmiştir. Farabi'nin bireşim felsefesi, zorluklar yaşadığı dönemden ve seyahat ettiği ve yaşadığı Suriye de dâhil olmak üzere Ortadoğu coğrafyasından bağımsız tutulup soyutlanamaz. Bu bağlamda İslam felsefesi, iktisat felsefesiyle de etkileşim halinde olan metafizik, etik ve siyasetten oluşan bir sacayak üzerine kuruludur. Farabi'nin klasik felsefi görüşleri, toplumsal etik, adalet, ticaret ve kentsel yaşam gibi iktisadi toplumbiliminin kapsamına giren konulara odaklanmıştır. İkincisi, Suriye Savaşı'na Farabi'nin felsefesinin merceğinden de bakılırsa elde edilebilecek içgörülerle ilgilidir. Suriye, Farabi'nin felsefesinden etkilenen ve hayatını geçirdiği ülke olduğu için manevi bir değere sahiptir. Burada, Farabi'nin öncüsü olduğu İslam felsefesinin erdem, akılcılık ve toplumsal adalet olguları ışığında Suriye'deki savaş / kriz gidişatına karşı bir şifa reçetesi olarak kabul edilebileceği ifade edilmek istenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Farabi Felsefesi, İktisatçılar için Rehber, Suriye Savaşı / Krizi.

INTRODUCTION

"The greatest of virtues is science." – Farabi

Farabi, a renowned medieval philosopher, significantly restructured Islamic philosophy by integrating it with Greek philosophical traditions, particularly in terms of methodology, terminology, and broad social scientific issues. Known as Abu Nasr Muhammad b. Muhammad b. Tarhan b. Uzlugh al-Farabi et-Turki (d. 339/950), he is considered by some to be of Central Asian Turkic origin, by others as an Arab, and by many as a classical philosopher of multinational heritage.

This study aims to elucidate the profound impact that Farabi, a master of philosophy, had on the intellectual landscape of economists. Additionally, it seeks to understand the Syrian War through the lens of his philosophical teachings. Addressing the Syrian conflict and the associated national crisis is particularly poignant and spiritually significant here, as Al-Farabi not only influenced Syria and the broader Middle East with his philosophical doctrines but also spent the latter part of his life in Syria, where his tomb reputedly located in Damascus.

Farabi is known in the West as Alpharabius. In Farabi's era / During Farabi's lifetime, the Middle Age was an age of philosophers like the previous ones, but richer and more productive. Because he was a continuation of the earlier philosophers, he was their apprentice or student. Apprentices became masters, students became teachers. Farabi was influenced by the ideas of many philosophers and, in turn, influenced many others. Philosophers-thinkers are each other's spiritual teachers, even if they have never seen each other face to face. For example, Aristotle was Farabi's spiritual teacher, and Farabi was Ibn Sina's spiritual teacher. (Vice versa: Farabi was Aristotle's spiritual student, and Ibn Sina was Farabi's spiritual student). In a chain of contributions and interactions, teaching naturally takes place through works. Each work of philosophers, together with their other works, is usually a school / doctrine in terms of teaching. It is possible for a philosopher to interact with philosophers of his own generation, but since it is impossible for him to personally teach those after his generation, lessons are only transmitted through books. Due to the generation gap, contributions and influences will likely be indirect, not direct. This is also true for some philosophers (such as Ibn Sina) who influenced or were influenced by Farabi. Indeed, the indirect lessons they received from Farabi were so strong that they are claimed to have surpassed those they received directly from their teachers.

It is a fact that philosophers are different and independent from each other, that they criticize and question each other's knowledge and interpretations with their own knowledge and interpretations, and that they also interact with each other through their works. This situation has eliminated the differences in the era and geography in which philosophers lived, the language they spoke, and the religion they believed in. The Muslim Farabi, who educated himself in the madrasahs on the Baghdad-Damascus line and who never gave up on arduous scientific travels in the

Mesopotamia-Central Asia-Middle East triangle, was most influenced by the ancient Greek philosophers Aristotle¹ and Plato. One of the Western philosophers most influenced by Farabi was the 13th-century Christian St. Thomas Aquinas.

If investigated in detail, it can be revealed that Classical economists such as Smith and Malthus, who produced great works in the fields of political economy and ethics in the 18th century, were also influenced by Farabi and / or other philosophers of the Farabian school, who had cult works on state administration and spirituality centuries earlier. In fact, the main title of this study aims to address this issue indirectly.

1. THEORETICAL FRAMEWORK

1.1. Literature and Methodology

Farabi is one of the milestones in terms of the universal history of sociology and philosophy, and in this respect, he has indirectly influenced the history of economic thought. The scientific works he wrote, which Western philosophers were influenced by, helped him gain recognition and a respected place as an Islamic philosopher in the Western world, beyond Central Asia and the Middle East.

Numerous works seek to understand Farabi's philosophy from different perspectives, and a few of them are summarized below at a symbolic level:

While Ixtiyorovich (2020) states that Farabi harmonized Islamic philosophy with classical Hellenic philosophy in the golden age of medieval Islam, Mahdi (1962) emphasizes that Farabi is the representative of Plato's and Aristotle's philosophy in the Islamic world, which focuses on happiness behavior. Azzuhri (2022) discusses Farabi's terminology that morality is the red line that differentiates the nature of each city, together with the phenomenon of political utopia. Burhanuddin and Wasath (2019) state that although some of Farabi's works are considered lost treasures, he has not lost his originality as an outstanding Muslim philosopher and has contributed to the ideological foundation of the economic system due to the harmony he established between religion and philosophy. Quraishi and Sargana (2023) use various qualitative analytical methods to examine Farabi's ideas and how they can be applied to the complex political, social and economic challenges facing contemporary Muslim states. Azerbayev and Nurmanbetova (2016) discuss the ideal of the "Great Society" as a global civil society project while presenting the basic concepts of Farabi's philosophy, such as the virtuous city and happiness, which modernity can claim to build a civil society. Suleimenov et al. (1997) examine the philosophical and legal foundations of Farabi's "Virtuous City" doctrine, which they consider to be an Arab traveler, encyclopedist, rationalist, the father of political philosophy, and the spiritual mentor of many thinkers. Hall (2015) focuses on the materialist critique that overflows from Farabi's account of the soul in general and the imagination in particular, while providing a new interpretation of Farabi's principles of a virtuous society. Finally, Shah (2015) suggests exploring the possibility that modern Islamic culture (and especially political Islamic ideologists),

¹ Farabi initially had difficulty understanding his head teacher Aristotle, but he later became one of the best interpreters of Aristotle's works, reading them dozens of times. This characteristic is also true for Ibn Sina. It is a fact that the way to become a great and famous philosopher is to learn the philosophy, logic, ethics and politics lessons of ancient Greek philosophers, especially Aristotle, and to establish his own system on this.

suffering from laicism / secularism and fundamentalism, reconsiders Farabi on the grounds of forgetting historical Muslim philosophers or being in opposition to philosophy.

This study, unlike all previous literature, is based on an economic perspective and is grounded on a relationship that can be established between Farabi's philosophy and the possible solution to the Syrian War / Crisis that has been troubling the Middle East region. For this purpose, the following two scientific methods were preferred: First, this study is deductive in terms of its methodological approach. Accordingly, it was aimed to identify special sources of inspiration for economic sociologists and political economists from Farabi's philosophical views on society and state governance. Secondly, conceptual abstraction, description and categorization were used in the context of the research method. Farabi's views were taken as the focus for the analysis and synthesis of the problem here. In this way, the opportunity to interpret the Syrian War / Crisis from a different perspective was obtained and Farabi's philosophy was instrumentalized for this.

1.2. Farabi's Personal and Philosophical Identity

Farabi, one of the most important representatives of Islamic scholasticism, was born in the city of Farab in Turkestan in 870, lived 80 years and died in Damascus in 970. He traveled to important scientific centers of the time such as Bukhara, Baghdad, Damascus, Cairo, Harran, Antioch (Antakia) and Aleppo. He has a great reputation in the Islamic world, comparable to Aristotle, who is called the "First Teacher" in the field of philosophy. Farabi, known as "Alpharabius" in the Western world, is referred to as the "Second Teacher." (For details, see Rauf et al., 2013: 85.) He is also the second pioneer of the Peripatetic movement (Meşşailik in Turkish), which was founded by Kindi and represents the Aristotelian or rationalist tendency in Islamic philosophy.

What was the world economy like in the 10th century when Farabi lived? In the Middle Ages (approximately 1000 years between the 5th and 15th centuries) when Farabi, a political philosopher, lived, the political economy history of the world was still taking shape. The debate about whether Islam was a handicap or a dynamism for the development of a country is indirectly present in Farabi's works. A philosopher's intellectual universe is primarily the world itself and the developments it contains. Farabi was also influenced by the political and nonpolitical events in the world during his time. Therefore, the mortar of Farabi's works, apart from his personal characteristics, was determined by the era and geography (see Annex) in which he actually lived. In other words, the source of Farabi's worldviews was the era in which he saw its difficulties and the geographies he traveled.

Farabi published more than 100 works in different dimensions, enriched by his experiences and observations, in his life. However, only about half of them have survived to the present. Like all the philosophers he followed and those who would follow him, Farabi thought, learned, wrote, and taught scientifically on a wide range of subjects from philosophy to logic and metaphysics, from ethics to mathematics and astronomy, from theology to politics and music. According to him, they are all directly or indirectly connected to each other. If we pay attention, although he did not

make economics one of his fields of study, it can be assumed that economic philosophers were influenced by his works, even remotely.

Farabi's philosophy consists of two pyramids: he is at the bottom of the flat pyramid philosophy, and when the number of philosophers he inspired is taken into account, it is seen that the pyramid is inverted. Farabi's contributions to the world of science resemble a flat pyramid, while his influence resembles an inverted pyramid. While the intellectual sources that influenced Farabi were Kindi, Aristotelianism, Platonism, Islamic and Christian theologies, the scientific figures that he influenced were Neoplatonists, Ibn Rushd, al-Qurtubi, al-Tawhidi, al-Ghazali, and Ibn Sina.

1.3. Three Windows in Farabi's Philosophy: Metaphysics - Ethics - Politics

Farabi looked at the world from many different windows. He learned over time by researching which windows to look from, due to the essence of philosophy, by reading in various languages, observing, feeling, reasoning and walking to classes as the action name of Peripateticism. He separated, combined, wrote and taught what he learned. His learning and teaching places were the cities he traveled to for scientific purposes and the madrasas in those cities. The three big windows that symbolize his view of the world can be determined as metaphysics, ethics, and politics. His understanding and views on other fields such as education, mathematics, and astronomy constitute the small windows within these big windows (Figure 1).

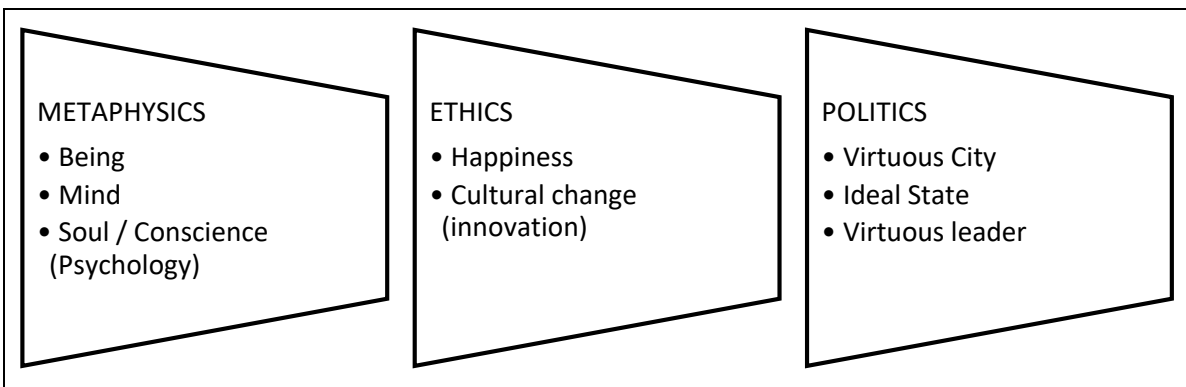

Figure 1. Main and Sub-Windows of Farabi's Philosophy Opening to the World

As Siddiqi (2014: 33-44) notes, Farabi defines political science by pointing out the various objects of inquiry it pursues, saying, "Political science seeks happiness first of all." True happiness, according to Farabi, is "that which is sought for its own sake; it is never sought by it in order to obtain anything else; indeed, all else is sought for its attainment, and when it is attained, the pursuit is abandoned." Therefore, the happiness sought by the virtuous ruler for both himself and the ruled is certainly not instrumental. Somehow, the art of religious living is intended to achieve a state of contentment for all. Strangely enough, Farabi argued that true happiness "comes not in this life but in the next."

Shokri (2013: 37-38) says that Farabi was aware of the possible conflict between philosophy and religion and was the first philosopher who wanted to find a solution. Interestingly, according to Bahrani (2014: 126-127), while most Muslim scholars insist that there were innovations in Islam, they do not see Farabi as an interpreter of Greek

philosophy. According to them, Farabi's works consist of general philosophy, political philosophy and the classification of sciences. There are also those who call Farabi a cultural philosopher who is interested in cultural change.

As Al-Talbi (1993: 9) reminds us, what Farabi considered the highest form of learning for humanity was philosophy, “the queen of disciplines”, because it is the knowledge of the remote causes by which all beings are governed. Philosophy enables us to learn the best things in the best way and opens the way to happiness. In this way, the student's soul is raised to the level of a rational human being, where two elements meet: One is natural and biological; the other is intellectual or spiritual; the value of the last one is valid until it reaches the principle of 'Being', the first sub-window in metaphysics. In connection with the subject, Rauf et al. (2013: 93) touch upon Farabi's understanding of education as follows: Evaluating the results of education is an important aspect of educational philosophy and Farabi was aware of this. According to Farabi, the concept of the perfect human being is the one who has great intellectual knowledge and sound moral behavior. The second basic purpose of education is definitely to raise virtuous political leaders.

As Widiawati (2019: 61) says, a science (including economics, naturally) must be built on a philosophical foundation that can play a role in its development and independence, both ontologically and epistemologically and axiologically. In this case, the philosophical basis for the epistemology of Islamic philosophy of education is Islamic philosophy. Farabi's thought can be adapted and taken into account in the reconstruction of the ontology of the model of Islamic philosophy of education in order to find a rational relationship between the subjects presented in the curriculum and the concrete educational goals. Education can become a synergy between reason and revelation, thought and belief, or theory and practice. For this, the quality of the senses, imagination and sharpness of the mind that leads to the formation of a personality must be built.

2. FROM FARABI'S PHILOSOPHY TO INDIRECT ECONOMIC THEMES

“Justice maintains the state established by love.” - Farabi

It is possible to find Farabi's philosophical method and understanding of logic in his works such as "The Counting of Sciences" (1990) and The Ideal State (1956). In his philosophical views, which can be grouped under various themes, he draws attention to the natural production factors (soil, sun, water, air, and fire) that economics or economists are interested in, as well as to human determination and styles of work (spiritual and ethical behaviors). Farabi may not have mentioned the word economics in its contemporary sense, as he was not an economist and did not even write any economic treatises, but this does not change the fact that shadows of economic life may be hidden in the broad social sciences he was interested in. Farabi's important views on concepts and issues such as existence, cosmos, physics, morality, state, and city, which are prominent enough to directly or indirectly concern economists in his aforementioned works, are summarized below:

i- Farabi starts from the concept of being, which is called ontological and falls within the scope of human reason. The belief in being is based on the first degree of the divine being, the One Creator Allah; in the other degrees, there are spiritual minds, the soul with spiritual quality and simple substances without such quality, as many as the celestial

spheres that owe their existence to Him. All beings after the second degree complement each other as active and passive beings on the basis of mutual need. Thus, the four basic dynamics of life in the sublunary universe, soil, water, air and fire, are formed. These dynamics constitute natural production factors for economics. Other production factors called labor, capital and entrepreneurship gain meaning and produce value when they work together with these natural production factors. Reason is an informational source for consumers in maximizing benefits and producers in maximizing profits, which are economic decision-making units. This concept of “economic man” (Latin “homo economicus”) in microeconomics, which Farabi did not know, arose from the reason that makes man human, from the intelligent behavior that appeals to his own material interests.

ii- Farabi interpreted the traditional Islamic belief that connects the cosmos (universe-space) to the free will and absolute power of Allah within the framework of the theory of “emanation”, which he calls “cosmic minds” in the context of his own philosophy. According to this theory, there is a relationship between the eternal and the later, the fixed and the changing, the single and absolute with the many and possible beings, and the entire universe is in a hierarchy by the order of the Almighty Creator. Goodness and beauty are ideal, but their opposites are also obvious. In the teaching of Physiocracy, identified with the French physician and economist Quesnay in the 17th-18th centuries, the equivalent of the cosmos is the concept of “natural order”, while in the teaching of Classical Economics, which started with A. Smith and continued with Ricardo and Malthus with various differences, it is the free-fully competitive market, called the “invisible hand”. Both doctrines agreed on the Latin idea of “laissez-faire - laissez-passer”, which is the intellectual source of today's liberalism. It cannot be expected that Farabi was unaware of the economic thoughts of the Middle Ages, starting with the pre-Socratics and continuing with Plato and Aristotle, which inspired both the physiocrats and the classical economists. (For a comprehensive and detailed information on all economic doctrines in chronological order, see Savaş, 1999.)

iii- In order to understand Farabi's philosophy of physics, his universe design must first be known. According to him, the universe is a sphere composed of simple objects and there is nothing outside the universe, that is, there is no mention of any void or fullness beyond it, it has no place. Therefore, the universe is divided into two separate realms of existence, the above and below the moon (Kaya, 1995: 145). Physics, one of Farabi's philosophical cornerstones, has also attracted economic philosophers. For example, A. Smith was influenced by Newton's formulas of motion, the founder of classical physics. Traces of Newton's law that every action creates a reaction can be seen in Smith's laws of supply and demand. Classical economics with Newtonian physics and Euclidean geometry; Neoclassical economics with thermodynamics and differential calculus; entropy in the sense of thermodynamics and chaos, Einsteinian physics and Riemannian geometry with Keynesian economics; quantum physics and topology with general equilibrium economics (money market consisting of money supply-money demand, goods market where savings-investment take place and foreign exchange income-foreign exchange expense-related external payments coming to balance at the same time) guide the understanding of micro-macro-global economic events today (Eren et al, 2009 as cited in Sonüstün and Gül, 2012: 36-7; Kirer and Eren, 2015). In addition, according to a contemporary synthetic discipline called ecophysics, the

equivalent of total energy and kinetic energy in physics and economics is total benefit and total expenditure. Farabi, of course, was neither a physicist nor an economist according to contemporary terminology, but he managed to conceptualize the events that fall within the field of ecophysics -at the highest level that medieval knowledge could allow- within the framework of natural order and natural balance.

iv- All leading philosophers since Plato and Aristotle have had a political approach to the State, therefore Farabi cannot be an exception. In fact, Farabi (2015: 104 - etc.) clearly describes the virtuous city manager and/or virtuous state leader in detail in his work “The Ideal State”, where he makes a clear distinction between a perfect society and an imperfect society. According to Farabi, a leader-manager must have extraordinary human characteristics from birth. Based on these characteristics, which are collected in twelve articles, the ideal leader-manager must be physically and mentally healthy, intelligent, wise, able to remember everything (does not forget anything), eloquent, brave, just, loving the right person, knowledgeable, without bad habits (does not succumb to desires), hardworking and honorable. It should be noted that the leader-manager mentioned here can have different names depending on whether the area to be governed is micro (city), meso (region) or macro (country-state), for example, in today's terms, it can have a position and title from governor to president. In addition to combining these twelve qualities, Farabi emphasized that the second-degree ruler, who comes after the first-degree ruler, must be a philosopher and a distinguished person who is competent to enact laws or make regulations. Again, in today's terms, this second-degree ruler can be thought of as a minister, central bank governor, general secretary, general manager, etc.

v- Like every philosopher, Farabi also has a moral philosophy design. His moral philosophy first aims at good behaviors based on quality education and finally happiness. In his book *The Ideal State*, Farabi distinguishes between a virtuous city and an ignorant city through happiness, and defines it as: “An ignorant city is a city whose people do not know happiness, whose people are unaware of happiness” (2015: 107). All branches of science, including economics, are devoted to making people happy. The pioneer of classical economics, A. Smith, was also primarily a moral philosopher. He wrote “*The Theory of Moral Sentiments*” (1759) before “*The Wealth of Nations*” (1776), which was described by a famous economist (Heckscher) as the Bible of liberalism (Savaş, 1999: 259). In both works, while the moral purpose is explained as being a good society, it is argued that acting out of personal interest cannot be considered immoral, and that this stems from the natural order (Buğra, 1989: 47-48). According to Smith's liberal view, since all individuals come together to form a society, when personal interests are collected, social interest is obtained, and as a result, if social rules are followed, the feelings of freedom and work are satisfied and happiness emerges.

vi- Farabi has opened the horizons of economic sociologists with the ideas he gave on urban sociology in his cult work, *The Virtuous City*. This work, which reflects Farabi's existential and political philosophical system in all its aspects, is the fundamental work of his mature period (941-942) and in some sources its name is *Kitâbü Ârâ'i Ehli'l-Medîneti'l-Fâzıla* and *Kitâbü Mebâdi'i ârâ'i Ehli'l-Medîneti'l-Fâzıla*.

This book –in accordance with the meaning of its name– actually draws attention to the characteristics of the virtuous city or the “ideal state”. Farabi provides the following important information about the 26th title of this work and the need for human community and cooperation within the scope of economic sociology and urban sociology:

“(…) Every individual can only satisfy the need for perfection in his nature through the coming together of various people for the purpose of helping each other. A community is formed from the coming together of various people. They are either perfect or incomplete. The perfect ones are divided into three categories: large, medium and small. A large community consists of all the people on earth. The middle one consists of the nations of the earth [separately]. The small one consists of the people of the city living on the land of a nation. A deficient community consists of the people of a village, a neighborhood, a street or a house. The hut, which is smaller than a house, is also one of these. Both a neighborhood and a village are subject to the city; the difference is that the village is subject to the city because it is a part of the city, since it is a subordinate to the city. (...) A nation whose cities work hand in hand to attain happiness is also a virtuous nation, and a world whose nations work hand in hand to attain happiness is also a virtuous world. A virtuous city resembles a perfectly healthy body. All its limbs help each other to preserve it until the end of its life cycle.” (See Farabi, 1956, 2001.)

vii- Farabi draws attention to the elements that threaten virtuous cities in the titles (or chapters) 29, 34, 35 and 36 of his same work. The cities that are contrary to the virtuous city are as follows: the ignorant city, the sinful city, the (badly) changed city, the confused city. Among the individuals that are contrary to the virtuous city, it is necessary to count the city calamities [troublesome people]. He presents the following indirect views about the ignorant city, the confused city and assimilation, which he sees as ignorance:

“The ignorant and confused cities are slaves of sects based on old and corrupt ideas. One of their people says: ‘We see that the existing ones are opposites to each other. Each one desires to cancel the other. When each one comes into existence, it acquires a disposition that protects its own existence from disintegration, and also a disposition that repels the effects of its opposite and protects itself from it. Furthermore, it acquires a disposition that cancels its opposite and likens it to its own kind², digesting everything in a way that will benefit its superior existence and provide for others.’ (...) They said: the separation of tribe from tribe, city from city, sect from sect and nation from nation [in short] is like the separation of each group from another person. Groups, like individuals who are separate from each other, must struggle and clash among themselves. The subject of their dispute is safety, honor, prosperity, pleasure, and the means that lead to these. (See Farabi, 1956, 2001.)

3. DIALECTICS OF THE SYRIAN WAR / CRISIS: DIAGNOSIS IN THE LIGHT OF FARABI'S PHILOSOPHY

"Nothing can be its own cause. Because the cause itself is before the thing that is created." – Farabi

It is possible to adapt the dialectical relationship established by Farabi in his Book of Evidences (Kitâbu'l Burhan) to the bad conjuncture continuing in the Syrian lands where he died towards the end of the 10th century. This conjuncture consists of civil war and macroeconomic crisis. Syria, an underdeveloped and impoverished country in the Middle East, has become a zone of intervention for imperialist powers due to the Civil War that broke out in 2011 and the resulting dramatic migration. The roots of this war are anti-democratic governance, rivalry between terrorist organizations, and oppression to the people. This dirty war appears to have been brought under control in the

² This is known as “assimilation” and is considered within the scope of “ignorance” by Farabi.

2020s. The great "macroeconomic crisis" that developed as a result of the dramatic migration movements caused by the war also reflects the other face of this terrible reality. According to the dialectic emphasized by Farabi, "The evidence for a thing or an event is many and varied. There are reasons that cause reasons." As follows:

"Why does the Nile's water become abundant at the end of the month? Why does the air become more humid at the end of the month? Why does the air resemble winter at the end of the month? The reason for all of this is undoubtedly the loss of the moon's light. The reason for the Nile's abundance is the increase in the humidity in the air. The reason for this is that the air's condition becomes similar to that of winter. The reason for this is the decrease in the temperature in the air. The reason for this is that the air is deprived of the moon's light. The reason for this is that the moon's light rises from its face facing the Earth to its upper side. The reason for this is the Moon's proximity to the Sun. Thus, the Sun's proximity to the Moon is the cause of all of these, and some of them are the cause of others." (Farabi, 2014: 23.)

Farabi's "theoretical evidences" for other events have taken the form of "political economy crises" for Syria through different names and images. One or more evidence can be found for each "crisis" regarding the war in question. The evidence of the cumulative crisis in Syria, as listed one by one by Kako (2020) and confirmed by the United Nations (UN), includes the oppression of the dictatorial regime ruling the Syrian state, driving the people into hunger and poverty, forcing them to migrate, blockading, arbitrarily arresting and torturing the opposition, even using chemical weapons, resulting in the deaths and injuries of hundreds of thousands of civilians.³ It is understood that these developments regarding the multifaceted dramatic Syrian Crisis called the Civil War are either the cause or the result of each other according to Farabi's systematics.

If Farabi's philosophy of love for humanity and just leadership were adopted and implemented by the current administration of Syria, which once hosted this great philosopher and benefited from his teaching in its madrasahs, both the Civil War and the economic crisis could be ended and democracy, peace and abundance could be restored to these lands. The secret to this is Farabi's "happiness formula" that sheds light on relations between city and society. This formula is based on political and ethical ideas (and perhaps ideals) that are in line with Aristotle's "collective city" theme, which Farabi calls the best city:

"The central category of Farabi's ethics is not individual, but social. In a *Virtuous City*⁴, people's happiness, goodness, justice and beauty are achieved: 'A virtuous city is a city where human unity has the goal of mutual aid that finds true happiness, and a virtuous society is a society where people help each other to achieve

³ The proliferation of sectarian terrorist organizations and the policies of imperial powers (USA, Russia, etc.) that intensify, finance and turn the war into a competitive arms market can be added to the evidence or cause-effect relationships of the Civil War in Syria, which we know has an important place in Farabi's life. It is claimed that the Syrian Civil War was started as part of the imperial plan called "Extended-Greater Middle East Project" (E-GMEP) in which the US entered the region under the guise of a democracy and security apostle. This war constitutes the most dramatic example of the regime change process known as the "Arab Spring", which is also related to E-GMEP.

⁴ As Tavana, et al. (2018: 297) have noted, Farabi's *Virtuous City* thesis has a specific sociopolitical hierarchy that seems original at first glance, and the classes of the virtuous city are listed as follows: i- the ruling class; ii- the assistants of the ruler, such as Al-Afazel (nobles), Zuvei al-lasana (speakers), Al-Moqadderoun (experts), Al-Mujahedun (army), Al-Maliyun (economic forces); iii- the masses; iv- the opponents and enemies, including Nawabet and Bahimiyun. There seem to be similarities between the function of some of these classes and the function of historical classes in the monarchy of ancient Iran and the Islamic Caliphate system. Farabi's innovation, however, is to bring them together based on criteria of knowledge and function, and to believe that groups that do not meet the main goals of the virtuous city regarding public happiness can be pacified. As a whole, in Farabi's *Virtuous City*, there seems to be an organic class system in which not only the autonomy of classes and individuals is lacking, but also any opposition is violently suppressed.

happiness. People living in cities where everyone helps each other to achieve happiness are virtuous people. Therefore, if people help each other to achieve happiness, the whole world will be virtuous.” (Altayev and Suleimenov, 2017.)

However, according to Farabi's political understanding, -as Syria urgently needs right now- first of all, the city dwellers, that is, the citizens of the country, must elect a person with strong feelings of goodness, compassion and justice as the head of state (ruler) through democratic and honest elections. This is the first and most important link in the chain of the happy city that is desired to be created. It is not possible for such a good leader to be a philosopher whose only wealth is knowledge, as Plato pointed out, and whose most important characteristic is rejecting lies -also valid for Syria-. Because in today's internet world, where asymmetric information and knowledge are decreasing and therefore information is starting to cease to be a monopoly, it is not a contemporary idea or desire that philosophers should be leaders, as leaders work with consultants who have the fastest access to information in their fields rather than being knowledgeable. However, despite everything, as Farabi attaches great importance to, a political leader must have the quality, morality and physical and mental health that the society is looking for.

Why is the Syrian War important and why does it need to be diagnosed and treated in the light of Farabi's thoughts? Because:

i- The war in Syria is primarily a humanitarian problem: it is a humanitarian problem in terms of the great loss of life and property it has caused and the disasters caused by intense migration movements, and it is a shame for civilization because it has lasted longer than the total duration of the two world wars and has not yet been ended.

ii- The Syrian Civil War is different from regional wars in the Middle East, and due to geographical and historical reasons, it primarily concerns Turkey, its first-degree neighbor, due to its longest northern border. Most of the millions of Syrians fleeing the war have taken refuge in Turkey, and Turkey has become a super-immigration country like never before in its own migration history. Despite international financial aid from the EU, the UN, and others; Turkey's budget has run into huge deficits, leading to macroeconomic imbalances. Migration and its problems can be evaluated within the context of the cause-effect cycle⁵, as reflected in Farabi's philosophy.

iii- The war environment in Syria prepares the ground for the activities of various regional terrorist organizations and the threat to their border security. Neighboring countries like Turkey have to make serious defense expenditures to ensure border security. Turkey is indirectly becoming poorer due to the increase in such expenditures in terms of its national income.

iv- Syria is already poor, and the impoverishment of its neighbors due to its own war further delay regional development. The regional foreign trade shares and welfare levels can increase due to the enrichment of neighboring

⁵ For example, the migrations from Syria to Turkey, which started with the right of neighbor and then turned into a violation of this right, and the people who gained refugee status, created contradictory effects on the Turkish economy and sociology. While these refugees created cheap labor on the one hand, they also disrupted the equilibrium wage levels in the domestic labor market. On the other hand, the border gates that Turkey generously opened to Syrians based on religious affiliation both put the demography of the two countries at risk and caused refugee crises with the EU.

countries, not the impoverishment of them. Therefore, economic securitization is vital for Middle East and North Africa (MENA) countries that are glocalizing on the axis of capitalism, including Syria and Turkey. According to A. Smith, it is significant that security comes before wealth (see Kalaycı, 2017: 81).

v- Syria, which is ruled by an anti-democratic regime, a militarist, dictatorship with questionable legitimacy, and where terrorist organizations are rampant, has become the object of the struggle to share the arms market, the arena of power competition between global players in the economic and political arena.

vi- Syria is an Arab country where multiethnic groups coexist and urgently needs the foundations of peace, stability, and prosperity. As long as these foundations are established as soon as possible, both Syria and the countries in the region will find peace. Peace and tranquility, in particular, will revitalize international economic, commercial, and tourist activity in Syria, accelerate reverse migration, and eliminate the risk of new wars along with economic competition.

If Farabi were alive today, he would not have been able to prevent the Syrian War, because he is neither a politician nor a commander, he is just a philosopher. Like every philosopher, he would try to understand the war and would attribute the reasons for the outbreak of the war to the rusting and decay of the state-society chain consisting of faith, morality, justice and love. We should not look at Farabi's words, which we have taken as a reference while investigating the possible solution to the Syrian War, as hypothetical things. According to a Chinese proverb that confirms this proposition, *"The problem is not the depth of the draw well, but the shortness of the rope that does not reach the target."* According to another Chinese one for the second verification, *"The first drop of water to be obtained will gush out enough for everyone."* The views of philosophers are like water gushing out of a well; if that water is used correctly, it will save lives.

Farabi's philosophical views should also be given the same respect, because those views may be historical, but they are still alive and dynamic enough to serve as a guide for solutions that can be developed against current world problems. It is imperative that the war that has been going on in Syria since 2011 and the crisis related to it must end. According to Farabi's philosophical system, if Syria does not find peace, MENA will not find peace; if MENA does not find peace, the world will not find peace. Everything is in a dialectical relationship with each other, and this is even more true in countries like Syria, where political economy events dominate.

As Burhanuddin and Wasath (2019) suggest, the re-realization of Farabi's philosophy, which is a valuable intellectual legacy that has left its mark in the Middle East, may be the key to ending regional wars such as the Syrian War and to eradicating potential wars, including a possible World War III, at their source before they break out. According to Kurmangaliyeva and Azerbayev (2016), Farabi developed a project of a 'virtuous city' to stabilize the political situation in unstable regions and to resolve social and religious conflicts. This project is nothing more than a holistic state model that rises from moral and just principles. As they have already emphasized, high intelligence and morality, which play an important role in Farabi's political philosophy, are the basic virtues that constitute civil culture

and can help build a social and socio-human state. Turgut's (2022) practice of "the desire to live together" mentioned in the light of Farabi's ideal state utopia can also be adapted to Syrian sociology.

Along with all the virtuous city principles, if this practice helps rebuild democratic pluralism in the multi-ethnic, multi-lingual and multi-religious Syrian society, the social structure will shift to the axis of peace and stability, and the electorate will be able to gather around a virtuous statesman they find worthy as President. The head of state, she or he must come to power through a fair election in a democratic environment and must know how to leave his power to another party through a fair election without turning it into a dictatorship. Because the virtuous and democratic state model that forms the backbone of Farabi's philosophy requires this.

4. DISCUSSION AND CONCLUSION

"When a good person dies, do not cry for him. Instead, cry for the society that lost him." – Farabi

Farabi must have been influenced by various philosophical views such as the ideal state, justice, trade, division of labor, private property, and wealth, which have also become part of the history of economic thought of Aristotle, whose works he read and considered himself his spiritual student, and his teacher Plato. Here, it was emphasized that Farabi established his own synthetic philosophy by combining Islamic belief with Ancient Greek philosophy and thus he was remembered with an original doctrine. Farabian philosophy has not only created thematic economic connotations that are valid in real life. Still, it has also become a solution focus for ending the war/crisis in Syria, which is an extension of Farabi's spiritual ties.

It is understood that the concepts of virtuous city, virtuous state and virtuous leader, which Farabi analyzed in a comprehensive manner, can be considered as keys to how a country can get out of war and/or crisis. It is obvious that Syria needs these keys more than ever now. We do not want to think that the Syrian lands, which host Farabi's physical grave, will be a graveyard for his philosophy. Because Farabi's theory of virtue, centered on education, morality, and justice, remains timeless and enduring. When applied through the dialectic of cause and effect, it fosters a practice of redemptive virtue: virtuous citizens arise from a virtuous city, and from among them, a virtuous leader emerges. This leader governs the state with justice, serving the people faithfully.

Farabi used the key of virtue in his personal life, which he continued on the axis of 'correct action is possible with science, and perfect science is possible with correct action': that is, while praying to Allah and not breaking away from Islamic values, he did not compromise on free thought as required by philosophy. The dozens of books and treatises that he wrote in his works, many of which begin with prayers full of quotations from the Quran, are proof of this.

Farabi operated his philosophy like a key-lock mechanism, with one hand in "theory" and the other in "practice." If Farabi were a philosopher still living in Syria and teaching in a madrasah, he would not only pray for the end of the war/crisis, but also question the virtuous-flawed state administrators and international social engineers who created the conditions of war/crisis, due to the free nature of philosophy, and repeatedly point them to the right path.

As a result, this study partially analyzed Farabi's ideas that inspired economists, and the need to reformise the current state administration of Syria, where the philosopher once lived, according to his vision of a virtuous citizen and

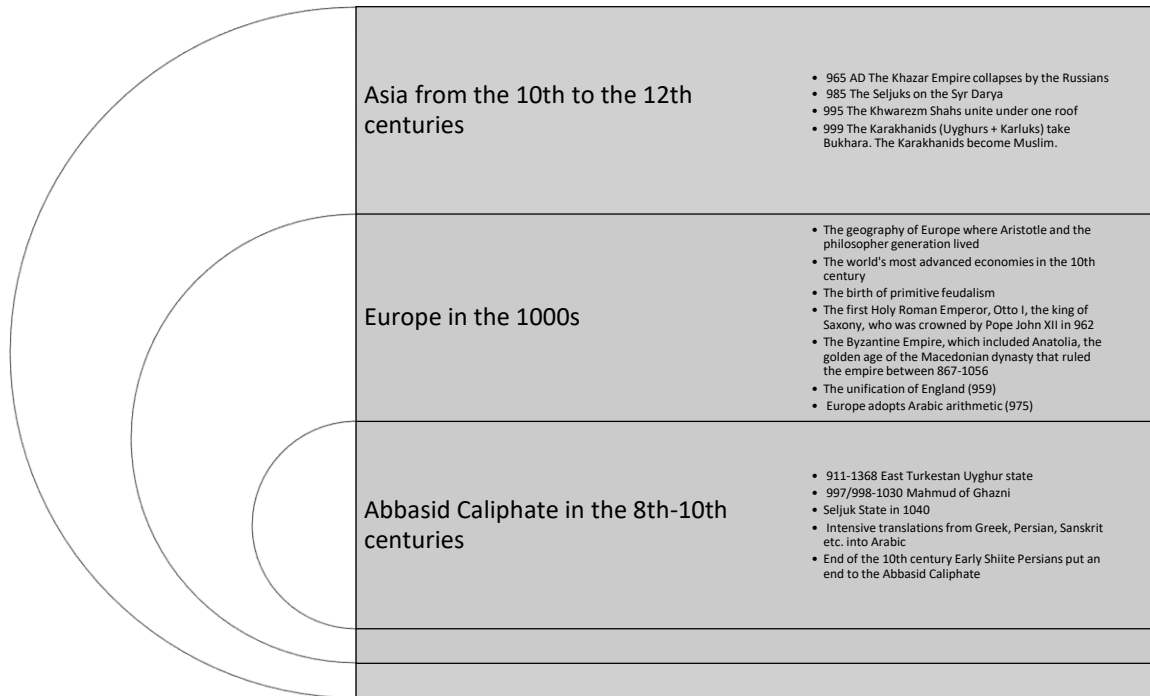
leader. The series of crises related to the Civil War in Syria affecting the entire MENA region also has a realpolitik dimension under the control of imperial powers, but it is beyond the scope of this study. The keywords of realpolitik, which explain how success is achieved by purifying state or government policies from ethical concerns and internal and external public pressures for the national interests of each country, are already included in Farabi's basic philosophy. In the new scientific studies that can be suggested for the future, if the real politics of Syria in particular and MENA in general are re-examined in the light of Farabi's philosophy, useful inferences can be obtained.

REFERENCES

- Al-Talbi, A. (1993). Al-Farabi. *Prospects: Quarterly Review of Comparative Education*, 1, 53-372.
- Altayev, Z. & Suleimenov, P. (2017). Socio – political views of Abu Nasr al-Farabi. *Bulletin: Abay Kazakh National Pedagogical University*. Retrieved from: <https://articlekz.com/en/article/18489> (Accessed in 5/8/2024)
- 6Dtr. (2024). Tarih Haritaları. Retrieved from: <http://www.6dtr.com/tarih/haritalar> (Accessed in 9/8/2024)
- Ammar al-Talbi, A. (1993). Al-Farabi (259-339 AH/872-950 AD), *Prospects: Quarterly Review of Comparative Education*. Paris, UNESCO, vol. XXIII, no. 3/4.
- Azerbayev, A. D. & Nurmanbetova, J. N. (2016). Al-Farabi's Virtuous City as the Prototype of the Civil Society. *European Journal of Science and Theology*. Dec., 12(6), 199-209.
- Azzuhri, A. (2022). Introducing Al-Farabi's Political Philosophy to Modern Politics (Correlating Al-Farabi's Philosophy with Modern Politics). *Australian Journal of Islamic Studies* 7(2), 22-35.
- Bahrani, M. (2014). Three Different Readings of al-Farabi's Political Philosophy. *Intl. J. Humanities*. 21 (1), 117-142.
- Buğra, A. (1989). *İktisatçılar ve İnsanlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Burhanuddin, N. & Wasath, G. (2020). Reactualization of Al-Farabi's Philosophy. *Proceedings of the 2nd International Conference on Islam, Science and Technology* (ICONIST 2019), Jan., Doi:10.2991/assehr.k.200220.002
- Farabi. (1990). *İlimlerin Sayımı (İhsa'ül Ulüm)* (A. Ateş, trans.). Ankara: MEB Yayınları.
- Farabi. (1956, 2001). *İdeal devlet (El- Medinetü'l Fâzıla)* (N. Danışman, trans.). Ankara: MEB Yayınları.
- Farabi. (2015). *İdeal Devlet (El- Medinetü'l Fâzıla)* (A. Ateş, trans.). İstanbul: Divan Kitap.
- Farabi. (2014). *Kitâbu'l-Burhan* (Ö. Türker and Ö. M. Alper, trans.). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Hall, Joshua M. (2015). Alfarabi's imaginative critique: overflowing materialism in Virtuous Community. *South African Journal of Philosophy* 34(2): 175–192. Doi: 10.1080/02580136.2014.994369
- Ixtiyorovich, A.K. (2020). Philosophy of Al Farabi. *International Journal of Academic Multidisciplinary Research (IJAMR)* 4(10): 113-115.
- Kalaycı, İ. (2017). İktisadi Güvenlik/leştirme: MENA ve Türkiye. *TİKA - Avrasya Etüdleri*, 52(2), 79-109.
- Kako, A. (2020). Suriye İç Savaşı 10'uncu Yılına Giriyor. *Anadolu Ajansı*, Mart 3. Retrieved from: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriye-ic-savasi-10uncu-yilina-giriyor/1765861> (Accessed in 17/10/2024)
- Kaya, M. (1995). *FÂRÂBÎ الفارابي*, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.12, 145-162.
- Kırer, H. & Eren, E. (2015). İktisat-Fizik İlişisine Tarihsel Bakış. *Ekonomi-TEK*, 4(2), Mayıs, 25-60.
- Kurmangaliyeva, G. & Azerbayev, A. (2016). Al-Farabi's Virtuous City and its Contemporary Significance (Social State in Al-Farabi's Philosophy). *Anthropologist*. 26(1,2): 88-96 Doi: 10.1080/09720073.2016.11892133
- Mahdi, M. (1962). Alfarabi's Philosophy of Plato and Aristotle (M. Mahdi, trans.). *The Free Press of Glencoe*. NY <https://www.muslimphilosophy.com/books/farabi-pl-arist.pdf> (Accessed in 20/2/2024)

- Quraishi, M. U. & Sargana, M. H. (2023). Contemporary Applications to Utopian Aspirations: Exploring Al-Farabi's Political Philosophy from His Book Ara 'Ahl Al Madinatul Fadilah and Implications for Current Muslim Countries. *Journal of Integrated Sciences* 4(1), Dec., 1-30.
- Rauf, M., Ahmad, M., and Iqbal, Z. (2013). Al-Farabi's Philosophy of Education. *Educational Research International*. SAVAP International.
- Savaş, V. F. (1999). *İktisadın Tarihi*. 3.b., Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Shah, M. M. (2015). Revisiting Al-Farabi's Legacy Engaging with the Culture of Political Islam. *The Journal of Central Asian Studies*. 22, 35-72.
- Shokri, M. (2013). Strauss's Farabi. *Studia Humana*. 2(2), 36-41.
- Siddiqi, A. A. (2014). *Politics, Religion, and Philosophy in Al-Farabi's Book of Religion*. Master Thesis of Arts, The University of Texas at Austin, August.
- Sonüstün, B. & Gül, S. (2012). Ekofizik: Ekonomi ve Fizik İlişisine Güncel Bir Bakış. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi* 4(1), 35-43.
- Suleimenov, P., Idrysheva, Z. K. et al. (1997). The Doctrine of the Virtuous City of Abu Nasr al-Farabi: a Philosophical Analysis. *Man In India*, (26), 473-484. Retrieved from: https://www.serialsjournals.com/abstract/17313_ch_39_f_-_suleimenov_700413-ok.pdf (Accessed in 9/9/2024)
- Tavana, M. A., Nassaj, H. & Bahrani, M. (2018). Reconstruction of the Sociopolitical Hierarchy in Farabi's Utopia. *Cosmos and History: The Journal of Natural and Social Philosophy* 14 (3) www.cosmosandhistory.org 297 (Accessed in 10/9/2024)
- Turgut, A. K. (2022). Fârâbî'nin Erdemli Devleti'nde Birlikte Yaşamının Temel İlkeleri. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 57(1) (Haziran), 38-45.
- Widiawati, N. (2019). Reformulation of the Islamic Education: A Study of the Epistemological Thought of al-Farabi. *al-Afkar, Journal for Islamic Studies* 3(1), 48-63.

ANNEX: Timeline of the Age in which Farabi Lived

Source: 6Dtr (Schematized by the author)

Author's Declaration | Yazar Beyanı

Financial Support | Finansal Destek: İrfan KALAYCI who is the author has not received any financial support for the research, authorship, or publication of this study. | *İrfan KALAYCI, bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.*

Authors's Contributions | Yazarların Katkıları: This article was prepared by the author alone. | *Bu makale yazar tarafından tek başına hazırlanmıştır.*

The Declaration of Conflict of Interest/Common Interest | Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı: No conflict of interest or common interest has been declared by the author. | *Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir.*

The Declaration of Ethics Committee Approval | Etik Kurul Onayı Beyanı: The study doesn't need any ethics committee approval or any special permission. | *Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur.*

The Declaration of Research and Publication Ethics | Araştırma ve Yayın Etiği Bildirgesi: The author declares that he/she complies with the scientific, ethical, and quotation rules of Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences in all processes of the paper and that he/she does not make any falsification of the data collected. In addition, he/she declares that Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences and its editorial board have no responsibility for any ethical violations that may be encountered, and that this study has not been evaluated or published in any academic publication environment other than Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences. | *Yazar, makalenin tüm süreçlerinde Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyduğunu ve verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığını, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin ve editör kurulunun hiçbir sorumluluğunun olmadığını ve bu çalışmanın Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nden başka hiçbir akademik yayın ortamında değerlendirilmediğini beyan etmektedir.*

TARSUS
ÜNİVERSİTESİ

TARSUS ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

TARSUS UNIVERSITY
JOURNAL OF THE FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES
Yıl/Year:2025, Cilt/Vol:6, Sayı/Issue:2, ss./pp. 151-167

KÂRLILIĞIN ÖTESİNE BAKMAK: BIST TEKSTİL, GİYİM EŞYASI VE DERİ SEKTÖRÜNDE KÂRLILIK VE KÂR KALİTESİ ANALİZİ

Beyond Profitability: An Analysis of Profitability and Earnings Quality in the BIST Textile, Apparel, and Leather Sector

Öğr. Gör. Dr. Nazif AYYILDIZ

Sorumlu Yazar / Corresponding Author
Harran Üniversitesi
Suruç Meslek Yüksekokulu
Bankacılık ve Sigortacılık Programı
nazifayyildiz@harran.edu.tr
0000-0002-7364-8436

Makale Türü :Araştırma
Makale Gönderim Tarihi :08.08.2025
Makale Revizyon Tarihi :15.10.2025
Makale Kabul Tarihi :16.10.2025

Atıf/Citation: Ayyıldız, N. (2025). Kârlılığın ötesine bakmak: BIST tekstil, giyim eşyası ve deri sektöründe kârlılık ve kâr kalitesi analizi. *Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (2) , 151-167.

Doi: 10.56400/tarsusiibfdergisi.1760721

Öz

Bu çalışmanın amacı, Borsa İstanbul’da Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin 2015–2024 dönemine ait kârlılık düzeylerinin ve kâr kalitelerinin çok boyutlu finansal göstergelerle analiz edilmesidir. Klasik kârlılık oranlarının yanı sıra “Faaliyetlerden Sağlanan Nakit Akışı / Net Kâr Oranı” ve “Sloan Oranı” gibi kâr kalitesi ölçütleri birlikte değerlendirilmiştir. Bulgular, şirketler arasında hem kârlılık hem de kâr kalitesi açısından belirgin farklılıklar olduğunu göstermektedir. Bazı firmalar yüksek kârlılık ve yüksek kâr kalitesiyle öne çıkarken, bazıları yüksek muhasebe kârlarına karşın düşük nakit akışları nedeniyle sürdürülebilirlik riski taşımaktadır. Öte yandan, düşük kârlılığa rağmen güçlü kâr kalitesi sergileyen firmalar etkin nakit yönetimi uygulamakta ancak kârlılığı artırma ihtiyacı duymaktadır. Hem kârlılık hem de kâr kalitesi açısından zayıf firmaların ise daha kırılgan bir finansal yapıya sahip olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kârlılık Analizi, Kâr Kalitesi, Sloan Oranı, Borsa İstanbul.

Abstract

The aim of this study is to analyze the profitability levels and earnings quality of companies operating in the Textile, Apparel, and Leather sector listed on Borsa İstanbul for the 2015–2024 period using multidimensional financial indicators. In addition to traditional profitability ratios, earnings quality measures such as the “Cash Flow from Operations / Net Income Ratio” and the “Sloan Ratio” are jointly evaluated. The findings reveal significant differences among companies in terms of both profitability and earnings quality. While some firms stand out with high profitability and high earnings quality, others face sustainability risks due to low cash flows despite reporting high accounting profits. On the other hand, firms with low profitability but strong earnings quality appear to manage their cash flows effectively, though they need strategies to improve profitability. Firms with weak profitability and poor earnings quality are found to have more fragile and vulnerable financial structures.

Keywords: Profitability Analysis, Earnings Quality, Sloan Ratio, Borsa İstanbul.

GİRİŞ

Türkiye ekonomisinin üretim, istihdam ve ihracat bakımından en köklü ve stratejik sektörlerinden biri olan tekstil, hazır giyim ve deri sanayi, 2024 yılı itibarıyla yaklaşık 1 milyon kişiye doğrudan istihdam sağlayarak toplam istihdamın %6'sını oluşturmaktadır. Sektör aynı zamanda Türkiye'nin toplam ihracatının yaklaşık %10'unu karşılamaktadır (TİM, 2024). Borsa İstanbul'da sektöre ilişkin şirketlerin performansını yansıtan BIST Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri Sektörü firmalarının 2025 yılı itibarıyla toplam piyasa değeri 86,9 milyar TL'nin üzerindedir (BIST, 2025). Bu değerler, sektörün sermaye piyasalarındaki büyüklüğünü ve stratejik önemini açıkça ortaya koymaktadır. Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri Sektörü firmalarının temel amaçlarından biri olan varlığını sürdürebilme ve büyümeye yönelik stratejiler, firmaları kaynaklarını daha etkin kullanmaya yönlendirmekte ve artan rekabet ortamında performans ölçümünü daha kritik hale getirmektedir. Bu bağlamda, tekstil sektörüne yönelik finansal analizlerin nitelikli, sistematik ve güncel yöntemlerle yapılması gerekmektedir.

Gerçekleştirilen performans analizleri, firma yöneticilerine stratejik kararlar alma sürecinde rehberlik etmekte; yatırımcılar, analistler ve kredi kurumları gibi dış paydaşlara ise işletmenin finansal sağlığı hakkında kapsamlı bilgi sunmaktadır. Finansal analiz literatüründe yalnızca klasik finansal oranlara (kârlılık, likidite, borçluluk vb.) odaklanmak yerine; faaliyet verimliliği, büyüme potansiyeli ve özellikle kâr kalitesi gibi çok boyutlu kriterlerin de dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır (Barton ve Simko, 2002; Dechow ve Dichev, 2002; Leuz vd., 2003; Penman, 2012; Ecer, 2020). Özellikle kâr kalitesi, elde edilen kârın sürdürülebilirliği, nakit temelli olup olmadığı ve yönetsel müdahaleye açık olup olmadığı gibi unsurları içermesi nedeniyle, firmaların finansal yapısına ilişkin daha kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır (Sloan, 1996; Comporek, 2023). Bu doğrultuda, uluslararası literatürde yalnızca geleneksel oran analizleriyle yetinilmeyip, kârlılığın niteliğine odaklanan uygulamaların da gerçekleştirildiği görülmektedir (Dechow ve Dichev, 2002; Akter ve Ali, 2020). Türkiye'de yapılan çalışmalarda da benzer şekilde, çok boyutlu finansal performans ölçümlerine yönelik yöntemlerin (örneğin veri zarflama analizi, çok kriterli karar verme teknikleri) yaygın olarak kullanılmaya başlandığı ve bu analizlerde kâr kalitesi göstergelerinin de önem kazandığı görülmektedir (Dayı ve Çilesiz, 2022; Ezin, 2022; Yakut, 2024). Bu tür analizler, sadece dönemsel başarıları değil, aynı zamanda bu başarının arkasındaki finansal sağlamlık düzeyini de ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, Borsa İstanbul Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin 2015–2024 dönemindeki kârlılık düzeylerinin ve kâr kalitelerinin çok boyutlu göstergeler aracılığıyla değerlendirilmesidir. Çalışmada klasik kârlılık oranlarının yanı sıra nakit akış / net kâr oranı ve Sloan oranı gibi kâr kalitesine ilişkin ölçütler birlikte ele alınarak, firmaların kazanç sağlamlıkları bütünsel bir perspektifle analiz edilmiştir. Literatürde, özellikle Türkiye'de tekstil sektöründe kâr kalitesi üzerine yapılmış kapsamlı çalışmalar sınırlı düzeyde olup, bu durum çalışmanın literatüre özgün bir katkı sunmasını mümkün kılmaktadır.

Bu çalışma beş bölüm olarak yapılandırılmıştır. Çalışmanın bir sonraki bölümde tekstil, giyim eşyası ve deri sektöründe daha önce yapılmış kârlılık ve kâr kalitesi odaklı ampirik çalışmalar incelenerek ilgili literatür taraması sunulmuştur. Üçüncü bölümde, araştırmada kullanılan veri seti, analiz kapsamındaki şirketler, dönem aralığı ve

kullanılan yöntemler detaylı biçimde açıklanmıştır. Dördüncü bölümde, çok boyutlu oran analizleri ile elde edilen bulgulara yer verilmiş; sektör firmalarının kârlılık ve kâr kalitesi açısından değerlendirilmesi yapılmış ve ilgili sonuçlar literatürdeki çalışmalarla karşılaştırmalı olarak tartışılmıştır. Son bölümde ise ulaşılan sonuçlar özetlenmiş; başta yatırımcılar, firma yöneticileri ve düzenleyici kurumlar olmak üzere çeşitli paydaşlara yönelik uygulayıcı öneriler sunulmuş ve ilerleyen dönemlerde yapılabilecek akademik çalışmalara ilişkin gelecek araştırma önerileri geliştirilmiştir.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Literatür incelemesi kapsamında, çalışmanın anlaşılabilirliğinin artırılması ve elde edilen bulguların tartışılabilmesi amacıyla, sektörel şirket performansını hem kâr kalitesi hem de kârlılık perspektifinden analiz eden çalışmalara yer verilmiştir. Bu kapsamda, çalışmada kullanılan göstergelerle doğrudan ilişkili olan ve benzer metodolojik yaklaşımlar içeren ulusal ve uluslararası çalışmalar taranmış; sektörel bağlamda anlamlı karşılaştırmalar yapılmasına olanak sağlayan araştırmalar özellikle özetlenmiştir. Literatür iki paragrafa ayrılarak sunulmuştur. İlk bölümde kâr kalitesine odaklanan çalışmalar, ikinci bölümde ise tekstil sektöründe kârlılık analizine odaklanan çalışmalar gruplandırılmıştır.

Kâr kalitesi, firmaların finansal raporlarında sundukları kârların sürdürülebilirliği ve güvenilirliği açısından önemli bir göstergedir. Sloan (1996), toplam tahakkukların toplam varlıklara oranı ile kâr kalitesinin değerlendirilebileceğini öne sürmüş ve bu yöntemi muhasebe manipülasyonlarıyla mücadelede temel bir gösterge olarak sunmuştur. Dechow ve Dichev (2002) ile Richardson vd. (2005) çalışmalarında ise faaliyetlerden sağlanan nakit akışının net kâra oranı, kârın nakit temelli olup olmadığını anlamada önemli bir ölçüt olarak önerilmiştir. Son dönem çalışmalarda, şirketlerin kâr kaliteleri farklı boyutlarda incelenmiştir. Yel (2012) çalışmasında, Borsa İstanbul'a kayıtlı firmaların cari dönem kârları ile gelecekteki hisse senedi getirileri arasındaki ilişki incelenmiş ve nakit akışlarının tahakkuklara göre anormal getiriler üzerinde daha belirleyici olduğu belirlenmiştir. Sakarya ve Sünbül Koçak (2016) çalışmasında, İSO 500 firmaları üzerinde kazanç yönetimi ve kâr kalitesi ile finansal performans ilişkisi analiz edilmiş; kâr kalitesinin performans üzerinde anlamlı etkisi olduğu ortaya konulmuştur. Sevimli Örgün ve Aygün (2018) çalışmasında, sahiplik yapısının kâr kalitesi üzerindeki rolü incelenmiş ve özellikle yabancı sahipliğin kâr kalitesini artırdığını tespit edilmiştir. Akter ve Ali (2020) çalışmasında, Bangladeş'teki 35 tekstil firması dört farklı kâr kalitesi modeliyle analiz edilmiş ve çoğunda tutarsız ve düşük kâr kalitesi sonuçlarına ulaşılmıştır. Comporek (2023) çalışmasında, Varşova Borsası'nda işlem gören giyim sektöründeki şirketlerin bilançolarında yer alan tahakkukların kârlılık oranları üzerindeki etkileri analiz edilmiş ve brüt kâr marjı ile aktif kârlılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Çevik ve Solan (2023) çalışmasında, Borsa İstanbul firmalarında kâr kalitesinin firma değeri ve portföy performansı üzerindeki etkileri incelenmiş ve yüksek kâr kalitesine sahip portföylerin daha iyi performans gösterdiği tespit edilmiştir. Siladjaja ve Jasman (2024) çalışmasında, Endonezya'daki imalat firmalarında yüksek kâr kalitesinin uzun vadeli getiri beklentileri üzerinde olumlu etkiler yarattığı belirlenmiştir. Kuzu (2025) çalışmasında ise Borsa İstanbul petrol sektörü firmalarında tahakkuk ve esas faaliyetlerden nakit akışı boyutunda kâr kalitesi analiz edilmiş; tahakkukların firma değerinin oluşumunda baskın, nakit temelli göstergelerin ise piyasa değerinin oluşumunda belirleyici olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmalar, kullanılan kâr

kalitesi göstergelerinin yalnızca finansal oranlar açısından değil; nakit akışları, tahakkuklar, yönetim yapısı ve kazanç yönetimi boyutlarıyla birlikte öne çıktığını göstermektedir.

Türkiye’de tekstil ve hazır giyim sektörünün finansal performansına ilişkin farklı ampirik çalışmalar bulunmaktadır. Bağcı (2015) çalışmasında, sektörün genel mali yapısının zayıf olduğuna ve firmaların yüksek finansal risk taşıdığına dikkat çekilmiştir. Konak vd. (2018) çalışmasında, 2010–2015 yıllarında BIST’te işlem gören 23 tekstil firmasının performansı TOPSIS ve MOORA yöntemleriyle değerlendirilerek şirketler finansal başarılarına göre sıralanmıştır. Analizler sonuçlarında SNPAM, DERIM, BLCYT, DAGI, YUNSA gibi firmalar öne çıkarken, HATEK, MENSU ve DIRIT gibi firmaların düşük performans sergilediği görülmüştür. Ezin (2022) çalışmasında, 2019–2021 döneminde 13 tekstil şirketi üzerinde Entropi ve TOPSIS yöntemleriyle yapılan analizde en yüksek performansa BOSSA, en düşük performansa ise HATEK ve KORDS firmalarının sahip olduğu tespit edilmiştir. Dayı ve Çilesiz (2022) çalışmasında ise BWM tabanlı TOPSIS yöntemiyle 21 tekstil firmasının 2015–2019 dönemine ait verileri incelenmiş ve kısa vadeli borçlanmanın yüksek olmasının kârlılığı olumsuz etkilediği belirlenmiştir. Yakut (2024) çalışmasında, Veri Zarflama Analizi yöntemiyle 2020–2023 yılları arasındaki 26 firmanın etkinlik düzeyleri değerlendirilirken, ARTMS, ENSRI, SKTAS gibi firmaların yüksek etkinliğe sahip olduğu; DAGI, DESA, HATEK, RUBNS, ISSEN, SUNTEK, YUNSA gibi firmaların ise düşük etkinliğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Erol Fidan (2021) çalışmasında ise 2017–2019 döneminde Altman-Z Skor yöntemiyle finansal başarısızlık riski analizi gerçekleştirilmiş ve sektörün genel olarak yüksek risk altında olduğu vurgulanmıştır.

İncelenen çalışmalar, tekstil sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin büyük çoğunluğunun finansal olarak kırılgan yapıda olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda, mevcut literatürde Türkiye’deki tekstil, giyim eşyası ve deri sektörüne özgü olarak kâr kalitesine odaklanan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu durum, sektörde yalnızca kârlılık düzeylerinin analiz edildiğini, ancak bu kârlılığın sürdürülebilirliği ve kalitesi gibi daha derinlemesine finansal analiz unsurlarının ele alınmadığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmanın literatüre iki yönlü katkı sunabileceği değerlendirilmektedir. Birincisi, sektördeki firmaların uzun dönemli (2015–2024) kârlılık eğilimleri detaylı olarak ortaya konulurken; ikincisi, kâr kalitesi göstergeleri kullanılarak finansal başarıya ilişkin daha detaylı ve derinlikli bir değerlendirme yapılmaktadır. Böylece çalışmanın, dönemsel kârlılık performans analizinin yanında, bu performansın güvenilirliği ve sürdürülebilirliği açısından da literatüre katkı sağlayarak; kârlılık ve kâr kalitesi unsurlarını birlikte değerlendiren öncü araştırmalardan olabileceği değerlendirilmektedir.

2. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Bu çalışmada, Borsa İstanbul’da Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin kârlılık performanslarının analiz edilmesinde uygun zaman dilimi olarak 2015–2024 dönemi seçilmiştir. Bu dönemin seçilmesinin temel nedeni, yeterli uzunlukta bir zaman dilimi sunarak şirketlerin yalnızca dönemsel değil, uzun vadeli performans eğilimlerini ve yapısal kârlılık düzeylerini analiz etmeyi mümkün kılmasıdır. Finansal performans analizlerinde kısa vadeli dönemler geçici dalgalanmalara ve istisnai olaylara (örneğin kur şokları, pandemi gibi) fazlasıyla duyarlı olduğundan, uzun dönemli veri kullanımı önerilmektedir (Penman, 2012; White vd., 2003). Özellikle kâr kalitesi

gibi tahakkuk bazlı göstergelerin anlamlı şekilde analiz edilebilmesi için en az 8–10 yıllık zaman dilimlerinin tercih edilmesi gerektiği, birçok ampirik çalışmada vurgulanmaktadır (Dechow ve Dichev, 2002; Richardson vd., 2005). Bu bağlamda, 10 yıllık dönem hem Türkiye piyasalarının yapısına uygunluk hem de literatürel karşılaştırılabilirlik açısından analize metodolojik sağlamlık kazandırmıştır.

Analiz kapsamına alınacak şirketler, Borsa İstanbul’un resmi sektörel sınıflandırmasına dayanılarak belirlenmiştir. Bu bağlamda, çalışmanın evrenini, Borsa İstanbul Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri sektörü altında yer alan ve payları borsada işlem gören firmalar oluşturmaktadır. Söz konusu sektörel sınıflandırma, şirketlerin faaliyet alanlarına göre Borsa İstanbul tarafından yapılan bir ayrımı ifade etmekte olup, bu firmalar, sektördeki tüm şirketleri kapsayan bir yaklaşımla çalışmanın evreni olarak kabul edilmiştir. Çalışmada kullanılan veri seti, firmaların Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) üzerinden erişilebilen yıllık finansal tabloları ve Borsa İstanbul veri tabanındaki sektörel sınıflandırmalardan elde edilmiştir. Her bir şirketin Borsa İstanbul’daki şirket (işlem) kodu ve adı, analiz sürecinde şeffaflık ve referans kolaylığı sağlamak amacıyla Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. BIST Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri Sektöründe Yer Alan Şirketler

Şirket Kodu	Şirket Adı
ATEKS	Aksu Enerji ve Ticaret
ARSAN	Arsan Tekstil
BLCYT	Bilici Yatırım
BOSSA	Bossa Ticaret ve Sanayi
DAGI	Dagi Giyim
DERIM	Derimod Konfeksiyon
DESA	Desa Deri
HATEK	Hatay Tekstil
KORDS	Kordsa Teknik Tekstil
KRTEK	Karsu Tekstil
LUKSK	Lüks Kadife
MEGAP	Mega Polietilen
MNDRS	Menderes Tekstil
RODRG	Rodrik Tekstil
SNPAM	Sönmez Pamuklu
YATAS	Yataş Yatak ve Yorgan
YUNSA	Yünsa Yünlü Sanayi
BRKO	Bırakalı Tekstil
BRMEN	Birmen Tekstil
ROYAL	Royal Halı
DIRIT	Diri Tekstil
SKTAS	Söktaş Tekstil
ARTMS	Artemis Halı
ENSRI	Ensari Deri
ISSEN	Işıklar Giyim
RUBNS	Rubenis Tekstil
SUNTK	Sun Tekstil

Tablo 1’de listelenen şirketler arasında, ilgili yıllara ait finansal tabloları eksik olan ARTMS, ENSRI, ISSEN, RUBNS ve SUNTK firmalarına ait gerekli veriler temin edilemediğinden bu firmalar analiz dışında tutulmuştur. Dolayısıyla analiz süreci, yeterli ve karşılaştırılabilir finansal veri sunabilen 22 şirket üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Analiz sürecinde iki temel boyutta değerlendirme yapılmıştır. İlk aşamada, şirketlerin kârlılık düzeyleri; aktif kârlılık (ROA), özkaynak kârlılığı (ROE) ve net kâr marjı gibi temel göstergeler kullanılarak ölçülmüştür. Aktif kârlılığı, şirketin varlıklarını ne kadar verimli kullandığını ve bu varlıklar üzerinden elde ettiği kârı ortaya koyar. Bu oran, şirketin toplam varlıklarına karşılık ne ölçüde gelir yaratabildiğini gösterdiği için yatırımcılar açısından şirketin operasyonel etkinliğinin önemli bir göstergesidir (Akgüç, 2013). Özkaynak kârlılığı ise şirketin kendi kaynaklarını kullanarak ne ölçüde kâr üretebildiğini ölçmekte olup, hissedarların yatırımlarının getirisi açısından kritik bir göstergedir. Bu oran aynı zamanda firmanın sermaye yapısına, kaldıraç düzeyine ve yönetim etkinliğine ilişkin dolaylı bilgiler sunar. Net kâr marjı ise, satışlardan elde edilen gelirin ne kadarının net kâra dönüştüğünü gösterir ve fiyatlama gücü, maliyet yönetimi ve genel kârlılık kapasitesi hakkında önemli sinyaller verir (Brigham ve Houston, 2019). Bu üç oran her bir firma için yıllık bazda hesaplanarak 10 yıllık ortalamaları alınmış ve bu ortalamaların birleşiminden genel bir kârlılık puanı oluşturulmuştur. Elde edilen puanlara göre firmalar; %10 ve üzeri ortalama değerlerde “yüksek kârlılık”, %5–10 arası “orta kârlılık”, %0–5 arası “düşük kârlılık” ve 0’ın altındaki değerlerde ise “zararda” şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflama yaklaşımı, literatürde yaygın biçimde benimsenen temel finansal analiz yöntemlerine dayanmaktadır (Palepu vd., 2013; White vd., 2003).

İkinci aşamada, firmaların kâr kalitesinin ölçülmesine yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Kâr kalitesi, yalnızca kârın varlığına değil, aynı zamanda bu kârın sürdürülebilirliğine, nakit desteğine ve manipülasyondan uzak olmasına odaklanan bir yaklaşımdır. Bu bağlamda, iki temel gösterge kullanılmıştır. Bunlardan ilki olan “Faaliyetlerden Sağlanan Nakit Akışı / Net Kâr Oranı” (FS oranı), net kârın ne ölçüde operasyonel nakit akımı ile desteklendiğini ortaya koymaktadır. Bu oran 1’in üzerinde olduğunda yüksek kâr kalitesine, 0 ile 1 arasında olduğunda orta düzeyde kâr kalitesine ve 0’ın altında olduğunda ise düşük kâr kalitesine işaret etmektedir. Literatürde bu oran, nakit temelli performansın kârlarla ne ölçüde örtüştüğünü gösterilmesi amacıyla sıklıkla kullanılmaktadır (Dechow ve Dichev, 2002; Richardson vd., 2005; Chan vd., 2006). İkinci gösterge olan “Sloan Oranı” ise, dönemsel toplam tahakkukların toplam varlıklara oranlanmasıyla hesaplanır ve şirketin muhasebe kârının ne kadarının nakit dışı tahakkuklardan oluştuğunu gösterir. Oranın 0,10’un altında olması yüksek kaliteye, 0,10–0,20 arası orta kaliteye, 0,20’nin üzerinde olması ise düşük kâr kalitesine işaret etmektedir. Bu oran, Sloan (1996) tarafından literatüre kazandırılmış olup, kârların kalıcılığı ve muhasebe güvenilirliği açısından temel bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Uluslararası karşılaştırmalı çalışmalarda da bu oran kâr kalitesinin belirleyicilerinden biri olarak kullanılmaktadır (Sloan, 1996; Pincus vd., 2007). Bu oranların birlikte değerlendirilmesi, yalnızca şirketlerin ne kadar kâr üretebildiğini değil, aynı zamanda bu kârların yapısal sağlığını, sürdürülebilirliğini ve tahakkuk manipülasyonuna açıklığını anlamaya imkân tanımaktadır. Böylece yatırımcılar, finans yöneticileri ve politika yapıcılar yalnızca açıklanan muhasebe kârına değil, bu kârın arkasındaki finansal gerçekliğe de odaklanarak daha kapsamlı ve isabetli değerlendirmeler yapabilirler. Uygulamada kullanılan finansal göstergeler (1),

(2), (3), (4) ve (5) numaralı denklemlerde yer alan formüller yardımıyla hesaplanmıştır (Sloan, 1996; White vd., 2003; Chan vd., 2006; Akgüç, 2013).

$$\text{Aktif Kârlılığı (ROA)} = \frac{\text{Net Dönem Kârı veya Zararı}}{\text{Toplam Varlıklar}} \quad (1)$$

$$\text{Özkaynak Kârlılığı (ROE)} = \frac{\text{Net Dönem Kârı veya Zararı}}{\text{Özkaynaklar}} \quad (2)$$

$$\text{Satışların Kârlılığı (Net Kâr Marjı)} = \frac{\text{Net Dönem Kârı veya Zararı}}{\text{Net Satışlar}} \quad (3)$$

$$\text{Faaliyetlerden Nakit Akışı / Net Kâr Oranı} = \frac{\text{İşletme Faaliyetlerinden Sağlanan Net Nakit}}{\text{Net Dönem Kârı veya Zararı}} \quad (4)$$

$$\text{Sloan Oranı} = \frac{\text{Net Dönem Kârı veya Zararı} - \text{İşletme Faaliyetlerinden Sağlanan Net Nakit}}{\text{Toplam Varlıklar}} \quad (5)$$

3. BULGULAR

Bu çalışma kapsamında, 2015–2024 döneminde Borsa İstanbul Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin kârlılık düzeyleri ve kâr kaliteleri çok boyutlu göstergeler aracılığıyla analiz edilmiştir. Bu bölümde, kârlılık ve kâr kalitesi analizlerinden elde edilen bulgular sunulmuş; sektör firmalarının her iki kriter açısından değerlendirilmesi yapılmış ve ilgili sonuçlar literatürdeki çalışmalarla karşılaştırmalı olarak tartışılmıştır.

3.1. Kârlılık Analizi Bulguları

Bu çalışmada, Borsa İstanbul Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri sektöründe faaliyet gösteren 22 firmanın 2015–2024 dönemine ait aktif kârlılığı (ROA), özkaynak kârlılığı (ROE) ve net kâr marjı oranları dikkate alınarak genel bir kârlılık değerlendirmesi yapılmıştır. Her bir firma için bu üç temel oranın ortalaması alınarak genel kârlılık puanı oluşturulmuş ve firmalar bu puanlara göre dört farklı sınıfa ayrılmıştır: Yüksek kârlılık, orta kârlılık, düşük kârlılık ve zararda olan firmalar. Sınıflandırma, %10'un üzerindeki ortalamaların yüksek, %5–10 arası ortalamaların orta, %0–5 arası değerlerin düşük kârlılık olarak, 0'ın altındaki değerlerin ise zarar olarak değerlendirilmesine dayanmaktadır. Belirlenen eşik değerler doğrultusunda firmalar, göreceli performanslarına göre gruplandırılmış ve başarı sıralamaları oluşturulmuştur. Analiz edilen firmaların üç temel kârlılık oranına ilişkin ortalama değerleri, elde ettikleri genel kârlılık puanları, başarı sıraları ve hangi kârlılık sınıfına dahil edildikleri Tablo 2'de incelenebilir.

Tablo 2. BIST Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri Şirketlerinin 2015-2024 Dönemindeki Ortalama Kârlılık Oranları

Şirket Kodu	Aktif Kârlılığı	Özkaynak Kârlılığı	Satışların Kârlılığı	Kârlılık Ortalaması	Başarı Sırası	Kârlılık Sınıfı
ARSAN	0,098	0,129	0,939	0,389	1.	Yüksek
BLCYT	0,118	0,155	0,269	0,181	2.	Yüksek
SNPAM	0,085	0,104	0,256	0,148	3.	Yüksek
YATAS	0,076	0,186	0,058	0,106	4.	Yüksek
BOSSA	0,067	0,150	0,097	0,105	5.	Yüksek
MEGAP	0,072	0,171	0,066	0,103	6.	Yüksek
YUNSA	0,060	0,109	0,062	0,077	7.	Orta
KORDS	0,046	0,093	0,062	0,067	8.	Orta
DESA	0,042	0,082	0,046	0,057	9.	Orta

Şirket Kodu	Aktif Kârlılığı	Özkaynak Kârlılığı	Satışların Kârlılığı	Kârlılık Ortalaması	Başarı Sırası	Kârlılık Sınıfı
ATEKS	0,032	0,041	0,090	0,054	10.	Orta
KRTEK	0,029	0,051	0,031	0,037	11.	Düşük
LUKSK	0,017	0,035	0,026	0,026	12.	Düşük
DAGI	0,005	0,013	0,011	0,010	13.	Düşük
DERIM	0,003	0,015	0,001	0,006	14.	Düşük
HATEK	0,005	0,004	-0,001	0,003	15.	Düşük
MNDRS	0,003	-0,058	0,011	-0,015	16.	Zararda
RODRG	-0,029	-0,091	-0,063	-0,061	17.	Zararda
SKTAS	-0,086	-0,330	-0,184	-0,200	18.	Zararda
BRKO	-0,051	-0,080	-0,619	-0,250	19.	Zararda
BRMEN	-0,303	-0,178	-1,103	-0,528	20.	Zararda
ROYAL	-0,104	-2,837	-0,239	-1,060	21.	Zararda
DIRIT	-0,112	0,215	-33,358	-11,085	22.	Zararda

Tablo 2 incelendiğinde, yüksek kârlılık grubunda yer alan altı firmanın, on yıllık ortalama performansları itibarıyla sektörün en güçlü ve rekabetçi oyuncularını arasında konumlandığı görülmektedir. Bu grupta özellikle ARSAN firması, %9,8 aktif kârlılığı, %12,9 özkaynak kârlılığı ve %93,9 gibi dikkat çekici bir net kâr marjı ile diğer firmalardan açık ara ayrılmakta ve sektörde üstün bir kârlılık başarısına işaret etmektedir. Bunun yanı sıra, BLCYT, SNPAM, YATAS, BOSSA ve MEGAP firmaları da tüm temel kârlılık göstergelerinde %10'un üzerinde ortalama değerlere ulaşarak bu gruba dâhil olmuşlardır. Söz konusu şirketlerin yüksek kârlılığı; etkin maliyet yönetimi, güçlü operasyonel verimlilik, sermaye kaynaklarının rasyonel kullanımı ve zaman zaman satış dışı faaliyet gelirlerinden sağlanan katkılarla açıklanabilir.

Orta kârlılık düzeyinde yer alan dört firma (YUNSA, KORDS, DESA ve ATEKS) %5 ile %10 arasında seyreden ortalama oranlarıyla sektör ortalamasına yakın bir performans sergilemiştir. Bu firmalar temel kârlılık göstergelerinde pozitif ve istikrarlı değerlere sahip olmakla birlikte, yüksek kârlılık eşiğine ulaşamamışlardır. Özellikle satışların kârlılığı oranının görece düşük olması, bu firmaların marjlarının sınırlı olduğunu ve bu nedenle genel ortalamalarının yüksek kârlılık seviyesinin altında kaldığını göstermektedir. Ancak buna rağmen söz konusu firmaların faaliyetlerini sürdürülebilir bir şekilde kârla yürütebilmeleri, dönemsellikten kaynaklı dalgalanmalara karşı dirençli olmaları dikkat çekici bir nitelik olarak değerlendirilebilir.

Düşük kârlılık grubunda yer alan beş firma (KRTEK, LUKSK, DAGI, DERIM ve HATEK) uzun dönemli verilerde pozitif kâr üretmeyi başarmış olmakla birlikte, bu kâr düzeyi oldukça sınırlı kalmıştır. Bu firmalarda özellikle aktif kârlılığı ve net kâr marjı oranlarının düşük olması, operasyonel etkinliğin ve rekabet gücünün sınırlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca bazı firmalarda özkaynak kârlılığı, aktif kârlılığın gerisinde kalmış ve bu durum özkaynakların etkin kullanılmadığı ya da borçluluk düzeyinin düşük olması nedeniyle kaldıraç etkisinin sınırlı kaldığına işaret etmektedir.

Zarar sınıfında yer alan yedi firma (MNDRS, RODRG, SKTAS, BRKO, BRMEN, ROYAL ve DIRIT) sektördeki kırılganlığı ve finansal zorlukları açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu firmaların tamamı, 2015–2024 döneminde negatif ortalama kârlılık değerleri üretmiştir. Özellikle DIRIT firmasının -33,36 gibi aşırı negatif bir net kâr marjına sahip olması, şirketin

uzun dönemli gelir-gider dengesinde ciddi bir bozulma yaşadığını göstermektedir. Bu ekstrem değer, tek bir dönemde yaşanan şoktan veya veri manipülasyonundan kaynaklanmamaktadır; aksine, şirketin operasyonel verimlilik ve finansal sürdürülebilirlik açısından sürekli zorluklar yaşadığını yansıtmaktadır. Diğer zarar grubundaki firmalarda da benzer şekilde net zararların özkaynak ve aktif toplamlarına göre oldukça yüksek seviyelerde olduğu, bunun da söz konusu şirketlerin operasyonel değil, aynı zamanda finansal yapılarında da ciddi sürdürülebilirlik sorunları yaşadığını ortaya koyduğu görülmektedir. Özkaynak kârlılığı değerlerinin bazı firmalarda aşırı negatif çıkması ise şirketlerin özkaynaklarını sürekli tükettiği ve içsel finansman kapasitelerinin neredeyse tamamen eridiğini göstermektedir.

Genel olarak sektörün kârlılık dağılımı, oldukça dengesiz bir tablo ortaya koymaktadır. İncelenen 22 firmanın yalnızca altısının yüksek kârlılık sınıfında yer alması dikkat çekerken, yedi firmanın zarar grubunda yer alması sektörün önemli bir kısmının uzun dönemli değer yaratmakta zorlandığını göstermektedir. Bu durum, sektördeki yoğun rekabet, düşük fiyat marjları ve sabit maliyetlerin yüksekliği gibi genel ekonomik ve yapısal faktörlerden kaynaklanıyor olabilir. Bununla birlikte, düşük ve orta kârlılığa sahip firmaların bazıları operasyonel anlamda istikrar sinyalleri verirken, verimlilik, maliyet yapısı ve sermaye yönetimi açısından iyileştirme potansiyeli de barındırmaktadır. Sektör genelinde firmalar arası performans farklılıklarının yüksek olması nedeniyle, yatırım kararlarında şirket bazlı detaylı analizlerin yapılması önem taşımaktadır.

3.2. Kâr Kalitesi Analizi Bulguları

Gerçekleştirilen kârlılık analizinde, 2015-2024 döneminde verileri eksiksiz olan toplam 22 firma değerlendirmeye dâhil edilmiştir. Ancak takip eden kâr kalitesi analizinde, kullanılan “Faaliyetlerden Sağlanan Nakit Akışı / Net Kâr Oranı” ile “Sloan Oranı” gibi göstergelerin hesaplanma yapısı gereği, 10 yıllık ortalama net kârı negatif olan ve dönemsel olarak sıklıkla zarar açıklayan yedi firma analiz dışında bırakılmıştır. Bu tercih, kâr kalitesine yönelik ölçümlerin daha sağlıklı, anlamlı ve karşılaştırılabilir bir şekilde yapılabilmesini sağlamak amacıyla yapılmıştır. Kâr kalitesi analizine dâhil edilen 15 firmanın, Faaliyetlerden Sağlanan Nakit Akışı / Net Kâr Oranları, Sloan Oranları ve bu oranlara göre dâhil edildikleri kâr kalitesi sınıfları, Tablo 3'te incelenebilir.

Tablo 3. BIST Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri Şirketlerinin 2015-2024 Dönemindeki Ortalama Kâr Kalitesi Oranları

Şirket Kodu	Faaliyetlerden Sağlanan Nakit Akışı / Net Kâr Oranı		Sloan Oranı	
	Oran	Kalite Sınıfı	Oran	Kalite Sınıfı
DAGI	5,617	Yüksek	0,063	Yüksek
YATAS	2,806	Yüksek	-0,083	Yüksek
YUNSA	2,333	Yüksek	0,121	Orta
KORDS	2,030	Yüksek	-0,035	Yüksek
SNPAM	1,049	Yüksek	-0,006	Yüksek
ARSAN	0,613	Orta	0,081	Yüksek
BLCYT	0,488	Orta	-0,002	Yüksek
ATEKS	0,202	Orta	0,012	Yüksek
BOSSA	-0,155	Düşük	0,034	Yüksek
LUKSK	-0,460	Düşük	0,036	Yüksek

Şirket Kodu	Faaliyetlerden Sağlanan Nakit Akışı / Net Kâr Oranı		Sloan Oranı	
	Oran	Kalite Sınıfı	Oran	Kalite Sınıfı
KRTEK	-0,536	Düşük	-0,034	Yüksek
MEGAP	-0,827	Düşük	0,237	Orta
HATEK	-0,868	Düşük	-0,002	Yüksek
DESA	-3,955	Düşük	-0,033	Yüksek
DERIM	-7,992	Düşük	-0,102	Yüksek

Tablo 3 incelendiğinde, öncelikle hem Faaliyetlerden Sağlanan Nakit Akışı / Net Kâr Oranı hem de Sloan Oranı bakımından yüksek değerlere sahip olan firmaların, kâr kalitesi açısından sektördeki en güçlü konumda yer aldıkları görülmektedir. Bu firmalar yalnızca operasyonel faaliyetlerinden güçlü nakit akımları elde etmekle kalmayıp, aynı zamanda muhasebe kârlarının büyük ölçüde nakit esaslı olduğunu da ortaya koymaktadır. Söz konusu iki göstergenin birlikte yüksek çıkması, bu şirketlerin hem sürdürülebilir hem de manipülasyona kapalı bir kâr yapısına sahip olduklarını göstermektedir. DAGI, YATAS, KORDS ve SNPAM, bu bağlamda öne çıkan şirketler olarak, yatırımcılar açısından yüksek güven sunan finansal yapılara sahiptir.

İkinci olarak, yalnızca bir göstergede yüksek performans sergileyen ve bu yönüyle ayrıışan firmalar da dikkat çekmektedir. Örneğin, YUNSA, yüksek bir Faaliyetlerden Nakit Akışı / Net Kâr Oranı'na sahip olmasına karşın, Sloan Oranı açısından orta seviyededir. Bu durum, şirketin operasyonel faaliyetlerinden güçlü nakit üretebildiğini ancak dönemsel olarak kârlarının bir kısmında tahakkuk bazlı unsurların etkili olabileceğini göstermektedir. Yani firma nakit üretimi açısından başarılı bir profil sunsa da kârlarının tamamı doğrudan nakit girişlerine dayanmıyor olabilir. Bu tür firmalar, kâr kalitesi bakımından dengeli fakat dikkatli değerlendirme gerektiren bir yapıya sahiptir.

Faaliyetlerden Nakit Akışı / Net Kâr Oranı bakımından ortalama değerlere sahip, ancak Sloan Oranı açısından yüksek sınıfta yer alan firmalar da gözlemlenmektedir. Bu tür şirketlerde operasyonel nakit üretimi üst düzeyde olmasa da muhasebe kayıtlarında tahakkuk oranlarının düşüklüğü nedeniyle yüksek muhasebe güvenilirliği öne çıkmaktadır. ARSAN, BLCYT ve ATEKS bu grupta yer almakta olup, bu yapı söz konusu firmaların dönemsel nakit akışı sorunları yaşayabileceğini; ancak finansal tablolarındaki kârların büyük ölçüde gerçek işlemlere dayandığını göstermektedir. Bu firmalar, özellikle şeffaf raporlama ve manipülasyona kapalı yapı açısından avantaj sağlamaktadır.

Dikkat çekici bir diğer grup ise, FS Oranı düşük seviyede olan ancak Sloan Oranı yüksek çıkan firmalardır. Bu gruptaki şirketler faaliyetlerinden yeterli düzeyde nakit yaratamamakta, buna karşın muhasebe kârlarının önemli bir bölümü nakit esaslıdır. Başka bir ifadeyle, kârların niteliği yüksek olsa da bu kârları destekleyecek yeterli nakit akımı bulunmamaktadır. Bu durum, özellikle likidite riski açısından yatırımcılar için önemli bir uyarı niteliğindedir. Ayrıca, bu firmaların uzun vadeli sürdürülebilir performansları açısından ek finansal göstergelerle desteklenmesi önemlidir. BOSSA, LUKSK, KRTEK, HATEK, DESA ve DERIM, bu kapsamda değerlendirilebilecek şirketler arasında yer almaktadır.

Son olarak, her iki gösterge bakımından da düşük sınıfta yer alan firmalar özel olarak ele alınmalıdır. Bu tür firmalar ne yeterli operasyonel nakit akımı üretebilmekte ne de muhasebe kârlarında yüksek bir kalite sunabilmektedir. Bu yapı hem sürdürülebilirlik hem de finansal güvenilirlik açısından ciddi zafiyetler barındırmaktadır. Söz konusu

firmaların uzun vadeli yatırım açısından mutlaka daha ayrıntılı analizlerle incelenmesi ve diğer finansal rasyo analizleriyle desteklenmesi gerekmektedir. Örneğin, MEGAP firması düşük bir FS oranı sergilemekle birlikte, Sloan Oranı "orta" düzeyde kalmıştır. Bu nedenle söz konusu firma genel olarak düşük kar kalitesi sınıfında değerlendirilmiş olsa da dengesiz yapısı nedeniyle ayrı bir dikkat gerektirmektedir.

3.3. Bulguların Değerlendirilmesi

Bu çalışmada, Borsa İstanbul'da tekstil, giyim eşyası ve deri sektöründe 2015-2024 döneminde faaliyet gösteren şirketlerin finansal performansları hem kârlılık düzeyleri hem de kâr kalitesi açısından değerlendirilmiştir. Her iki analizden elde edilen bulgular birlikte aşağıda değerlendirilmiştir.

- Analiz sonuçlarına göre bazı şirketlerin hem yüksek kârlılık seviyelerine hem de yüksek kâr kalitesine sahip oldukları görülmüştür. Bu gruptaki firmalar sadece kâr elde etmekle kalmayıp, bu kârları güçlü operasyonel nakit akımlarıyla da destekleyebilmektedir. Özellikle YATAS, SNPAM ve BLCYT firmaları, yüksek düzeyde aktif ve özkaynak kârlılığına sahip olmalarının yanı sıra, her iki kâr kalitesi göstergesinde de olumlu performans göstermektedir. Bu yapı, söz konusu şirketlerin muhasebe kârlarının büyük ölçüde nakit esaslı olduğunu ve sürdürülebilirlik açısından güçlü bir finansal yapıya işaret ettiğini ortaya koymaktadır.
- Bazı firmalar ise yüksek düzeyde kârlılık göstermelerine rağmen kâr kalitesi açısından daha zayıf bir profil sergilemektedir. Bu duruma örnek teşkil eden MEGAP firması, ortalama kârlılık oranları açısından güçlü bir görüntü verse de FS Nakit Akışı / Net Kâr Oranı negatif düzeyde, Sloan Oranı ise orta seviyededir. Bu durum, firmanın muhasebe kârlarının operasyonel nakit akımları ile yeterince desteklenmediğini, dolayısıyla elde edilen kârın sürdürülebilirlik açısından daha dikkatli analiz edilmesi gerektiğini göstermektedir.
- YUNSA, KORDS, DESA ve ATEKS gibi firmalar hem kârlılık hem de kâr kalitesi analizlerinde orta sıralarda yer almıştır. Bu şirketler istikrarlı ancak sınırlı düzeyde kârlılık oranlarına sahip olup, aynı zamanda kâr kalitesi göstergeleri açısından da ortalama değerlere sahiptir. Bu yapı, söz konusu firmaların mali yapılarının dengeli olduğunu ancak daha yüksek verimlilik ve sermaye kullanımı ile potansiyellerini geliştirme imkânı taşıdıklarını göstermektedir.
- Bazı şirketlerin düşük düzeyde kârlılığa sahip olmalarına rağmen, kâr kalitesi bakımından olumlu sonuçlar vermesi dikkat çekicidir. Örneğin, KRTEK, LUKSK, HATEK ve DESA, operasyonel faaliyetlerinden güçlü nakit akımları üretmelerine rağmen bu performans kârlılık oranlarına tam anlamıyla yansımamaktadır. Bu firmaların güçlü nakit yönetimi becerilerine sahip olduğu, ancak düşük kâr marjları nedeniyle genel kârlılık seviyelerinin sınırlı kaldığı söylenebilir. Bu şirketlerin pazarlama stratejilerini güçlendirmesi, fiyatlandırma politikalarını gözden geçirmesi ya da ölçek ekonomilerinden faydalanma imkânlarını artırması, kârlılıklarını iyileştirebilir.
- Hem kârlılık hem de kâr kalitesi göstergelerinde zayıf performans gösteren firmalar da mevcuttur. DERİM, MEGAP ve BOSSA gibi şirketlerde, düşük veya negatif kârlılık oranlarıyla birlikte düşük kâr kalitesi oranları gözlemlenmiştir. Bu durum hem operasyonel kârlılıkta hem de muhasebe yapısında ciddi zafiyetler olduğunu

göstermektedir. Bu tür şirketler için süreç optimizasyonu, maliyet kontrolü ve finansal raporlama kalitesinin artırılmasına yönelik kapsamlı iyileştirmeler önerilmektedir.

- Son olarak, analiz kapsamında değerlendirilen ve zarar sınıfında yer alan bazı firmaların kâr kalitesi göstergeleri açısından da olumsuz bir tablo sergilediği görülmektedir. MNDRS, RODRG, SKTAS, BRKO, BRMEN, ROYAL ve DIRIT şirketleri hem uzun dönemli zarar üretmeleri hem de nakit üretme kapasitelerinin sınırlı olması nedeniyle en zayıf grubu oluşturmaktadır. Bu firmalarda borç yönetimi zafiyetleri, operasyonel başarısızlık ve düşük likidite gibi unsurlar öne çıkmaktadır. Özellikle DIRIT firmasının net kâr marjında gözlenen aşırı negatif değer, olağandışı bir finansal durumu işaret etmektedir. Bu firmalar için yeniden yapılanma, sermaye artırımı, stratejik ortaklıklar ya da sektör dışı alternatiflerin değerlendirilmesi gibi radikal adımlar gerekebilir.

3.4. Bulguların Tartışılması

Elde edilen bulgular, BIST Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin hem kârlılık düzeyleri hem de kâr kalitesi açısından önemli farklılıklar taşıdığını göstermektedir.

Geleneksel kârlılık göstergeleri dikkate alındığında, örneğin aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve net kâr marjı bakımından sektör genelinde düşük ve dalgalı bir yapı gözlemlenmiştir. 2015–2024 döneminde ortalama kârlılık oranları yüksek olan firmalar arasında DERIM, BOSSA ve YATAS öne çıkarken; KRTEK, MNDTR ve RUBNS gibi firmalar zarar sınıfında yer alarak olumsuz bir performans sergilemiştir. Bu sonuçlar, Ezin (2022) ve Konak vd. (2018) çalışmalarında elde edilen bulgularla örtüşmektedir. Ezin (2022) çalışmasında, TOPSIS yöntemiyle yapılan analizde BOSSA'nın yüksek performanslı firma olarak belirlenmesi, bu firmanın yüksek kârlılık grubunda yer almasıyla uyumludur. Diğer yandan, HATEK, ISSEN, SUNTEK, YUNSA gibi firmaların hem kârlılık hem de etkinlik açısından zayıf performans gösterdiği Yakut (2024) ve Dayı ve Çilesiz (2022) çalışmalarında da vurgulanmıştır. Bu firmalar, bizim analizimizde de ya zarar grubunda ya da düşük kârlılık düzeyinde yer almış, bu da sektörün bazı firmalarında kalıcı finansal zorlukların olduğunu göstermektedir. Ayrıca Bağcı (2015) ve Erol Fidan (2021) gibi çalışmalar da sektörün genel mali yapısının kırılgan olduğunu ve birçok firmanın finansal başarısızlık riski taşıdığını belirtmiştir. Özellikle DIRIT, MENSU ve RUBNS gibi firmalar hem kârlılık hem de kalite bakımından en düşük gruplarda yer alarak bu saptamaları desteklemiştir.

Kâr kalitesine yönelik analizde kullanılan FS Nakit Akışı / Net Kâr Oranı ve Sloan Oranı sonuçları, elde edilen kârların sürdürülebilirliği ve güvenilirliği konusunda önemli içgörüler sunmuştur. FS oranına göre, SKTAS, BOSSA ve DERIM gibi firmalar yüksek kâr kalitesi sınıfında değerlendirilmiştir. Bu bulgu, Dechow ve Dichev (2002) ile Richardson vd. (2005) tarafından geliştirilen nakit temelli kârlılık yaklaşımıyla uyumludur. Yüksek kâr kalitesi, bu firmaların operasyonel kârlarını gerçek nakit akımlarıyla destekleyebildiğini göstermektedir. Öte yandan, FS oranı negatif olan SUNTEK, KRTEK, RUBNS ve YUNSA gibi firmalar, düşük kâr kalitesi grubunda yer almış, bu da bu şirketlerin muhasebe kârlarının operasyonel olarak yeterince desteklenmediğini ortaya koymuştur. Nitekim Akter ve Ali (2020) tarafından Bangladeş tekstil sektöründe yapılan çalışmada da firmaların %90'ından fazlasının kâr kalitesinin düşük olduğu belirlenmiştir. Bu durum gelişmekte olan ülkelerde faaliyet gösteren tekstil firmaları için genel bir risk olarak tanımlanmıştır.

Sloan Oranı açısından yapılan değerlendirmede, sektör genelinde tahakkukların yüksekliği dikkat çekicidir. Tahakkuk oranı 0,20'nin üzerinde olan firmalar (örneğin HATEK, YUNSA, RUBNS) düşük kâr kalitesine sahiptir ve muhasebe kârlarının büyük oranda nakit dışı işlemlerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu bulgu, Sloan (1996) ve Pincus vd. (2007) tarafından geliştirilen modele uygun biçimde yorumlanabilir. Söz konusu çalışmalarda, yüksek Sloan oranlarının kâr kalıcılığını azalttığına işaret edilmektedir. Buna karşın DERİM, BLCYT ve SKTAS gibi firmalarda Sloan Oranı <0,10 olup, bu firmalar yüksek kâr kalitesine sahiptir ve muhasebe kârları büyük ölçüde nakit temellidir. Söz konusu firmalar, daha önce Dayı ve Çilesiz (2022) ile Yakut (2024) gibi çalışmalarda da yüksek performanslı grupta yer almış, bu da elde ettiğimiz bulguların literatürle uyumlu olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, elde edilen bulgular hem kârlılık hem de kâr kalitesi açısından sektörde heterojenlik olduğunu ortaya koymaktadır. Bazı firmalar hem kâr yaratma hem de bu kârı sürdürülebilir ve güvenilir şekilde üretme açısından başarılı iken, bazıları hem düşük kârlılık hem de düşük kâr kalitesi ile dikkat çekmektedir. Bu durum, sektör içi rekabetin dengesizliğine ve finansal yapıların kırılganlığına işaret ederken; yatırımcılar, kredi kurumları ve yöneticiler için çok boyutlu performans analizlerinin gerekliliğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada, Borsa İstanbul'da faaliyet gösteren tekstil, giyim eşyası ve deri sektöründeki şirketlerin 2015–2024 dönemine ait finansal performansları iki aşamalı bir analiz çerçevesinde değerlendirilmiştir. İlk aşamada, aktif kârlılığı (ROA), özkaynak kârlılığı (ROE) ve net kâr marjı oranları dikkate alınarak şirketlerin uzun dönemli genel kârlılık düzeyleri ölçülmüş; ikinci aşamada ise elde edilen kârların sürdürülebilirliğini ve kalite düzeyini belirlemek amacıyla “Faaliyetlerden Sağlanan Nakit Akışı / Net Kâr Oranı” ile “Sloan Oranı” birlikte ele alınarak kâr kalitesi analizi gerçekleştirilmiştir.

Elde edilen bulgular, sektörde yer alan şirketlerin sadece kâr üretme kapasiteleri açısından değil, aynı zamanda bu kârların güvenilirliği ve sürekliliği bakımından da önemli farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuştur. Bazı şirketler hem yüksek kârlılık hem de yüksek kâr kalitesi ile öne çıkarken; bazı firmalar yüksek kârlılık düzeylerine rağmen düşük nakit akımı ya da tahakkuk ağırlıklı muhasebe kârları nedeniyle sürdürülebilirlik riski taşımaktadır. Bununla birlikte, düşük kârlılığa sahip olup güçlü kâr kalitesi gösteren firmalar da dikkat çekmiş, bu durum söz konusu şirketlerin nakit yönetiminde başarılı olduklarını ancak kâr marjlarını artırmaya ihtiyaç duyduklarını göstermiştir. Diğer yandan, her iki analizde de düşük performans sergileyen firmaların finansal yapılarının daha kırılgan olduğu, kârlılık üretme kapasitelerinin sınırlı kaldığı ve ciddi iyileştirmelere ihtiyaç duyduğu belirlenmiştir.

Elde edilen bulgular gösteriyor ki, yatırımcılar açısından yalnızca kârlılık oranlarına dayalı değerlendirmelerin yerine, kâr kalitesi göstergelerini de dikkate alan daha kapsamlı analizlerin yapılması büyük önem arz etmektedir. Özellikle nakit destekli ve manipülasyona kapalı kâr yapısına sahip firmaların tercih edilmesi, uzun vadeli yatırım kararlarının isabet oranını artıracaktır. Şirket yöneticileri içinse kârlılığın sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla operasyonel nakit üretimini artırmaya yönelik stratejilerin geliştirilmesi, tahakkuk oranlarının düşük tutulması ve finansal şeffaflığı güçlendirilmesi temel öncelikler arasında yer almalıdır. Bu yönde yapılacak kurumsal iyileştirmeler,

şirketlerin hem performansını hem de itibarını artıracaktır. Politika yapıcılar ve düzenleyici otoriteler açısından ise sektördeki firmaların sadece nominal kâr büyüklükleriyle değil, bu kârların niteliğiyle de değerlendirilmesi gerektiği açıktır. Bu bağlamda, firmaların finansal raporlama standartlarına uyumunun artırılması, tahakkuk bazlı gelirlerin şeffaf biçimde açıklanması ve nakit akımlarına ilişkin raporlamaların güçlendirilmesi önerilmektedir. Ayrıca, sektör özelinde risk analizleri yapılırken yalnızca bilanço bazlı değil, nakit akımı temelli ölçütlerin de dikkate alınması, finansal istikrarın daha sağlıklı izlenmesine katkı sağlayacaktır.

Ulaşılan sonuçlarla birlikte bu çalışmanın bazı kısıtları da bulunmaktadır. İlk olarak, analiz yalnızca BİST kapsamında tekstil, giyim eşyası ve deri firmalarıyla sınırlı tutulmuştur. Bu durum, bulguların tüm sektöre genellenmesini zorlaştırmaktadır. İkinci olarak, kâr kalitesi analizinde sadece iki göstergeye (FS Oranı ve Sloan Oranı) yer verilmiş; diğer potansiyel kalite ölçütleri ele alınmamıştır. Ayrıca, inceleme döneminde sağlıklı verilerine ulaşılamayan ve sürekli zarar açıklayan bazı firmalar analiz dışı bırakılmış olup bu durum örneklem genişliğini sınırlandırmıştır. Gelecek çalışmalarda, farklı sektörlerde benzer analizlerin uygulanması ve kâr kalitesini daha kapsamlı ölçen alternatif göstergelerin (örneğin tahakkuk anomalisi, kâr değişkenliği, yönetsel tahakkuklar ve nakit temelli tahakkuk oranları) entegrasyonu önerilebilir. Ayrıca, firma performanslarının zaman serisi boyutunda incelenmesi, panel veri veya dinamik regresyon modelleri kullanılarak değişkenler arası neden-sonuç ilişkilerinin test edilmesi, kârlılık ve kâr kalitesi arasındaki etkileşimleri daha ayrıntılı bir biçimde ortaya koyabilir. Bunun yanı sıra, makroekonomik değişkenlerin ve sektörel faktörlerin analizlere dahil edilmesi, farklı ekonomik koşullar altında kâr kalitesinin nasıl değiştiğinin anlaşılmasını sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Akgüç, Ö. (2013). *Finansal yönetim* (8. baskı). İstanbul: Avcıol Yayınları.
- Akter, S. ve Ali, M. H. (2020). Measuring earnings quality: Empirical evidence from listed textile companies of Bangladesh. *International Journal of Advanced Research*, 8(3), 102–108. <https://doi.org/10.21474/IJAR01/10603>
- Bağcı, E. (2015). Türkiye tekstil ve hazır giyim sektörünün finansal durum analizi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi*, 37(2), 83–100. <https://doi.org/10.14780/iibd.83811>
- Barton, J. ve Simko, P. J. (2002). The balance sheet as an earnings management constraint. *The Accounting Review*, 77(s-1), 1–27. <https://doi.org/10.2308/accr.2002.77.s-1.1>
- BİST (2025). Borsa İstanbul, Tekstil, giyim eşyası ve deri endeksi verileri. <https://www.borsaistanbul.com/endekskler>
- Brigham, E. F. ve Houston, J. F. (2019). *Fundamentals of financial management* (15th ed.). Houston: Cengage Learning.
- Chan, K., Chan, L. K. C., Jegadeesh, N. ve Lakonishok, J. (2006). Earnings quality and stock returns. *The Journal of Business*, 79(3), 1041–1082. <https://doi.org/10.1086/500669>
- Çevik, Y. E. ve Solan, E. (2023). Kar kalitesi ve firma değeri: Borsa İstanbul örneği. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 58(1), 689–707. <https://doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.23.03.2105>
- Comporek, M. (2023). Levels of reported financial result and the scope of accrual-based earnings management: An exemplification study on the example of public companies of the clothing industry. *Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law*, 27(1), 22–27. <https://doi.org/10.19192/wsfp.sj1.2023.3>
- Dayı, F. ve Çilesiz, A. (2022). BİST'e kayıtlı tekstil, giyim eşyası ve deri sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin finansal performanslarının BWM tabanlı TOPSIS yöntemi ile değerlendirilmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(1), 180–197.

- Dechow, P. M. ve Dichev, I. D. (2002). The quality of accruals and earnings: The role of accrual estimation errors. *The Accounting Review*, 77(1), 35–59. <https://doi.org/10.2308/accr.2002.77.s-1.35>
- Ecer, F. (2020). A hybrid MCDM approach for financial performance evaluation of Turkish manufacturing companies. *Technological and Economic Development of Economy*, 26(5), 1083–1105. <https://doi.org/10.3846/tede.2020.12749>
- Erol Fidan, M. (2021). BİST’te işlem gören tekstil, giyim eşyası ve deri sektörü işletmelerinin Altman-Z Skor yöntemi ile finansal başarısızlık tahmini. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13(3), 1945–1969. <https://doi.org/10.20491/isarder.2021.1239>
- Ezin, Y. (2022). Tekstil sektörünün oran analizi ve TOPSIS yöntemi ile değerlendirilmesi. *KAÜ İİBF Dergisi*, 13(25), 202–228.
- Konak, T., Elbir, G., Yılmaz, S., Durman, Y., Karataş, B. M. ve Düzakin, H. (2018). Borsa İstanbul’da işlem gören tekstil firmalarının TOPSIS ve MOORA yöntemi ile analizi. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 22(1), 11–44.
- Kuzu, M. (2025). Tahakkuk ve esas faaliyetlerden nakit akışı anlamında kârın kalitesini etkileyen finansal faktörler: Borsa İstanbul’da bir uygulama. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 12(120), 1217–1228. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15805556>
- Leuz, C., Nanda, D. ve Wysocki, P. D. (2003). Earnings management and investor protection: An international comparison. *Journal of Financial Economics*, 69(3), 505–527. [https://doi.org/10.1016/S0304-405X\(03\)00121-1](https://doi.org/10.1016/S0304-405X(03)00121-1)
- Palepu, K. G., Healy, P. M. ve Peek, E. (2013). *Business analysis and valuation: IFRS edition* (2nd ed.). Ohio: Cengage Learning.
- Penman, S. H. (2012). *Financial Statement Analysis and Security Valuation* (5th ed.). New York: McGraw-Hill Education.
- Pincus, M., Rajgopal, S. ve Venkatachalam, M. (2007). The accrual anomaly: International evidence. *The Accounting Review*, 82(1), 169–203. <https://doi.org/10.2308/accr.2007.82.1.169>
- Richardson, S. A., Sloan, R. G., Soliman, M. T. ve Tuna, İ. (2005). Accrual reliability, earnings persistence and stock prices. *Journal of Accounting and Economics*, 39(3), 437–485. <https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2005.04.005>
- Sakarya, Ş. ve Sünbül Koçak, Z. (2016). Kazanç kalitesi ve yönetiminin işletmelerin finansal performansı üzerine etkisi: İSO 500 işletmeleri üzerine bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 23(3), 733–749. <https://doi.org/10.18657/yonveek.281958>
- Sevimli Örgün, G. ve Aygün, M. (2018). Sahiplik yapısı ve kar kalitesi: Borsa İstanbul üzerine bir inceleme. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 11, 333–348. <https://doi.org/10.29067/muvu.373662>
- Sheth, C. (2016). Profitability analysis of selected textile companies. *International Educational Scientific Research Journal*, 2(6), 42–45.
- Siladjaja, M. ve Jasman, J. (2024). The role of earnings quality and future returns: An illustrative simulation of rational decision model. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 10(1), 100191. <https://doi.org/10.1016/j.joitmc.2023.100191>
- Sloan, R. G. (1996). Do stock prices fully reflect information in accruals and cash flows about future earnings? *The Accounting Review*, 71(3), 289–315. <https://www.jstor.org/stable/248290>
- TİM (2024). Türkiye İhracatçılar Meclisi. *Sektörel istatistikler*. <https://www.tim.org.tr>
- White, G. I., Sondhi, A. C. ve Fried, D. (2003). *The analysis and use of financial statements* (3rd ed.). New York: Wiley.
- Yakut, E. (2024). BİST Tekstil Giyim Eşyası ve Deri Sektörü işletmelerinin finansal etkinliklerinin VZA ile incelenmesi. *Yönetim, Ekonomi ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 29–42.
- Yel, T. (2012). Kar kalitesi ve hisse senedi getirileri arasındaki ilişkinin İMKB’de test edilmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 8(16), 119–135.

EXTENDED SUMMARY

The primary aim of this study is to analyze the financial performance of companies operating in the Textile, Apparel, and Leather sector listed on Borsa İstanbul (BIST) over the 2015–2024 period, from a multidimensional perspective that includes both profitability levels and earnings quality. Traditional financial performance evaluations often focus solely on profitability ratios; however, this approach provides limited insight into a company’s long-term

sustainability and financial reliability. Therefore, this study incorporates not only classical profitability indicators but also metrics that assess the sustainability, cash-based nature, and accounting quality of earnings, thereby offering a comprehensive evaluation of firms' income structures.

According to BIST's sectoral classification, 27 firms are listed under this sector; however, due to data limitations, 22 firms with complete financial statements during the analysis period were included in the study. The selected time frame of 2015–2024 provides a sufficient length for analyzing long-term financial trends and structural profitability, particularly for indicators such as earnings quality, which require multi-year observation. In contrast to short-term data that may be distorted by temporary shocks (e.g., currency volatility, pandemics), long-term data enhances the robustness of financial evaluations.

In the profitability analysis, three key indicators were used: Return on Assets (ROA), Return on Equity (ROE), and Net Profit Margin. Annual averages were calculated for each firm, and a composite profitability score was derived. Based on these scores, firms were categorized into four groups: high profitability (average $\geq 10\%$), moderate profitability (5–10%), low profitability (0–5%), and loss-making (below 0%). These thresholds are consistent with standard financial analysis practices in the literature (White et al., 2003; Palepu et al., 2013). For the assessment of earnings quality, two main indicators were utilized. The first, the Cash Flow from Operations to Net Income Ratio (CF/Ni), indicates the extent to which accounting profits are supported by actual operating cash flows. A value above 1 indicates high quality; between 0 and 1 indicates moderate quality; and below 0 suggests low quality. The second, the Sloan Ratio, is calculated as the difference between net income and operating cash flow, scaled by total assets. Lower Sloan values indicate more reliable, cash-based earnings. Thresholds were set as follows: below 0.10 = high quality, 0.10–0.20 = moderate quality, and above 0.20 = low quality (Sloan, 1996).

The literature review includes both international and national studies focusing on profitability and earnings quality. Foundational studies such as Sloan (1996), Dechow & Dichev (2002), and Richardson et al. (2005) have been instrumental in defining the analytical framework. In Türkiye, while there are several empirical studies focusing on profitability and efficiency in the textile and apparel industry (e.g., Bağcı, 2015; Konak et al., 2018; Ezin, 2022; Yakut, 2024), there is a notable gap in research focusing on earnings quality at the sectoral level.

The findings reveal significant disparities among companies in terms of both profitability and earnings quality. Companies such as ARSAN, BLCYT, and SNPAM stand out with both high profitability and high earnings quality. Conversely, firms like MEGAP demonstrate high accounting profitability but lack adequate operational cash flow, which raises concerns about their financial sustainability. Another noteworthy group includes firms such as KRTEK, HATEK, and LUKSK, which have limited profitability but high earnings quality, indicating strong cash flow management but low profit margins. On the other hand, firms like DERIM, BRKO, and ROYAL exhibit weak performance in both dimensions, highlighting structural financial vulnerabilities.

The overall analysis emphasizes that relying solely on nominal profit figures may be misleading. For investors and creditors, assessing the quality, sustainability, and cash support of earnings is essential for sound decision-making.

Particularly in sectors like textiles, which are exposed to high competition and cost pressures, distinguishing between "accounting profits" and real economic earnings becomes crucial.

This study represents one of the first comprehensive empirical investigations into earnings quality in Türkiye's textile, apparel, and leather sector. It provides not only a profitability-based classification but also a multidimensional framework for evaluating financial sustainability. The methodology and findings offer valuable implications for investors, firm managers, and policymakers, and can serve as a reference model for future sectoral studies.

Yazar Beyanı | Author's Declaration

Finansal Destek | Financial Support: Nazif AYYILDIZ, bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır. | *Nazif AYYILDIZ who is the author has not received any financial support for the research, authorship, or publication of this study.*

Yazarların Katkısı | Authors's Contributions: Bu makale yazar tarafından tek başına hazırlanmıştır. | *This article was prepared by the author alone.*

Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı | The Declaration of Conflict of Interest/Common Interest: Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir. | *No conflict of interest or common interest has been declared by the author.*

Etik Kurul Onayı Beyanı | The Declaration of Ethics Committee Approval: Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur. | *The study doesn't need any ethics committee approval or any special permission.*

Araştırma ve Yayın Etiği Bildirgesi | The Declaration of Research and Publication Ethics: Yazar, makalenin tüm süreçlerinde Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyduğunu ve verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığını, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin ve editör kurulunun hiçbir sorumluluğunun olmadığını ve bu çalışmanın Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nden başka hiçbir akademik yayın ortamında değerlendirilmediğini beyan etmektedir. | *The author declares that he/she complies with the scientific, ethical, and quotation rules of Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences in all processes of the paper and that he/she does not make any falsification of the data collected. In addition, he/she declares that Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences and its editorial board have no responsibility for any ethical violations that may be encountered, and that this study has not been evaluated or published in any academic publication environment other than Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences.*

TARSUS
ÜNİVERSİTESİ

TARSUS ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

TARSUS UNIVERSITY
JOURNAL OF THE FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES
Yıl/Year:2025, Cilt/Vol:6, Sayı/Issue:2, ss./pp. 168-196

(e-ISSN:2757-5357)

SIYASAL PROPAGANDA ARACI OLARAK MÜZİK: 2023 SEÇİM ŞARKILARININ TEMATİK ANALİZİ

Music as a Tool of Political Propaganda: A Thematic Analysis of 2023 Election Songs

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KAPUSIZOĞLU

Sorumlu Yazar / Corresponding Author
Bayburt Üniversitesi
Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu
Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı
Programı
mkapusiz19@gmail.com
0000-0003-1496-1286

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Enes KAN

Bayburt Üniversitesi
Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu
Posta Hizmetleri Programı
meneskan@bayburt.edu.tr
0000-0002-9786-9858

Öz

Seçim kampanyaları, siyasi partilerin seçmenle doğrudan iletişim kurabildikleri, toplumsal karşılık bulma amacıyla çeşitli stratejiler geliştirdikleri yoğun süreçlerdir. Bu çalışma, Türkiye’de 2023 yılında gerçekleştirilen milletvekili seçimlerinde TBMM’de temsil hakkı elde eden siyasi partilerin seçim kampanyalarında kullandıkları seçim müziklerini, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizi çerçevesinde incelemektedir. Çalışmanın amacı, seçim müziklerinin siyasal iletişim bağlamında nasıl işlev gördüğünü, partilerin seçmenle kurdukları ilişkiyi hangi duygusal ve ideolojik kodlar üzerinden nasıl inşa ettiklerini ortaya koymaktır. Bu yönüyle çalışma siyasal iletişim ve müzik sosyolojisi disiplinlerinin kesişim noktasında yer almakta; müziğin siyasal alan içindeki temsil gücüne dair derinlemesine bir bakış açısı sunmayı hedeflemektedir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre, seçim kampanyaları sırasında kullanılan müzikler yalnızca propaganda aracı değil; ideolojik kimlik inşası, duygusal mobilizasyon ve toplumsal hafıza oluşturma işlevi görmektedir. Temalar arasında en çok vatan, umut, mücadele, birlik ve liderlik öne çıkarken; muhalefet partileri daha çok değişim ve umut temalarına, iktidar partileri ise istikrar ve liderlik vurgusuna odaklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Propaganda, Seçim Şarkıları, 2023 Genel Seçimleri, Tematik Analiz.

Abstract

Election campaigns represent critical periods during which political parties engage in direct communication with the electorate and employ strategic tools to secure public support. This study investigates the campaign songs used by the political parties represented in Türkiye's 2023 general elections. The objective of this study is to examine how these songs function as mechanisms of political communication, constructing emotional and ideological linkages between parties and voters. The findings of the present study demonstrate that campaign songs function not merely as instruments of propaganda but also contribute to the formation of ideological identity, emotional mobilisation, and the reinforcement of collective memory. The thematic elements that are prioritised in this text include homeland, unity, struggle, hope, and leadership. Moreover, while the political parties representing opposition concentrate on issues of transformation and optimism, those in power prioritise the maintenance of stability and the articulation of compelling leadership narratives.

Keywords: Propaganda, Election Songs, 2023 General Elections, Thematic Analysis.

Makale Türü	:Araştırma
Makale Gönderim Tarihi	:26.10.2025
Makale Revizyon Tarihi	:10.11.2025
Makale Kabul Tarihi	:01.12.2025

Atıf/Citation: Kapusizoğlu, M. ve Kan, M.E. (2025). Siyasal propaganda aracı olarak müzik: 2023 seçim şarkılarının tematik analizi. *Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (2) , 168-196.

Doi: 10.56400/tarsusiibfdergisi.1811135

GİRİŞ

Siyaset ve iletişim olgularının bir araya gelmesiyle oluşan ve bir ikna sürecini işaret eden siyasal iletişim (Aziz, 2007), siyasal aktörlerin seçmenlerle kurdukları etkileşimin temelini oluşturmaktadır. Siyasal iletişimin bileşenlerinden biri olan ve tarih boyunca farklı biçimlerde sürdürülen propaganda faaliyetleri de seçim dönemlerinde siyasal iletişimin en belirgin boyutunu göstermektedir. 21. yüzyılda dijitalleşmenin hız kazanmasıyla birlikte, siyasal iletişim faaliyetleri hem biçim hem de içerik açısından değişime uğramıştır. Bu süreçte geleneksel medya araçlarının yanına dijital iletişim ağları eklenmiş ve siyasal propaganda süreçlerinin vazgeçilmez bir parçası hâline gelmiştir (Castells, 2013). Özellikle sosyal medyanın interaktif yapısı, propaganda faaliyetlerinin tek yönlü iletişim sürecinden çift yönlü diyaloga evrilmesine olanak sağlamıştır (Aktan ve Koçyiğit, 2016).

Siyasal partilerin seçim süreçlerinde kullandıkları propaganda araçları içerisinde müzik, tarihsel süreçte her zaman önemli bir yer tutmuştur. Genel anlamda müzik, duygu ve düşüncelerin seslerle anlatıldığı bir sanat biçimidir. Ortak bir dilin ve iletişimin gelişmesinde önemli bir unsur olan müzik, kendine has dili ve yapısıyla insanları derinden etkileyebilmektedir. Her insan dinlediği müziği kendi içsel dünyasında yaşamakta ve ona özgü bir anlam yüklemektedir (Altınölçek, 2001). Müzik, yalnızca sözlerin ya da duyguların estetik bir ifade biçimi değil; aynı zamanda toplumsal, ideolojik ve siyasal mesajların etkili bir biçimde iletildiği güçlü bir propaganda aracıdır. Bu özelliği nedeniyle siyasal partiler propaganda faaliyetlerinde müzikten yararlanmaktadır (Schoening ve Kasper, 2012). Müziğin evrensel dili, sözel mesajların ötesine geçerek doğrudan duygulara hitap etmekte, parti kimliklerinin oluşmasında ve seçmen bağlılığının güçlendirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır (Street, 2012).

Dijital çağda seçim müziklerinin işlevi ve yayılım biçimleri de dönüşüme uğramıştır. Artık seçim şarkıları yalnızca mitinglerde veya televizyon reklamlarında değil, YouTube, Spotify, TikTok gibi dijital platformlarda milyonlarca kez dinlenebilmekte, paylaşılabilmekte ve remiks edilerek yeniden üretilebilmektedir. Bu durum, seçim müziklerinin viral içerikler haline gelmesine ve organik bir biçimde yayılmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca dijital platformların analitik yetenekleri, partilerin hangi müziklerin hangi demografik gruplar üzerinde daha etkili olduğunu ölçmelerine ve stratejilerini buna göre ayarlamalarına imkân vermektedir.

Türkiye’de 14 Mayıs 2023 tarihinde gerçekleştirilen Milletvekili Genel Seçimleri, bu bağlamda analiz edilmesi gereken önemli bir vaka çalışması sunmaktadır. Cumhurbaşkanı ve milletvekili seçimlerinin eş zamanlı olarak gerçekleştirildiği bu süreç, siyasal partilerin yoğun propaganda faaliyetleri yürüttüğü, farklı iletişim araçlarını etkin biçimde kullandığı ve seçim müziklerinin kampanyaların merkezinde yer aldığı bir dönem olmuştur. Bu kapsamda çalışma, 14 Mayıs 2023 Milletvekili Genel Seçimlerinde kullanılan seçim müziklerini propaganda aracı olarak incelemeyi, bu şarkıların içerik, üslup ve yayılım stratejileri açısından analizini yapmayı ve dijital çağda müziğin siyasal propaganda işlevini tartışmayı amaçlamaktadır. Çalışma, nitel araştırma desenine dayalı olarak betimsel içerik analizi yöntemiyle yürütülmüştür. Çalışmanın veri kümesini, 2023 Milletvekili Genel Seçimlerinde TBMM’de temsil hakkı kazanan siyasal partilerin kullandıkları seçim müzikleri oluşturmuştur. Bu müziklerin sözleri tematik açıdan incelenmiş, siyasi söylem, değer, duygusal anlatı ve kimlik inşa stratejileri belirlenen temalar üzerinden analiz edilmiştir. Böylece çalışma, dijital

çağda seçim müziklerinin siyasal iletişimdeki rolünü ampirik bir nitel analiz çerçevesinde değerlendirmeyi hedeflemektedir.

1. SİYASAL İLETİŞİME İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Siyasal iletişim, siyaset bilimi ve iletişim bilimlerinin kesişiminde konumlanan interdisipliner bir alan olarak, siyasal aktörler, medya ve vatandaşlar arasındaki etkileşimsel süreçleri inceleyen bir araştırma alanıdır. McNair (2011), siyasal iletişimi *“siyasal aktörler tarafından belirli amaçlara ulaşmak için gerçekleştirilen amaçlı iletişim; siyasal aktörlere yönelik olarak siyasal olmayan aktörler tarafından gerçekleştirilen iletişim ve siyasal aktörler ve onların faaliyetleri hakkında haber ve yorum olarak yapılan iletişim”* şeklinde üç boyutlu bir tanımla kavramsallaştırmaktadır. Bu tanım, siyasal iletişimin sadece siyasal partiler ve politikacıların tek taraflı mesaj iletimi olmadığını, karmaşık bir etkileşim ağı içinde gerçekleşen çok yönlü bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Yani siyasal iletişim, yalnızca bilgi aktarımı değil, aynı zamanda ikna, meşruiyet inşası, gündem belirleme ve ideolojik hegemonya kurma aracıdır (Aziz, 2007).

Siyasal iletişimin en önemli aracı kuşkusuz kitle iletişim araçlarıdır. Kitle iletişim araçları, modern demokrasilerde siyasal bilginin üretimi, dağıtımı ve tüketimi süreçlerinin merkezinde yer almaktadır. Kitle iletişim araçları, siyasal aktörlerin mesajlarının geniş kitlelere ulaştırılmasını, siyasal erkin denetlenmesini ve siyasal katılımın artmasını sağlamaktadır. Günümüzde kitle iletişim araçları olmaksızın etkin bir siyaset yapmak neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Televizyonun yanında internet teknolojilerinin gelişmesi siyasal iletişimin hız ve kalitesini de önemli ölçüde artırmıştır (Özkan, 2004).

Kitle iletişim araçları, özellikle seçim süreçlerinde parti ve adayların görünürlüğünü artıran güçlü bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu kapsamda seçim kampanyalarında kullanılan siyasal reklamlar seçmenleri bilgilendirmek, ikna etmek ve tutumlarını belirli bir parti veya aday lehine değiştirmek amacıyla hazırlanmaktadır. Siyasal reklam, parti veya adayın medyadan yer ya da zaman satın alarak seçmen tutum ve davranışlarını kendi lehlerine dönüştürmek üzere hazırladıkları iletilerin üretilmesi ve sunulmasını kapsayan bir kampanya iletişimi faaliyeti şeklinde tanımlanmaktadır (Uztuğ, 2004). Bu tanım, siyasal reklamların amaçlı, stratejik ve kontrollü iletişim formları olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim diğer kitle iletişim araçlarında yer alan haber, yorum veya röportaj gibi içeriklerden farklı olarak siyasal reklamlar, tamamen partinin veya adayın kendi kontrolünde şekillenmekte ve medya kuruluşlarının müdahalesine açık olmamaktadır. Bu durum siyasal aktörlere mesajlarını doğrudan, sansürsüz ve istedikleri biçimde seçmenlere iletme imkânı tanımaktadır. Ayrıca satın alınan yer ve zaman sayesinde reklamın ne zaman, hangi platformda ve ne sıklıkta yayınlanacağına dair tam bir kontrol sağlanmakta, bu da hedef kitleye ulaşma konusunda daha planlı ve etkili bir strateji geliştirilmesine olanak vermektedir. Dolayısıyla siyasal reklamlar, modern seçim kampanyalarının merkezinde yer alan, ikna edici ve yönlendirici güce sahip profesyonel iletişim araçları olarak öne çıkmaktadır. Siyasal reklamcılık 1952’de Amerika’da başlamış, 1980’lerle birlikte Turgut Özal önderliğinde Türkiye’ye taşınmış ve zaman içinde televizyon, internet, SMS ve sosyal medya gibi yeni iletişim teknolojilerinin devreye girmesiyle geniş bir alana yayılmıştır (Budak, 2018).

Siyasal iletişim ve siyasal reklamlardan söz ederken propaganda kavramını da açıklamak gerekmektedir. Propaganda, modern demokrasilerde iktidarı elde etmenin veya değiştirmenin en önemli aracı olarak öne çıkmakta ve genel olarak toplumun görüş ve davranışlarını belirli bir yönde etkileme, kontrol altına alma ve yönlendirme girişimi (Tosun ve Tepeciklioğlu, 2014) olarak tanımlanmaktadır. Siyasal aktörler, seçmen desteğini kazanmak amacıyla geliştirdikleri programları, propagandalar yoluyla yaymaktadır. Bunun başarısı ise hedef kitlenin taleplerini karşılayabilme, onları ikna edebilme ve harekete geçirebilme gücüyle ölçülmektedir. Propaganda, hedef kitlede yeni düşünce veya eylemler geliştirmek, mevcut düşünce ve eylemlerin şiddetini artırmak ya da onları değiştirmek amaçlarına hizmet etmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda propaganda faaliyetlerinde kampanyalar, mitingler, broşürler ve yüz yüze görüşmeler gibi çeşitli yöntemler kullanılmaktadır (Köseoğlu ve Al, 2013). Bu yöntemlerden biri olan müzik ise siyasi reklamların atmosfer yaratma, duygusal tonalite belirleme ve mesaj kalıcılığını artırma işlevlerinde kritik bir rol oynamaktadır (Brader, 2006).

Müzik, insan duygularını doğrudan etkileme kapasitesiyle siyasal iletişimde güçlü bir araç olarak öne çıkmaktadır. Siyasal iletişimde müzik sadece siyasal reklamlarda kullanılmamaktadır. Siyasal reklamlar gibi seçim kampanyalarında kullanılan şarkılar da seçmenlerin duygusal tepkilerini yönetmeye çalışmaktadır. Seçim müzikleri, adayların ya da partilerin vermek istedikleri mesajları daha kolay, kalıcı ve ikna edici bir şekilde sunması nedeniyle tüm dünyada neredeyse bir zorunluluk haline gelmiş ve özel bir öneme sahip olmuştur (Tanyıldızı, 2013). Müziğin duygu yoğunluğunu artırma ve kolektif kimlik oluşturma potansiyeli, siyasal partilerin seçim kampanyalarında bu aracı daha stratejik bir şekilde kullanmasına neden olmuş, seçmenleri etkilemek amacıyla yeni müzikler bestelemeye ya da mevcut eserlere yeni sözler yazdırmaya yönlendirmiştir. Günümüzde siyasal rekabet, daha karmaşık ve dağınık bir seçmen kitlesine ulaşma çabası içindedir (Uztuğ, 1999). Bu durum, siyasetçilerin seçmenlerle duygusal bir bağ kurmak için farklı iletişim araçlarından yararlanma ihtiyacını artırmıştır.

2. TÜRKİYE'DE SİYASAL İLETİŞİMDE MÜZİK KULLANIMI VE LİTERATÜR İNCELEMESİ

1923-1950 yılları arasında Tek Parti Dönemi'nde Türkiye'de iletişim ve propaganda faaliyetleri büyük ölçüde devletin kontrolünde yürütülmüştür. Okuryazarlık oranının düşük olduğu bu dönemde, görsel unsurlar ve özellikle radyo öne çıkan kitle iletişim araçları olmuştur. Cumhuriyet'in kurucu kadroları, Cumhuriyet ideallerini halka aktarmak amacıyla heykel, afiş ve sinema gibi görsel iletişim araçlarından yararlanmıştır. İzleyen yıllarda radyonun yaygınlaşmasıyla birlikte, bu kez radyo güçlü bir siyasal iletişim kanalı hâline gelmiştir. Devletin radyo üzerindeki tekeli, muhalefet kanadında tepkiyle karşılanmış; muhalefet liderleri, halkla doğrudan iletişim kurabilmek için radyo yayıncılığı konusunda hak talebinde bulunmuştur. 1949'da alınan kararlarla muhalefete de radyodan yararlanma imkânı tanınmış, böylelikle radyo yayınları siyasal rekabetin önemli bir gerilim alanı olmuştur (Akdağ, 2019). Müziğin bir siyasal propaganda aracı olarak kullanmaya başlaması ise seçim plaklarının üretilmesiyle başlamış ve ilk kez 1943 seçimlerinde CHP tarafından kullanılmıştır (İmik ve Ünal, 2019). Bu plaklarda propaganda mesajlarının yanı sıra şarkı ve marşlara da yer verilmiştir.

Müziğin bireyler ve topluluklar üzerindeki etkilerinin bilimsel araştırmalarla ortaya çıkarılması seçim müziklerine duyulan ilgiyi artırmıştır. 1980’li yıllardan itibaren Türkiye’de televizyonun merkezi bir kitle iletişim aracı haline gelmesi ve seçim kampanyalarının profesyonelleşmesi, seçim müziklerinin stratejik bir siyasal iletişim unsuru olarak kullanılmasını beraberinde getirmiştir. (Tokgöz, 2008).

Türkiye’de seçim müzik aracılığıyla kitlelere yönelik profesyonel siyasal iletişim uygulamaları esasen 1980’li yıllarla birlikte belirginleşmiştir. Özellikle 1983 seçimlerinde kullanılan, sözleri “*Arım balım peteğim, Anavatan çiçeğim bilsem ki öleceğim, yine onu seçeceğim, tek ümidim her şeyim, Özal benim liderim*” şeklinde uyarlanan “*Arım balım peteğim*” şarkısı, dönemin en dikkat çekici örneklerinden biri olmuştur. Bu eser, bal peteği biçimindeki ANAP logosuyla uyum göstermesi bakımından hem parti kimliğiyle hem de lider imajıyla güçlü bir şekilde özdeşleşmiştir (Öztürk, 2014). Yine benzer biçimde 1980 sonrası süreçte uzun yıllar iktidarda kalma başarısı gösteren bir diğer parti olan AK Parti’nin seçim müzikleri, popüler müzik endüstrisinin profesyonel üretim olanaklarını siyasal iletişim stratejilerine entegre eden örneklerdir. AK Parti’nin ünlü sanatçılarla yaptığı iş birlikleri, yüksek prodüksiyon kalitesi ve duygusal yoğunluğu yüksek melodiler, partiye yönelik kitlesel mobilizasyonu destekleyen müzikal araçlara dönüşmüştür.

Türkiye’de seçim müzikleri konusuna ilişkin literatür incelendiğinde seçim müziklerinin incelenmesine yönelik birçok farklı çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bu literatür, farklı disiplinler ve metodolojik yaklaşımlarla konuyu ele almaktadır. Önürmen ve Temel’in (2014) gerçekleştirdiği çalışma, 2014 yerel seçimlerine katılan ve TBMM’de grubu bulunan siyasal partiler ile Ankara ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan adaylarının seçim şarkılarını nicel ve nitel yöntemlerle incelemektedir. Çalışma sonucunda, incelenen seçim müziklerinin basit bir tarzda ve akılda kalıcı sözlerle adayların kişisel özelliklerine, millî, dini ve kültürel değerlere sıklıkla vurgu yaptığı ortaya çıkarılmıştır. Can (2015) “Türkiye’de Televizyon ve Elektronik Medyada Siyasal Reklam ve Müzikleri” isimli çalışmasında siyasal partilerin reklam ve müziklerinin profesyonellik ve ikna edici olma kriterleri bakımından birbirinden farklılaştığını ortaya koymuştur. Akçay’ın (2016), seçim kampanyalarında müzik kullanımının seçmen tercihleri üzerindeki etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirdiği araştırma sonuçlarına göre, katılımcıların siyasal iletişimde müzik kullanımını önemli gördükleri; destekledikleri partilerin seçim şarkılarına daha fazla aşinalık gösterdikleri ancak bu müzikleri beğenseler dahi paylaşım yapmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Budak (2018), 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanı Seçimleri ile Milletvekili Genel Seçimlerinde kullanılan seçim müzikleri üzerine yaptığı çalışmada, siyasal partilerin bu müzikler aracılığıyla kendi ideolojilerini yansıtan bir dil benimsediklerini; ayrıca çeşitli dini, ulusal ve kültürel kodlar kullanarak seçmen üzerinde ikna sürecini yürüttüklerini belirtmiştir. Yavuz ve Sezer’in (2018) çalışması, siyasal partilerin 2015 Milletvekili Genel Seçim sürecinde kullandığı propaganda müziklerinin seçmen tercihleri üzerindeki etkisini incelemektedir. Giresun il merkezinde gerçekleştirilen araştırmada, 7 Haziran ve 1 Kasım 2015 tarihlerinde oy kullanan 200 seçmen ile tarama modeli kapsamında anket yapılmıştır. Elde edilen bulgular, katılımcıların büyük çoğunluğunun propaganda müziklerinin oy tercihleri üzerinde etkili olmadığını ortaya koymuştur. İmik ve Ünal (2019), seçim müziklerini analiz ettikleri çalışmalarında, müziklerde kullanılan enstrümanların çeşitlilik gösterdiğini ve özellikle vurmali çalgılara ağırlık

verildiğini; eserlerde söz öğesinin belirleyici bir unsur olduğunu ve şarkıların orijinal dilinin çoğunlukla Türkçe olduğunu belirtmişlerdir.

Siyasal parti müziklerinin bir siyasi propaganda aracı olarak kullanılması dünyanın birçok ülkesinde görülen bir uygulamadır. Bu nedenle uluslararası literatürde de konuya ilişkin birçok farklı çalışma gerçekleştirildiği görülmektedir. Behr (2021), Birleşik Krallık'ta seçim politikaları ve müzik üzerine yaptığı çalışmada, seçim şarkılarının dijitalleşmeyle birlikte önemli bir propaganda aracı hâline geldiğini belirtmiş; bu nedenle vatandaşların karar alma süreçlerini etkileme potansiyeli açısından incelenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Coleman (2010), 1840–2008 yılları arasında gerçekleştirilen Amerikan başkanlık seçimlerinde müzik kullanımını incelemiştir. Çalışma sonucunda, müziğin Amerikan demokrasisinde sanılandan çok daha temel bir rol oynadığını savunmuştur. Yaklaşık 170 yıllık bir zaman dilimini kapsayan bu süreçte, hem 1840 hem de 2008 seçimlerinde müziğin; seçmen katılımını artırmak, siyasi ikna sağlamak ve kamuoyu tartışmalarını şekillendirmek gibi demokratik seçim sürecinin temel işlevlerini yerine getirmede etkili bir araç olarak kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Banja ve Walubita (2022), Zambiya'da 2016 yılında gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı ve Genel Seçimler kapsamında hazırlanan 28 seçim müziğini incelemiştir. Araştırmada, bu müziklerin adayların geçmiş başarılarını ve kampanya vaatlerini içerdiği; ayrıca rakip adaylara yönelik küçümseyici ifadelerle yer verildiği tespit edilmiştir.

Bu literatür incelemesi, seçim müziklerinin siyasi seçim propagandalarında bir iletişim ve ikna aracı olarak birçok ülkede yaygın biçimde kullanıldığını ortaya koymaktadır. Türkiye'deki seçim müzikleri literatürü incelendiğinde konunun disiplinler arası bir araştırma alanı olarak geliştiği görülmektedir. Mevcut çalışmalar, içerik analizi, söylem analizi, semiyoloji ve ampirik yöntemler gibi farklı metodolojik yaklaşımlarla gerçekleştirilmiştir. Buna karşın literatürde 14 Mayıs 2023 tarihinde gerçekleştirilen Milletvekili genel seçimlerine katılan siyasi partilerin seçim müziklerine yönelik bir çalışmaya rastlanılmamıştır. 14 Mayıs 2023 Milletvekili genel seçimleri, dijital platformların ve sosyal medyanın seçim kampanyalarında yoğun olarak kullanıldığı bir dönemdir. Bu nedenle çalışma, seçim müziklerinin yeni formlarını ve işlevlerini anlamak için kritik bir vaka çalışması olabilecek ve bu anlamda literatüre katkıda bulunabilecektir.

3. ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ

3.1. Çalışmanın Amacı

Çalışmanın amacı, Türkiye'de 2023 yılı Milletvekili Genel Seçimlerinde siyasi partiler tarafından kullanılan seçim müziklerini içerik analizi yöntemiyle incelemek ve seçim müziklerinde yer alan siyasi söylem, değer, duygusal anlatı ve kimlik inşa stratejilerini temalar üzerinden ortaya koymaktır.

Çalışmada, seçim kampanyalarının popüler kültür araçlarıyla seçmenle kurulan duygusal bağlar üzerinden şekillendiği varsayımından yola çıkılarak seçim müziklerin taşıdığı ideolojik mesajlar, semboller ve temsil biçimleri analiz edilmiştir.

3.2. Çalışmanın Kapsamı

Çalışma, 2023 yılı Milletvekili Genel Seçimlerine katılıp TBMM’de temsil hakkı kazanan siyasi partilerin seçim kampanyası sırasında kullandıkları ve kamuoyunda paylaştıkları seçim müziklerini kapsamaktadır.

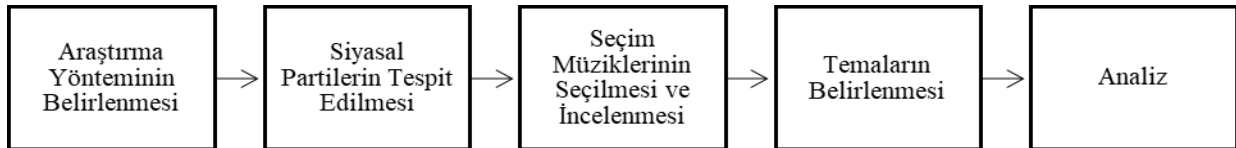
Çalışma kapsamına dahil edilen seçim müziklerinin sözleri, kullanılan temalar ve ideolojik vurgular içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu doğrultuda seçim şarkılarında yer alan inanç ve değerler, umut ve gelecek vaat eden sözler, birlik ve dayanışma vurgusu, yenilenme ve değişim isteği ile kadın ve gençliğe yönelik ifadeler detaylı biçimde incelenmiştir.

3.3. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışma, nitel araştırma desenine sahip olup, veri çözümleme sürecinde içerik analizi yaklaşımından yararlanılmıştır. İçerik analizi; yazılı, sözlü ya da görsel iletişim materyallerinin belirli bir amaç doğrultusunda sistemli biçimde incelenmesini, sınıflandırılmasını ve yorumlanmasını sağlayan bir araştırma yöntemidir (Şahin Başfıncı, 2008; Aziz, 2015). Özellikle toplum bilim araştırmalarında sıklıkla kullanılan içerik analizi, siyasi söylemlerin, ideolojik yaklaşımların ve kültürel temsillerin çözümlemesinde etkili bir araç olarak görülmektedir. Çalışmanın veri setini, 2023 yılı Milletvekili Genel Seçimlerine katılan ve seçim sonrası TBMM’de temsil hakkı kazanan siyasi partilerin seçim müzikleri oluşturmuştur. Bu müziklere ait veriler, siyasi partilerin resmi internet siteleri ve YouTube sosyal medya platformundan elde edilmiştir.

Günümüzde dijital medya ortamları, siyasi iletişim ve kampanya stratejilerinde vazgeçilmez bir rol üstlenmektedir. Sosyal ağ siteleri çoğunlukla kullanıcılar arasındaki etkileşim ve paylaşım ilişkilerine odaklanırken, YouTube esas olarak içerik izlemeye dayalı bir platform olarak öne çıkmaktadır (Khan, 2017). Bu yönüyle YouTube hem bireysel kullanıcıların hem de kurumların geniş kitlelere ulaşmasını mümkün kılan, görsel-işitsel temelli bir kamusal alan ortaya çıkarmaktadır. Video paylaşım platformları arasında en çok bilinen ve en yoğun kullanılan mecra konumunda bulunan YouTube, tüm dünyada en çok ziyaret edilen ikinci web sitesi olma özelliğine sahiptir (Yıldırım, 2020).

Bu çalışmada seçim müziklerinin YouTube üzerinden analiz edilmesinin temel nedeni, platformun erişim kapasitesinin genişliği, arşiv niteliği taşıyan içerik sürekliliği, sesleri yazıya dönüştürme imkânı ve kamuya açık izlenme ölçütlerinin sağladığı güvenilirliktir. Seçim dönemlerinde partilerin kampanya müziklerini en erken ve en yoğun biçimde yayımladıkları dijital platform YouTube’dur. Dolayısıyla YouTube, bu çalışma açısından yalnızca bir içerik kaynağı değil, aynı zamanda siyasi iletişimin güncel dijital evrenini temsil eden ampirik bir gözlem alanı olarak tercih edilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Süreci

Çalışmada betimsel içerik analizi yöntemi uygulanmış; bu sayede seçim şarkılarındaki tekrar eden temalar, duygusal söylemler, ideolojik vurgular ve kültürel öğeler sistematik bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Seçilen siyasi partilerin seçim müziklerinin sözleri tek tek incelenmiş ve araştırmacılar tarafından 10 tema belirlenmiştir. Bu temalar;

Adalet ve Doğruluk, Mücadele ve Direniş, Umut ve Gelecek, Vatan/Millet ve Kimlik, Birlik ve Dayanışma, Lider Vurgusu, İnanç ve Değerler, Yenilenme ve Değişim, Halk ve Katılım, Kadın ve Gençlik'tir. Elde edilen veriler, kategorilerine göre kodlanmış ve nitel bulgular açık, tematik bir yapı içerisinde sunulmuştur. Kodlama sürecinde MAXQDA programından yararlanılarak kod/tema haritaları oluşturulmuştur.

3.4. Çalışmanın Evren ve Örneklemi

Bu çalışmanın evrenini, 2023 Türkiye Cumhuriyeti Milletvekili Genel Seçimleri sürecinde kampanya materyali olarak kullanılan tüm seçim müzikleri oluşturmaktadır. Siyasal partiler tarafından üretilen ve seçim dönemlerinde seçmenle iletişim kurma amacıyla kullanılan müzikler, bu evrenin temelini teşkil etmektedir. Bu kapsamda, farklı ideolojik eğilimlere sahip siyasal partilerin seçim sürecinde kullandıkları müzikler, siyasal iletişim stratejileri açısından değerlendirmeye alınabilecek geniş bir veri kümesi sunmaktadır.

Çalışmanın örneklemini ise, 2023 yılı Milletvekili Genel Seçim sonuçlarına göre TBMM'de temsil hakkı kazanan siyasal partilerin seçim kampanyalarında kullandıkları resmi veya yaygın seçim müziklerinden oluşmaktadır. Türkiye'de faaliyet gösteren siyasal partileri tespit edebilmek için Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı web sayfasında ilan edilen Siyasi Parti genel bilgilerine bakılmış ve Türkiye'de 13.09.2025 itibari ile faaliyet gösteren 184 siyasal parti (Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, 2025) olduğu görülmüştür. Böylelikle çalışmanın evreni tespit edilmiştir. Tüm siyasal partilerin 2023 yılı Milletvekili Genel Seçimlerine katılmadığı göz önünde bulundurularak bir örneklem üzerinde çalışma yürütülmesi öngörülmüştür. Bu nedenle 2023 yılı Milletvekili Genel Seçimlerine katılarak temsil hakkı elde eden siyasal partiler örneklem olarak belirlenmiştir. Örneklem dahil edilen partiler; Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), Büyük Birlik Partisi (BBP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), İYİ Parti, Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi (Yeşil Sol Parti), Yeniden Refah Partisi (YRP) ve Türkiye İşçi Partisi (TİP)'dir. Örneklem seçiminde dikkat edilen bir başka nokta ise, partilerin seçim sürecinde kamuoyuna açık şekilde sundukları ve kampanya mesajlarını taşıyan müzik parçalarının esas alınmış olmasıdır.

Bu partilerin her biri için bir adet seçim şarkısı analiz kapsamına alınmış; birden fazla parça yayımlayan partiler için ise YouTube sosyal medya platformunda makalenin kaleme alındığı tarih itibari ile en çok izlenen ya da dinlenen parça seçilmiştir. Böylece, örneklem yoluyla hem partiler arası karşılaştırma yapılmış hem de müziklerin ideolojik ve duygusal yapıları daha ayrıntılı biçimde değerlendirilmiştir.

4. BULGULAR

Çalışma içerisinde 2023 yılı Milletvekili Genel Seçimlerine parti olarak katılan ve temsil hakkı elde eden siyasal partilerin hazırlamış oldukları seçim şarkıları söz yazarı, bestecisi, müzik türü, seslendiren kişi ve süresi doğrultusunda tanımlanmıştır. Her siyasal partinin birden fazla seçim müziği bulunabilmekle birlikte, analizde siyasal partilerin kamuoyunda en fazla görünürlük kazanan, resmi sosyal medya hesaplarında ve YouTube platformlarında makalenin kaleme alındığı tarih itibari ile en çok izlenen/dinlenen seçim müziği seçilmiştir. Böylece müziklerin yapısal özellikleri, biçimsel tercihleri ve ideolojik yönelimleri bağlamsal bir çerçevede değerlendirilmiştir.

Tablo 1. Analize Dahil Edilen Seçim Şarkılarına Ait Bilgiler

Parti	Seçim Müziği Adı	Söz	Beste	Müzik Türü	Seslendiren	Süre
AK PARTİ	Yanlış Yanlış De Doğruya Doğru	Uğur IŞILAK	Uğur IŞILAK	Marş-Pop	Uğur IŞILAK	02:30
BBP	Türkiye'm	Özhan EREN	Özhan EREN	Halk Müziği	Koro	04:01
CHP	Haydi	CHP PR Ekibi (Uyarlama)	Melek AKMAN	Halk Müziği	Koro	01:49
İYİ PARTİ	Bak İyiler Var	Murat İDE	Murat İDE	Halk Müziği	Koro	02:00
MHP	Aday Belli Karar Net	Mahmut TÜLEK	Mahmut TÜLEK	Marş- Halk Müziği	Mahmut TÜLEK	04:00
TİP	Karşıyım	Sezen AKSU (Orijinal)	Sezen AKSU	Türk Pop	Sezen AKSU	02:43
YRP	Milletimizle Omuz Omuz	Ammar ACARLIOĞLU	Ammar ACARLIOĞLU	Marş	Koro	03:30
YSP	Birlikte Değiştireceğiz	Mihemed PÎROSÎ	Hunergeha WELAT	Türk Pop	Koro	02:03

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

AK Parti, 2023 yılı Milletvekili Genel Seçimleri için Uğur Işılak tarafından yazılıp bestelenen ve yine sanatçı tarafından seslendirilen “*Yanlış Yanlış De, Doğruya Doğru*” adlı şarkıyı kullanmıştır. Parça, pop müzik ve marş türünün bir birleşimi olarak değerlendirilebilir. Şarkı yaklaşık 2 dakika 30 saniyelik süresiyle kampanya boyunca yaygın şekilde kullanılmıştır.

BBP, söz ve müziği Özhan Eren’e ait olan “*Türkiye’m*” adlı şarkıyı kampanya müziği olarak kullanmıştır. Parça, 4 dakika 1 saniye uzunluğunda halk müziği formunda olup koro tarafından seslendirilmiştir.

CHP ise Melek Akman tarafından bestelenmiş olan “*Haydi*” adlı parçanın propaganda ekibi tarafından uyarlanmış versiyonunu seçim şarkısı olarak kullanmıştır. Parça halk müziği formunda koro eşliğinde seslendirilmiş olup 1 dakika 49 saniye uzunluğundadır.

İYİ Parti’nin kampanya süresince kullandığı “*Bak İyiler Var*” adlı şarkının söz ve müziği Murat İde’ye aittir. 2 dakika uzunluğundaki eser, halk müziği tarzında bestelenmiş ve koro tarafından icra edilmiştir.

MHP, “*Aday Belli, Karar Net*” adlı şarkıyı kampanya müziği olarak kullanmıştır. Parçanın söz ve müziği Mahmut Tülek’e aittir. Marş ve halk müziği öğelerini birleştiren bu parça, sanatçının kendi yorumu ile seslendirilmiş ve 4 dakika sürmektedir.

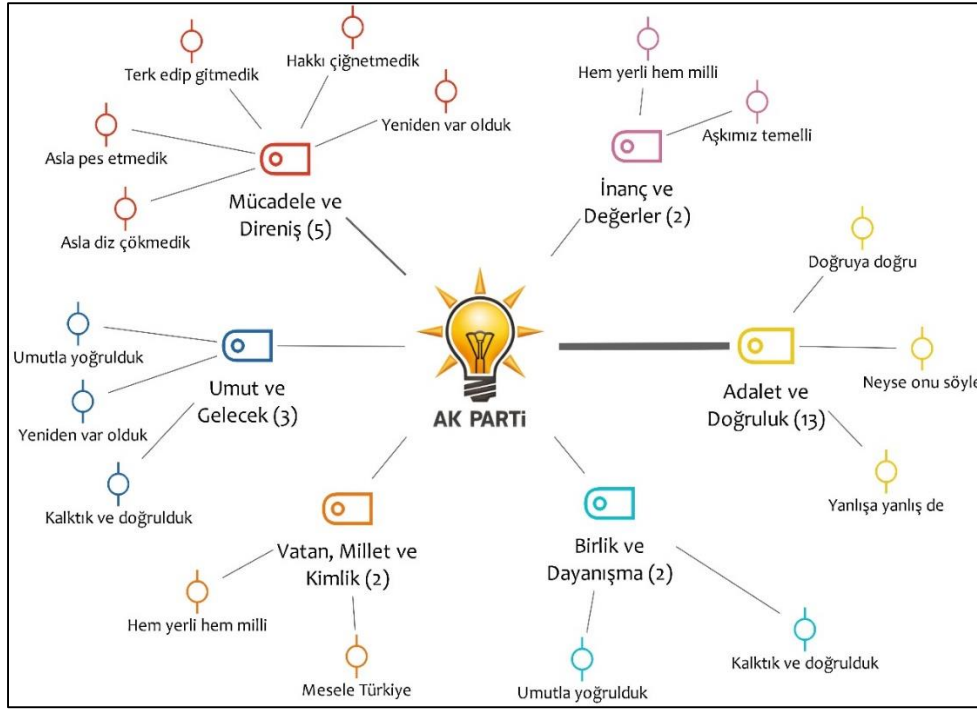
TİP, seçim kampanyasında Sezen Aksu’nun popüler şarkısı “*Karşıyım*”ı kullanmıştır. Parçanın söz ve müziği Sezen Aksu’ya aittir ve sanatçının orijinal yorumuyla kampanyada yer almıştır. Türk pop müziği türündeki bu şarkı, 2 dakika 43 saniye uzunluğundadır.

YRP, Ammar Acarlıoğlu’nun hem yazıp bestelediği hem de seslendirdiği “*Milletimizle Omuz Omuz*” adlı şarkıyı kampanya müziği olarak kullanmıştır. Marş türünde ve koro destekli olarak seslendirilen parça, 3 dakika 30 saniye sürmektedir.

YSP ise 2023 yılı milletvekili genel seçimleri seçim kampanyasında, sözleri Mihemed Pîrosî'ye, müziği ise Hunergeha Welat'a ait olan *"Birlikte Değiştireceğiz"* adlı parçayı kullanmıştır. Koro ile seslendirilen bu eser, Türk pop müziği formunda bestelenmiş olup 2 dakika 3 saniyedir.

4.1. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)

AK Parti, 2023 yılı Milletvekili Genel Seçimlerine *"Yanlış Yanlış De, Doğruya Doğru"* isimli müzik parçası ile katılmıştır. Parça 28 satır ve 67 kelimeden oluşurken, AK Parti'nin siyasal söylemini doğruluk, dürüstlük ve istikrar vurgusu etrafında yeniden şekillendirmektedir. Parçanın sözleri, lider merkezli bir siyasi kimlikten ziyade, değer ve duruşa dayalı bir meşruiyet anlatısı kurmaktadır. *"Doğruya doğru"*, *"Hakkı çiğnetmedik"*, *"Asla diz çökmedik"* gibi ifadeler, partinin hem geçmişteki mücadelesine hem de siyasal direncine gönderme yapmaktadır. Şarkı, ritmik yapısı ve tekrar eden nakaratlarıyla dinleyicide güven, süreklilik ve sadakat duygusu uyandırmayı hedeflemektedir. Ayrıca *"Hem yerli hem milli"* ve *"Mesele Türkiye"* gibi dizeler, AK Parti'nin uzun süredir benimsediği millî kimlik ve yerlilik söyleminin müzikal bir yansımasıdır.

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 2. "Yanlış Yanlış De, Doğruya Doğru" Tema/Kod Haritası

AK Parti'nin 2023 yılı milletvekili genel seçimleri seçim kampanyasında kullandığı *"Yanlış Yanlış De, Doğruya Doğru"* adlı seçim müziği, partinin 2023 seçim beyannamesinde yer verdiği siyasal söylemini ve temel değerleri müzikal biçimde yansıtmaktadır. Yapılan tematik analiz, parçanın söylem dünyasında adalet, doğruluk, mücadele, vatan sevgisi ve inanç temalarının ön plana çıktığını göstermektedir.

Şarkının en baskın teması, toplam 13 kez kodlanmış olan Adalet ve Doğruluk teması ekseninde şekillenmektedir. *"Doğruya doğru"*, *"Yanlış yanlış de"* ve *"Neyse onu söyle"* gibi tekrarlanan dizeler, AK Parti'nin dürüstlük ve hak temelli

siyaset anlayışını ön plana çıkardığını sembolleştirmektedir. Bu vurgu, partinin etik meşruiyet iddiasını ve toplumsal güven inşasını destekleyen bir çerçeve sunmaktadır.

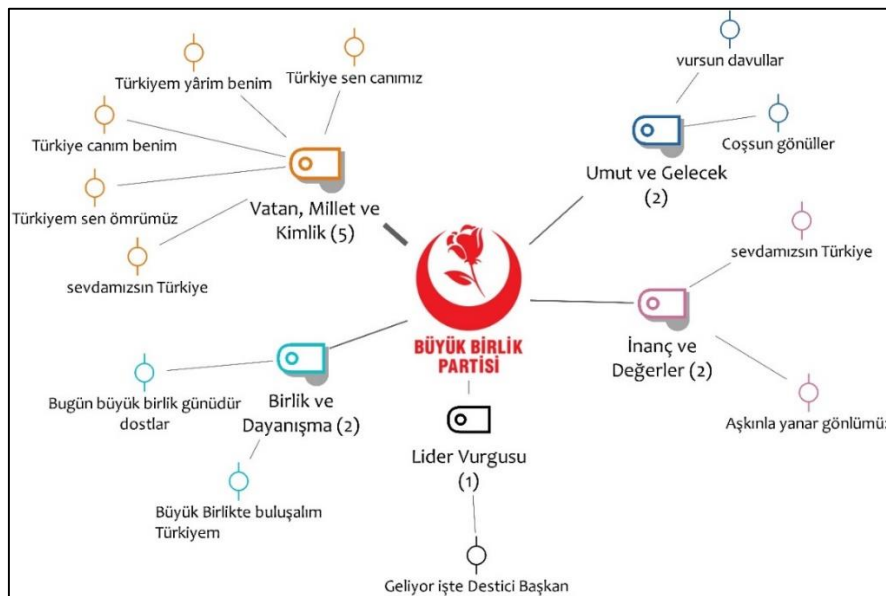
İkinci olarak öne çıkan Mücadele ve Direniş teması, “Asla diz çökmedik”, “Asla pes etmedik” ve “*Terk edip gitmedik*” gibi ifadelerle partinin tarihsel direncine atıfta bulunmaktadır. Bu söylem, partinin hem iç hem de dış baskılara karşı sarsılmaz bir irade ve istikrar gösterdiği mesajını güçlendirmektedir.

Umut ve Gelecek teması altında yer alan, “*Umutla yoğrulduk*” ve “*Yeniden var olduk*” gibi dizeler siyasal yenilenme ve toplumsal moralin yeniden inşası düşüncesini taşımaktadır. Buna paralel olarak Vatan, Millet ve Kimlik ile İnanç ve Değerler temalarında yer alan “*Hem yerli hem milli*”, “*Mesele Türkiye*” ve “*Aşkıımız temelli*” ifadeleri partinin ideolojik omurgasını oluşturan millî kimlik ve manevi bağlılık söylemini desteklemektedir. Birlik ve Dayanışma teması, kolektif bir özne üzerinden “*Umutla yoğrulduk*” ve “*Kalktık ve doğrulduk*” dizelerinde somutlaşmaktadır. Bu yönüyle şarkı, yalnızca bir kampanya müziği değil, AK Parti’nin kendisini toplumsal bir bütünün doğru yolda yürüyen temsilcisi olarak yeniden tanımladığını göstermektedir.

4.2. Büyük Birlik Partisi (BBP)

BBP’nin 2023 yılı milletvekili genel seçimleri seçim kampanyasında kullandığı “*Türkiye’ım*” şarkısı, sade dili ve geleneksel ezgi yapısı ile dikkat çeken bir seçim parçasıdır. Şarkı, dinleyicide millî gurur, sevgi ve coşku duygularını uyandırmayı amaçlamaktadır.

Sözlerinde yer alan tekrarlar (“*Coşsun Türkiyem*”, “*Türkiye’ım sen canımız*”, “*Türkiyem sen ömrümüz*”) hem ritmik bütünlüğü hem de mesajın akılda kalıcılığını artırmaktadır. Parça vatan sevgisini merkeze alırken, müzik genel olarak ülke bütünlüğü, sevgi ve coşku duygularını pekiştirmektedir. “*Geliyor işte Destici Başkan*” dizesiyle, kampanyanın duygusal tonunu lidere yöneltmekte; ancak bunu aşırı bir kişiselleştirme yerine, liderle özdeşleşen bir ulusal sevdada duygusu üzerinden sunmaktadır.

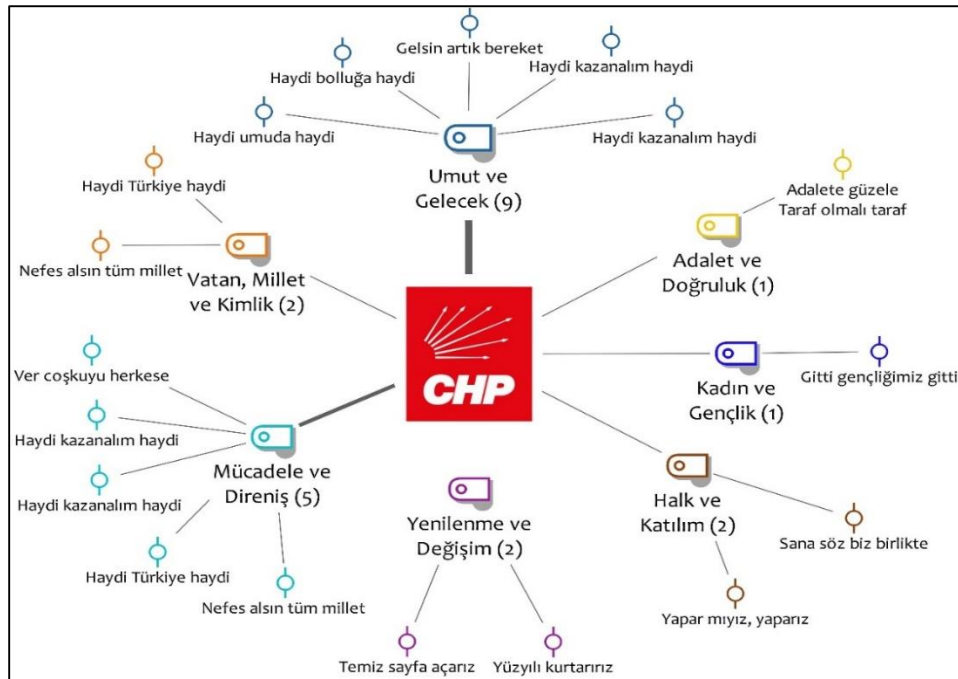
Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 3. “Türkiye’ım” Tema/Kod Haritası

Şekil 3'e göre BBP'nin 2023 yılı milletvekili genel seçimleri seçim kampanyası sırasında kullandığı "Türkiye'm" adlı parça, Vatan, Millet ve Kimlik temasında yoğunlaşmıştır. Bu tema Türkiye'ye yönelik aidiyet, sevgi ve sadakat vurgularını içermektedir. "Türkiye'm yârim benim", "Türkiye sen canımız", "Türkiye canım benim", "Türkiye'm sen ömrümüz" ve "Sevdamızsın Türkiye" gibi ifadeler, milliyetçi bir söylemin duygusal dile yaslanarak yeniden üretildiğini göstermektedir. Umut ve Gelecek teması altında yer alan "Vursun davullar" ve "Coşsun gönüller" gibi ifadeler, toplumsal dinamizme, geleceğe dair bir coşkuya ve kolektif motivasyona işaret etmektedir. İnanç ve Değerler teması, daha çok manevî yönelimli bir dilin izlerini taşımaktadır. "Sevdamızsın Türkiye" ve "Aşkla yanar gönlümüz" gibi ifadeler, dini ve duygusal değerlerin harmanlandığı bir söylem formunu yansıtmaktadır. Birlik ve Dayanışma teması altında yer verilen "Bugün büyük birlik günüdür dostlar" ve "Büyük Birlik'te buluşalım Türkiye'm" ifadeleri ise partinin isminde de yer alan birlik kavramını doğrudan sahiplenmekte ve toplumsal bütünleşmeye yönelik açık çağrılar içermektedir. Parçadan öne çıkan bir başka husus lider vurgusu'dur. "Geliyor işte Destici Başkan" ifadesi parti liderine yönelik doğrudan bir referans içermektedir.

4.3. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)

2023 yılı milletvekili genel seçimlerine Kemal Kılıçdaroğlu liderliğinde hazırlanan CHP, seçim kampanyası için "Haydi" isimli parçayı uyarlayarak kullanmıştır. Söz konusu parça, ilk olarak Karadeniz müziğinin önemli temsilcilerinden Kazım Koyuncu tarafından seslendirilmiştir. Daha sonra Av Mevsimi adlı sinema filminde Cem Yılmaz tarafından yorumlanarak geniş kitlelerce tanınmış ve duygusal olarak güçlü bir simge haline gelmiştir. CHP'nin bu parçayı seçim kampanyasında kullanması, sadece bir müzikal tercihin ötesinde, duygusal çağrışım gücü yüksek, kültürel hafızada yer etmiş bir eserin siyasal mobilizasyon aracı olarak yeniden işlevlendirilmesi olarak değerlendirilebilir.

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 4. "Haydi" Tema/Kod Haritası

Şekil 4’te yer alan tema kategorileri, CHP’nin kampanya sürecindeki temel mesajlarının hangi duygusal, siyasal ve kültürel referanslara yaslandığını göstermektedir. Parçada en sık dile getirilen tema Umut ve Gelecek temasıdır. “*Haydi umuda haydi*”, “*Gelsin artık bereket*”, “*Haydi bolluğa haydi*”, “*Haydi kazanalım haydi*” gibi dokuz ayrı söylem içeren bu tema, ekonomik refah, gelecek beklentisi ve toplumsal iyimserlik duygusunun inşa edilmeye çalışıldığını göstermektedir. Bu tür ifadeler, ekonomik sorunların gölgesinde geçen bir seçim atmosferinde, seçmenin psikolojik ihtiyaçlarına hitap eden bir umut çağrısı işlevi görmüştür.

İkinci en yoğun söylem grubu ise Mücadele ve Direniş temasındadır. “*Ver coşkuyu herkese*”, “*Haydi Türkiye haydi*”, “*Haydi kazanalım haydi*” ve “*Nefes alsın tüm millet*” gibi ifadeler, toplumsal bir seferberlik çağrısı içermekte; kolektif hareket, mücadele ruhu ve seçim sürecini bir direniş pratiği olarak çerçevelemektedir. CHP, bu ifadelerle özellikle seçimlerde oy kullanma isteğini artırmak doğrultusunda seçmeni edilgen bir konumdan çıkararak, değişimin öznesi hâline getirme çabası içerisinde çağrıda bulunmaktadır.

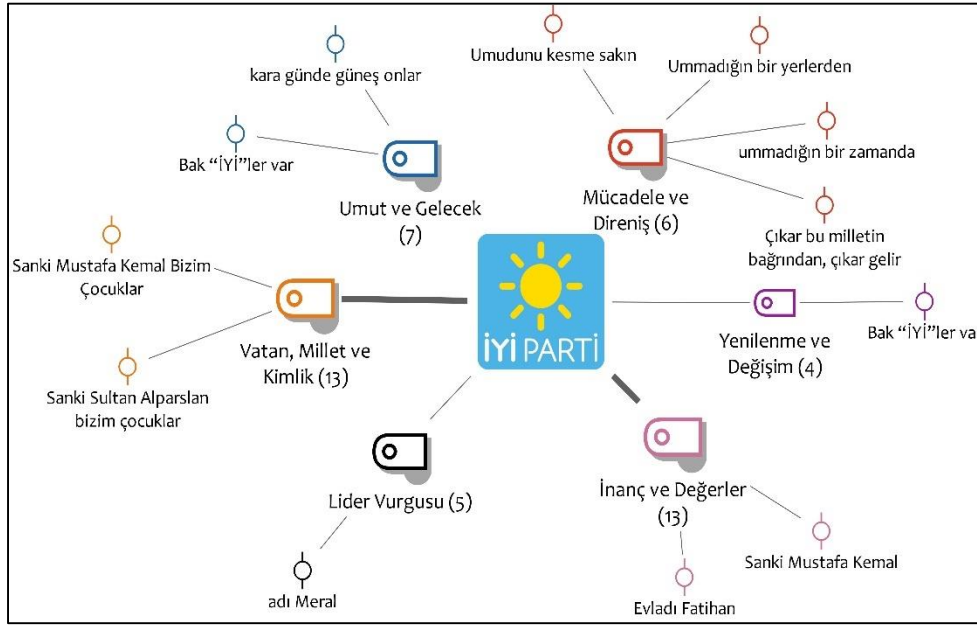
Vatan, Millet ve Kimlik teması, kampanyada millî aidiyet duygusuna yapılan daha sınırlı ancak stratejik bir vurguya işaret etmektedir. “*Haydi Türkiye haydi*” ve “*Nefes alsın tüm millet*” ifadeleri, ülke çapında birlik duygusunu pekiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu tematik sınıflama, CHP’nin tarihsel olarak seküler ve şehirli tabanının dışına taşarak, daha geniş kitlelere hitap etme arayışını da yansıtmaktadır.

Yenilenme ve Değişim teması altında “*Temiz sayfa açarız*” ve “*Yüzyılı kurtarırız*” söylemleri, geçmişini unutarak geleceğe dair yeni bir vizyon sunma arzusunu ifade etmektedir. Bu tür ifadeler, seçmen nezdinde değişim talebini karşılayan ve siyasi alternatifi temsil eden bir kimliğin inşasına yöneliktir.

Bununla birlikte, Halk ve Katılım, Adalet ve Doğruluk ile Kadın ve Gençlik gibi daha az söylemle temsil edilen tematik alanlar da kampanyanın tamamlayıcı unsurlarını oluşturmaktadır. Özellikle “*Sana söz biz birlikte*” ve “*Yapar mıyız, yaparız*” gibi katılımı ve ortak mücadeleyi vurgulayan ifadeler, demokratik katılımı teşvik etmeye yöneliktir. “*Adaletle güzele taraf olmalı taraf*” gibi bir söylem ise, siyasal mücadeleyi etik ve ahlaki değerler çerçevesinde tanımlayan bir mesaj taşımaktadır. “*Gitti gençliğimiz gitti*” şeklindeki ifade de genç seçmenlerin gelecek kaygısına yönelik duygusal bir temas kurma amacını yansıtmaktadır.

4.4. İYİ Parti

İyi Parti seçim kampanyasında 2018 yılında gerçekleşen 1. Olağan Kurultayında ilk kez kullandığı “*Bak İyiler Var*” adlı müzik eserini kullanmıştır (Duvar Gazetesi, 2018). Şarkı ilk çalındığı andan itibaren kamuoyunda geniş bir yankı uyandırmış ve çeşitli tartışmaların odağı hâline gelmiştir. Şarkının bestesi ve ritmik yapısının farklı siyasal ve kültürel kimliklerle özdeşleşmiş müzik parçalarına benzetilmesi, bu tartışmaların temelini oluşturmuştur. Söz konusu benzetmeler arasında sol tandanslı Grup Yorum, ülkücü çizgideki sanatçı Ali Kınık ve Kürt müziğiyle özdeşleşen Hozan Dino gibi isimlerin eserleri yer almıştır. Bu tür benzerlik iddiaları üzerinden yürüyen eleştiriler, şarkının ideolojik kökenine dair tartışmaların öne çıkmasına neden olmuştur.

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 5. "Bak İyiler Var" Tema/Kod Haritası

İYİ Parti'nin "Bak İyiler Var" Tema/Kod Haritası analizine göre; Vatan, Millet ve Kimlik ile İnanç ve Değerler temaları en güçlü şekilde öne çıkan iki temadır. Her biri 13 söylemle temsil edilen bu temalar, İYİ Parti'nin Türk siyasal hayatındaki konumunu anlamak açısından kritiktir. Şarkıda yer alan "Sanki Mustafa Kemal bizim çocuklar", "Sanki Sultan Alparslan bizim çocuklar" ve "Sanki Sultan Mehmet Han bizim çocuklar" gibi ifadeler, Türk tarihinin farklı dönemlerinden simgesel lider figürlere yapılan doğrudan göndermelerle, partiyi tarihsel süreklilik içinde bir milli mücadele hareketi olarak konumlandırmaktadır. Bu yaklaşım hem cumhuriyetçi hem de muhafazakâr-milliyetçi seçmen gruplarına hitap etme potansiyeli taşımaktadır. Aynı zamanda "Gözleri yıldız gibi, kaşları hilal" dizesiyle tasvir edilen idealize edilmiş gençlik figürü, milletin öz değerlerini taşıyan yeni bir kuşağın temsilcisi olarak sunulmaktadır. Benzer şekilde, "Evladı Fatihan derler, adı Meral" söylemi hem liderlik vurgusunu hem de inanç ve değer temelli bir aidiyet çağrısını barındırmaktadır. Bu bağlamda, liderin bir tarihsel mirasın devamı olarak konumlandırılması, siyasal kimlik inşasında kullanılan klasik retorik araçlarından biridir ve partinin Genel Başkanı Meral Akşener'in bu bağlamda inançla yüceltilmiş bir figür olarak betimlendiği görülmektedir. Lider vurgusu, grafikte bağımsız bir başlık olarak da yer almakta ve beş farklı söylemle desteklenmektedir. Bu da İYİ Parti'nin kurumsal kimliğinin, bireysel lider figürüyle örtüşecek biçimde kurgulandığını göstermektedir.

Grafikte dikkat çeken bir diğer tema olan Umut ve Gelecek teması altında yedi söylem, şarkının duygusal motivasyon stratejisini ortaya koymaktadır. "Umudunu kesme sakın", "Kara günde güneş onlar" ve tekrarlanan "Bak İYİ'ler var" ifadeleri, seçmene yönelik bir moral destek ve umut çağrısı olarak değerlendirilmelidir. Türkiye'nin içinde bulunduğu duruma karşı, İYİ Parti'nin bir çıkış kapısı sunduğu vurgulanmakta; bu da parti söyleminin yalnızca eleştiri değil, aynı zamanda çözüm iddiası taşıdığını göstermektedir.

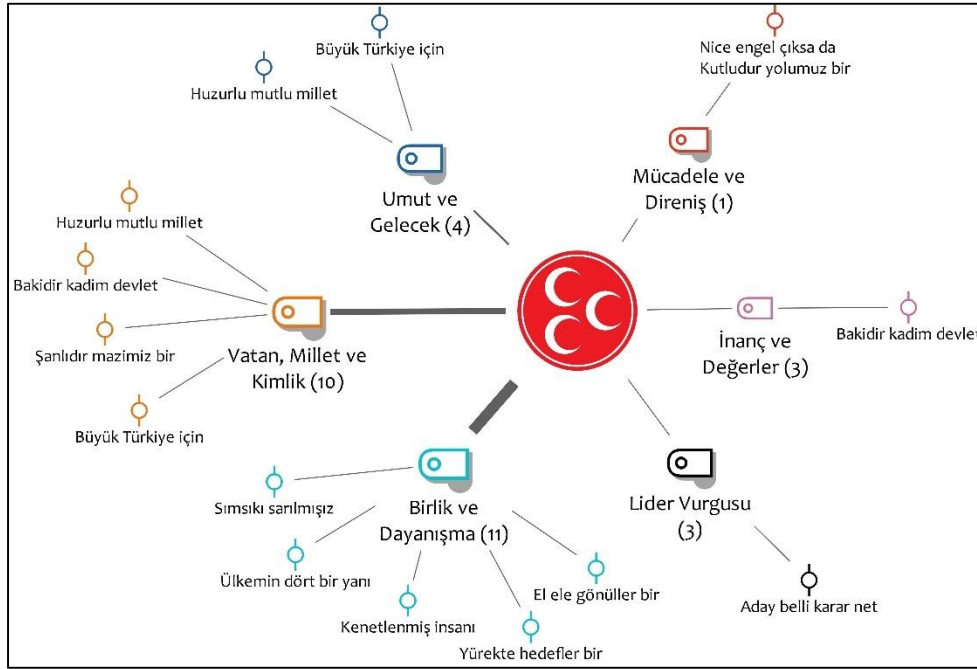
Mücadele ve Direniş teması altında altı söylem yer almakta ve bunlar arasında "Ummadığın bir zamanda / çıkar bu milletin bağrından" gibi dizeler, halkın içinden doğan bir siyasi hareketin meşruiyetini pekiştirmeyi hedeflemektedir.

Bu söylem biçimi, partiyi sistem dışı bir alternatif olarak konumlandırmakla kalmamakta, aynı zamanda onu halkın öz gücüne dayalı bir uyanış hareketi olarak sunmaktadır. Bu yönüyle, popülist siyasetin retorik kalıplarını da barındırmaktadır.

Diğer taraftan, “*Yalan oldu, talan oldu, canım ülkem harap oldu*” gibi ifadeler, şarkı sözlerinde mevcut siyasi düzene yönelik eleştirel bir tutumu ve değişim söyleminin bu temalar üzerinden kurulduğunu göstermektedir. Bu noktada devreye giren Yenilenme ve Değişim teması, dört söylemle temsil edilmekte ve “*Kararı sen vereceksin, kötüye dur diyeceksin*” gibi seçmene doğrudan hitap eden çağrılarla, aktif yurttaşlık anlayışını ön plana çıkarmaktadır. Bu söylemler, partinin pasif seçmen mobilizasyonundan ziyade, katılımcı bir siyasal tahayyül sunduğunu göstermektedir.

4.5. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)

MHP, 2023 yılında gerçekleşen hem milletvekili hem de Cumhurbaşkanı seçim sürecinde, seçim kampanyasını “*Aday belli, karar net*” sloganı etrafında şekillendirmiştir. Slogan, partinin hem Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a verdiği koşulsuz desteği hem de Cumhur İttifakı’na olan bağlılığını açık ve net biçimde yansıtmaktadır. Seçim kampanyasının müzikal yansıması olarak hazırlanan aynı isimli şarkı, partinin ideolojik değerlerini, birlik ve beraberlik çağrısını ve milliyetçi duygularını güçlü bir şekilde ifade etmektedir.

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 6. “Aday Belli, Karar Net” Tema/Kod Haritası

MHP’nin 2023 yılı milletvekili genel seçim kampanyasında kullandığı “*Aday belli, karar net*” adlı seçim şarkısı, partinin siyasi vizyonunu, tarihsel misyonunu ve Cumhur İttifakı içerisindeki konumunu yansıtan güçlü bir siyasal söylem aracıdır. Şarkının içerdiği söylemler, tematik olarak sınıflandırıldığında, Vatan, Millet ve Kimlik, Birlik ve Dayanışma, Umut ve Gelecek, İnanç ve Değerler, Lider Vurgusu ve Mücadele ve Direniş temalarının ön plana çıktığı görülmektedir.

Birlik ve Dayanışma teması en çok öne çıkan temadır. 11 farklı söylem içeren bu tema, şarkının genel ruhunu belirlemekte ve MHP'nin toplumun her kesimini bir araya getirme idealini öne çıkardığını göstermektedir. *“Sımsıkı sarılmışız”, “Ülkemin dört bir yanı”, “Kenetlenmiş insanı”* ve *“Yürekte hedefler bir”* gibi ifadelerle ulusal birliği sağlama, toplumsal dayanışmayı vurgulama ve kolektif hareket bilinci oluşturma amacı güdülmektedir. Bu vurgu, MHP'nin tarihsel olarak benimsediği tek millet, tek vatan söylemiyle de örtüşmektedir.

İkinci en güçlü tema olan *“Vatan, Millet ve Kimlik”* başlığı altında 10 söylem yer almakta olup, bu tema MHP'nin ideolojik duruşunun merkezini oluşturmaktadır. *“Bakidir kadim devlet”, “Şanlıdır mazimiz bir”, “Huzurlu mutlu millet”* ve *“Büyük Türkiye için”* ifadeleri hem tarihsel bir süreklilik duygusunu hem de ulus-devlet vurgusunu pekiştirmektedir. Bu söylemlerle MHP, kökleri tarihe dayanan devlet anlayışını günümüz siyasetine taşımakta; milletin refahı ve devletin bekası arasında doğrudan bir ilişki kurmaktadır.

Umut ve Gelecek teması ise dört söylemle temsil edilmekte, istikrarlı ve güçlü bir gelecek tahayyülünü ortaya koymaktadır. Özellikle *“Büyük Türkiye için”* ve *“Huzurlu mutlu millet”* gibi tekrar eden ifadeler, geleceğe yönelik bir vizyon sunmakta ve seçmeni iyimser bir geleceğe ortak etmeye çalışmaktadır. Bu tema, yalnızca bir vaatten ibaret olmayıp; aynı zamanda milliyetçi bir perspektifin geleceğe taşınmasını göstermektedir.

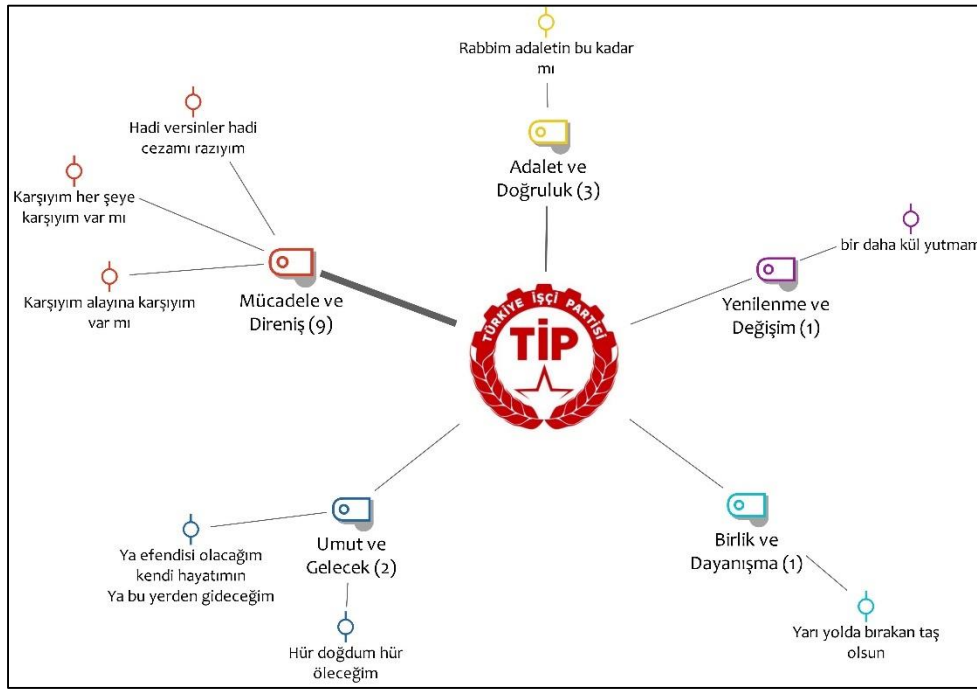
İnanç ve Değerler temasında da yer alan *“Bakidir kadim devlet”* vurgusu, devletin kutsallığının ve tarihi misyonunun, sadece bir kimlik değil, bir inanç ve ahlak meselesi olarak da görüldüğünü göstermektedir. MHP'nin siyaset anlayışında devlet, yalnızca yönetim aygıtı değil; korunması gereken kadim bir değer, adeta bir inanç unsuru olarak görülmektedir.

“Aday belli, karar net” ve *“Adı belli, karar net”* gibi slogan niteliğinde ve retorik açıdan yoğun ifadelerle lider vurgusu yapılmaktadır. Bu vurgu, partinin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a verdiği desteği açıkça ortaya koyarken, aynı zamanda MHP'nin lider odaklı ittifak siyasetindeki kararlılığını da gözler önüne sermektedir.

“Nice engel çıksa da / Kutludur yolumuz bir” söylemi, Mücadele ve Direniş temasına işaret etmektedir. Bu ifade ile kararlı bir siyasal yürüyüşün ve direniş geleneğinin devam ettiği mesajı verilmektedir. Burada mücadele hem geçmişteki tarihsel zorluklara hem de güncel siyasal rekabete karşı bir direnç simgesi olarak kullanılmaktadır.

4.6. Türkiye İşçi Partisi (TİP)

2023 yılı milletvekili genel seçimleri, Türk siyasetinde yalnızca ideolojik değil, kültürel ve sembolik düzeyde de önemli dönüşümlere sahne olmuştur. Bu süreçte TİP, hem söylemleriyle hem de kampanya stratejileriyle genç kuşakları ve muhalif seçmenleri mobilize etme konusunda dikkat çekici bir başarı sergilemiş ve seçim sonuçlarına göre meclise 4 milletvekili sokarak siyasal temsil gücü elde etmiştir (YSK, 2023). Bu başarı yalnızca sandıktaki sonuçlarla değil, kampanya sürecinde kullanılan sembollerle de ilgilidir. TİP'in seçim kampanyasında Sezen Aksu'nun *“Karşıyım”* adlı şarkısının orijinal halini kullanması, bu anlamda hem estetik hem de ideolojik bir tercihtir. Şarkının sözlerinde yer alan itaatsizlik, özgürlük, başkaldırı ve adalet arayışı, TİP'in anti-sistemik, sol muhalefet çizgisiyle doğrudan örtüşmektedir.

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 7. "Karşıyım" Tema/Kod Haritası

TİP'in seçim kampanyasında kullandığı "Karşıyım" adlı eserin tematik analizinde en baskın temanın Mücadele ve Direniş teması olduğu görülmüştür. 9 farklı söylemle temsil edilen tema şarkının omurgasını oluşturmaktadır. "Karşıyım her şeye karşıyım, var mı?" ve "Karşıyım alayına karşıyım, var mı?" gibi tekrarlanan sözler, radikal bir karşı duruşun açık ifadesidir. Bu dil, yalnızca siyasal iktidara değil, aynı zamanda toplumsal normlara, yozlaşmış düzene ve sistemsel adaletsizliğe yönelik topyekûn bir itirazı simgelemektedir. Özellikle "Hadi versinler hadi cezamı, razıyım" dizesi, bu karşı duruşun bedel ödemeye hazır bir bilinçle sürdürüldüğünü ima etmektedir. Bu noktada TİP'in söylemi, klasik solun mücadelecî mirasını yeniden üretmekte ve güncel muhalif duygularla bütünleştirmektedir.

Adalet ve Doğruluk teması altında yer alan "Rabbim, adaletin bu kadar mı?" söylemi, sistemin adalet mekanizmalarına yönelik derin bir güvensizliğin ifadesidir. Aynı zamanda kullanılan sorgulayıcı ton, yurttaşların özellikle sosyal adalet, eşitlik ve hukuki güvenlik konularında yaşadığı kırılmayı yansıtmaktadır. TİP'in bu tema altındaki mesajları, yalnızca hukuki değil, ahlaki bir adalet arayışını da temsil etmektedir.

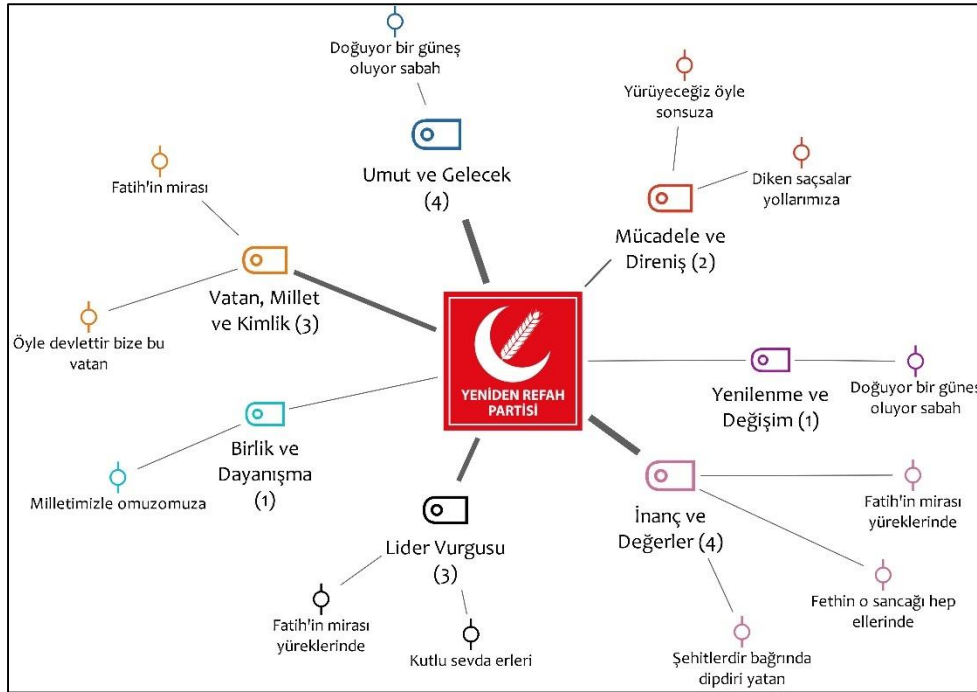
Umut ve Gelecek teması altında sınırlı sayıda söylem yer alsa da güçlü bir özgürlük ideali barındırmaktadır. "Hür doğdum, hür öleceğim" ve "Ya efendisi olacağım kendi hayatımın / ya bu yerden gideceğim" dizeleri, bireysel özgürlük, otorite karşıtlığı ve özgür yurttaş bilinci gibi değerleri öne çıkarmaktadır. Bu ifade, yalnızca siyasal değil, aynı zamanda varoluşsal bir özgürlük talebidir.

Yenilenme ve Değişim teması altında yer alan "Bir daha kül yutmam" ifadesi, geçmişte yaşanan aldanmalar, kırılmalar ve hayal kırıklıklarına karşı bir uyanışı simgelemekte ve TİP'in sadece sistem karşıtı değil, aynı zamanda yeni bir siyasal kültür öneren bir yapı olarak konumlandığını ortaya koymaktadır.

Birlik ve Dayanışma temasında yer alan “Yarı yolda bırakan taş olsun” ifadesi ise güven ve sadakat değerlerini yüceltirken, toplumsal ve siyasal yol arkadaşılığının önemini vurgulamakta ve TİP’in tabanıyla kurduğu dayanışma temelli örgütlenme biçiminin duygusal karşılığını göstermektedir.

4.7. Yeniden Refah Partisi (YRP)

2023 yılı milletvekili genel seçimleri, Türk siyasal tarihinde hem ittifak siyasetinin hem de yeni kuşak partilerin yükselişinin damga vurduğu bir dönüm noktası olmuştur. Bu süreçte dikkat çeken yapılardan biri YRP olmuştur. Necmettin Erbakan’ın siyasî mirasını yeniden yorumlama iddiasıyla kurulan YRP, özellikle ahlaki değerler, millî ekonomi ve adalet temelli söylemleriyle geniş bir seçmen kitlesine ulaşmayı başarmış; seçim sonucunda ilk kez Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne milletvekili sokarak kurumsal varlığını siyasal temsille taçlandırmıştır. YRP’nin seçim kampanyasında kullandığı “Milletimizle Omuz Omuz” adlı seçim şarkısı da bu siyasal yükseliş simgesel düzeyde yansıtmaktadır. Şarkının sözlerinde yer alan “Fatih’in mirası, şehitler, vatan, kutlu dava” gibi kavramlar, partinin ideolojik kimliğini ve siyasal motivasyonunu müzikal bir söylem biçimiyle seçmene aktarmaktadır.

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil- 8: “Milletimizle Omuz Omuz” Tema/Kod Haritası

2023 yılı milletvekili genel seçimleri, siyasal geleneklerin yeniden yorumlanarak temsile kavuştuğu bir seçim olarak da ön plana çıkmıştır. Millî Görüş geleneğini güncel koşullar altında yeniden yorumlama iddiasıyla hareket eden YRP, bu seçimlerde ilk kez Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne siyasi parti kimliği ile girmiş ve siyasi varlığını kurumsal düzeyde tescillemiştir.

YRP’nin seçim şarkısı, içerdiği söylemler itibarıyla partinin siyasi kimliğini Vatan, Millet ve Kimlik, İnanç ve Değerler, Umut ve Gelecek, Mücadele ve Direniş, Lider Vurgusu, Birlik ve Dayanışma ve Yenilenme ve Değişim temaları etrafında şekillendirmektedir.

Şarkıda “*Doğuyor bir güneş, oluyor sabah*” ifadesi Umut ve Gelecek temasına yer verildiğini ve partinin kendisini mevcut siyasal düzene karşı yeniden doğuş ve yeni bir başlangıç olarak konumlandığını göstermektedir. Bu umut teması, toplumsal karamsarlık iklimine karşı bir umut çağrısı olarak da görülebilir.

Partinin tarihsel referanslarını vurgulayan Vatan, Millet ve Kimlik teması ise, “*Fatih’in mirası*” ve “*Öyle devlettir bize bu vatan*” gibi söylemlerle şekillenmiştir. Bu ifadeler, YRP’nin geçmişle kurduğu güçlü bağı, özellikle Osmanlı-Türk siyasal geleneğiyle olan ideolojik sürekliliğini pekiştirir niteliktedir. Milli kimlik, sadece etnik ya da coğrafi bir unsur olarak değil; tarihsel, kültürel ve inançsal bir bütünlük içinde sunulmaktadır.

YRP’nin kullandığı seçim parçasında geçen söylemlerde dikkat çeken bir diğer boyut ise İnanç ve Değerler başlığı altında toplanan ifadelerde görülmektedir. “*Şehitlerdir bağrında dipdiri yatan*” ve “*Fethin o sancağı hep ellerinde*” gibi ifadeler, yalnızca dini ve milli bir davaya olan bağlılığı değil, aynı zamanda bu davanın ahlaki ve kutsal boyutunu da öne çıkarmaktadır. Böylece parti, kendi misyonunu yalnızca siyasi bir hedef değil, ideolojik ve manevi bir sorumluluk olarak da tanımlamaktadır.

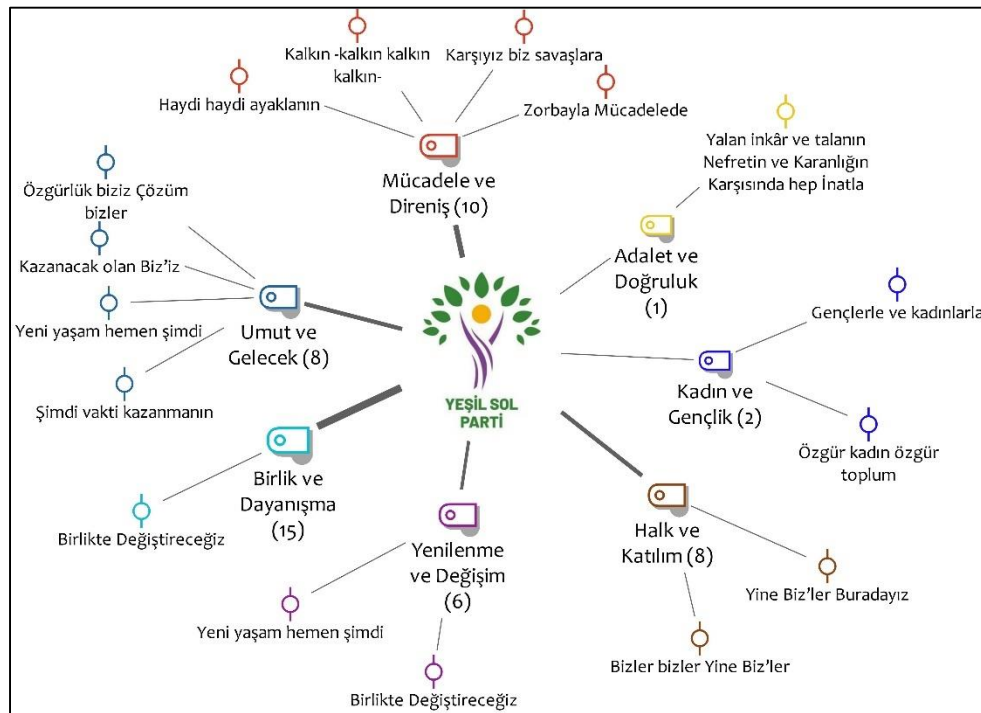
“*Kutlu sevda erleri*” ve “*Fatih’in mirası yüreklerinde*” gibi ifadelerle ortaya çıkan lider vurgusu bir taraftan Fatih Sultan Mehmed’e atıf yaparken diğer taraftan subliminal bir biçimde Fatih Erbakan’ı işaret etmektedir.

Parçada geçen “*Milletimizle omuz omuza*” ifadesi Birlik ve Dayanışma temasının da yer aldığını göstermekte ve halkla kurulan yatay ilişkiyi ve toplumsal bütünlüğü önceleyen bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Mücadele ve Direniş teması da “*Diken saçsalar yollarımıza*” ve “*Yürüyeceğiz öyle sonsuza*” ifadeleriyle, dışsal engellere rağmen direnişin ve yürüyüşün sürekliliğini simgelemektedir.

Yine parça da geçen “*Doğuyor bir güneş oluyor sabah*” söylemi hem Umut ve Gelecek teması hem de Yenilenme ve Değişim teması ilişkilidir. Bu çifte anlam, partinin geçmişle bağ kurarken aynı zamanda geleceğe dair iddiasını da güçlü biçimde dile getirdiğini ortaya koymaktadır.

4.8. Yeşil Sol Parti (YSP)

Halkların Demokratik Partisi’nin (HDP) seçimlere YSP listelerinden girme kararıyla birlikte parti, hem Kürt siyasi hareketinin hem de çevreci, feminist ve emek eksenli sol hareketlerin birleşim noktası hâline gelmiş ve Türk siyasetinde etkili bir muhalefet aktörü olarak konumlanmıştır. Bu çok bileşenli yapının siyasal tahayyülünü ve toplumsal mücadele zeminini yansıtan unsurlardan biri de YSP’nin seçim kampanyasında kullandığı “*Birlikte Değiştireceğiz*” adlı şarkı olmuştur. Şarkı sözlerinde öne çıkan “*eşit özgür yarınlar*”, “*kadınlarla ve gençlerle*”, “*işçi, köylü, emekçi*”, “*karanlığa karşı inatla*” gibi ifadeler, partinin siyasal kimliğini anti-otoriter, çoğulcu, taban hareketi temelli bir çizgiye yerleştirmektedir. Aynı zamanda “*buradayız*” ve “*geliyoruz*” ifadeleriyle örülen yapı hem direnişin sürekliliğini hem de alternatif iktidar iddiasını ortaya koymaktadır.

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 9. “Birlikte Değiştireceğiz” Tema/Kod Haritası

YSP'nin "*Birlikte Değiştireceğiz*" şarkısının tematik haritası incelendiğinde, Birlik ve Dayanışma temasına ağırlık verdiği görülmektedir. Toplam 15 söylemle temsil edilen bu tema, şarkının ve dolayısıyla kampanyanın merkezinde yer almaktadır. "*Birlikte değiştireceğiz*" ifadesinin tekrarlarla pekiştirilmesi, partinin yalnızca bir seçimi değil, toplumsal yapıyı dönüştürmeyi hedefleyen kolektif siyasal özne anlayışını simgelemektedir.

İkinci olarak dikkat çeken tema, Mücadele ve Direniş temasıdır. “Zorbayla mücadelede”, “Karşıyız biz savaşımlara” ve “Kalkın, haydi ayaklanın” gibi ifadeler, şarkının yalnızca bir umut çağrısı değil, aynı zamanda açık bir itiraz metni olduğunu da göstermektedir. YSP, bu ifadelerle hem militarizme hem otoriterliğe hem de sosyal adaletsizliğe karşı örgütlü bir halk mücadelesine davet etmektedir.

Üçüncü olarak öne çıkan Umut ve Gelecek teması, “*Yeni yaşam hemen şimdi*”, “*Kazanacak olan biziz*” ve “*Özgürlük biziz, çözüm bizler*” gibi dizelerle temsil edilmektedir. Bu ifadeler, gelecek tahayyülünün yalnızca bir ütopya değil, bugünden başlatılacak bir toplumsal değişim süreci olduğunu vurgulamaktadır. Bu yönüyle YSP hem gençlere hem kadınlara hem de sistemden dışlanmış tüm toplumsal kesimlere doğrudan hitap eden eylemci bir umut siyaseti geliştirmektedir.

Yenilenme ve Değişim teması da benzer biçimde “*Birlikte değiştireceğiz*” ve “*Yeni yaşam hemen şimdi*” ifadeleriyle yeniden üretilmiştir. Bu söylem, Türk siyasetinde yalnızca aktörlerin değil, yöntemlerin ve sistemin değişmesi gerektiği fikrini taşımakta ve partinin reformist değil, dönüştürücü bir çizgide konumlandığını göstermektedir.

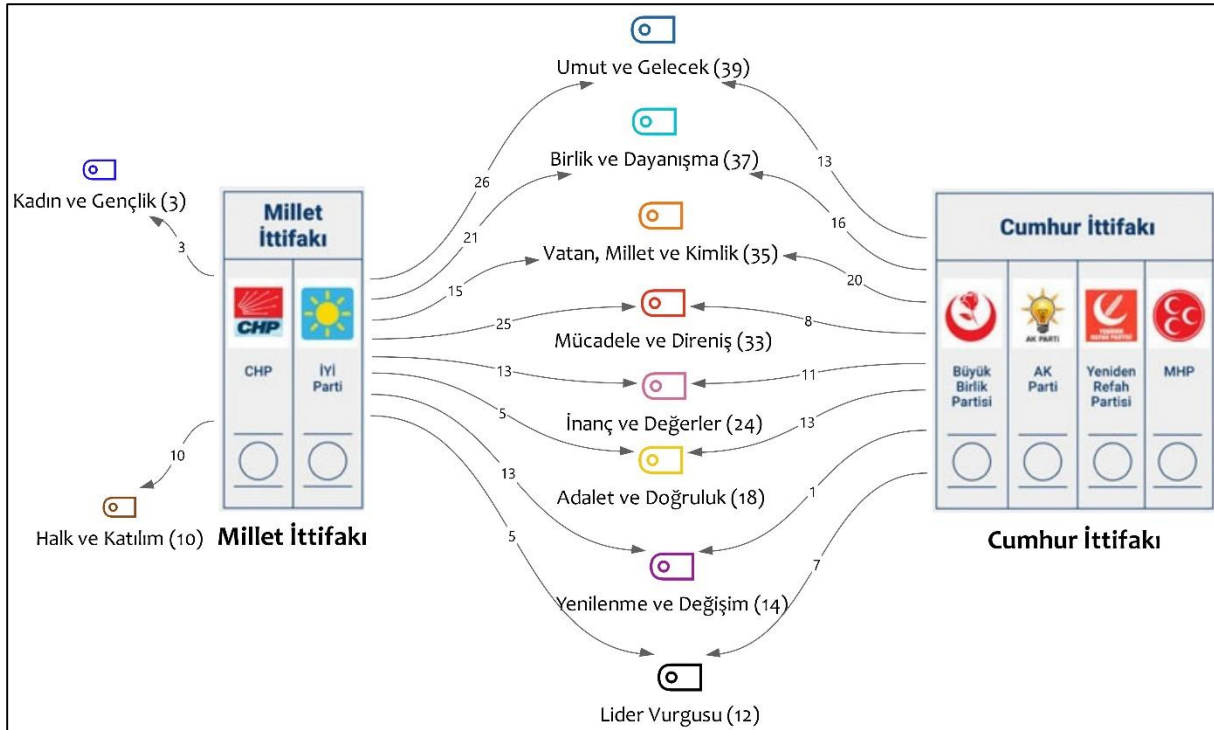
Halk ve Katılım başlığı altında yer alan “*Yine bizler buradayız*”, “*Biziz bizler yine bizler*” gibi tekrarlarla yapılandırılan söylemler, seçmeni yalnızca bir oy veren değil; siyasi sürecin asli öznesi olarak konumlandırırken doğrudan demokrasi, katılım ve yerel örgütlenmeye dayanan bir siyasi tahayyülü göstermektedir.

Diğer temalar arasında yer alan Kadın ve Gençlik söylemleri ise “Özgür kadın özgür toplum” ve “Gençlerle ve kadınlarla” dizelerinde ifadesini bulmaktadır. Bu ifadeler, YSP’nin toplumsal eşitlik talebinin merkezine cinsiyet özgürlüğünü ve kuşaklararası adaleti yerleştirdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle özgür kadın vurgusu, YSP’nin feminist siyaseti önceleyen parti kimliğiyle doğrudan ilişkilidir.

“Yalan, inkâr ve talanın / nefretin ve karanlığın / karşısında hep inatla” gibi dizelerle temsil edilen Adalet ve Doğruluk teması, YSP’nin sistemsal eleştirisini net bir biçimde ortaya koyar. Buradaki inat vurgusu, uzun soluklu bir siyasi mücadele pratiğine dayanan bir direnç ifadesidir ve partinin sokakla, emekle, ezilenlerle kurduğu ilişkiyi ideolojik bir zemine oturtmaktadır.

4.9. Millet İttifakı ile Cumhur İttifakı Karşılaştırması

Çalışma kapsamında 2023 yılı milletvekili genel seçimlerine ittifak halinde katılan ve böylelikle iktidar ve muhalefet rollerini kazanan siyasi partilerin seçim müzikleri de karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bu analizin temel gerekçesi muhalefet ve iktidar bloklarının hangi temalar üzerinde yoğunlaştığını ortaya koymaktır.

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 10. Millet İttifakı ile Cumhur İttifakı Seçim Müziklerinin Karşılaştırılması

28. dönem TBMM’de ana muhalefette Millet İttifakı’nı oluşturan CHP ve İyi Parti’nin seçim müziklerinde “Umut ve Gelecek” teması toplam 26 kez tekrar edilmiştir. Yalnızca iki seçim şarkısında bu kadar çok sık tekrar, millet ittifakını oluşturan siyasi partilerin değişim ve yeniden inşa söylemini güçlü bir biçimde dile getirdiğini göstermektedir. Buna karşılık Cumhur İttifakı’nı oluşturan 4 siyasi partinin seçim müziklerinde Umut ve Gelecek teması yalnızca 13 kez işlenmiştir. Cumhur ittifakı açısından bu tema mevcut düzenin devam ettirilmesi ve istikrar vaadine dayanmaktadır.

Millet İttifakını oluşturan siyasi partilerin seçim şarkılarında dikkat çeken bir başka unsur ise “Mücadele ve Direniş” temasına 25 kez yer vermiş olmalarıdır. Bu noktada Millet İttifakı iktidar değişimine yönelik bir mücadeleye ve mevcut iktidara karşı bir direnişe giriştiğini açıkça göstermektedir. Cumhuriyet İttifakını oluşturan 4 siyasi partinin seçim müziklerinde ise mücadele ve direniş teması dış güçler, bağımsızlık ve istikrar ekseninde kurgulanarak 8 kez işlemiştir.

“Birlik ve Dayanışma” teması açısından Millet İttifakı’nın 21 kez ile daha yoğun bir vurgu yaptığı görülmektedir. Bu durum, ittifakın çok partili yapısını göstermekle birlikte başarıma söylemiyle de uyumludur. Cumhuriyet İttifakı ise daha sınırlı biçimde (16 kez), milli birlik ve devlet-millet dayanışması çerçevesinde bu temayı işlemiştir.

“Vatan, Millet ve Kimlik teması”, Millet İttifakı tarafından 15, Cumhuriyet İttifakı tarafından 20 kez kullanılmıştır. Millet İttifakı bu vurguyu daha kapsayıcı ve demokratik bir zeminde sunarken Cumhuriyet İttifakı daha çok milliyetçi ve muhafazakâr bir biçimde işlemektedir.

“İnanç ve Değerler” teması her iki ittifakta da hemen hemen aynı sayıda kullanılmıştır. Cumhuriyet İttifakı 13, Millet İttifakı 11 kez seçmenin duygusal ve kültürel değerlerine hitap etme amacıyla bu temaya seçim şarkılarında yer vermiştir.

“Adalet ve Doğruluk” teması Cumhuriyet İttifakı tarafından 13 kez, Millet İttifakı ise 5 kez kullanılmıştır. Cumhuriyet İttifakı, iktidarda olmanın verdiği avantajla, adalet sisteminin işlediğini ve doğruluğunun iktidarın elinde olduğunu seçmene göstermek isterken, güvenilir yönetim, hakkaniyetli liderlik ve istikrarlı devlet düzeni algısını pekiştirmeye çalışmıştır. Millet İttifakı’nın bu temayı Cumhuriyet İttifakı’na nazaran daha az kullanmasının temel nedenlerinden biri iktidar partisinin isminin içinde Adalet kelimesinin geçmesi olarak yorumlanabilir.

“Yenilenme ve Değişim” teması Millet İttifakı tarafından 13 kez kullanılmış olmasına rağmen Cumhuriyet İttifakı bu temayı yalnızca 1 kez dile getirmiştir. Seçim kampanyalarında yenilenme ve değişim, mevcut durumdan memnun olmayan kitleleri mobilize etme gücüne sahip yüksek etkili bir tema olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle değişim söylemi, özellikle Millet İttifakı tarafından sıkça kullanılmıştır. Cumhuriyet İttifakı açısından bakıldığında, bu temanın oldukça az kullanılması, temel siyasal pozisyonda statükonun korunması ve mevcut liderlik yapısının devam ettirilmesi yönünde olduğunu göstermektedir.

“Liderlik vurgusu” teması daha çok Cumhuriyet İttifakı tarafından kullanılmıştır. Özellikle Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın liderlik anlayışı ittifak ortakları arasında seçim kampanyasında ön plana çıkarken, Millet İttifakı daha kolektif bir siyasal yapı içerisinde çok sesli ittifak anlayışını benimsemiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

2023 yılı Milletvekili Genel Seçim Sonuçlarına göre TBMM’de temsil hakkı kazanan siyasi partilerin seçim müzikleri üzerinden yürütülen bu çalışma, seçim müziklerinin salt bir propaganda aracı olmaktan öte, ideolojik kimlik inşası, duygusal mobilizasyon ve toplumsal hafıza yönetiminde etkili birer söylem aracı olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmanın bulguları, seçim müziklerinin siyasi partilerin ideolojik duruşlarını, değer sistemlerini ve hedef kitlelerine yönelik stratejilerini yansıtan çok amaçlı metinler olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın bulgularına göre, tüm partilerin seçim müziklerinde “Vatan, Millet ve Kimlik” temasının güçlü bir şekilde işlendiği görülmektedir. Özellikle AK Parti’nin “*hem yerli hem milli*” söylemi, BBP’nin “*Türkiye’ın sen canımız*” vurgusu ve MHP’nin “*Bakidir kadim devlet*” ifadesi, milliyetçi söylemin farklı ideolojik çizgilerce nasıl yeniden yorumlandığını ortaya koymaktadır. Ancak dikkat çekici olan, sol ve liberal partilerin de bu temayı farklı anlamlandırmalarla kullanmış olmalarıdır. CHP’nin “*Haydi Türkiye haydi*” söylemi ve İYİ Parti’nin tarihsel figürlere yaptığı atıflar, milliyetçiliğin Türk siyasetinde ideolojik sınırları aşan bir toplumsal mutabakat zemini oluşturduğunu göstermektedir.

“Umut ve Gelecek” teması, özellikle muhalefet partilerinin seçim müziklerinde belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Millet İttifakı’nı oluşturan CHP ve İYİ Parti’nin toplamda 26 kez bu temayı işlemesi, muhalefet blokunun temel stratejisinin mevcut durumdan memnuniyetsizliği geleceğe yönelik iyimser bir perspektife kanalize etmek olduğunu göstermektedir. CHP’nin “*Haydi umuda haydi*”, “*Gelsin artık bereket*” söylemleri, ekonomik krizin gölgesinde geçen bir seçim sürecinde, seçmenlerin refah ve bolluk beklentilerine doğrudan hitap etmektedir.

“Mücadele ve Direniş” teması açısından yapılan karşılaştırmalı analiz, ideolojik farklılıkların seçim müziklerine nasıl yansıdığını net bir biçimde ortaya koymaktadır. Millet İttifakı’nın bu temayı 25 kez kullanması, muhalefet blokunun kendisini sistem değiştirici bir aktör olarak konumlandığını gösterirken, Cumhur İttifakı’nın 8 kez kullanması, mücadelenin dış tehditlere ve bölücülüğe karşı çerçvelendiğini yansıtmaktadır. Özellikle TİP’in Sezen Aksu’nun “*Karşıyım*” şarkısını kullanması ve YSP’nin “*Karanlığa karşı inatla*” söylemi, daha radikal bir toplumsal dönüşüme vurgu yapmaktadır. Bu durum, seçim müziklerinin yalnızca oy toplama aracı olmadığını, aynı zamanda toplumsal muhalefeti örgütleme ve mobilize etme işlevi gördüğünü göstermektedir.

“Birlik ve Dayanışma” temasının her iki ittifakta da yoğun kullanımı (Millet İttifakı: 21, Cumhur İttifakı: 16), Türk siyasetinde kolektif kimlik vurgusunun önemine işaret etmektedir. MHP’nin “*Sımsıkı sarılmışız*”, “*Kenetlenmiş insanı*” söylemleri ve BBP’nin “*Büyük Birlik’te buluşalım*” çağrısı, milliyetçi-muhafazakâr bloğun toplumsal bütünleşmeyi vurgulama stratejisini yansıtırken, YSP’nin “*Birlikte değiştireceğiz*” tekrarları ve TİP’in kolektif özne vurgusu, sol muhalefetin dayanışma temelli siyaset anlayışını göstermektedir. Bu bulgu, Türk siyasetinde ideolojik farklılıklara rağmen, toplumsal dayanışma söyleminin evrensel bir çekiciliğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Aydemir (2021), 2017 referandumu öncesinde AK Parti, CHP, MHP ve HDP’nin seçim müziklerini incelediği çalışma sonucunda bütün partilerin “birlik ve beraberlik” kavramlarına vurgu yaptığını belirtmiştir. Yine Kızılkaya’nın (2021), 1965–1995 yılları arasında kullanılan seçim müziklerini incelediği çalışmasında, siyasal partilerin propaganda kampanyalarında kullandıkları müzik ve diğer tekniklerin genellikle birlik ve beraberlik temasını öne çıkardığı sonucuna ulaşılmıştır.

“Yenilenme ve Değişim” temasındaki asimetri (Millet İttifakı: 13, Cumhur İttifakı: 1), iktidar-muhalefet dinamiklerinin seçim iletişimine yansımalarının en çarpıcı örneğini sunmaktadır. CHP’nin “*Temiz sayfa açarız*”, “*Yüzyılı kurtarıyoruz*” söylemleri ve İYİ Parti’nin “*Kararı sen vereceksin, kötüye dur diyeceksin*” vurgusu, değişim talebinin muhalefet stratejisinin merkezinde olduğunu göstermektedir. Nitekim Budak (2018), 2018 genel seçimleri öncesinde siyasi

partilerin müziklerini incelediği çalışma sonucunda muhalefette olan partilerin iktidarda olan AK Parti aleyhinde mevcut durumun olumsuz yanlarını vurgulayarak daha iyi bir gelecek sunma vaatlerinde bulunduklarını belirtmiştir. İktidar blokunun “Yenilenme ve Değişim” temasını neredeyse hiç kullanmaması ise, mevcut durumu koruma ve istikrarı vurgulama stratejisiyle açıklanabilmektedir. Nitekim Öztürk (2014), siyasal ikna sürecinde seçim müziklerini incelediği çalışmada AK Parti 2002’den beri müzik stratejisinin değişmediğini vurgulamış, 2011 yılındaki şarkıların da ekonomik istikrara ve 10 yıllık AK Parti iktidarının olumlu karnesine vurgu yaptığını bildirmiştir.

“Liderlik vurgusu” açısından yapılan analiz, Türk siyasetinde lider merkezli siyasetin gücünü bir kez daha teyit etmektedir. Cumhuriyet İttifakı’nın liderlik vurgusunu daha sık kullanması özellikle MHP’nin “*Aday belli, karar net*” sloganı, ittifakın Cumhurbaşkanı Erdoğan etrafında örgütlendiğini gösterirken, Millet İttifakı’nın daha kolektif bir dil kullanması, ittifakın çoğulcu yapısını yansıtmaktadır. BBP’nin “*Geliyor işte Destici Başkan*” ve İyi Parti’nin “*Evladı Fatihan derler, adı Meral*” söylemleri, küçük partilerin lider karizması üzerinden seçmen mobilizasyonu sağlamaya çalıştığını ortaya koymaktadır. Bu bulgu, Türk siyasetinde lider merkezli siyasetin yaygınlığını ve seçim müziklerinin bu yapıyı pekiştirici işlev gördüğünü göstermektedir. Ceran (2025), Türkiye’de Seçim Şarkıları üzerine gerçekleştirdiği çalışmada bu duruma dikkat çekmiş, Türk siyasetinde liderin partiden daha belirleyici olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde Girgin (2020), 1990-2000 yılları arasında Türkiye’de yapılan genel ve yerel seçimler özelinde siyasi partilerin kampanya çalışmalarında kullandığı seçim şarkıları üzerine gerçekleştirdiği yüksek lisans tez çalışmasında Türkiye’de seçim şarkılarında parti liderinin ön plana çıkarılma alışkanlığının etkinliğinden söz etmiştir.

“İnanç ve Değerler” temasının her iki ittifakta da benzer oranda kullanılması (Cumhuriyet İttifakı: 13, Millet İttifakı: 11), dini ve manevi referansların Türk siyasetindeki yaygınlığını göstermektedir. AK Parti’nin “*Aşkımız temelli*” söylemi, MHP’nin “*Bakidir kadim devlet*” vurgusu ve YRP’nin “*Şehitlerdir bağrında dipdiri yatan*” ifadesi, muhafazakâr bloğun maneviyat vurgusunu yansıtırken, CHP gibi sol bir partinin dahi “*Adaletle güzele taraf olmalı taraf*” gibi ahlaki referanslar kullanması, muhalefet içinde bile değer vurgusunun önemine işaret etmektedir. Nitekim Aydemir (2021) de 2017 referandumu öncesinde AKP, CHP, MHP ve HDP’nin seçim müziklerini incelediği çalışma sonucunda çalışma kapsamına dahil edilen bütün siyasi partilerin dini motiflere vurgu yaptığını bildirmiştir.

“Adalet ve Doğruluk” temasının Cumhuriyet İttifakı tarafından daha sık kullanılması (Cumhuriyet İttifakı:13, Millet İttifakı:5), iktidarın meşruiyet inşasındaki stratejisini yansıtmaktadır. AK Parti’nin “*Doğruya doğru, yanlışla yanlış de*” söylemi, partinin etik bir duruş sergilediği mesajını güçlendirirken, YRP’nin “*Adalette ısrar*” vurgusu, Millî Görüş geleneğinin adalet merkezli siyaset anlayışını sürdürdüğünü göstermektedir. Öte yandan, muhalefet partilerinin bu temayı daha az kullanması, mevcut sisteme yönelik eleştirel duruşla açıklanabilir ve TİP’in “*Rabbim, adaletin bu kadar mı?*” sorgulayıcı tonu bunu örneklemektedir. Bu asimetri, adalet söyleminin iktidar tarafından meşruiyet aracı olarak, muhalefet tarafından ise eleştiri zemini olarak kullanıldığını göstermektedir.

“Kadın ve Gençlik” temasının özellikle YSP ve TİP gibi sol partilerin müziklerinde belirgin olması, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kuşaklararası adaletin bu partilerin ideolojik öncelikleri arasında yer aldığını yansıtmaktadır. YSP’nin “*Özgür kadın özgür toplum*” söylemi, feminist siyasetin partinin kimliğine entegre edildiğini ortaya koyarken, CHP’nin “*Gitti*

gençliğimiz gitti" ifadesi, gençlik sorunlarına duygusal düzeyde temas kurma çabasını göstermektedir. Muhafazakâr partilerin bu temayı daha az işlemesi, geleneksel aile ve toplum yapısını koruma refleksiyle açıklanabilecektir.

Müzikal tercihler açısından yapılan gözlemler de ideolojik farklılıkları ortaya koymaktadır. BBP'nin geleneksel halk müziği ezgilerini kullanması, partinin kültürel muhafazakârlık vurgusunu pekiştirirken, CHP'nin Kazım Koyuncu'nun eserini seçmesi, kültürel hafızada yer etmiş, duygusal çağrışım gücü yüksek bir parçanın siyasal mobilizasyon aracı olarak kullanılmasını örneklemektedir. TİP'in Sezen Aksu'nun orijinal parçasını kullanması ise, sanatsal otantikliği koruma ve sistem eleştirisini doğrudan aktarma stratejisini göstermektedir. İYİ Parti'nin müziğinin farklı ideolojik çevrelerle ilişkilendirilmesi üzerine yaşanan tartışmalar, müziğin sembolik gücünü ve ideolojik kodlamaların karmaşıklığını ortaya koymaktadır.

Çalışmanın bulguları, seçim müziklerinin üç temel işlev gördüğünü ortaya çıkarmıştır: (1) İdeolojik kimlik inşası ve pekiştirme, (2) Duygusal mobilizasyon ve toplumsal bağ kurma, (3) Siyasal mesajların hafızada kalıcılığını artırma. Bu işlevler, seçim müziklerini modern siyasal iletişimin vazgeçilmez bir unsuru haline getirmektedir. Özellikle sosyal medya çağında, seçim müziklerinin viral yayılım potansiyeli, geleneksel medya araçlarına göre daha geniş kitlelere ulaşma imkânı sunmaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma 2023 yılı milletvekili genel seçimlerinde kullanılan seçim müziklerinin, siyasi partilerin ideolojik kimlikleri, hedef kitlelerine yönelik stratejileri ve toplumsal beklentilere verdikleri yanıtları yansıtan çok katmanlı söylem araçları olduğunu ortaya koymaktadır. İktidar-muhalefet ayrımının temalara yansması, Türk siyasetindeki kutuplaşmanın derinliğini gösterirken, ortak temaların varlığı da toplumsal mutabakat alanlarını işaret etmektedir. Bu çalışma, seçim müziklerinin yalnızca sözlü içeriğini incelemiş; müziğin melodik yapısı, ritmi ve enstrümantasyonu analize dâhil edilmemiştir. Bu durum çalışmanın temel sınırlılığını oluşturmaktadır. Gelecek araştırmalarda, müziğin melodik ve ritmik özellikleri ile vokal performanslarının da değerlendirilmesi, siyasal iletişimde müziğin etkisinin daha kapsamlı biçimde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akçay, Ş. Ö. (2016). Seçim çalışmalarında müzik kullanımının seçmenlerin oy tercihlerine etkileri, *1. Erzurum Ulusal Müzik Bilimleri Sempozyumu Bildiri Kitabı Cilt: 2*, (Ed. Lehimler, E. ve Çelenk, K.), 845-871.
- Akdağ, M. (2019). Yakın dönem Türk siyaset duayenlerinin medya kullanımı deneyimleri ve propaganda. *Aksaray İletişim Dergisi*, 1(1), 82-110.
- Aktan, E. ve Koçyiğit, M. (2016). Sosyal medyanın turizm faaliyetlerindeki rolü üzerine teorik bir inceleme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (ICEBSS Özel Sayısı), 62-73.
- Altınölçek, H. (2001). Bir iletişim aracı olan müziğin insan üzerindeki etkileri. *III. Uluslararası Müzikoloji Sempozyumu*. 26-28 Ekim 2001, İstanbul.
- Aydemir, A. (2021). Siyasal kampanya aracı olarak seçim müzikleri: 2017 referandum örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(3), 1298-1315.
- Aziz, A. (2007). *Siyasal iletişim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Aziz, A. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri* (10. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Banja, M. ve Walubita, G. (2022). An exploration of the content in political election campaign songs: the case of 2016 presidential and general elections in zambia. *Zango: Zambian Journal of Contemporary Issues*, 34(1), 69-82.

- Behr, A. (2021). Music, digitalization, and democratic elections: The changing soundtrack of electoral politics in the UK. *Popular Music and Society*, 45(1), 31–47. <https://doi.org/10.1080/03007766.2021.1984020>.
- Brader, T. (2006). *Campaigning for hearts and minds: how emotional appeals in political ads work*. Chicago: University of Chicago Press.
- Budak, E. (2018). Siyasi iletişimde propaganda aracı olarak seçim müzikleri: 24 Haziran 2018 seçimleri örneği. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 31-45.
- Can, B. (2015). Political advertising and its music on television and electronic media in turkey. *Adam Akademi*, 5(1), 63-78.
- Castells, M. (2013). *Communication power*. Oxford: Oxford University Press.
- Ceran, F. (2025). Siyasal iletişim bağlamında Türkiye’de seçim şarkıları: kısa bir gösterge analizi. *Söylem Filoloji Dergisi*, 10(1), 421-433. <https://doi.org/10.29110/soylemdergi.1602051>
- Coleman, W. (2010). Music in the american democratic process: The 1840 and 2008 presidential elections. *Australasian Journal of American Studies*, 29(2), 1–23. <http://www.jstor.org/stable/41416045>.
- Duvar Gazetesi. (2018). *İyi parti’den “marş” yanıtı: Kimi Grup Yorum’a, kimi Ali Kınık’a, kimi Hozan Dino’ya benzetti*. (3 Nisan 2018). Erişim Adresi: <https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2018/04/03/iyi-partiden-mars-yaniti-kimi-grup-yoruma-kimi-ali-kinika-kimi-hozan-dinoya-benzetti>.
- Girgin, Ö. (2020). *Doksanlı yıllarda müzik ve siyaset: Seçim şarkıları üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- İmık, Ü. ve Ünal, A. (2019). Seçim kampanyalarında kullanılan seçim müziklerin analizine yönelik bir araştırma. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 571-581.
- Khan, M. L. (2017). Social media engagement: What motivates user participation and consumption on YouTube?. *Computers in Human Behavior*, 66, 236–247.
- Kızılkaya, R. (2021). Türk siyasal hayatında bir ikna aracı: Seçim müzikleri (1965-1995). *Anasay* (16), 151-176. <https://doi.org/10.33404/anasay.910791>
- Köseoğlu, Y. ve Al, H. (2013). Bir siyasal propaganda aracı olarak sosyal medya. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(3), 103-125.
- McNair, B. (2011). *An introduction to political communication* (5th ed.). Routledge.
- Önürmen, O. ve Temel, F. (2014). Popülerleşen siyaset, siyasallaşan müzik: 30 Mart 2014 yerel seçim şarkıları üzerine bir çalışma. *İletişim ve Diplomasi*, (Özel sayı), 49-64.
- Özkan, A. (2004). *Siyasal iletişim, partiler, seçimler, stratejiler*. İstanbul: Nesil Matbaacılık.
- Öztürk, S. (2014). Siyasi ikna ve seçim müzikleri: Türkiye üzerine bir inceleme. *İletişim ve Diplomasi* (4), 195-218.
- Schoening, B. S. ve Kasper, E. T. (2012). *Don’t stop thinking about the music: The politics of songs and musicians in presidential campaigns*. Lanham: Lexington Books.
- Street, J. (2012). *Music and politics*. Cambridge: Polity Press.
- Şahin Başfıncı, Ç. (2008). Bir pazarlama iletişim medyası olarak web ortamında içerik analizi yapmanın güçlükleri ve olası çözüm önerileri. *Yönetim Dergisi: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü*, 19(61), 52-71.
- Tanyıldızı, N. (2013). Siyasi iletişimde müzik kullanımı: 2011 genel seçim şarkılarının seçmene etkisi. *Selçuk İletişim*, 7(2), 97-110. <https://doi.org/10.18094/si.96587>
- Tokgöz, O. (2008). *Seçimler, siyasi reklamlar ve siyasi iletişim*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Tosun, T. ve Tepeciklioğlu, A. O. (2014). Siyasi partiler, siyasi katılım ve propaganda. *Siyaset Bilimi* (Ed. Halis Çetin) içinde, 469-506. Ankara: Orion Kitabevi
- Uztuğ, F (1999). *Siyasi marka seçim kampanyaları ve aday imajı*. İstanbul: MediaCat Yayınları.
- Uztuğ, F. (2004). *Siyasal iletişim yönetimi*. İstanbul: Mediacat Yayınları.
- Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı. (2025). *Siyasi parti genel bilgileri*. Erişim Adresi: <https://www.yargitaycb.gov.tr/item/1093/siyasi-parti-genel-bilgileri>.

- Yavuz, C. ve Sezer, S. (2018). Siyasi partilerin 2015 seçim çalışmalarında kullandığı propaganda müziklerinin seçmenlerin tercihi üzerindeki etkisi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 29-34.
- Yıldırım, A. (2020). Türkiye’de YouTuber fenomeni ve izlenme türlerine göre YouTube analizi. *Yeni Medya*, (9), 52-70.
- Yüksek Seçim Kurulu. (2023). *Cumhurbaşkanı seçimi ve 28. dönem milletvekili genel seçimi sonuçları*. YSK Karar No: 2023/1255, Erişim Adresi: <https://www.ysk.gov.tr/tr/14-mayis-2023-secimleri/82491>.

EXTENDED SUMMARY

The advent of information and communication technologies has precipitated a paradigm shift in the domain of political communication processes. In response to these transformations, propaganda methodologies have undergone a marked diversification, assuming a multidimensional character within both traditional and digital media platforms. In this context, music emerges as a pivotal instrument in the realm of electoral campaigning, serving as a conduit for direct emotional engagement with the electorate. Its capacity to impart memorable messages, coupled with its role in shaping political identity, positions music as a multifaceted tool in the arsenal of political communication.

The 14 May 2023 General Elections in Türkiye were characterised by the strategic deployment of election songs as key components of campaigning, a phenomenon that was influenced by the intense competition among political parties and the pre-eminence of the digitalised communication environment.

The present study aims to reveal how the thematic shaping of political discourse, ideological emphasis, emotional orientation and identity construction strategies are influenced through the examination of election music used during the campaign period of the political parties that won the right to be represented in the Turkish Grand National Assembly in the said elections, using the content analysis method. In this context, the study focuses on the questions of which messages are emphasised in election songs, how voter behaviour is intended to be influenced through emotional and symbolic codes, and how the positioning of the government and opposition is reflected in thematic preferences.

The research data set consists of the most visible music released by the AK Party, BBP, CHP, İYİ Party, MHP, TİP, YRP and YSP during the campaign period. The song lyrics were coded using the MAXQDA program and classified under ten themes: The following themes are to be considered: justice and truth, struggle and resistance, hope and future, homeland/nation and identity, unity and solidarity, leadership emphasis, faith and values, renewal and change, people and participation, and women and youth.

The findings demonstrate that each party employs a distinct propaganda language that aligns with its political stance and the demographics of its electorate. The AK Party’s election theme song, “Yanlış Yanlış De, Doğruya Doğru” serves to reinforce the government's discourse of legitimacy by strongly highlighting themes of truth, morality, national identity, and resistance. In contrast, the BBP's song, “Türkiye’im” mobilises nationalist fervour through love of the homeland, unity, and a sense of belonging. The song “Haydi” by the CHP aims to cultivate social hope by emphasising economic prosperity, transformation, and success, adopting a style that calls upon voters to engage in collective struggle. The İYİ Party’s “Bak İyiler Var” song approaches the concept of national identity by means of historical references, integrating a nationalist discourse encompassing ideological diversity with an emphasis on leadership through figures such as Atatürk, Alparslan, and Mehmed the Conqueror. The MHP’s “Aday Belli, Karar net” song is

based on loyalty to the state, national unity and alliance politics. Support for the leader is central to this discourse. TİP's song "Karşıyım" combines anti-system sentiment and the search for justice with a radical discourse of resistance, thereby bringing the demand for freedom to the forefront. YRP's song, entitled "Milletimizle Omuz Omuza" presented a religious-national vision that reinterpreted the National Vision tradition, combining historical idealism with a discourse of renewal. The song "Birlikte Değiştireceğiz" by YSP placed emphasis on collective resistance, participation, equality and liberation through a grassroots movement-based approach.

In the light of these analyses, the thematic divergence between the ruling and opposition parties becomes evident. The CHP and İYİ Party, components of the Nation Alliance, have articulated a robust message advocating for a transformation of the prevailing order. This message is predicated on the themes of "Hope and Future" and "Renewal and Change." In contrast, the parties constituting the People's Alliance, namely the AK Party, MHP, BBP, and YRP, have placed significant emphasis on the themes of "Homeland/Nation and Identity," "Unity and Solidarity," and "Justice and Truth." This political framework is characterised by a focus on continuity, stability, and national values. This phenomenon exemplifies the government's advocacy for maintaining order, juxtaposed against the opposition's stance in favour of transformation. It underscores the role of election songs as a medium for emotional and ideological articulation of political polarisation.

The findings of the research indicate that election music is not merely a campaign element; rather, it functions as a symbolic text that directly targets voter mobilisation, thereby producing political legitimacy through emotional appeal and rendering the normative claims of the parties evident.

In the audiovisual atmosphere of the digital age, music continues to increase its influence in political communication thanks to its viral spreading capacity and wide reach. Therefore, it is important for future research to examine the perceptual and emotional effects of music-based propaganda tools on voter behavior through experimental methods and to evaluate the algorithmic role of social media platforms. In conclusion, this study makes an original contribution to the literature by showing that election music has become a central propaganda tool that shapes the semantic map of political competition in Türkiye.

Yazar Beyanı | Author's Declaration

Finansal Destek | Financial Support: Mehmet KAPUSIZOĞLU ve Muhammed Enes KAN, bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır. | *Mehmet KAPUSIZOĞLU and Muhammed Enes KAN have not received any financial support for the research, authorship, or publication of this study.*

Yazarların Katkıları | Authors's Contributions: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır. | *The authors contributed equally to the study.*

Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı | The Declaration of Conflict of Interest/Common Interest: Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir. | *No conflict of interest or common interest has been declared by the authors.*

Etik Kurul Onayı Beyanı | The Declaration of Ethics Committee Approval: Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur. | *The study doesn't need any ethics committee approval or any special permission.*

Araştırma ve Yayın Etiği Bildirgesi | The Declaration of Research and Publication Ethics: Yazarlar, makalenin tüm süreçlerinde Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyduğunu ve verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığını, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin ve editör kurulunun hiçbir sorumluluğunun olmadığını ve bu çalışmanın Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nden başka hiçbir akademik yayın ortamında değerlendirilmediğini beyan etmektedir. | *The authors declares that he/she complies with the scientific, ethical, and quotation rules of Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences in all processes of the paper and that he/she does not make any falsification of the data collected. In addition, he/she declares that Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences and its editorial board have no responsibility for any ethical violations that may be encountered, and that this study has not been evaluated or published in any academic publication environment other than Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences.*

TARSUS
ÜNİVERSİTESİ

TARSUS ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

TARSUS UNIVERSITY
JOURNAL OF THE FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES
Yıl/Year:2025, Cilt/Vol:6, Sayı/Issue:2, ss./pp. 197-227

(e-ISSN:2757-5357)

AFET YÖNETİMİNDE KOLLUK GÜCÜNÜN ROLÜ: 6 ŞUBAT 2023 DEPREMLERİ SÜRECİNDE JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI FAALİYETLERİ*

The Role of Law Enforcement in Disaster Management: Activities of the Gendarmerie General Command During the February 6, 2023 Earthquakes

Oğuz DOĞAN

Sorumlu Yazar / Corresponding Author
Bağımsız Araştırmacı
oguzdogan89@hotmail.com
0000-0002-4793-7381

Dr. Öğr. Üyesi Osman KARACAN

Kastamonu Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
osmankaracan@kastamonu.edu.tr
0000-0001-8250-1981

Öz

Türkiye, aktif fay hatları üzerinde bulunması nedeniyle yıkıcı depremlerle karşılaşan bir ülkedir. Bu afetlerin ardından kamu düzenini korumak, arama-kurtarma çalışmalarına katkı sağlamak ve ihtiyaç sahiplerine insani yardım ulaştırmak, yalnızca sivil kurumların değil, kolluk güçlerinin de üstlenmesi gereken hayati sorumluluklar arasındadır. Bu çalışma, 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş ve Hatay depremleri bağlamında Türkiye'nin afet yönetimi sisteminin işleyişini ele almakta ve özellikle Jandarma Genel Komutanlığının afet sürecindeki çok boyutlu görev ve sorumluluklarını incelemektedir. Çalışmada, Jandarma Genel Komutanlığının arama-kurtarma, güvenlik, lojistik destek, tahliye ve psikososyal yardım alanlarındaki faaliyetleri, ulusal afet müdahale mekanizmaları ve uluslararası karşılaştırmalar ışığında değerlendirilmektedir. Çalışma; literatür taraması, saha verileri ve resmî raporlara dayalı olarak kapsamlı bir analiz sunmakta; ayrıca politika önerileri geliştirmektedir. Bulgular, Jandarma Genel Komutanlığının yalnızca bir güvenlik aktörü değil, aynı zamanda toplumsal güvenin tesis edilmesi, sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi ve afet sonrası toplumsal yeniden yapılanmanın hızlandırılması açısından stratejik bir kurum olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afet Yönetimi, Kolluk, Jandarma, 6 Şubat 2023 Depremleri.

Abstract

Türkiye is a country that experiences devastating earthquakes because it lies on active fault lines. In the aftermath of these disasters, maintaining public order, contributing to search-and-rescue operations, and delivering humanitarian aid to those in need are vital responsibilities not only for civilian institutions but also for law enforcement agencies. This study examines the functioning of Türkiye's disaster management system in the context of the Kahramanmaraş and Hatay earthquakes that occurred on 6 February 2023, and particularly explores the multidimensional duties and responsibilities of the General Command of the Gendarmerie during the disaster process. The study evaluates the Gendarmerie's activities in search and rescue, security, logistical support, evacuation, and psychosocial assistance in light of national disaster response mechanisms and international comparisons. Drawing on a literature review, field data, and official reports, it offers a comprehensive analysis and also develops policy recommendations. The findings indicate that the General Command of the Gendarmerie is not merely a security actor but also a strategic institution for establishing public trust, strengthening social solidarity, and accelerating post-disaster social reconstruction.

Keywords: Disaster Management, Law Enforcement, Gendarmerie, February 6, 2023 Earthquakes.

Makale Türü	:Araştırma
Makale Gönderim Tarihi	:06.10.2025
Makale Revizyon Tarihi	:15.11.2025
Makale Kabul Tarihi	:19.11.2025

*Bu çalışma, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlanan "Jandarmanın Doğal Afetlerdeki Rolü: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Atıf/Citation: Doğan, O. ve Karacan, O. (2025). Afet yönetiminde kolluk gücünün rolü: 6 Şubat 2023 depremleri sürecinde Jandarma Genel Komutanlığı faaliyetleri. *Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (2) , 197-227.

Doi: 10.56400/tarsusiibfdergisi.1798036

GİRİŞ

Türkiye, jeolojik yapısı itibarıyla dünyanın en aktif deprem kuşaklarından biri üzerinde yer almakta ve bu nedenle sık sık yıkıcı depremlerle karşı karşıya kalmaktadır. Doğu Anadolu Fay Hattı ve Kuzey Anadolu Fay Hattı, ülkenin en riskli bölgelerini oluşturmaktadır. Bu fay hatlarının yarattığı yıkıcı depremler, yalnızca fiziksel yıkıma ve can kaybına yol açmakla kalmamakta; toplumsal düzen, güvenlik, kamu yönetimi ve afet müdahale sistemleri üzerinde de ciddi bir baskı oluşturmaktadır (Orta Doğu Teknik Üniversitesi [ODTÜ], 2023: 17–18).

6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan ilçeleri merkezli meydana gelen Mw7.7, Mw7.6 şiddetindeki depremler ile Hatay'ın Defne ve Yayladağ ilçeleri merkezli Mw6.4 büyüklüğündeki sarsıntılar, 11 ili kapsayan geniş bir alanda hissedilmiş; yaklaşık 13,5 milyon insanı doğrudan etkilemiş ve Cumhuriyet tarihinin en ağır afetlerinden birine yol açmıştır. 6 Şubat Kahramanmaraş ve Hatay depremleri sonucunda on binlerce vatandaş hayatını kaybetmiş, yüz binlerce bina yıkılmış veya ağır hasar görmüş, milyonlarca insan evsiz kalmıştır. Bu ölçekteki afet, yalnızca ulusal değil, aynı zamanda uluslararası müdahale ve iş birliği gerektiren bir kriz olarak değerlendirilmiştir (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD], 2023a: 12).

Türkiye'de afetlere müdahale süreci, 2009 tarihli ve 5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı ile İlgili Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun ve Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) çerçevesinde yürütülmektedir (AFAD, 2019). Bu yasal düzenlemeler, afet yönetiminin planlama, müdahale, iyileştirme ve risk azaltma aşamalarını bütünlüklü bir şekilde ele almayı öngörmektedir. 6 Şubat depremleri, bu sistemin hem güçlü hem de zayıf yönlerini ortaya çıkarmış; özellikle ilk saatlerde müdahale kapasitesi, kurumlar arası koordinasyon ve iletişim konularında ciddi tartışmalara yol açmıştır.

Afet yönetiminin önemli aktörlerinden biri de kolluk kuvvetleri, özellikle Jandarma Genel Komutanlığıdır. Jandarma, afet öncesi hazırlık aşamasından afet anındaki müdahale süreçlerine ve afet sonrası yeniden yapılanmaya kadar çok yönlü görevler üstlenmektedir. Arama-kurtarma, tahliye, güvenlik, lojistik destek ve suç önleme faaliyetleri, Jandarma tarafından afetlerde üstlenilen temel roller arasında yer almaktadır (Doğan vd., 2023: 49). Ayrıca, Jandarma Arama Kurtarma (JAK) ve Jandarma Özel Asayiş Komutanlığı (JÖAK) timleri, sahip oldukları uzmanlık sayesinde doğrudan hayat kurtarıcı müdahalelerde bulunmuştur (Avaner ve Çoşkun, 2025: 351).

Bu çalışmanın amacı, afet yönetiminde kolluk kuvvetlerinin rolünü ve 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremleri özelinde Türkiye'deki afet yönetim sisteminin işleyişini, özellikle Jandarma Genel Komutanlığının faaliyetleri üzerinden incelemektir. Çalışma, bu amaca ulaşmak maksadıyla nitel araştırma yöntemlerinden tekli bütüncül durum çalışması yaklaşımıyla hazırlanmıştır. Belirlenen araştırma problemi çerçevesinde, 6 Şubat depremleri özelinde Jandarma Genel Komutanlığının yürüttüğü faaliyetlere ilişkin raporlar, resmî belgeler, ilgili kanunlar ve yönetmelikler üzerinden doküman analizi yapılmasına dayanmaktadır. Literatür taraması ise özellikle kolluk kuvvetlerinin deprem ve afet anındaki müdahale faaliyetleri, operasyonel yetkinlikleri ile bu faaliyetlerin yasal çerçevesi ve geliştirilmesine yönelik temel kuramsal ve pratik yaklaşımlara odaklanmıştır.

Çalışma, bazı önemli sınırlılıklar taşımaktadır. Araştırmanın kapsamı yalnızca 6 Şubat depremleri bağlamındaki Jandarma faaliyetleri ile sınırlı olduğundan, elde edilen bulguların farklı afet türlerine veya diğer kolluk birimlerine doğrudan genellenmesi sınırlıdır. Ayrıca, çalışmanın temelini mevcut genel kanunlar, yönetmelikler ve resmî faaliyet raporları oluşturduğu için sonuçlar, bu belgelerin yansıttığı kurumsal açısı çerçevesinde değerlendirilmelidir. Çalışmanın geri kalanında sırasıyla ilgili literatür taramasına, detaylı metodolojiye, bulgulara ve sonuç ile öneriler kısmına yer verilmiştir.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, afet ve afetle ilgili kavramlar açıklanarak afetlerin türleri ve etkileri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, Türkiye’de afet yönetiminin hukuki çerçevesi ve kurumsal yapılanması ele alınmış; ilgili mevzuat ile kurumların görev ve sorumlulukları incelenmiştir. Üçüncü bölümde, Türkiye’de afet koordinasyonu ve afet yönetimi süreçleri değerlendirilmiş; ulusal düzeydeki planlama ve uygulama mekanizmaları analiz edilmiştir. Dördüncü bölümde, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremleri sürecinde Jandarma Genel Komutanlığının yürüttüğü faaliyetler ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Beşinci ve son bölümde ise çalışmanın genel sonuçları ve afet yönetiminde kolluk güçlerinin etkinliğini artırmaya yönelik önerilere yer verilmiştir.

1. AFET VE AFETLE İLGİLİ KAVRAMLAR

1.1. Afet Kavramı

Afet kavramı, tarih boyunca farklı disiplinler tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Genel anlamda afet; insan topluluklarının yaşam düzenini, can ve mal güvenliğini, ekonomik ve sosyal hayatını olumsuz yönde etkileyen, çoğu zaman ani gelişen ve mevcut imkânlarla başa çıkılması güç olaylar olarak ifade edilmektedir (Ergünay, 2007: 1–2). Afetler yalnızca fiziksel yıkıma yol açan olaylar değil, aynı zamanda toplumsal düzeni sarsarak uzun vadeli sosyal, ekonomik ve psikolojik sonuçlar doğuran karmaşık süreçlerdir.

Birleşmiş Milletler Uluslararası Afet Azaltma Stratejisi (United Nations Office for Disaster Risk Reduction) (UNDRR), afeti; *“toplumların veya bireylerin yaşamlarını, geçim kaynaklarını, sağlıklarını, temel hizmetlere erişimlerini ciddi biçimde kesintiye uğratan, fiziksel, ekonomik, sosyal ve çevresel kayıplara yol açan ve toplumların kendi imkânlarıyla baş edemeyeceği doğa ya da insan kaynaklı olaylar”* olarak tanımlamaktadır (UNDRR, 2015: 9). Bu tanım, afetlerin yalnızca doğal olaylardan değil, aynı zamanda insan faaliyetlerinden de kaynaklanabileceğini vurgulamaktadır.

Türkiye’de afet kavramı, 1959 tarihli ve 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun’da; *“deprem, yangın, su baskını, yer kayması, kaya düşmesi, çığ, kuraklık, aşırı kar ve benzeri afetler”* olarak sınıflandırılmıştır. Bu tanım, hukuki çerçevede afetlere karşı alınacak önlemleri belirlerken daha çok doğal olaylara odaklanmaktadır. Ancak günümüzde teknolojik gelişmeler ve sanayileşmenin etkisiyle, endüstriyel kazalar, nükleer sızıntılar, kimyasal patlamalar ve büyük trafik kazaları da afet kategorisi içinde değerlendirilmektedir (Kadioğlu, 2012: 12).

Afet kavramının anlaşılmasında önemli bir ayrım da acil durum, kriz ve olağanüstü hâl kavramlarıyla ilişkisidir. *Acil durum*; mevcut imkân ve kaynaklarla kontrol altına alınabilecek, genellikle küçük ölçekli olayları ifade ederken; *afet*, daha geniş etkiler yaratan ve çoğu zaman ulusal düzeyde müdahale gerektiren olayları tanımlar (AFAD, 2019). *Kriz*, afet

sonrası karar alma ve yönetim süreçlerini kapsayan bir kavram olarak öne çıkar. *Olağanüstü hâl* ise afet, savaş veya iç karışıklık gibi durumlarda, devletin idari ve hukuki düzenlemeler aracılığıyla farklı yetkiler kullanmasına imkân tanıyan özel bir yönetim rejimini ifade eder.

Bu açıdan bakıldığında afet, yalnızca fiziksel bir yıkım olgusu değil; aynı zamanda hukuki, toplumsal ve yönetsel boyutları bulunan çok yönlü bir kavramdır. Modern afet yönetimi anlayışı, afetleri yalnızca “olağanüstü olaylar” olarak değil, öncesi ve sonrasıyla birlikte ele alınması gereken risk temelli bir süreç olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşım, afetlerin meydana gelmesini beklemek yerine, olası risklerin önceden belirlenmesi, zarar azaltma stratejilerinin geliştirilmesi ve toplumsal direnç kapasitesinin artırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Böylece afet yönetimi, reaktif bir kriz müdahalesinden ziyade proaktif bir risk yönetimi anlayışına dayanmaktadır.

1.2. Afetlerin Sınıflandırılması

Afetler farklı kriterlere göre sınıflandırılabilir. Genel kabul gören yaklaşıma göre afetler; doğal, teknolojik ve insan kaynaklı olmak üzere üç ana grupta incelenmektedir (Kadioğlu, 2012: 40). Bu sınıflandırma, hem afetin kaynağını belirlemede hem de alınacak önlemlerin kapsamını planlamada önemli bir rol oynamaktadır.

Doğal afetler, doğa olaylarının insan yaşamına, yerleşim alanlarına ve çevreye zarar verici şekilde etkide bulunması sonucu ortaya çıkar. Depremler, sel ve taşkınlar, heyelanlar, orman yangınları, volkanik patlamalar ve çığlar bu kategoriye girmektedir (Ergünay, 2007: 2–3). Türkiye, özellikle Kuzey Anadolu ve Doğu Anadolu Fay Hatları üzerinde yer alması nedeniyle depremler açısından yüksek risk altındadır. 1999 Marmara Depremi ve 2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremleri bu duruma en çarpıcı örneklerdendir.

Teknolojik afetler, sanayileşme ve teknolojik gelişmelerin olumsuz sonuçları olarak ortaya çıkar. Büyük endüstriyel kazalar, nükleer santral arızaları, kimyasal sızıntılar, baraj patlamaları ve ulaşım kazaları bu grupta yer alır (Alexander, 2021). Örneğin, 1986 Çernobil Nükleer Kazası ve 2011 Japonya'daki Fukushima Nükleer Felaketi küresel ölçekte yaşanmış en önemli teknolojik afet örneklerindendir.

İnsan kaynaklı afetler ise sosyal ve siyasal olaylardan doğan krizleri ifade eder. Savaşlar, terör saldırıları, kitlesel göçler ve büyük toplumsal karışıklıklar bu kapsama girer. Bu tür afetler, yalnızca fiziksel yıkımlara değil, aynı zamanda derin sosyal, ekonomik ve psikolojik travmalara da yol açmaktadır. Özellikle iç savaşlar ve zorunlu göçler milyonlarca insanın yaşamını doğrudan etkileyen insani krizler yaratmaktadır.

Ayrıca, modern dünyada afet türleri arasındaki sınırların giderek belirsizleştiği unutulmamalıdır. Örneğin, iklim değişikliğine bağlı şiddetli fırtınalar (doğal afet), enerji altyapısını çökerttiğinde teknolojik bir boyut kazanabilmekte; göç dalgalarıyla birleştiğinde ise sosyal krizlere dönüşebilmektedir. Bu nedenle afetleri yalnızca kategorilere ayırmak yerine, çok boyutlu etkileri ve zincirleme sonuçları açısından değerlendirmek gerekmektedir.

1.3. Risk Kavramı

Afet literatüründe sıkça kullanılan kavramlardan biri de “risk” kavramıdır. Risk, belirli bir tehlikenin gerçekleşmesi durumunda ortaya çıkabilecek zarar olasılığını ifade eder. Depremler özelinde risk; can kaybı, yaralanma, ekonomik kayıp ve altyapının çökmesi gibi unsurları kapsamaktadır. Genel tanımıyla risk, belirli bir tehlikenin gerçekleşme olasılığı

ile gerçekleşmesi halinde ortaya çıkacak kayıpların büyüklüğünün çarpımı olarak ifade edilir (Kapucu ve Özerdem, 2013: 134). Bu nedenle risk; sadece tehlikenin varlığıyla değil, aynı zamanda toplumların kırılganlık düzeyi ve maruziyet derecesi ile de doğrudan ilişkilidir. Daha basit bir ifadeyle, risk şu şekilde formüle edilmektedir:

$$\text{Risk} = \text{Tehlike} \times \text{Maruziyet} \times \text{Kırılganlık}.$$

Bu formül, afet riskinin yalnızca doğa olaylarının şiddetine değil, aynı zamanda insanların bu olaylara ne ölçüde maruz kaldığına ve toplumların bu durumlara karşı ne kadar savunmasız olduğuna bağlı olduğunu açıkça göstermektedir.

1.3.1. Tehlike, Maruziyet ve Kırılganlık İlişkisi

Afet riskinin temel bileşenleri tehlike, maruziyet ve kırılganlık olmak üzere üç temel unsurdan oluşmakta olup, bu unsurlar afet yönetimi politikalarının şekillendirilmesinde kritik öneme sahiptir.

Tehlike: Afetlere yol açma potansiyeline sahip doğal ya da insan kaynaklı olay veya süreçtir. Örneğin, bir fay hattının varlığı tek başına bir afet değildir; ancak büyük bir depreme neden olma potansiyeli taşıdığı için tehlike olarak değerlendirilir (UNDRR, 2015).

Maruziyet: İnsanların, altyapıların ve ekonomik faaliyetlerin tehlike alanlarında bulunma derecesidir. Örneğin, yoğun nüfuslu bir yerleşim yerinin aktif bir fay hattı üzerinde kurulması maruziyet düzeyini artırır (UNDRR, 2015).

Kırılganlık: Toplumların afetlere karşı dirençsizlik düzeyini ifade eder. Zayıf yapı stoku, yetersiz afet bilinci, sosyoekonomik dezavantajlar ve kurumsal kapasite eksiklikleri kırılganlığı artıran başlıca etmenlerdir (UNDRR, 2015: 14).

1.3.2. Afet Riskinin Boyutları

Risk, yalnızca fiziksel yıkımla sınırlı değildir. Ekonomik kayıplar, sosyal travmalar, çevresel bozulmalar ve yönetsel zafiyetler de afet riskinin bileşenlerindendir (Wisner vd., 2004). Örneğin, 2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremleri yalnızca binaların yıkımıyla değil, aynı zamanda iş gücü kaybı, üretim zincirinde kesintiler, göç hareketliliği ve çevresel tahribat gibi unsurlarla da çok boyutlu bir risk tablosu yaratmıştır. Dolayısıyla afet riskleri, fiziksel yıkımın ötesinde çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Afetlerin yarattığı etkiler; fiziksel, ekonomik, sosyal, çevresel ve yönetsel boyutlar altında ele alınabilir (Wisner vd., 2004).

- *Fiziksel Boyut:* Afetlerin en görünür etkisi fiziksel yıkımdır. Binaların çökmesi, altyapının zarar görmesi, ulaşım ve iletişim ağlarının kesintiye uğraması bu boyutu oluşturur. Özellikle yapı stokunun yetersizliği ve mühendislik standartlarının eksikliği, afetlerin fiziksel etkilerini önemli ölçüde artırmaktadır (Erdik, 2013).
- *Ekonomik Boyut:* Afetler, doğrudan (bina ve altyapı hasarları) ve dolaylı (iş gücü kaybı, üretim ve ticaretin durması, turizm gelirlerinin azalması) olmak üzere büyük ekonomik kayıplara neden olmaktadır. Örneğin, 1999 Marmara Depremi'nin Türkiye ekonomisine maliyeti yaklaşık 17 milyar dolar olarak hesaplanmıştır (World Bank, 2005: 77).

- *Sosyal Boyut:* Afetler, toplumsal yaşamı derinden etkiler. Can kayıpları, yaralanmalar, kitlesel göçler, işsizlik, eğitimde aksamalar ve toplumsal travmalar sosyal boyutun temel unsurlarıdır. Özellikle kırılgan gruplar (yaşlılar, çocuklar, engelliler) afetlerden daha ağır etkilenmektedir (Wisner vd., 2004).
- *Çevresel Boyut:* Afetler, ekosistemler üzerinde kalıcı tahribatlar yaratabilir. Orman yangınları, sel ve heyelanlar doğal habitatları yok ederken; endüstriyel kazalar ve kimyasal sızıntılar çevresel kirlenmeye yol açmaktadır. İklim değişikliği ile birlikte afetlerin çevresel etkilerinin artacağı öngörülmektedir (Intergovernmental Panel on Climate Change [IPCC], 2022).
- *Yönetsel Boyut:* Afetler, devletlerin kriz yönetim kapasitesini ve kurumsal dayanıklılığını sınamaktadır. Yetersiz koordinasyon, bilgi eksikliği, mevzuat boşlukları ve hazırlık planlarının yetersizliği, afetlerin etkisini büyüten temel faktörlerdir. Etkin bir afet yönetim sistemi için merkezi idare ile yerel yönetimler arasında güçlü bir iş birliği ve koordinasyon mekanizması gerekmektedir (Kapucu, 2008: 246).

1.3.3. Risk Yönetimi

Afet riskini azaltmanın en etkili yolu, risk yönetimi yaklaşımını benimsemektir. Risk yönetimi; riskin belirlenmesi, analiz edilmesi, önleyici ve azaltıcı tedbirlerin alınması, hazırlık ve müdahale planlarının yapılması süreçlerini kapsar (Twigg, 2015). Bu bağlamda risk yönetimi, afet olduktan sonra zararları gidermeye değil, afet öncesinde risklerin azaltmaya odaklanır.

Afet risklerinin azaltılması, afet yönetiminde önleyici ve sürdürülebilir yaklaşımların merkezinde yer almaktadır. Afet risklerini azaltmak, yalnızca afet sonrası yaraları sarmak değil; afetler gerçekleşmeden önce oluşabilecek zararları en aza indirmeyi hedefleyen bütüncül bir stratejidir (UNDRR, 2015).

Afet risklerinin azaltılmasında temel stratejiler; önleme, hazırlık, zarar azaltma ve iyileştirme süreçlerini kapsamaktadır (Kadioğlu, 2012: 52).

Önleme: Önleme, afet yönetim döngüsünün ilk ve en kritik aşamasıdır. Bu aşama, afet risklerinin ortaya çıkmasına neden olabilecek faaliyetlerin sınırlandırılması veya tamamen engellenmesini ifade eder. Amaç, tehlikelerin meydana gelmesini önlemek ya da olası etkilerini en aza indirmektir.

Önleme yalnızca mühendislik çözümleriyle sınırlı değildir; aynı zamanda hukuki düzenlemeler, idari uygulamalar ve toplumsal bilinçlendirme faaliyetleriyle birlikte yürütülmelidir (AFAD, 2019: 15). Bu bağlamda, fay hatları üzerine yapılaşmanın yasaklanması, klasik bir önleme tedbiri olarak öne çıkmaktadır. Ancak, afetlerin yalnızca depremle sınırlı olmadığı göz önünde bulundurulduğunda, önleme faaliyetlerinin daha geniş bir çerçevede ele alınması gerekmektedir. Başlıca önleme tedbirleri şunlardır:

- *Yerleşim Politikaları:* Deprem, sel veya heyelan riski yüksek bölgelerin imara açılmaması; mevcut riskli alanlarda yaşayan nüfusun güvenli bölgelere kademeli olarak taşınması.
- *Mevzuat ve Denetim:* Kaçak yapılaşmanın önlenmesi, dere yataklarının daraltılmasının yasaklanması ve ormansızlaştırma faaliyetlerinin sınırlandırılması gibi risk artırıcı uygulamaların yasal düzenlemelerle engellenmesi.

- *Altyapı Planlaması:* Barajlar, enerji santralleri, sağlık tesisleri ile ulaşım ve haberleşme ağları gibi kritik altyapıların yüksek riskli bölgelerden uzak tutulması.
- *Çevresel Önlemler:* Ormanların korunması, erozyon ve heyelan riski taşıyan alanlarda ağaçlandırma çalışmaları yapılması ve su havzalarının doğal yapısının korunması.
- *Sanayi ve Teknoloji Denetimi:* Kimyasal, biyolojik veya nükleer risk yaratabilecek sanayi tesislerinin uygun alanlara yerleştirilmesi ve gelişmiş güvenlik teknolojilerinin zorunlu hale getirilmesi.
- *Toplumsal Farkındalık ve Eğitim:* Afet risklerinin azaltılmasına yönelik toplumun bilgilendirilmesi ve yerel halkın afet bilinciyle hareket etmesini sağlayacak eğitim programlarının uygulanması.

Birleşmiş Milletler (BM) tarafından kabul edilen Sendai Afet Risklerinin Azaltılması Çerçevesi (2015–2030), önleme yaklaşımının yalnızca yapısal önlemlerle sınırlı olmadığını, aynı zamanda sosyo-ekonomik ve çevresel boyutları da kapsadığını vurgulamaktadır (UNDRR, 2015: 7). Bu çerçevede, afetlere yol açan temel nedenler olan düzensiz kentleşme, iklim değişikliği, çevre tahribatı ve yoksulluk, önleme politikalarının temelini oluşturmaktadır.

Türkiye’de ise TAMP ve Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP) önleme faaliyetlerini yasal zemine oturtmuş; özellikle riskli bölgelerde yapılaşmanın engellenmesi ve afetlere dayanıklı kentleşmenin teşvik edilmesini hedeflemiştir (AFAD, 2019: 20). Dolayısıyla önleme, teknik, hukuki, sosyal ve çevresel boyutlarıyla ele alınması gereken çok katmanlı bir süreçtir. Etkin bir önleme sistemi, yalnızca devletin sorumluluğunda değil; yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları (STK), özel sektör ve bireylerin katılımıyla gerçekleştirilebilecek bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç duymaktadır. Bu kapsamda:

Toplumsal Katılımı ve Bilinçlendirilmesi; afet risklerinin azaltılmasında kritik öneme sahiptir. Eğitim programları, afet bilinci kampanyaları, okul müfredatına afet eğitiminin eklenmesi ve STK’ların faaliyetleri bu sürece katkı sağlamaktadır. Sendai Çerçevesi (2015–2030), risk azaltma sürecinde toplumsal katılımı en önemli unsurlardan biri olarak tanımlamaktadır (UNDRR, 2015: 15).

Erken Uyarı Sistemleri; afet risklerinin azaltılmasında en etkili araçlardan biridir. Deprem sensörleri, meteorolojik izleme sistemleri, sel ve taşkın uyarı mekanizmaları bu kapsamda değerlendirilmektedir. Etkin bir erken uyarı sistemi; riskin doğru değerlendirilmesini, bilgilerin halka hızlı ve anlaşılır biçimde iletilmesini ve yerel yönetimlerin zamanında harekete geçmesini sağlayacak güçlü bir iletişim ağına ihtiyaç duyar.

Hazırlık; afet yönetim döngüsünde önleme aşamasını takip eden ve olası bir afetin etkilerini en aza indirmek amacıyla toplumun, kurumların ve altyapıların önceden organize edilmesini ifade eden kritik bir aşamadır. Bu süreçte amaç; afete müdahale kapasitesini artırmak, koordinasyonu sağlamak ve afet sonrası kayıpları en aza indirmektir (AFAD, 2019: 22). Hazırlık faaliyetleri, yalnızca devlet kurumlarının değil; yerel yönetimlerin, STK’ların, özel sektörün ve bireylerin aktif katılımını gerektirir. Bu nedenle hazırlık hem kurumsal hem de toplumsal boyutları olan bütüncül bir süreçtir. Başlıca hazırlık unsurları şunlardır:

- *Eğitim ve Farkındalık:* Toplumun afetler konusunda bilinçlendirilmesi, okullarda afet eğitimi verilmesi, kamu spotları ve yerel kampanyalarla halkın bilgilendirilmesi.

- *Tatbikat ve Simülasyonlar*: Düzenli olarak gerçekleştirilen deprem, yangın, sel ve diğer afet tatbikatları sayesinde kurumların ve bireylerin müdahale kapasitesi artırılır.
- *Afet Planlaması*: Ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde afet müdahale planlarının hazırlanması ve güncel tutulması. Türkiye’de bu kapsamda TAMP, önemli bir yol haritası sunmaktadır.
- *Kaynak ve Lojistik Hazırlığı*: Arama-kurtarma ekiplerinin, sağlık hizmetlerinin, barınma ve gıda temininin önceden planlanması. Bu süreçte gönüllülerin etkin katılımı hayati öneme sahiptir.
- *Erken Uyarı Sistemleri*: Deprem, sel veya yangın gibi afetlere karşı teknolojik uyarı sistemlerinin geliştirilmesi ve toplumun bu sistemleri etkin şekilde kullanabilir hale getirilmesi.
- *Psikososyal Hazırlık*: Afet sonrası travmalara karşı toplumun dayanıklılığını artırmak amacıyla psikososyal destek mekanizmalarının önceden planlanması.

BM Sendai Çerçevesi (2015–2030), hazırlık aşamasının, afet risklerini azaltmadaki en önemli alanlardan biri olduğunu vurgulamaktadır. Bu çerçevede, toplumların afetlere karşı dayanıklılığının artırılması, “Build Back Better (Yeniden Daha İyi İnşa Et)” yaklaşımıyla birlikte ele alınmaktadır (UNDRR, 2015: 12). Türkiye’de ise, AFAD koordinasyonunda yürütülen AFAD Gönüllülük Sistemi, yerel düzeyde halkın afetlere katılımını artırmaya yönelik önemli bir hazırlık mekanizmasıdır (AFAD, 2021: 45). Bu sistem, toplumun yalnızca pasif bir mağdur değil, aynı zamanda aktif bir aktör olarak afet yönetiminde rol üstlenmesini amaçlamaktadır.

Hazırlık aşaması, afetlerin kaçınılmaz doğasını değiştiremeye de etkilerini azaltabilecek en güçlü araçlardan biridir. Eğitim, tatbikat, planlama ve toplum katılımıyla desteklenen güçlü bir hazırlık sistemi, afet anındaki müdahale ve afet sonrasındaki iyileştirme süreçlerinin başarısını doğrudan etkilemektedir.

Zarar Azaltma; afetlerin etkisini hafifletmeye yönelik yapısal (sağlam binalar, barajlar, setler) ve yapısal olmayan (yasal düzenlemeler, sigorta sistemleri) önlemleri kapsamaktadır. Uluslararası düzeyde afet risk azaltma çalışmaları; Yokohama Stratejisi (1994), Hyogo Eylem Çerçevesi (2005–2015) ve günümüzde Sendai Çerçevesi (2015–2030) ile sistematik bir yapıya kavuşturulmuştur. Bu çerçeveler, üye devletlere risk azaltma politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması konusunda rehberlik etmektedir (Tozier de la Poterie ve Baudoin, 2015).

İyileştirme; afet sonrası dönemde yalnızca yıkılan binaların ve altyapıların onarılmasını değil, aynı zamanda toplumun sosyal, ekonomik ve psikolojik olarak yeniden güçlendirilmesini hedefleyen çok boyutlu bir süreçtir. Bu aşamanın temel amacı, afetin yol açtığı olumsuzlukları giderirken gelecekteki afetlere karşı daha dirençli bir toplum ve altyapı inşa etmektir (AFAD, 2019: 27).

İyileştirme sürecinin temel unsurları şunlardır:

- *Fiziksel Yeniden Yapılanma*: Yıkılan konutların, kamu binalarının ve altyapıların yeniden inşası. Bu süreçte hedef, yalnızca afet öncesine dönüş değil; daha dayanıklı ve güvenli bir yapılaşmadır.
- *Ekonomik İyileştirme*: Afetten etkilenen işyerleri, tarım alanları ve ekonomik faaliyetlerin yeniden canlandırılması; kredi, hibe ve sigorta mekanizmalarıyla ekonomik toparlanmanın sağlanması.

- *Sosyal ve Psikososyal İyileştirme:* Afetzedelerin psikolojik destek alması, toplumsal dayanışma ağlarının güçlendirilmesi ve sosyal hizmetlerin etkin bir şekilde sunulması.
- *Kurumsal İyileştirme:* Afet yönetiminde yaşanan eksikliklerin analiz edilmesi ve bu doğrultuda kurumsal kapasitenin geliştirilmesi. Bu aynı zamanda gelecekteki afetlere yönelik bir öğrenme sürecini de içerir.
- *Çevresel İyileştirme:* Afetin yol açtığı çevresel tahribatın giderilmesi, ekosistemlerin korunması ve sürdürülebilir çevre yönetiminin sağlanması.

BM'nin "Build Back Better (Yeniden Daha İyi İnşa Et)" yaklaşımı, iyileştirme sürecinin yalnızca eski düzeni geri getirmeyi değil, aynı zamanda risk azaltıcı önlemleri dikkate alarak daha güvenli, sürdürülebilir ve dirençli bir toplum oluşturmayı amaçlaması gerektiğini vurgulamaktadır (UNDRR, 2015: 14). Türkiye'de de 6 Şubat depremleri sonrasında uygulanan yeniden yapılanma faaliyetlerinde, afet konutlarının depreme dayanıklı ve modern şehircilik anlayışına uygun şekilde inşa edilmesi, bu yaklaşımın bir örneği olarak değerlendirilebilir.

İyileştirme süreci afet yönetim döngüsünün yalnızca son halkası değil, aynı zamanda yeni bir önleme ve hazırlık döneminin başlangıcıdır. Bu süreçte yapılacak stratejik yatırımlar, toplumun gelecekteki afetlere karşı daha dirençli hale gelmesini sağlayarak afet yönetiminde sürdürülebilirliği güvence altına alır.

1.4. Türkiye'de Afet Risk Azaltma Çalışmaları

Türkiye, jeolojik, coğrafi, iklimsel ve demografik özellikleri nedeniyle dünyanın en yüksek afet riski taşıyan bölgelerinden biridir. Alp-Himalaya deprem kuşağı üzerinde yer alan ülke, sık sık yıkıcı depremlerle karşı karşıya kalmaktadır (Erdik, 2013: 12). Bunun yanı sıra sel, taşkın, heyelan, çığ, kuraklık ve orman yangınları da Türkiye'nin afet risk profilinde önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye topraklarının %92'si deprem riski altındadır. Özellikle Doğu Anadolu ve Kuzey Anadolu Fay Hatları, yüksek deprem riski taşımaktadır. Bölgesel olarak bakıldığında ise; Karadeniz'de heyelanlar, Akdeniz ve Ege'de orman yangınları, İç Anadolu'da kuraklık, Doğu Anadolu'da çığ ve ağır kış koşulları öne çıkmaktadır (Şahin, 2016). Bu afet çeşitliliği, afet risk azaltma çalışmalarında bütünlük ve çok boyutlu bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır.

Türkiye'de afet zararlarını azaltmaya yönelik düzenlemeler çoğunlukla büyük afetlerin ardından gündeme gelmiştir. 1939 Erzincan Depremi sonrası çıkarılan yasal düzenlemeler genellikle yaraların sarılmasına odaklanmış, ancak önleyici politikalar sınırlı kalmıştır (Kepenek ve Gençel, 2016: 45). 1944 yılında yürürlüğe giren "Yer Sarsıntılarında Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun", afet öncesi önlemlere ilişkin hükümleri ilk kez mevzuata dâhil etmiştir. 1957 tarihli İmar Kanunu, planlamayı afet zararlarını azaltmada bir araç olarak öne çıkarırken, 1959 tarihli ve 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun, afet mevzuatını tek çatı altında toplamıştır. 1999 Marmara Depremi, afet yönetimi sisteminin yetersizliklerini açık biçimde ortaya koymuş; bu dönemin ardından Doğal Afet Sigortaları Kurumu (DASK) kurulmuş ve zorunlu deprem sigortası, yapı denetim sistemi gibi uygulamalar hayata geçirilmiştir. 2012 tarihli ve 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ise kentsel dönüşüm eksenli yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

2009'da AFAD'ın kurulmasıyla afet yönetimi tek çatı altında toplanmıştır. AFAD, risk azaltma, müdahale ve iyileştirme aşamalarında koordinatör kurum olarak görev yapmaktadır. Bunun yanında Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı ve Türk Kızılay gibi kurumlar da sürece katkı sağlamaktadır. 2019'da hazırlanan TARAP, risklerin tespiti ve önceliklendirilmesi için ulusal ölçekte bir yol haritası sunmaktadır (AFAD, 2019: 18). Diğer risk azaltma politikaları ise şu şekildedir:

- Kentsel dönüşüm projeleri ile riskli yapı stokunun azaltılması,
- DASK ile ekonomik kayıpların hafifletilmesi,
- Yerel düzeyde afet eğitimleri ve gönüllülük programları ile toplumsal farkındalığın artırılması.

Türkiye, Sendai Afet Risklerinin Azaltılması Çerçevesi (2015–2030) doğrultusunda afet politikalarını şekillendirmektedir. Bu kapsamda, afet risk yönetimi; kalkınma, iklim değişikliğiyle mücadele ve sürdürülebilir şehircilik politikalarıyla bütünleştirilmiş durumdadır (UNDRR, 2015: 11).

Türkiye'de afet risk azaltma politikaları AFAD koordinasyonunda yürütülmekte olup, TARAP, kentsel dönüşüm uygulamaları, DASK ve yerel ölçekte yürütülen eğitim faaliyetleri, ulusal düzeyde bütünlüklü afet risk azaltma sisteminin temel unsurlarını oluşturmaktadır.

2. TÜRKİYE'DE AFET YÖNETİMİNİN HUKUKİ ÇERÇEVESİ VE KURUMSAL YAPILANMASI

2.1. Hukuki Çerçeve

Türkiye'de afet yönetiminin hukuki altyapısı; Anayasa hükümleri, özel kanunlar, yönetmelikler ve uluslararası sözleşmeler ile şekillendirilmiştir. Bu düzenlemeler, afet öncesinde alınacak tedbirleri, afet sırasında yapılacak müdahaleleri ve afet sonrasında uygulanacak iyileştirme faaliyetlerini kapsamaktadır (Şahin, 2016).

Anayasal Dayanaklar: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda afetlere doğrudan bir atıf bulunmamakla birlikte, bazı maddeler dolaylı olarak afet yönetimiyle ilişkilidir.

- Madde 56: "Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir." ifadesi, afet risklerinin azaltılması ve çevresel sürdürülebilirlik açısından anayasal bir temel sunmaktadır.
- Madde 125: İdarenin kusurlu işlemleri sonucunda zarar gören kişilerin tazminat talep etme hakkı, afet sonrası zararların karşılanmasına yönelik hukuki dayanak oluşturmaktadır.
- Madde 119: Afet gibi olağanüstü durumlarda olağanüstü hâl ilanına imkân tanıyan anayasal düzenlemedir.

7269 sayılı Kanun: 15.05.1959 tarihinde kabul edilen ve 25.05.1959 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun", Türkiye'de afet yönetimi alanındaki temel yasal düzenlemelerden biridir. Bu kanun; deprem, yangın, su baskını, yer kayması, kaya düşmesi, çığ ve benzeri afetler nedeniyle zarar gören kişilere yapılacak yardımları, afet bölgelerinde alınacak önlemleri ve iyileştirme çalışmalarını düzenlemektedir (Resmî Gazete, 1959).

5902 sayılı Kanun: 29.05.2009 tarihinde kabul edilen ve 17.06.2009 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı ile İlgili Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun", Afet ve Acil Durum

Yönetimi Başkanlığı'nın (AFAD) kuruluşunu ve görevlerini düzenlemiştir. Bu yasa ile afet yönetimi merkezi bir yapıya kavuşturulmuş, kurumlar arası koordinasyon güçlendirilmiştir.

6306 sayılı Kanun: 16.05.2012 tarihinde kabul edilen ve 31.05.2012 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun”, riskli yapıların ve alanların dönüştürülmesini düzenlemekte, kentsel dönüşüm faaliyetlerine yasal bir çerçeve sağlamaktadır. Bu düzenleme, afet öncesi risk azaltma politikalarının uygulamaya geçirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

2935 sayılı Kanun: 25.10.1983 tarihinde kabul edilen ve 27.10.1983 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Olağanüstü Hal Kanunu, afet, savaş veya toplumsal olaylar nedeniyle olağanüstü hâl ilanının usul ve esaslarını belirlemektedir. Bu yasa, afet durumlarında devletin hızlı karar alma ve müdahale etme yetkisini düzenlemektedir.

DASK: 1999 Marmara Depremi sonrasında çıkarılan yasal düzenlemelerle kurulan DASK, zorunlu deprem sigortasının uygulanmasından sorumludur. Bu sistem, bireylerin ve toplumun ekonomik olarak afetlere karşı daha dayanıklı olmasını amaçlamaktadır.

2.2. Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP)

2019 yılında AFAD tarafından hazırlanan TARAP, ülke genelinde afet risklerinin tespit edilmesi, önceliklerin belirlenmesi ve stratejilerin geliştirilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Plan, afet yönetimini risk temelli bir anlayışla ele almakta; önleyici ve hazırlık odaklı politikaları güçlendirmeyi hedeflemektedir (AFAD, 2019: 19). AFAD koordinasyonunda, 107 farklı kurum ve sivil toplum kuruluşunun katılımıyla hazırlanan TARAP, 2022–2030 yılları arasında meydana gelebilecek çeşitli afetlere karşı müdahale kapasitesini artırmak ve afet zararlarını en aza indirmek amacıyla planlanmış bir ulusal yol haritasıdır. Bu plan, BM Sendai Afet Risklerini Azaltma Çerçevesi (2015–2030) ile uyumlu olarak hazırlanmıştır (Tetik Bıçer ve Aras, 2025: 208).

TARAP, afet yönetiminde dört temel stratejik önceliği ortaya koymaktadır:

1. Afet risk yönetişimini güçlendirmek,
2. Riskleri anlamak ve veri temelli karar süreçlerini desteklemek,
3. Risk azaltma faaliyetlerine yatırım yapmak,
4. Etkin müdahale için hazırlığı iyileştirmek ve iyileşme sürecinde “Build Back Better (Yeniden Daha İyi İnşa Et)” ilkesini benimsemek (AFAD, 2022b).

TARAP'ın ulusal düzeyde belirlediği stratejik önceliklerin yerel düzeyde uygulanmasını sağlayan en önemli araç, İl Afet Risk Azaltma Planları (İRAP) olmuştur (AFAD, 2022). Türkiye'deki 81 ilde İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri tarafından hazırlanan İRAP'lar, her ilin özgün afet risk profilini ve olası afet etkilerini detaylı biçimde ortaya koymaktadır (AFAD, 2022b).

İRAP'lar hazırlanırken:

- İlin geçmişteki afet deneyimleri dikkate alınmakta,
- Tehlike ve riskler belirlenmekte,

- Risklerin azaltılması için yapılması gereken çalışmalar, somut eylemler halinde listelenmektedir (AFAD, 2022b).

Ayrıca, her bir önlemin, hangi kurumlarca, hangi yöntemle ve hangi zaman aralığında gerçekleştirileceği net bir şekilde tanımlanmaktadır.

İRAP'lar, 26 afet türüyle ilgili olarak 222 amaç, 1.364 hedef ve 12.580 eylemi bütünleştirerek ulusal TARAP belgesinin amaç, hedef ve eylemlerine altlık oluşturmaktadır.

Bu yönüyle İRAP'lar, afet yönetiminin tabandan tavana doğru işleyen, bütünlük bir risk azaltma yaklaşımıyla kurgulandığını göstermektedir. (AFAD, 2022b). Planlar, yerel yönetimlerin afetlere karşı direnç geliştirme çabalarına bilimsel ve eyleme dönük bir yol haritası sunmaktadır.

2.3. Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)

TAMP, Türkiye'de afet planlama sistemini temelden değiştirdiği iddiasını benimseyen ve bu yönüyle dikkat çeken bir plandır. Planın temelleri, 23 Ekim ve 9 Kasım 2011 tarihlerinde Van'da yaşanan depremler sonrasında başlatılan çalışmalarla atılmıştır (Şahin, 2020: 135). Bu depremler sonrası hazırlanan raporda, mevcut yönetmeliklerin afet müdahalesi açısından güncel ve yeterli olmadığı sonucuna varılmıştır. Bunun üzerine, 2013 tarihli Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği yürürlüğe girmiş ve 1988 tarihli Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır. Önceki yönetmelikte öngörülen afet müdahale örgütlenmesinin, 2013 yılına kadar meydana gelen afetlerde yeterli sonuçlar vermediği görülmüştür. Yeni yönetmelik, afet ve acil durumlarda birden fazla aktörün görev alması vurgulamakta, kurumlar arasında iş birliği, koordinasyon ve karşılıklı yardımlaşmanın sağlanmasını esas almaktadır (AFAD, 2022a: 10).

2014 yılında yürürlüğe giren TAMP, afetlerin büyüklüğüne göre müdahale seviyelerini tanımlamakta, görevli kurumlar arasındaki iş birliği esaslarını düzenlemekte ve kaynakların etkin kullanımını sağlamaktadır. Plan; kamu kurumları, yerel yönetimler, güvenlik güçleri, STK'lar ve özel sektörü kapsayan kapsamlı ve çok aktörlü bir müdahale modeli sunmaktadır (AFAD, 2014: 11). Jandarma Genel Komutanlığı, TAMP çerçevesinde özellikle Tahliye, Yerleştirme ve Planlama Hizmet Grubu'nun çözüm ortağı olarak kritik görevler üstlenmektedir. Türkiye'de afet yönetim sistemi, risk temelli ve bütünlük bir anlayış üzerine inşa edilmiştir. Bu sistemde, merkezi ve yerel düzeydeki kurumlar arasında koordinasyon sağlanarak, afetin üç temel aşaması olan hazırlık, müdahale ve iyileştirme süreçleri entegre biçimde yürütülmektedir (AFAD, 2019: 12).

TAMP'a göre afet ve acil durumlara müdahale süreçleri, olayın büyüklüğü ve etkisine göre S1, S2, S3 ve S4 olmak üzere dört müdahale seviyesi üzerinden sınıflandırılmaktadır. Ayrıca, 1. ve 2. Grup Destek iller belirlenmiş olup, bu iller bölgesel müdahale gücünü desteklemek amacıyla görevlendirilmektedir. AFAD Merkezi, İl AFAD Merkezinden aldığı bilgiler doğrultusunda olay türü ve ölçeğine göre müdahale seviyesini belirlemekte ve ilan etmektedir (TAMP, 2022). TAMP, afet müdahale sürecinde görev alacak hizmet gruplarının ve eşgüdüm birimlerinin görev ve sorumluluklarını açık şekilde tanımlamakta, ulusal (taktik) ve yerel (operasyonel) düzeyde yetki ve sorumluluk dağılımı yapmıştır (Özmen, 2023: 175).

Plan kapsamında 28 ana hizmet grubu tanımlanmıştır. Her hizmet grubunun bir ana çözüm ortağı ve destek çözüm ortakları bulunmaktadır. Ana çözüm ortakları genellikle bakanlık veya ilgili kamu kurumları iken, destek çözüm ortakları ise diğer kamu kuruluşları, STK'lar ve özel sektör temsilcilerinden oluşmaktadır (AFAD, 2014: 26–40). Afet ve acil durum yönetimi kapsamında yürütülen başlıca hizmet grupları; arama–kurtarma, acil sağlık hizmetleri, barınma–beslenme, güvenlik–trafik–tahliye, ulaşım–enerji–haberleşme, psikososyal destek, nakdi ve sosyal yardımlar, lojistik ve depolama ile enkaz kaldırma faaliyetlerinden oluşmaktadır.

Ayrıca meteorolojik ve sismik gözlemler ile hızlı etki değerlendirme verileri, operasyon merkezlerine entegre edilmekte; erken uyarılar, çoklu iletişim kanalları (mobil bildirim, siren sistemleri, yayın kuruluşları ve yerel ağlar) aracılığıyla halka ulaştırılmaktadır. Mahalle temelli gönüllülük, okul ve işyeri tatbikatları, risk iletişimi ve kırılğan gruplara yönelik kapsayıcı hizmetler, yerel düzeyde toplumun afetlere karşı direncini artırmak açısından kritik öneme sahiptir. STK'lar ve gönüllü ağlarının akreditasyonu ile bu aktörlerin tatbikatlar yoluyla sahaya entegrasyonu, TAMP'ın tamamlayıcı bileşenleri arasında yer almaktadır.

Türkiye'de afet planlama yapısı, iki ana omurga üzerine inşa edilmiştir:

1. TARAP/İRAP → Risk azaltma ve afet öncesi önlemler,
2. TAMP → Afet anında müdahale yöntemleri.

Bu yapı, önleyici planlama ile müdahale süreçlerini bütüncül bir çerçevede birleştirmeyi amaçlamakta ve Türkiye'nin çok aktörlü, veri temelli ve koordinasyon odaklı afet yönetimi anlayışının temelini oluşturmaktadır.

3. TÜRKİYE'DEKİ AFET KOORDİNASYONU VE AFET YÖNETİMİ

Türkiye'de afet yönetimi koordinasyonu, 2009 yılında 5902 sayılı Kanun ile kurulan AFAD tarafından sağlanmaktadır. AFAD; merkezi idare, yerel yönetimler, Jandarma Genel Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Türk Silahlı Kuvvetleri, STK'lar ve gönüllüler arasında eşgüdüm görevini yürütmektedir (AFAD, 2019: 22). Bu çerçevede; TAMP, ulusal düzeyde koordinasyonun ana aracı iken, Valilikler ve İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri yerel koordinasyonu yürütmektedir.

Türkiye, afetlerle mücadelede uluslararası iş birliğine büyük önem vermektedir. Bu bağlamda Türkiye, UNDRR ve Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs) (OCHA) ile iş birliği yapmaktadır. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization) (NATO), Avrupa-Atlantik Afet Koordinasyon Merkezi (Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre) (EADRCC) çerçevesinde afet yardımlaşmalarına katılmaktadır. Avrupa Birliği (AB) Sivil Koruma Mekanizması ile koordinasyon geliştirmektedir. Ayrıca, ikili anlaşmalar yoluyla birçok ülkeyle karşılıklı yardım mekanizmaları kurulmuştur (OCHA, 2017).

6 Şubat depremleri, ulusal ve uluslararası koordinasyonun hayati önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Depremlerden hemen ardından; ulusal düzeyde AFAD koordinasyonunda Jandarma Genel Komutanlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri, Emniyet Genel Müdürlüğü, belediyeler ve gönüllüler arama-kurtarma faaliyetlerinde görev almışken, uluslararası düzeyde 90'dan fazla ülkeden gelen arama-kurtarma ekipleri AFAD ile koordineli biçimde çalışmıştır (AFAD,

2023b: 32). NATO, AB ve BM acil yardım ve lojistik destek mekanizmalarını devreye sokmuştur. Bu gelişmeler, afet yönetiminde güçlü bir ulusal kapasite ile etkin uluslararası iş birliğinin birlikte var olmasının zorunlu olduğunu açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Türkiye’de afet yönetimi sistemi, Cumhurbaşkanlığı bünyesinde oluşturulan genel yönetim anlayışı çerçevesinde yürütülmektedir. Üst düzeyde afet koordinasyonu, AFAD’ın yürüttüğü mekanizmalar aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu yapı, özellikle TAMP kapsamında; kamu kurum ve kuruluşları arasında birlikte çalışabilirlik, kurumlar arası koordinasyon ve görev paylaşımı ilkelerine dayanmaktadır (AFAD, 2022: 5–6). Merkez düzeyinde afet yönetimi faaliyetleri, Cumhurbaşkanlığının genel yönlendirmesi altında ve AFAD’ın koordinasyonu ile yürütülmektedir. TAMP kapsamında tanımlanan ana çözüm ortakları, afetin üç temel evresi olan hazırlık, müdahale ve iyileştirme süreçlerinde görev üstlenmektedir (AFAD, 2022: 8–10).

Türkiye’de afet yönetiminde ana çözüm ortakları ve görev alanları aşağıdaki belirtildiği gibidir.

Bakanlıklar ve Ulusal Kurumlar:

- *İçişleri Bakanlığı*: Genel koordinasyonu sağlar; asayiş, tahliye ve güvenlik faaliyetlerini yürütür.
- *Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı*: Ulaşım altyapısı, haberleşme sistemlerinin sürekliliği ve altyapı onarımlarından sorumludur.
- *Sağlık Bakanlığı*: Acil sağlık hizmetleri, sahra hastaneleri kurulumu ve tıbbi tahliye süreçlerini koordine eder.
- *Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı*: Enerji arz güvenliği, enerji altyapısının onarımı ve sistemlerin sürekliliğini sağlar.
- *Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı*: Hasar tespiti, geçici barınma alanlarının oluşturulması ve yeniden yerleşim planlaması görevlerini üstlenir.
- *Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı*: Psikososyal destek, çocuk, yaşlı ve kırılgan grupların korunması alanlarında görev alır.
- *Tarım ve Orman Bakanlığı*: Tarımsal üretimin sürekliliği, hayvan sağlığı ve orman yangınlarıyla mücadele faaliyetlerinden sorumludur.
- *Hazine ve Maliye Bakanlığı*: Mali kaynak yönetimi, ekonomik destek mekanizmaları ve sigorta sistemlerinin işlemlerini sağlar.
- *Türk Kızılay*: Barınma, beslenme, insani yardım, lojistik destek ve kan temini gibi kritik hizmetleri yürütür.

Yerel Düzeyde Kurumlar:

- *Valilikler*: İl düzeyinde afet yönetiminin üst koordinasyonunu sağlar; kaynak tahsisini ve müdahale sürecini yönetir.
- *Kaymakamlıklar*: İlçelerde afet müdahale faaliyetlerini organize eder; ilçe kaynaklarının koordinasyonunu sağlar.
- *İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri*: Risk analizi, hazırlık, müdahale ve iyileştirme planlarını geliştirir ve uygular.

- *Kamu Kurumlarının İl Teşkilatları*: Sağlık, ulaştırma, tarım gibi sektörlerle ilişkin hizmetleri merkezle uyumlu şekilde yürütür.
- *Yerel Yönetimler (Belediyeler)*: Barınma alanlarının kurulumu, altyapı hizmetlerinin sürekliliği, içme suyu, kanalizasyon ve arama-kurtarma ekiplerinin yönlendirilmesi gibi alanlarda kritik roller üstlenir.

Bu yapı, afet anında merkez ile taşra arasında kesintisiz bilgi akışı, hızlı karar alma ve etkin müdahale süreçlerini garanti altına alır. Böylece sistem, çok aktörlü, çok düzeyli ve entegre bir koordinasyon modeli olarak işler (TESEV, 2022: 15). Merkez kurumlar, TAMP'ta belirtilen hizmet grubu planlarında (örneğin barınma, sağlık, lojistik vb.) görev alır ve destek çözüm ortakları ile birlikte eylem planlarını hazırlar (AFAD, 2013: 12–14).

Tablo 1. Afet Müdahale Hiyerarşisi

Düzye	Kurum/Aktör	Temel Roller
Merkez	AFAD Başkanlığı	Ulusal politika/standart; TAMP/TARAP, koordinasyon, uluslararası iş birliği; eğitim ve lojistik yönetimi.
Merkez	Bakanlıklar (Ana/Destek çözüm ortakları)	TAMP hizmet gruplarında görev; sektör planları, kaynak tahsisi.
Taşra	Valilik/il AFAD Müdürlüğü	İl afet yönetimi; yerel koordinasyon, İRAP/TAMP-il uyumu, tatbikat ve operasyon.
Taşra	Kaymakamlıklar	İlçe düzeyinde koordinasyon; ilk müdahale, kaynak seferberliği.
Yerel	Belediyeler (Büyükşehir/il–ilçe)	İmar ve kentsel dönüşüm; itfaiye/arama kurtarma, altyapı ve hizmet sürekliliği, geçici barınma.
Yatay	Jandarma/Emniyet Genel Müdürlüğü/Türk Silahlı Kuvvetleri	Güvenlik; arama-kurtarma desteği, tahliye, lojistik; kritik altyapı korunması.
Yatay	Türk Kızılay/STK'lar/Gönüllüler	Beslenme-barınma; kan ve lojistik, arama-kurtarma ve psikososyal destek.

Kaynak: T.C. Afet ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD) (2014). Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP).

Türkiye’de afet yönetimi, çok aktörlü ve çok katmanlı bir yapıya sahiptir. AFAD Başkanlığı, sistemin merkezindeki koordinatör kurum olarak ulusal düzey planlama, standart geliştirme ve süreç yönetimini yürütmektedir. TAMP ve TARAP gibi planlar, afet öncesi ve sonrasında görev alacak kurum ve aktörlerin rollerini detaylandırarak ülke genelinde ortak bir yönetim çerçevesi sağlamaktadır. Türkiye’de afet yönetiminde yer alan kurumların görev ve sorumluluklarını düzeylerine göre sınıflandırmaktadır. Yukarıdaki verilen tabloda yer alan her bir aktör, ilgili kanun ve yönetmelikler ile afet yönetim planları çerçevesindeki özgün rollerini icra etmektedir.

3.1. AFAD’ın Rolü

AFAD, afet yönetimini yalnızca kendi bünyesinde yürütmemekte; bakanlıklar, kamu kurumları, özel sektör ve kritik altyapı işleticileri ile iş birliği içinde çok aktörlü bir yapı kurarak gerçekleştirmektedir (AFAD, 2014: 36). Ayrıca, özel sektör ve kritik altyapı işleticileri (enerji, iletişim, ulaşım, su ve gıda sektörleri), afet anında iş sürekliliğini sağlamak ve kamu hizmetleriyle koordineli çalışmakla yükümlüdür.

2009 yılında kurulan AFAD, Türkiye’de afet yönetiminin merkezi kurumudur. AFAD’ın temel görevleri şunlardır:

- Afet risklerini analiz etmek ve risk azaltma planlarını hazırlamak.
- TAMP ve TARAP gibi ulusal planları yürütmek.
- Afet ve acil durum eğitim programları düzenlemek, toplumda farkındalık oluşturmak.
- Afet ve acil durumlarda müdahaleyi koordine etmek, kurumlar arası iş birliğini sağlamak.
- Uluslararası yardımları organize etmek ve yabancı ekiplerin koordinasyonunu yürütmek.
- Afet sonrası iyileştirme ve yeniden yapılanma faaliyetlerini düzenlemek.
- Arama-kurtarma, lojistik ve insani yardım süreçlerini yönetmek.

3.2. Bakanlıkların Rolü

Her bakanlık, kendi görev alanı çerçevesinde, Türkiye Afet Müdahale Planı’nda (TAMP) yer alan ilgili hizmet grubu planlarına göre sorumluluklarını yerine getirir. Örneğin, Sağlık Bakanlığı sağlık hizmet grubu kapsamında ilk yardım ve tedavi organizasyonunu yürütürken, İçişleri Bakanlığı güvenlik, tahliye ve nüfus kayıtlarının koordinasyonunu sağlar. Millî Eğitim Bakanlığı, afet sonrası eğitim faaliyetlerinin kesintisiz devam etmesini temin ederken, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı ulaşım ağlarının açık kalmasını sağlamak ve yardım ekiplerinin sevkini organize etmekle görevlidir. Tarım ve Orman Bakanlığı ise orman yangınları ve kırsal alanlardaki afetlere müdahale çalışmalarını yürütür. Bu şekilde bakanlıklar, kendi yetki alanlarına uygun olarak, afet öncesi hazırlık, afet anındaki müdahale ve afet sonrası iyileştirme süreçlerinde aktif bir şekilde görev alır.

3.3. Valiliklerin Rolü

5442 sayılı İl İdaresi Kanunu uyarınca, valiler il sınırları içerisindeki en yüksek mülki amir olarak afet yönetiminden birincil derecede sorumludur. Bu doğrultuda, İl Afet ve Acil Durum Koordinasyon Kurulu’na başkanlık eder, İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü’nün faaliyetlerini denetler ve yönlendirirler. Afet anlarında, ildeki emniyet birimleri, jandarma, belediyeler, sağlık kurumları ve diğer kamu kuruluşları arasında etkin bir koordinasyon sağlarlar. Ayrıca güvenlik, asayiş, tahliye, arama-kurtarma ve yardım dağıtımı gibi operasyonel süreçleri yönetirler (AFAD, 2014: 11). 6 Şubat 2023 depremleri sonrasında yapılan yapısal değişikliklerle birlikte valilerin afet yönetimindeki rolü daha da güçlendirilmiştir. Bu kapsamda, Valilik Kriz Yönetim Merkezleri kurulmuş ve bu merkezler, AFAD’ın çevrim içi veri paylaşım altyapısına entegre edilmiştir (SBB, 2024: 42). Buna ek olarak, İl Afet Risk Yönetim Kurulları oluşturulmuş ve valiler, afet sonrası yeniden yapılanma ile kaynak yönetimi süreçlerinde doğrudan sorumluluk üstlenmiştir (Angın, 2023: 701).

3.4. Kaymakamlıkların Rolü

Kaymakamlar, ilçe düzeyinde afet yönetiminden sorumlu olup, ilçe afet ve acil durum planlarını uygular ve afet anında ilk müdahale faaliyetlerini organize eder. Polis, jandarma, itfaiye ve sağlık ekiplerinin ilçe düzeyindeki koordinasyonunu sağlar. Ayrıca köy ve mahalle muhtarlarıyla iş birliği yaparak yerel halkın tahliye, barınma ve yardım süreçlerine katılımını organize eder (Kadioğlu, 2012: 199).

3.5. Belediyelerin Rolü

Belediyeler, 2004 tarihli ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ile 2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu kapsamında afet yönetiminde önemli sorumluluklara sahiptir. İmar planları ve yapı denetim sistemleri aracılığıyla risk azaltma, itfaiye hizmetleri ile yangın ve kurtarma, altyapı hizmetleriyle (su, kanalizasyon, ulaşım) hizmet sürekliliğini sağlama görevlerini üstlenirler. Ayrıca geçici barınma merkezlerinin kurulması, iae hizmetleri ve halkın bilgilendirilmesi konularında da sorumludurlar (Görmez ve Eroğlu, 2017).

Yerel yönetimler, afetlerin doğrudan etkilediği aktörler olmaları nedeniyle afet yönetiminde kilit bir konuma sahiptir. Yerel afet planları, TAMP ile uyumlu şekilde hazırlanmakta ve uygulamaya konulmaktadır. Mahalle ve köy ölçeğinde tatbikatlar, bilinçlendirme faaliyetleri ve gönüllü katılım mekanizmaları yerel düzeyde afet yönetimini güçlendirmektedir (Kapucu, 2008: 249).

Belediyelerinin teşkilat yapıları afet yönetimi bağlamında incelendiğinde, 6 Şubat 2023 depremlerinin önemli bir dönüm noktası oluşturduğu görülmektedir. Bu depremler öncesinde hiçbir büyükşehir belediyesinde doğrudan “Afet İşleri” adını taşıyan bir daire başkanlığı bulunmamaktaydı. 2023 yılı performans programlarında yer alan ve 2022 yılı teşkilat yapılarını gösteren veriler incelendiğinde, 30 büyükşehir belediyesinden 20’sinde “İtfaiye Daire Başkanlığı” dışında afet yönetimiyle ilişkilendirilebilecek birimlere rastlanmamıştır. Geriye kalan 10 büyükşehir belediyesinde ise afet yönetimi faaliyetlerinin “İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı”, “Deprem Risk Yönetimi ve Kentsel İyileştirme Daire Başkanlığı”, “Etüt ve Projeler Daire Başkanlığı” veya “Kent Estetiği Daire Başkanlığı” gibi farklı birimler tarafından yürütüldüğü belirlenmiştir. Bu belediyelerde afet yönetimi yapılanması, genellikle daire başkanlığı düzeyinde değil, söz konusu dairelerin altındaki şube müdürlükleri düzeyinde örgütlenmiştir (Yetkin, 2024: 30).

Ancak 6 Şubat depremlerinin ardından, büyükşehir belediyelerinin kurumsal yapılarında belirgin bir dönüşüm yaşanmıştır. Belediyelerin resmî internet siteleri ile 2024 yılı performans programlarında yer alan teşkilat yapıları incelendiğinde, 30 büyükşehir belediyesinden 20’sinin 2023 yılı içerisinde afet işleri ile ilgili daire başkanlıkları kurduğu görülmektedir (Yetkin, 2024: 30).

Bu kapsamda Afet İşleri Daire Başkanlığı kuran büyükşehir belediyeleri şunlardır: Adana, Ankara, Antalya, Balıkesir, Denizli, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Konya, Manisa, Mardin, Mersin, Ordu, Sakarya ve Şanlıurfa. Bu belediyelerden Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, depremde en çok etkilenen Nurdağı ve İslahiye ilçeleri için ayrı ayrı “Afet Sonrası İyileştirme Daire Başkanlıkları” kurarak dikkat çekmiştir. Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi ise “Afet İşleri ve Göç Hizmetleri Daire Başkanlığı” adını kullanmıştır. Diğer 18 belediyede ise ilgili birim “Afet İşleri Daire Başkanlığı” adıyla teşkilatlanmıştır.¹ Bu durum, Türkiye’de yerel yönetimlerin afet yönetimine kurumsal düzeyde yaklaşımında 6 Şubat depremlerinin belirleyici bir dönüm noktası olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Yetkin, 2024: 31). Bu birimler:

¹ 12/9/2025 tarih ve 33015 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan değişiklikle Belediye ve Bağlı Kuruluşları ile Mahalli İdare Birlikleri Norm Kadro İlke ve Standartlarına Dair Yönetmelik’te değişikliğe gidilmiş ve daha önce kurulması zorunlu olan Afet İşleri Daire Başkanlıklarının adı Afet İşleri ve Risk Yönetimi Daire Başkanlığı haline getirilmiştir. Söz konusu birim il ve ilçe belediyelerinde ise müdürlük şeklinde örgütlenmiştir. Kimi belediyelerin afet ile ilgili işlerde teşekkül ettirdikleri birimlere farklı adlar verdikleri de görülmekte olup Yönetmeliğin ekli tablosunda söz konusu birimin Afet İşleri ve Risk Yönetimi adı altında kurulmasının zaruri olduğu görülmektedir.

- Afet risk azaltma planlarının uygulanmasını,
- Kentsel dönüşüm ve yapı envanterlerinin oluşturulmasını,
- Afet lojistik merkezlerinin ve malzeme yönetiminin sağlanmasını,
- Halkın bilgilendirilmesini ve gönüllü eğitimlerini,
- Belediye Afet Müdahale Planlarının (BAMP) hazırlanmasını üstlenir (SBB, 2024: 51)

Büyükşehir olmayan belediyelerde ise Afet İşleri Müdürlükleri kurulmuş; bu müdürlükler doğrudan belediye başkanına bağlı olarak afet öncesi hazırlık, barınma alanlarının planlanması, hasar tespiti ve gönüllü koordinasyonu gibi alanlarda aktif roller üstlenmiştir. 6 Şubat 2023 depremleri, merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasındaki koordinasyonu güçlendirmiştir. Valilikler, kriz yönetim merkezleri aracılığıyla karar alma süreçlerinde etkin hale gelirken; kaymakamlıklar, ilk müdahale kapasiteleriyle kritik bir rol üstlenmiş; belediyeler ise risk azaltma, hazırlık ve yeniden yapılanma süreçlerinde önemli bir aktör olarak öne çıkmıştır (Angın, 2023).

3.6. Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK'ların) Rolü

Afet yönetiminin en önemli paydaşlarından biri de STK'lar ve gönüllülerdir. Sivil toplum, kamu kurumlarının kapasitesini tamamlayıcı nitelikte faaliyet göstermekte; gönüllülük ise toplumun afetlere karşı bilinçlenmesine ve dayanıklılığının artırılmasına katkı sağlamaktadır (AFAD, 2021). STK'lar ile kamu kurumları arasında, afet yönetimi süreçlerinde güçlü bir iş birliği mevcuttur. TAMP kapsamında STK'lar destek çözüm ortağı olarak görev yapmakta, afet öncesi hazırlık, tatbikat ve eğitim çalışmalarına katılmaktadır. Ayrıca, yardım dağıtımı, barınma ve lojistik faaliyetlerinde kamu kurumlarıyla eşgüdüm içinde çalışmaktadırlar (AFAD, 2014: 32).

AKUT, ANDA, İHH gibi STK'lar afetlerde arama-kurtarma aktif görev üstlenmektedir. Bu kuruluşlar, AFAD koordinasyonunda, enkaz alanlarında profesyonel ekipleriyle hizmet sunmakta ve uluslararası standartlara uygun kurtarma operasyonları gerçekleştirmektedir. Söz konusu STK'lar yalnızca afet anında değil, afet öncesi hazırlık ve toplumun bilinçlendirilmesi süreçlerinde de etkin rol oynamaktadır. Eğitim, tatbikat ve toplumsal farkındalık çalışmalarıyla afet direncinin artırılmasına önemli katkılar sunmaktadırlar. Ancak artan STK sayısı ve çeşitliliği nedeniyle zaman zaman koordinasyon sorunları yaşanmaktadır. Bu nedenle, AFAD koordinasyonunun güçlendirilmesi ve akreditasyon sisteminin yaygınlaştırılması gerekmektedir (Özkan ve Uzun, 2024: 27).

STK'lar afet sonrası müdahalenin ayrılmaz bir parçası olarak yalnızca arama-kurtarma faaliyetlerinde bulunmakla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda afetzedelerin temel ihtiyaçlarının karşılanması süreçlerinde de aktif rol oynamaktadırlar. Türkiye Psikiyatri Derneği'nin (TPD) 2023 Deprem Faaliyet Raporu'na göre, STK'lar beslenme ve barınma hizmetlerinin sağlanması, sağlık taramaları yapılması, ruhsal ilk yardım ve psikososyal destek girişimlerinin yürütülmesi gibi geniş bir görev yelpazesinde yer almıştır (TPD, 2023: 4-5). Bunun yanı sıra, afet öncesindeki hazırlık sürecinin de bu kurumlar açısından hayati önem taşıdığını belirterek, toplumda afet farkındalığı oluşturulması, eğitimlerin düzenlenmesi ve tatbikat çalışmalarının organize edilmesi gibi önleyici faaliyetler yürüttüklerini ortaya koymaktadır (TPD, 2023: 4-5).

3.7. Türk Kızılay'ın Rolü

Türk Kızılay, afet ve acil durumlarda beslenme hizmetleri sunan başlıca aktörlerden biridir. Kurumun hazırladığı Afetlerde Beslenme Hizmetleri Kılavuzu'na göre, afet bölgelerinde sıcak yemek üretim tesisleri kurulabilir, tek kullanımlık malzeme temin edilebilir ve yüksek kalorili öğünlerle afetzedelerin beslenme ihtiyaçları karşılanabilir (Türk Kızılay, 2020). Aynı zamanda kurum, afet sonrası geçici barınma alanlarının kurulmasında aktif rol oynamaktadır. TAMP belgelerinde, barınma hizmet grubu kapsamında geçici barınma ve bakım ünitelerinin altyapısının kurulması, çadır/konteyner kentlerin yönetimi, kayıt işlemlerinin yürütülmesi gibi görevlerin Kızılay, resmî kurumlar, STK'lar ve özel sektör iş birliğiyle yerine getirileceği belirtilmiştir (AFAD 2014: 19). Beslenme hizmet grubu çerçevesinde ise, afet bölgelerinde görev yapan arama-kurtarma ekipleri ve gönüllülük birimlerine destek sağlanması, gıda tedarik zincirinin kurulması ve dağıtım standartlarının belirlenmesi gibi sorumluluklar da Kızılay'ın görev alanına girmektedir. Ayrıca Kızılay, afet sırasında afetzedelere psikososyal destek ve diğer sosyal hizmet olanakları sunmakta; moral ve motivasyonu yüksek tutmaya yönelik çalışmalarla barınma, beslenme ve psikososyal destek alanlarında entegre hizmetler yürütmektedir (Başaran ve Akyüz, 2022: 84).

3.8. AFAD Gönüllülük Sistemi

2019 yılında başlatılan AFAD Gönüllülük Sistemi, bireylerin afet yönetimine katılımını teşvik etmektedir. Bu sistem kapsamında gönüllüler; temel afet bilinci, ilk yardım, arama-kurtarma ve psikososyal destek gibi alanlarda eğitim almakta ve akreditasyon süreçlerinden geçmektedir. Bu sayede gönüllüler, afet anında güvenli ve etkin şekilde görev alabilmektedir (Aydemir, 2021: 389). Ayrıca sistem, gönüllülerin afet öncesi hazırlık ve farkındalık eğitimlerinde de aktif rol üstlenmesini sağlamaktadır (Aydın ve Cin, 2025: 204). Öte yandan, eğitilmiş AFAD gönüllülerinin afet müdahale süreçlerine katkısı yüksek olmakla birlikte “anlık gönüllü” katılımı zaman zaman koordinasyonsuzluk ve güvenlik riski doğurabilmektedir (Aydemir, 2021: 389) Bu nedenle gönüllülük sisteminin kurumsal sürdürülebilirliği, eğitim ve denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

4. JANDARMANIN 6 ŞUBAT 2023 DEPREMLERİNDEKİ FAALİYETLERİ

4.1. Arama-Kurtarma Faaliyetleri

6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş ve Hatay merkezli depremler, 11 ili kapsayan geniş bir coğrafyada yıkıcı etkiler yaratmış ve kamuoyunda “Asrın Felaketi” olarak nitelendirilmiştir. Bu büyük afetin hemen ardından Jandarma Genel Komutanlığı, sahip olduğu kurumsal kapasiteyi ve uzman personelini hızla seferber etmiştir. JAK timleri, JÖAK bünyesindeki arama-kurtarma birlikleri ve komando birlikleri, AFAD koordinasyonunda deprem bölgesine intikal ederek arama-kurtarma faaliyetlerine katılmıştır (AFAD, 2023). Faaliyet raporlarına göre, Jandarma birlikleri yüzlerce vatandaşı enkaz altından sağ olarak kurtarmış; binlerce kişiye ise tahliye ve kurtarma desteği sağlamıştır. Bu faaliyetler, yalnızca can kurtarma açısından değil, aynı zamanda toplumun güven duygusunun pekiştirilmesi bakımından da kritik bir öneme sahiptir. Özellikle, uluslararası standartlarda eğitim almış olan JAK timlerinin yetkinliği, arama-kurtarma sürecinde elde edilen başarıya doğrudan katkı sağlamıştır (JÖAK, 2023).

4.1.1. Personel ve Kapasite Seferberliği

Deprem öncesinde afet bölgesinde görev yapan İl Jandarma Komutanlıkları personel sayısı 34.523'tü. Depremi ilk günü olan 6 Şubat 2023 tarihinde bölgeye ek olarak 7.374 personel daha sevk edilmiş ve toplam görevli sayısı 41.897'ye ulaşmıştır. İkinci gün bu sayı 45.569'a, üçüncü gün ise 59.969'a yükselmiştir. Nihayetinde 14 Şubat itibarıyla afet bölgesinde görev yapan Jandarma personeli sayısı 65.105'e ulaşmış ve bu rakam, Jandarma Genel Komutanlığının toplam personel mevcudunun yaklaşık %33'ünü oluşturmuştur (Jandarma Genel Komutanlığı, 2023: 27).

Bu kapsamlı seferberlik; 3 Komando Tugayı (14 Tabur), 37 Komando/Jandarma Özel Harekât (JÖH) Taburu ve Jandarma Özel Operasyon Personeli (JOPER), 73 Asayiş Komando Bölüğü, 37 JAK/Jandarma Sualtı Arama ve Kurtarma (SAK) Timi, 41 arama-kurtarma köpek unsuru (eğitilmiş görev köpekleri), 16 kadavra köpeği, 464 Muhabere Elektronik Bilgi Sistemleri (MEBS) (haberleşme) personeli, 230 kadın astsubay ve 15.111 güvenlik korucusundan oluşmuştur. Bu ölçek, Cumhuriyet tarihinin en geniş katılımlı kolluk kuvveti seferberliklerinden biri olmuştur (Jandarma Genel Komutanlığı, 2023: 27).

Faaliyet raporlarına göre, Jandarma Komando Arama Kurtarma (JÖAK) birlikleri, depremlerden en çok etkilenen illerde yoğun arama-kurtarma çalışmaları yürütmüştür. Bu kapsamda Kahramanmaraş'ta 148 kişi sağ olarak kurtarılmış, 251 vatandaşın cenazesine ulaşılmış ve toplamda 399 depremzede enkaz altından çıkarılmıştır. Malatya'da 2'si sağ, 1'i vefat olmak üzere toplam 3 kişiye ulaşılmıştır. Diyarbakır'da 7 kişi sağ, 44 kişi vefat olmak üzere toplam 51 depremzede enkazdan çıkarılmıştır. Adıyaman'da 9 kişi sağ, 25 kişi vefat olmak üzere toplam 34 kişiye ulaşılmıştır. Gaziantep'te 65 sağ, 358 vefat olmak üzere toplam 423 kişi kurtarma ekiplerince enkaz altından çıkarılmıştır. Hatay'da ise 98 kişi sağ kurtarılmış, 342 kişinin cenazesine ulaşılmış ve toplamda 440 depremzede enkazdan çıkarılmıştır (JÖAK, 2023).

Genel olarak değerlendirildiğinde, Jandarma Komando Arama Kurtarma Birlik Komutanlığı tarafından afet bölgesinde yürütülen arama-kurtarma faaliyetleri sonucunda toplam 1.350 depremzedeye ulaşılmış; bunların 329'u sağ olarak kurtarılmış, 1.021'i ise vefat etmiş olarak enkaz altından çıkarılmıştır (Jandarma Genel Komutanlığı, 2023). Bu veriler, Jandarma birliklerinin afetin en kritik aşamasında üstlendiği hayati rolü ve sahadaki yüksek etkinliğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır (JÖAK, 2023).

4.1.2. Kullanılan Araç, Gereç ve Yöntemler

Jandarma, arama-kurtarma çalışmalarında gelişmiş teknik donanım ve araçlar kullanmıştır. Termal kameralar, akustik dinleme cihazları ve eğitilmiş arama köpekleri, enkaz altındaki canlılara ulaşmada kritik rol oynamıştır. Ayrıca, ağır iş makineleri ve lojistik araçlar, Jandarma birlikleri tarafından AFAD ve diğer ekiplerle koordineli şekilde kullanılmıştır. Özellikle arama köpekleriyle yürütülen çalışmalar sayesinde birçok vatandaş enkazdan sağ olarak kurtarılmış; kadavra köpekleri ise hayatını kaybedenlerin tespit edilmesinde önemli katkı sağlamıştır.

Faaliyet raporuna göre, deprem anında 62 yeraltı görüntüleme cihazı ile çalışmalara başlanmış, sonradan tedarik edilen 13 cihaz ile birlikte toplam 75 cihaz aktif olarak kullanılmıştır. Bu cihazlarla yapılan 7.662 tespit sonucunda, 1.430 vatandaş sağ, 5.510 vatandaş ise vefat etmiş olarak enkaz altından çıkarılmış; toplamda 6.940 kişiye ulaşılmıştır. Ayrıca

projektörler, yılan kameralar ve göçük altı dinleme cihazları da arama-kurtarma faaliyetlerinin başarısında önemli rol oynamıştır (Jandarma Genel Komutanlığı, 2023: 30).

Haberleşme alanında da Jandarma tarafından kritik katkılar sağlanmıştır. Depremi ilk anlarında iletişim yalnızca Jandarma Entegre Muhabere Sistemi (JEMUS) üzerinden yürütülebilmüş; ardından sistem, tüm kurumlara entegre edilerek kesintisiz iletişim imkânı sağlanmıştır. Bu kapsamda, bölgeye 3.000'in üzerinde MEBS malzemesi (el telsizi, bilgisayar, taşınabilir şarj cihazı vb.) sevk edilmiş; ayrıca 14 Muhabere Teknik Destek Timi (55 personel) görev almıştır. GSM kapsama alanı dışında kalan bölgelerde haberleşmenin sürdürülmesi amacıyla 7 uydu yer terminali kurulmuş, 93 JEMUS Tekrarlayıcı Merkezi aracılığıyla iletişim sağlanmıştır (Jandarma Genel Komutanlığı, 2023: 42).

Tüm bu veriler, Jandarma'nın yalnızca insan gücüyle değil, aynı zamanda teknik donanım ve haberleşme altyapısıyla da afet sonrası müdahale süreçlerinde kritik bir rol üstlendiğini açıkça ortaya koymaktadır.

4.2. Güvenlik ve Asayişin Sağlanması

6 Şubat 2023 depremleri, yalnızca fiziki yıkıma ve can kayıplarına yol açmakla kalmamış, aynı zamanda kamu düzeni ve toplumsal güvenlik açısından da ciddi riskler doğurmuştur. Afet sonrası dönemde ortaya çıkan kaos ortamı; yağma, hırsızlık, kamu malına zarar verme girişimleri, düzensiz göç hareketleri ve toplumsal panik gibi çok boyutlu güvenlik sorunlarını beraberinde getirmiştir. Bu durum, arama-kurtarma çalışmalarının kesintisiz yürütülebilmesi ve insani yardım faaliyetlerinin güvenli şekilde sürdürülebilmesi için güvenlik önlemlerinin artırılmasını zorunlu kılmıştır.

Jandarma Genel Komutanlığı, afet sürecinde kaosu önlenmesi, toplumsal huzurun sağlanması ve kamu düzeninin korunması amacıyla geniş kapsamlı güvenlik ve asayiş faaliyetleri yürütmüştür. 14 Şubat 2023 itibarıyla afet bölgesinde görevlendirilen 65.105 jandarma personeli, kurumun toplam personel mevcudunun yaklaşık üçte birine karşılık gelmektedir (Jandarma Genel Komutanlığı, 2023: 27). Bu personel yapısı içerisinde; 1.252 Jandarma Asayiş Timi, 60 Jandarma Motosikletli Asayiş Timi, 55 Jandarma Suç Araştırma Timi (JASAT), 37 JAK/SAK Timi, 45 Hayvan Durum İzleme (HAYDİ) Timi ve 56 Köpek Unsuru aktif olarak görev yapmıştır (Jandarma Genel Komutanlığı, 2023: 29).

Polis-Jandarma bölgesi ayrımı yapılmaksızın yürütülen devriye faaliyetleri, özellikle sokak aralarında ve enkaz bölgelerinde yoğunlaştırılmıştır. Bu kapsamda, 93'ü yağma olmak üzere toplam 305 asayiş olayına müdahale edilmiş; 106 şüpheli yakalanarak adli işlemleri gerçekleştirilmiştir (Jandarma Genel Komutanlığı, 2023: 30). Ayrıca, 73 Asayiş Komando Bölüğü de kritik alanlarda görevlendirilerek güvenlik önlemlerinin güçlendirilmesine katkı sağlamıştır. Bu sayede halkın güvenlik algısı korunmuş ve kamu düzeninin bozulması engellenmiştir (Jandarma Genel Komutanlığı, 2023: 30).

4.2.1. Cezaevleri ve Kritik Tesis Güvenliği

Depremden etkilenen illerde cezaevlerinin güvenliği öncelikli konular arasında yer almıştır. 230 kadın astsubay ve binlerce jandarma personeli, ceza infaz kurumlarının dış güvenliğini sağlamış; firar girişimlerini önlemiş ve tahliye işlemlerini güvenli şekilde yürütmüştür. Ayrıca, hastaneler, enerji üretim ve iletim tesisleri ile lojistik depolar özel koruma altına alınmıştır. Kahramanmaraş, Adıyaman Gölbaşı ve Malatya'daki cezaevlerinden firar eden hükümlü ve tutukluların tamamına yakını JASAT timleri tarafından kısa sürede yakalanmıştır. Bunun yanı sıra, Adalet Bakanlığının

kararıyla tahliye edilen 14 ceza infaz kurumundaki 10.675 hükümlü ve tutuklu, 9.470 jandarma personelinin görev yaptığı 847 nakil devriyesi ile güvenli bölgelere sevk edilmiştir (Jandarma Genel Komutanlığı, 2023: 33–35).

4.2.2. Trafik Düzeni ve Lojistik Güvenliği

Deprem sonrası ulaştırma altyapısının hasar görmesi, trafik yönetimini afet müdahale sürecinin en kritik unsurlarından biri haline getirmiştir. Bu kapsamda, 499 Trafik Jandarması Timi (5'i motosikletli) görevlendirilmiş; yalnızca trafik akışının düzenlenmesiyle sınırlı kalınmayıp, hırsızlık, yağma ve çocuk kaçırma gibi risklerin önlenmesine yönelik önleyici kolluk faaliyetleri de yürütülmüştür (Jandarma Genel Komutanlığı, 2023: 33).

Deprem bölgesine yönlendirilen yardım ve kurtarma araçlarının geçişi ile yaralı tahliyeleri sırasında yaşanabilecek kargaşayı önlemek amacıyla, polis bölgesi dâhil olmak üzere trafik düzenlemeleri gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, yetkisiz araçların tepe lambası, siren ve çakar gibi donanımlar takarak karmaşaya neden olmalarının önüne geçmek amacıyla yoğun trafik denetimleri icra edilmiştir (Jandarma Genel Komutanlığı, 2023: 34).

Özellikle, yardım bahanesiyle bölgeye gelen çekici, kamyon ve kamyonetlerin depremzedelere ait araçları çalma girişimlerini önlemek amacıyla, bu araçlar ve işletenleri sorgulanmış; usulsüzlük tespit edilenler hakkında adli ve idari işlemler yapılmıştır. Bunun yanı sıra, afet bölgesine ulaşan yabancı arama-kurtarma ekipleri ve araçlarının gümrük kapılarından alınarak görev yerlerine ulaştırılması ve faaliyetleri tamamlandıktan sonra uğurlanmaları sürecinde eskort görevleri icra edilmiştir (Jandarma Genel Komutanlığı, 2023: 35).

Hasarlı yollar nedeniyle alternatif güzergâhlar belirlenmiş; ana arterlerde ve kritik kavşaklarda devriyeler yoğunlaştırılmıştır. Jandarma trafik ekipleri, sabit kontrol noktaları ve mobil devriyeler aracılığıyla trafiği düzenlemiş; acil yardım araçlarının kesintisiz erişimini sağlamak için güvenli rotalar oluşturmuştur. Bu süreçte, mobil izleme sistemleri ve anlık veri toplama teknolojileri kullanılarak trafik yoğunluğu gerçek zamanlı olarak izlenmiş, elde edilen veriler doğrultusunda operasyonel stratejiler güncellenmiştir. Böylece, acil yardım hizmetlerine kesintisiz erişim güvence altına alınmıştır.

4.2.3. Göç ve Kaçakçılık Risklerine Karşı Tedbirler

Özellikle Suriye sınırına yakın illerde, deprem sonrası dönemde düzensiz göç ve kaçakçılık riskleri artış göstermiştir. Bu kapsamda güvenlik korucuları, Jandarma birlikleriyle birlikte sınır bölgelerinde görevlendirilerek asayişin sağlanmasına katkı sunmuştur (Jandarma Genel Komutanlığı, 2023). Depremden doğrudan etkilenen illerde bulunan geri gönderme merkezleri (GGM) de önemli güvenlik riskleri doğurmuştur. Malatya GGM'de 480, Adana GGM'de ise 60 yabancı şahsın isyan girişiminde bulunduğu; bu girişimlerin Jandarma tarafından başarıyla engellendiği rapor edilmiştir. Ayrıca, deprem nedeniyle 3 GGM kullanılamaz hale gelmiş ve bu merkezlerdeki toplam 3.302 göçmen, güvenlik önlemleri eşliğinde 12 farklı ile sevk edilmiştir (Jandarma Genel Komutanlığı, 2023: 93).

4.2.4. Toplumsal Huzur ve Güvenlik Algısı

Jandarma tarafından afet sonrası yürütülen faaliyetler yalnızca suç ve düzensizliği önlemeye yönelik olmamış, aynı zamanda depremzedelerin psikolojik olarak kendilerini huzurlu hissetmelerine de katkı sağlamıştır. Çadır ve

konteyner kentlerde sürdürülen devriye görevleriyle barınma alanlarının düzeni korunmuş; toplam 267.564 afetzede Kimlik Bildirim Sistemine kaydedilerek güvenlik ve denetim mekanizmaları güçlendirilmiştir (Jandarma Genel Komutanlığı, 2023: 33). Özellikle kadın ve çocuklara yönelik olası güvenlik tehditlerini önlemek amacıyla 230 kadın astsubay aktif görev üstlenmiş, bu sayede depremzedelerle daha yakın temas kurulmuş ve toplumsal duyarlılık gözetilmiştir. Ayrıca, Jandarma bünyesinde faaliyet gösteren sosyal destek timleri, çocuklara yönelik moral etkinlikleri düzenlemiş, kadın ve yaşlılara rehberlik faaliyetleri sunmuş, travma sonrası stresin azaltılması için psikososyal programlar yürütmüştür. Bu çabalar yalnızca fiziksel güvenliğin sağlanmasına değil, aynı zamanda afet sonrası dönemde toplumsal huzur ve güvenlik algısının pekiştirilmesine hizmet etmiştir. Dolayısıyla Jandarma Genel Komutanlığı, afet sonrası süreçte yalnızca bir kolluk gücü olarak değil, aynı zamanda toplumsal güvenin ve dayanışmanın yeniden tesisi açısından da stratejik bir aktör olarak öne çıkmıştır.

4.3. İnsani Yardım ve Lojistik Destek

Deprem sonrası yalnızca arama-kurtarma faaliyetleri değil, aynı zamanda milyonlarca afetzedenin barınma, beslenme ve temel ihtiyaçlarının karşılanması da Jandarma Genel Komutanlığının öncelikleri arasında yer almıştır. Bu kapsamda Jandarma birlikleri, hem doğrudan insani yardım faaliyetlerinde bulunmuş hem de AFAD başta olmak üzere diğer kurum ve kuruluşların çalışmalarına lojistik destek sağlamıştır.

Faaliyet raporlarına göre Jandarma, afet bölgesinde 220.132 çadır kurmuş; ayrıca Jandarma Lojistik Komutanlığı tarafından bölgeye sevk edilen 325 çadırın kurulumu da gerçekleştirilmiştir (Jandarma Genel Komutanlığı, 2023: 38). Beslenme desteği kapsamında Jandarma Mobil Mutfak ve Fırını aracılığıyla deprem bölgesinde 1.112.750 kişilik sıcak yemek hazırlanarak dağıtılmış; aynı dönemde 1.766.000 adet ekmek üretilerek halka ulaştırılmıştır. Ayrıca afet bölgesine 369.408 konserve kumanya, 408.481 kg/lt kuru gıda ve bakliyat ile 350.000 kahvaltılık malzeme sevk edilmiştir (Jandarma Genel Komutanlığı, 2023: 39).

Jandarma'nın lojistik desteği yalnızca kara unsurlarıyla sınırlı kalmamış, hava unsurları da etkin biçimde devreye alınmıştır. Bu kapsamda Jandarma hava unsurları tarafından afet bölgesine 893.486 kg erzak, ilaç ve çeşitli yaşam malzemesi (çadır, battaniye, ısıtıcı, jeneratör vb.) taşınmış; toplam 2.273 saatlik uçuş icra edilmiştir. Bu uçuşların 248'i gece uçuşu olarak gerçekleştirilmiş ve kritik yardımların kesintisiz ulaştırılması sağlanmıştır (Jandarma Genel Komutanlığı, 2023: 40). Ayrıca Hatay ve Kahramanmaraş illerinde sosyal yardım ve nakliye faaliyetleri için 83 UNIMOG aracı görevlendirilmiştir.

Jandarma, insani yardım faaliyetlerini yalnızca lojistik sevkiyat ve barınma desteğiyle sınırlı tutmamış; çadır ve konteyner kentlerde kalan 267.564 afetzedenin Kimlik Bildirim Sistemi'ne kaydını yaparak hem güvenliğin hem de sosyal düzenin korunmasına katkı sağlamıştır (Jandarma Genel Komutanlığı, 2023: 42). Bunun yanı sıra, kadın astsubaylar ve sosyal destek timleri, özellikle kadın ve çocuklara yönelik psikososyal destek hizmetleri sunarak toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesine katkı sunmuştur.

4.4. Psikososyal Destek Faaliyetleri

Jandarma bünyesindeki sosyal destek timleri, afet bölgesinde yalnızca güvenlik ve lojistik alanlarda değil, aynı zamanda psikososyal iyileşme süreçlerinde de aktif rol üstlenmiştir. Bu timler, özellikle kırılgan grupların (çocuklar, kadınlar, yaşlılar ve engelliler) afet sonrası yaşadığı travmaların hafifletilmesine katkı sağlamıştır. Çocuklara yönelik moral etkinlikleri düzenlenmiş; oyun, eğitim ve sosyalleşme faaliyetleriyle travmatik deneyimlerin etkilerinin azaltılması hedeflenmiştir. Ayrıca, travma sonrası stresle başa çıkmaya yönelik programlar uygulanmış; bireylerin afetin yarattığı psikolojik baskıyla mücadele edebilmeleri için rehberlik hizmetleri sunulmuştur. Kadın ve yaşlılara yönelik özel destek faaliyetleri ise hem günlük yaşamın yeniden düzenlenmesine yardımcı olmuş hem de toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesine hizmet etmiştir. Böylelikle Jandarma, afet sonrası dönemde yalnızca fiziki güvenliğin değil, aynı zamanda toplumsal huzurun ve psikolojik iyileşmenin de tesis edilmesine katkı sunan bütüncül bir rol üstlenmiştir (Jandarma Genel Komutanlığı, 2023).

4.5. Eğitim ve Bilgilendirme Çalışmaları

Afetzedelerin güvenlik algısını güçlendirmek ve olası risklere karşı bilinçlendirmek amacıyla, afet sonrası dönemde kapsamlı eğitim ve bilgilendirme çalışmaları yürütülmüştür. Özellikle barınma alanlarında, yangın, hırsızlık ve sağlık risklerine karşı çeşitli eğitim faaliyetleri düzenlenmiştir.

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremler sonrasında, özellikle barınma alanlarında yaşayan vatandaşların güvenliğini sağlamak, temel yaşam standartlarını korumak ve afet sonrası psikososyal uyumu desteklemek için çok yönlü bilgilendirme faaliyetleri yürütülmüştür. Bu süreçte AFAD, Jandarma Genel Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, belediyeler ve STK'lar tarafından ortak eğitim faaliyetleri düzenlenmiştir. Bu programlar kapsamında; yangın güvenliği, hırsızlık ve asayiş olaylarına karşı alınabilecek önlemler, hijyen kuralları ve bulaşıcı hastalıklardan korunma yöntemleri gibi konularda bilgilendirmeler yapılmıştır. Söz konusu eğitimler, yalnızca günlük yaşam güvenliğini sağlamayı değil, aynı zamanda kriz ortamında doğru davranış biçimlerinin benimsenmesini ve toplumsal dayanıklılığın artırılmasını hedeflemiştir.

Jandarma Genel Komutanlığı, geçici barınma merkezlerinde güvenlik bilincini artırmak amacıyla düzenli bilgilendirme toplantıları gerçekleştirmiştir. Vatandaşlara; temel güvenlik tedbirleri, çocuk güvenliği, kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi ve dolandırıcılık ve istismar risklerine karşı farkındalık kazandırmaya yönelik eğitimler verilmiştir. Ayrıca, afet sonrası dönemde sıkça karşılaşılan psikolojik travmaların azaltmak amacıyla psikososyal destek faaliyetleri de yürütülmüştür (AFAD, 2023a; Jandarma Genel Komutanlığı, 2023).

SONUÇ ve ÖNERİLER

6 Şubat 2023'te meydana gelen depremler, Cumhuriyet tarihinin en yıkıcı afetlerinden biri olmuş ve Türkiye'de afet yönetim sistemini en üst düzeyde sınamıştır. Afet sürecinde ulusal, yerel ve uluslararası düzeyde eş zamanlı iş birliği yürütülmüş; 90'dan fazla ülke arama-kurtarma ekipleri, sağlık personeli ve insani yardım desteği göndermiştir. Bu yardımların koordinasyonu AFAD tarafından sağlanırken, BM, AB ve NATO gibi uluslararası mekanizmalar da sürece aktif biçimde katılmıştır.

Ulusal düzeyde ise Jandarma Genel Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Türk Silahlı Kuvvetleri, Sağlık Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Türk Kızılay ve birçok kamu kurumu koordineli biçimde sahada görev yapmıştır. Jandarma ve Emniyet birimleri güvenliği sağlarken, Sağlık Bakanlığı sahra hastaneleri kurmuş, ulaşım ve lojistik faaliyetleri ilgili bakanlıklarca organize edilmiştir. Türk Kızılay, milyonlarca kişiye barınma ve beslenme desteği sunarken, AKUT, ANDA ve İHH gibi STK'lar arama-kurtarma faaliyetlerinde aktif rol oynamıştır. Ayrıca AFAD Gönüllülük Sistemi aracılığıyla binlerce gönüllü, yardım dağıtımı ve psikososyal destek çalışmalarında sahada görev almıştır.

Bu süreçte TAMP en kapsamlı şekilde uygulanmış; arama-kurtarma, sağlık, güvenlik, barınma ve lojistik hizmet grupları eş zamanlı devreye sokulmuştur. Ancak özellikle afetin ilk günlerinde lojistik yönetimi, haberleşme altyapısı ve kurumlar arası koordinasyon alanlarında eksiklikler yaşanmış; bilgi akışı ve kaynak yönlendirmesinde aksaklıklar görülmüştür. Erken uyarı sistemleri, uydu telefonları ve gönüllü telsiz ağıları sayesinde iletişim kısmen sürdürülebilmiş, fakat bu alanda yapısal iyileştirmelere duyulan ihtiyaç net biçimde ortaya çıkmıştır.

Finansal boyutta, DASK aracılığıyla yüzbinlerce konut için tazminat ödemeleri yapılmış, devlet bütçesinden milyarlarca lira kaynak aktarılmış ve uluslararası kuruluşlardan kredi ve hibe destekleri sağlanmıştır. Bu durum, afet yönetiminin yalnızca operasyonel değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal boyutlarıyla da ele alınması gerektiğini bir kez daha göstermiştir.

Jandarma Genel Komutanlığı açısından değerlendirildiğinde; kurum afet sonrası dönemde güvenliğin sağlanması, toplumsal huzurun korunması, insani yardım ve lojistik desteğin yürütülmesi gibi kritik roller üstlenmiştir. 14 Şubat 2023 itibarıyla sahaya sevk edilen 65.105 personel, Jandarma'nın yüksek mobilizasyon kapasitesini ve organizasyon gücünü ortaya koymuştur. Bununla birlikte, sürecin ilk aşamalarında lojistik malzeme eksiklikleri, iletişim kesintileri ve uzun süreli barınma alanlarında güvenlik tedbirlerinin yetersizliği dikkat çekmiştir.

6 Şubat 2023 depremleri, Türkiye'nin afet yönetiminde güçlü bir kurumsal altyapıya sahip olduğunu, ancak koordinasyon, lojistik kapasite ve yerel düzeyde kapasite geliştirme konularında ilerlemeye ihtiyaç duyulduğunu açıkça göstermiştir. Jandarma Genel Komutanlığının yalnızca kolluk kuvveti değil, aynı zamanda "Milletin Jandarması" kimliğiyle öne çıkması, toplumsal güvenin pekişmesine önemli katkı sunmuştur. Bu deneyim, afet yönetiminde halkla ilişkiler, iletişim becerileri ve toplumsal dayanıklılığın stratejik önemini bir kez daha ortaya koymuştur.

Deprem sonrasındaki müdahale yetkinliği bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'de afet yönetimine ilişkin olarak aşağıdaki yapısal ve işlevsel eksiklikler dikkat çekmektedir:

- Yerel yönetimlerin kapasite eksiklikleri,
- Kurumsal koordinasyonda yetki ve görev karmaşası,
- Bilgi yönetimi süreçlerinde standardizasyon yetersizliği,
- Lojistik ve haberleşme altyapısında afetin ilk günlerinde yaşanan ciddi aksamalar,
- Afet tatbikatlarının düzensizliği ve yetersizliği,
- Barınma ve psikososyal destek hizmetlerinde sınırlı kapasite.

Türkiye'de afet yönetimine ilişkin eksikliklerin giderilmesi adına şu önerileri sunabiliriz:

- *Afetlere Müdahale Kapasitesinin Artırılması*: Jandarma ve diğer güvenlik güçlerinin afet odaklı eğitim programları genişletilmeli, arama-kurtarma birimlerinin teknik ve personel kapasiteleri artırılmalıdır.
- *Teknoloji Kullanımının Yaygınlaştırılması*: Dronlar, yapay zekâ destekli sistemler ve akıllı haberleşme altyapıları afet yönetimi süreçlerine entegre edilmelidir.
- *Psikososyal Destek ve Sosyal Dayanıklılığın Güçlendirilmesi*: Psikososyal destek birimleri kurumsallaştırılmalı; özellikle kadınlar, çocuklar ve diğer kırılgan gruplara yönelik özel destek mekanizmaları güçlendirilmelidir.
- *Yerel Kapasitenin Güçlendirilmesi*: Yerel yönetimlerin afet planlama, müdahale ve koordinasyon kapasiteleri artırılmalı; İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri daha etkin ve donanımlı yapılar hâline getirilmelidir.
- *Bilgi Yönetimi ve İletişim Altyapısının Modernizasyonu*: Afet bilgi sistemleri güncellenmeli; uydu haberleşmesi ve alternatif iletişim ağları yaygınlaştırılarak kesintisiz iletişim sağlanmalıdır.
- *Tatbikat ve Hazırlık Süreçlerinin Kurumsallaştırılması*: TAMP ve TARAP kapsamındaki planlar düzenli aralıklarla tatbikatlarla test edilmeli; bu süreçlere kamu, sivil toplum ve halkın aktif katılımı sağlanmalıdır.
- *Gönüllülük ve Toplum Destekli Güvenlik Yaklaşımının Yaygınlaştırılması*: AFAD Gönüllülük Sistemi daha fazla kişiye ulaştırılmalı, toplum destekli Jandarma faaliyetleriyle yerel güvenlik ve bilinç düzeyi artırılmalıdır.
- *Uluslararası Uyum ve Bölgesel İş Birliğinin Güçlendirilmesi*: Türkiye, uluslararası afet müdahale standartlarına uyum sağlamalı ve özellikle sınır ötesi afetlerde etkinlik için bölgesel iş birliği mekanizmalarını geliştirmelidir.
- *Afet Risk Azaltma ve Kentsel Dönüşüm Süreçlerinin Hızlandırılması*: Kentsel dönüşüm projeleri, afet risk azaltma hedefleriyle uyumlu şekilde planlanmalı; afet sonrası barınma ve iyileştirme süreçlerinde kalite, dayanıklılık ve sürdürülebilirlik standartları yükseltilmelidir.

Yukarıda belirtilen yapısal ve işlevsel eksiklikler, Türkiye'nin afet yönetim sisteminin güçlü yönlerine rağmen hâlen bütüncül ve sürdürülebilir bir iyileştirmeye ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Afetin büyüklüğü, mevcut kapasitenin önemli bir bölümünü aşmış; özellikle lojistik, bilgi yönetimi, yerel düzeyde hazırlık ve kurumsal koordinasyon alanlarında ortaya çıkan aksaklıklar, afet yönetiminin çok aktörlü yapısında uyum ve senkronizasyonun ne kadar kritik olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır. Bu eksikliklerin giderilmesi yalnızca operasyonel verimliliği artırmakla kalmayacak, aynı zamanda toplumun devlete duyduğu güveni pekiştirecek, afetlere karşı ulusal dayanıklılığı güçlendirecek ve müdahale süreçlerinde kayıpların azaltılmasına doğrudan katkı sağlayacaktır. Sunulan öneriler, Türkiye'nin hem mevcut kapasitesini geliştirmesi hem de gelecekte benzer afetlere karşı daha dirençli ve hazırlıklı bir yapıya kavuşması açısından stratejik niteliktedir. Bu nedenle, önerilerin hayata geçirilmesi hem kurumsal gelişim hem de toplumsal güvenlik açısından bir zorunluluk olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Alexander, D. (2021). Disaster and crisis preparedness. W. R. Thompson (ed.), *Oxford Research Encyclopedia of Politics* içerisinde. Oxford University Press.
- Angın, C. (2023). Afet yönetiminde mülki idare ve belediyeler: İş birliğine dayalı afet yönetimi yaklaşımıyla 6 Şubat 2023 depremleri. *Memleket Siyaset Yönetim*, 19(43), 687–714. <https://doi.org/10.56524/msydergi.1512154>.

- Avaner, T. ve Çoşkun, A. M. (2025). Karşılaştırmalı afet yönetimi Türk ve Fransız jandarması örneği. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 341–360. <https://doi.org/10.25287/ohuiibf.1555576>.
- Aydemir, A. (2021). Afet yönetim sisteminin incelenmesinde gönüllülük hizmetleri ve bazı sivil toplum kuruluşları. *Afet ve Risk Dergisi*, 4(2), 387–394. <https://doi.org/10.35341/afet.986933>.
- Aydın, S. ve Cin, M. (2025). Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı tarafından verilen afet gönüllülüğü eğitiminin değerlendirilmesi. *Türk Deprem Araştırma Dergisi*, 7(2), 201–210. <https://doi.org/10.46464/tdad.1603327>.
- Başaran, İ. ve Akyüz, D. (2022). Afet yönetiminde bir sivil toplum kuruluşu: Türk Kızılay. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 76–91. <https://doi.org/10.52539/mad.1126125>.
- Doğan, O., Ahıskalı, A. ve Vurdu, C. D. (2023). Köprülülük kavşak sistemlerinin kazaları azaltmadaki etkisi: Devrekani kavşağı örneği. *Trafik ve Ulaşım Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 44–58. <https://doi.org/10.38002/tuad.1210255>.
- Erdik, M. (2013). Earthquake risk in Turkey. *Science*, 341(6147), 724–725. doi:10.1126/science.1238945.
- Ergünay, O. (2007, Kasım). Türkiye'nin afet profili [Tam metin bildirisi]. *TMMOB Afet Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (ss. 1–14). Ankara: TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası Yayınları.
- Görmez, K. ve Eroğlu, T. H. (2017). Toplumcu yönetim ışığında afet yönetiminde yerel yönetimlerin rolü ve etkinliği [Tam metin bildirisi]. Ö. Önder ve M. Yaman (Ed.), *Afet ve Acil Durum Yönetiminde Kurumlararası İşbirliği ve Yönetişim Çalıştayı Bildiri Kitabı* içinde (ss. 157–194). Bursa: Ekin Yayıncılık.
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) (2022). *Climate change 2022: Impacts, adaptation and vulnerability*. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jeoloji Mühendisleri Odası (2003). *1 Mayıs 2003 Bingöl Depremi raporu*. TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Yayınları. https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/8b51dedb8434082_ek.pdf, Erişim Tarihi: 12.09.2025.
- Kadioğlu, M. (2012). *Afet yönetimi: Beklenilmeyeni beklemek, en kötüsünü yönetmek*. İstanbul: T.C. Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.
- Kapucu, N. (2008). Collaborative emergency management: Better community organizing, better public preparedness and response. *Disasters*, 32(2), 239–262. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7717.2008.01037>.
- Kapucu, N. ve Özerdem, A. (2013). *Managing emergencies and crises*. Burlington, USA: Jones & Bartlett Learning.
- Kepenek, E. ve Gençel, Z. (2016). Türkiye'de afet zararlarını azaltma çalışmaları: Mevzuat açısından genel bir değerlendirme. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, 1(1), 44–50. <https://doi.org/10.30785/mbud.282563>.
- Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) (2023). *Kahramanmaraş – Pazarcık ve Elbistan Depremleri (06 Şubat 2023) raporu*. Deprem Mühendisliği Araştırma Merkezi. https://eerc.metu.edu.tr/tr/system/files/documents/DMAM_2023_Kahramanmaraş-Pazarcık_ve_Elbistan_Depremleri_Raporu_TR_final.pdf, Erişim Tarihi: 19.09.2025.
- Özkan, O. ve Uzun, A. (2024). Sivil toplum kuruluşlarının afet yönetimindeki ikametlerini sorgulamak: Balıkesir ili örneği. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(46), 267–312. <https://doi.org/10.21550/sosbilder.1326498>.
- Özmen, B. (2023). Acil Durum ve Afet Yönetimi Planlarının Tarihsel Gelişimi. *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, 47, 165–181. <https://doi.org/10.24232/jmd.1339062>.
- Şahin, A. U. (2016, Ekim). Türkiye'de afet risk algısı üzerine bir değerlendirme: Neden harekete geçmiyoruz? [Tam metin bildirisi]. İ. Keskin ve C. Göloğlu (Ed.), *Uluslararası Doğal Afetler ve Afet Yönetimi Sempozyumu Bildiri Kitabı* içinde (ss. 740–745). Karabük: Karabük Üniversitesi Yayınları.
- Şahin, A. U. (2020). Afet yönetimi ve planlaması perspektifinden Türkiye Afet Müdahale Planının değerlendirilmesi. *Dirençlilik Dergisi*, 4(1), 129–158. Doi:10.32569/resilience.638838.
- T.C. Afet ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD) (2022a). Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/02/20220224-31.pdf>, Erişim Tarihi: 27.10.2025.
- T.C. Afet ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD) (2022b). Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP) 2022–2030. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. <https://www.afad.gov.tr/turkiye-afet-risk-azaltma-planı-tarap>, Erişim Tarihi: 26.10.2025.
- T.C. Afet ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD) (2014). Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP). https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/TAMP.pdf, Erişim Tarihi: 11.09.2025.

- T.C. Afet ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD) (2019). Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP). <https://www.afad.gov.tr/turkiye-afet-risk-azaltma-planı-tarap#:~:text=T%C3%9CRK%C4%B0YE%20AFET%20R%C4%B0SK%20AZALTMA%20PLANı,koordinasyonunda%20haz%C4%B1rlanm%C4%B1%C5%9F%20ulusal%20bir%20pland%C4%B1r.,> Erişim Tarihi: 11.09.2025.
- T.C. Afet ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD) (2021). 2020 *İdare faaliyet raporu*. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Kurumsal-Raporlar/2020_IdareFaaliyetRaporu_v2.pdf, Erişim Tarihi: 23.09.2025.
- T.C. Afet ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD) (2023a). 6 Şubat 2023 Pazarcık-Elbistan Depremleri raporu. https://deprem.afad.gov.tr/assets/pdf/Kahramanmaraş%20Depremi%20%20Raporu_02.06.2023.pdf, Erişim Tarihi: 22.09.2025.
- T.C. Afet ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD) (2023b). 2023 *İdari faaliyet raporu*. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Kurumsal-Raporlar/2023--AFAD-faaliyet-rapor/2023-idare-faaliyet-raporu_son_web.pdf, Erişim Tarihi: 23.09.2025.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (SBB) (2024). Afet Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2025/08/Afet-Yonetimi-OIK-Raporu_bolum-basliklari-revize_01082025.pdf, Erişim Tarihi: 28.10.2025.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Jandarma Genel Komutanlığı (2023). *Arama kurtarma operasyonları değerlendirme raporu*. <https://www.jandarma.gov.tr/kurumlar/jandarma.gov.tr/Mali-Tablolar/faaliyet-raporlari/JANDARMA-GENEL-KOMUTANLIGI-2023-YILI-FAALİYET-RAPORU.pdf>, Erişim Tarihi: 26.09.2025.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Jandarma Genel Komutanlığı Jandarma Özel Asayiş Komutanlığı (JÖAK) (2023). 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi faaliyetleri. <https://jandarma.gov.tr/joak/06-subat-2023-kahramanmaras-depremi>, Erişim Tarihi: 26.09.2025.
- Tetik Biçer, Ç. ve Aras, M. (2025). Infectious Epidemic Diseases in National and International Disaster Risk Reduction Strategies: A Comparative Analysis of Türkiye's Disaster Risk Reduction Plan (TARAP) and International Policy Frameworks. *Konuralp Medical Journal*, 17(2), 205–214. <https://doi.org/10.18521/ktd.1671551>.
- Tozier de la Poterie, A. ve Baudoin, M.-A. (2015). From Yokohama to Sendai: Approaches to participation in international disaster risk reduction frameworks. *International Journal of Disaster Risk Science*, 6(2), 128–139. doi:10.1007/s13753-015-0053-6.
- Türk Kızılay (2020). 2019 *faaliyet raporu*. <https://afetyonetimi.kizilay.org.tr/UI/doc/raporlar/2019.pdf>, Erişim Tarihi: 23.09.2025.
- Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) (2022). *Afet riskinin azaltılması için verinin kullanımı ve paylaşımı üzerine bir değerlendirme*. İstanbul: TESEV. https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/rapor_afet_riskinin_azaltilmasi_icin_verinin_kullanimi_ve_paylasimi_uzerine_bir_degerlendirme.pdf, Erişim Tarihi: 28.10.2025.
- Türkiye Psikiyatri Derneği (TPD) (2023). 13-19 Şubat 2023 Deprem Faaliyetleri Raporu. Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği. <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2025-01/afet-psikolojisi-platfomu-dernegi-2023-2024-faaliyet-raporu.pdf> Erişim Tarihi: 15.10.2025.
- Twigg, J. (2015). *Disaster risk reduction*. Overseas Development Institute. <https://odi.org/en/publications/disaster-risk-reduction/>, Erişim Tarihi: 22.09.2025.
- United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR) (2015). *Sendai framework for disaster risk reduction 2015–2030*. United Nations.
- United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA) (2017). *Annual report 2017*. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. <https://www.unocha.org/publications/annual-report/2017>, Erişim Tarihi: 17.09.2025.
- Wisner, B., Blaikie, P., Cannon, T. ve Davis, I. (2004). *At risk: Natural hazards, people's vulnerability and disasters* (2nd ed.). Londra: Routledge.
- World Bank, Independent Evaluation Group (2005, Aralık). The World Bank in Turkey: 1993–2004, Country Assistance Evaluation [Rapor No. 34783]. Washington, DC: World Bank. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/907721468172152090/pdf/Turkey-The-World-Bank-in-Turkey-1993-2004-country-assistance-evaluation.pdf>, Erişim Tarihi: 19.09.2025.

Yetkin, O. (2024). Afet Yönetimi Bağlamında Büyükşehir Belediyelerinin Teşkilat Yapısı Üzerinden Bir İnceleme. *Urban 21 Journal*, 2(1), 24–41.

10.06.1949 tarih ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5442&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=3>

15.05.1959 tarih ve 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=7269&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=3>

09.11.1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

25.10.1983 tarih ve 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2935&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

23.07.2004 tarih ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5216&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

10.07.2005 tarih ve 5393 sayılı Belediye Kanunu.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5393&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

29.05.2009 tarih ve 5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5902&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

16.05.2012 tarih ve 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6306&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

EXTENDED ABSTRACT

Türkiye is located on the Alpine-Himalayan seismic belt and has historically experienced major disasters. This geographical position renders the country vulnerable not only to earthquakes but also to floods, landslides, avalanches, droughts, and wildfires. The earthquakes of February 6, 2023, centered in Kahramanmaraş with magnitudes of 7.7 and 7.6, along with aftershocks in Hatay, were among the most destructive disasters in the history of the Republic. Affecting eleven provinces, the disaster directly impacted approximately 13.5 million people, resulting in tens of thousands of deaths, the destruction or severe damage of hundreds of thousands of buildings, and leaving millions homeless. These earthquakes constituted not only a national tragedy but also an international crisis that required multi-level coordination.

Türkiye's disaster management system operates under Law No. 5902, the Türkiye Disaster Response Plan (TAMP), and the Türkiye Disaster Risk Reduction Plan (TARAP). This system adopts a risk-oriented and integrated approach, encompassing prevention and preparedness before disasters, response during crises, and recovery efforts afterward. However, the February 6 earthquakes exposed both the strengths and shortcomings of this framework. In the first hours, deficiencies in coordination and communication, problems in the distribution of resources, and limited local capacity were evident. Conversely, security forces, particularly the Gendarmerie General Command, played a vital strategic role, undertaking critical duties in both security and humanitarian operations. The concept of "risk", frequently discussed in disaster literature, manifested clearly during this disaster. Risk arises from the intersection of hazard, exposure, and vulnerability. In Türkiye, dense urban construction, inadequate enforcement of building regulations, and socioeconomic inequalities are among the key factors that increase earthquake risk. Disasters do not only inflict physical damage but also entail economic, social, environmental, and administrative consequences. Accordingly, policies must emphasize not only emergency response but also proactive risk reduction. In this context, TARAP,

introduced in 2019, provides a strategic roadmap for identifying risks, prioritizing interventions, and setting long-term objectives.

The role of the Gendarmerie General Command in disaster management extends well beyond law enforcement to encompass a broad spectrum of activities. Following the earthquakes, Gendarmerie Search and Rescue (JAK) and Gendarmerie Special Public Order Command (JÖAK) teams were deployed under Disaster and Emergency Management Authority (AFAD) coordination, rescuing hundreds of individuals trapped under the rubble. Their operations were bolstered by specialized equipment such as thermal cameras, acoustic listening devices, snake cameras, and trained search dogs. Across Kahramanmaraş, Hatay, Gaziantep, Adıyaman, Malatya, and Diyarbakır, a total of 1,350 earthquake victims were reached, 329 of whom were rescued alive. Communication was maintained during the initial system outages via the Gendarmerie Integrated Communications and Information System (JEMUS) infrastructure, satellite terminals, and portable communication devices.

Security and public order operations were also critical in stabilizing the post-disaster environment. As of February 14, 2023, a total of 65.105 gendarmerie personnel—about one-third of the institution's total force—had been deployed in the affected regions. This deployment included 1,252 Public Order Teams, 60 motorcycle units, 55 Crime Scene Investigation Teams (JASAT), 37 JAK/Gendarmerie Underwater Search and Rescue (SAK) teams, 45 Environmental Protection Teams (HAYDİ), and 56 dog units. These teams intervened in 305 incidents, including 93 looting cases, resulting in the apprehension of 106 suspects. Furthermore, 73 Public Order Commando Battalions were deployed to critical areas. Prison escapes were prevented, and over 10,000 convicts were safely transferred through 847 secure patrol operations. Key infrastructure such as energy plants, hospitals, and logistics depots was secured and protected.

Gendarmerie traffic units played a crucial role in facilitating the flow of humanitarian aid and rescue operations. A total of 499 traffic teams—including 5 motorcycle units—were tasked with keeping roads open, guiding aid convoys, and assisting with emergency evacuations. Strict inspections were conducted to prevent unauthorized vehicle use, while escort services were provided to international search and rescue teams. Alternative routes were mapped, patrols were intensified at key junctions, and mobile monitoring systems were utilized for real-time traffic management. Meanwhile, border provinces—especially those along the Syrian frontier—faced heightened risks of irregular migration and smuggling. Gendarmerie units, in coordination with village guards, maintained border security and prevented riots at removal centers in Malatya and Adana. These centers became unusable due to earthquake damage, necessitating the transfer of 3,302 migrants to safer facilities in other provinces. These developments demonstrated that disaster response entails not only humanitarian but also significant security dimensions.

In the logistics and humanitarian aid domain, the Gendarmerie supported the establishment of 220,132 tents in the disaster zone, while its Logistics Command supplied and installed an additional 325 tents. Through mobile kitchens and field bakeries, 1.1 million hot meals and 1.7 million loaves of bread were prepared and distributed. Hundreds of thousands of canned food, dry goods, and breakfast items were also delivered. Gendarmerie air units transported 893 tons of relief materials to affected areas, completing 2,273 flight hours, including 248 night missions. Furthermore,

267,564 earthquake survivors were registered in the Identity Notification System to maintain safety and order within shelters. Female noncommissioned officers and social support teams provided psychosocial assistance, particularly to women and children, thereby reinforcing social cohesion.

In conclusion, the earthquakes of February 6 exposed both the strengths and limitations of Türkiye's disaster management system. The Gendarmerie General Command assumed critical responsibilities in areas ranging from search and rescue to security, logistics, migration management, and psychosocial support. It demonstrated its capacity not just as a law enforcement agency but as a strategic actor in promoting public trust and national solidarity. However, initial shortcomings in coordination, communication, and logistics highlight the ongoing need for systemic improvements. Strengthening local capacities, adopting advanced technologies, institutionalizing psychosocial services, and promoting volunteerism remain key priorities for developing a more resilient and responsive disaster management framework.

Yazar Beyanı | Author's Declaration

Finansal Destek | Financial Support: Oğuz DOĞAN ve Osman KARACAN, bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır. | *Oğuz DOĞAN and Osman KARACAN have not received any financial support for the research, authorship, or publication of this study.*

Yazarların Katkıları | Authors's Contributions: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır. | *The authors contributed equally to the study.*

Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı | The Declaration of Conflict of Interest/Common Interest: Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir. | *No conflict of interest or common interest has been declared by the authors.*

Etik Kurul Onayı Beyanı | The Declaration of Ethics Committee Approval: Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur. | *The study doesn't need any ethics committee approval or any special permission.*

Araştırma ve Yayın Etiği Bildirgesi | The Declaration of Research and Publication Ethics: Yazarlar, makalenin tüm süreçlerinde Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyduğunu ve verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığını, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin ve editör kurulunun hiçbir sorumluluğunun olmadığını ve bu çalışmanın Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nden başka hiçbir akademik yayın ortamında değerlendirilmediğini beyan etmektedir. | *The authors declares that he/she complies with the scientific, ethical, and quotation rules of Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences in all processes of the paper and that he/she does not make any falsification of the data collected. In addition, he/she declares that Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences and its editorial board have no responsibility for any ethical violations that may be encountered, and that this study has not been evaluated or published in any academic publication environment other than Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences.*